

श्रीरत्नमञ्जरि-विषय-आचार्यश्रीकमलप्रज्ञविरचितम्

श्रीपुण्डरीक-चरित्रम्

अपादकः-श्रीश्री-जीवराजतनुगः पं०-वैचरदासो न्यायनीति-व्याकरणतीर्थध.

इदं पुस्तकं शारदा-गिरिशरत्नालयाजिन मोहनलालेन भावनगरे शारदापिठप-भुवनलये मुद्रितत्वा भवति। शिवम्.

प्रतपः २००

सन् १९२४

वैशाखम् १९८०

मध्याह्निकम् २४५०

मूल्यम् १०-०-० रूप्यकाः

Printed by Shish Mahal Lashkardhal at the Sharda-Vijaya printing press—BHAVNAGAR.

પ્રસ્તાવના.

શ્રીમાન્ મહાવીરમથુના જૈન જ્ઞાનમાં કોટીગણ, વજ્રશાલા અને ચંદ્રગચ્છ વિસ્તાર પાન્યો. ચંદ્રગચ્છના નાયક શ્રી ચંદ્રમથસૂરિની પાંદે ધર્મઘોષસૂરિ થયા. ધર્મઘોષસૂરિની પાંદે ચંક્રેશ્વરસૂરિ, ચંક્રેશ્વરસૂરિની પાંદે ત્રિદશમથસૂરિ, ત્રિદશમથસૂરિની પાંદે તિલકસૂરિ, તિલકસૂરિની પાંદે ધર્મમથસૂરિ, ધર્મમથસૂરિની પાંદે અમયમથસૂરિ અને અમયમથસૂરિની પાંદે રત્નમથસૂરિ થયા. તે રત્નમથસૂરિના શિષ્ય કમલમથસૂરિ ચૌદમા સૈકામાં થયા જેમણે આ પદ્યબંધ મૂલગ્રંથની રચના વિક્રમ સંવત ૧૩૭૨ માં ધોલકાં ગામમાં કરી.

આ મૂલ ગ્રંથના રચનાર મહાન્ ધુરંધર આચાર્ય થઈ ગયા. તેમનો સંસ્કૃત ભાષા ઉપર અલૌકિક કાશુ. હોવો જોઈએ. કમરણ કે તેમનું વનાબેહું આ મહાકાવ્ય વિવિધ પ્રકારના અલંકારો અને ઉપમાઓથી વ્યાપ્ત છે, શરદુંજ નહિ પણ કેટલાક અલંકારો અને ઉપમાઓ તો વિચિત્ર અને અલૌકિક રીતે ઘટાવ્યા છે. કવિઓ જે કહે છે કે 'સાહુ અમૃત કાવ્યરસજા છે.' તેને આ ગ્રંથ-પૂરેપૂરી પુષ્ટિ આપે છે. સંસ્કૃત જાણનારને આ ગ્રંથ અવશ્ય વાંચવા છાદક અને ઘણું જ્ઞાન આપવાવાળો છે. ठेकાणे ठेकाने बीजे स्पेले ६६११ मां न आवे. तेवा प्रस्ताविक. स्लोको, पण आ. काव्यमां घणा आवे છે. આ ગ્રંથ વાંચવાથી અને વાંચ્યા

પછી તેનું મનન કરવાથી કર્તાઈ કાવ્યમાં ગુંથેલી ચમત્ક્રિતિનો પ્રકાશ થાય છે. વાંચનારને એકંદર આનંદ રસ ઉપજાવનારું અને એક વચ્ચે વાંચ્યા પછી ફરીથી તેનું તેજ પુસ્તક વાંચવાની મેરણા કરનારું આ પુસ્તક છે.

આ સંસ્કૃત કાવ્ય મહાકાવ્ય છે. કર્તાઈ જો કે તેની અંદર અનેક ચમત્કારો અને ભાવો પ્રગટાવે તેમજ શુદ્ધપણે રાખેલા છે છતાં તેને અત્યંત કઠણ થવા દીધું નથી, સંસ્કૃત ભાષા અત્યંત કોમલ છટાદાર અને આનંદદાયક છે. વાંચનારને સંસ્કૃતનો તેમજ જૈનશાસ્ત્રનો સારો વોધ આપનારું આ કાવ્ય છે.

આજ સુધી શુદ્ધજનના ધીપકતુલ્ય પુંડરીકસ્વામી લેવા મહા પુરુષનું ચરિત્ર સંપૂર્ણપણે વહાર ન પડવાનું કારણ પણ લેવાય છે કે કમલપ્રભસુરિયે રચેલા આ કાવ્યની નકલો જોરે જોરે તેટલા પ્રમાણમાં છટાવેલી નહિ હોય, કારણકે આ ચરિત્ર પ્રતિપ્રત્યક્ષ અમને ફક્ત એક જ મઝી શક્તિ અને તે પણ પહી માત્રાની અને અત્યંત જુની હોવાથી જીર્ણ માથા હશે. આ ગ્રંથ અત્યંત ઉપયોગી તેમજ પ્રસિદ્ધ કરવાની આવશ્યકતાવાળો હોવાથી અમે એક સારા પંડિત તરીકે ગણાતા મી. વેચરદાસ પાસે સારી રીતે સંશોધન કરાવી વહાર પાડ્યો છે. વાંચનારને સરલ થવા વાસ્તે પર્યાય શબ્દો અને નોટ પૂરતા પ્રમાણમાં આપેલી છે.

આ ગ્રંથના આઠ સર્ગ અને છેવટે એક સર્ગ જેટલી સમાપ્તિ કરેલી છે. તેમાં વિસ્તારથી પુંડરીકસ્વામીનું ચરિત્ર સ્તુતવા ઉપરાંત સંક્ષેપથી પ્રથમ ચક્રવર્તી ભરતમહારાજનું અને પ્રથમ જિનપતિ ક્રપ્તમહેવનું વર્ણન આપેલું છે. સિદ્ધાદ્રિ-શુદ્ધજનનું વર્ણન પણ સારા પ્રમાણમાં આપી ઘણો પ્રકાશ કર્યો છે.

વિપયાતુક્રમણિકા—

સર્ગ ૧. છો—આ સર્ગમાં કર્તાઈ માંગલિક કરીને યુગાદિનાથને કેવલજ્ઞાનના પ્રસંગમાં અયોધ્યાનગરીથી શરૂઆત કરીને ક્રપ્તમહેવરાજા, તેમની પતિનઓ, તેમના પુત્રોના પૂર્વમર્ચની સાથે જન્મ અને નામો, પુંડરીકસ્વામીનો જન્મ, ક્રપ્તમહેવની

પુઢરીક- દીક્ષા તથા તેમને ધિક્ષાની અપ્રાપ્તિ, કચ્છ મહાકચ્છ, નવિ અને વિનિમિ, શ્રેયાંસકુમારનું દાન, તક્ષશિલાના લઘાનમાં બાહુ-
વલિને પ્રમુનો સમાગમ ન થવો, પ્રમુને કેવલજ્ઞાન થયા પછી મરુદેવા માતાને લઈને ભરતરાજાનું વંદન માટે જવું, મરુદેવા
માતાનું સિદ્ધિગમન, પુંડરીકસ્વામીની દીક્ષા અને ગણધરપદની સ્થાપના વિગેરે વર્ણવેલા છે.

॥ ૩ ॥

સર્ગ ૨ જો—ભરતરાજાનો દિગ્વિજય, ભરત વક્ત્રીના અઘાણું યાંડઓની દીક્ષા, બાહુવલિ સાથે યુદ્ધની તૈયારીનું
વર્ણન આપેલ છે.

સર્ગ ૩ જો—ભરત અને બાહુવલિનું યુદ્ધ. બાહુવલિને કેવલજ્ઞાન, ઋષ્યપદ્મનું સ્પટિકાચક્ર ઉપર ગમન ભરતમહારાજે
કરેલું સાધર્મિક વાત્સલ્ય, ભરતરાજાએ કરેલા ચાર વેદો, ભરત પુત્ર મરીચિનોમદ, ભરતમહારાજનું ચોવીશ જિનના નામવાલું
વાર શ્લોકનું વીતરાગ સ્તોત્ર, પુંડરીકસ્વામીએ પોતાને કેવલજ્ઞાનના સંવંધમાં કરેલો પ્રશ્ન. પ્રમુની આજ્ઞાનુસાર પુંડરીકસ્વામીનું
વિમલાચલ પ્રત્યે ગમન વર્ણવેલા છે.

સર્ગ ૪ થો—વિહાર કરતા પુંડરીકસ્વામીનું પોતનપુરના લઘાનમાં આગમન, ત્યાં મૌન રહેલ રત્નચૂડરાજા સાથે
મુનિચંદ્ર નામના મંત્રીનું આગમન, મંત્રીએ રાજાના મૌન થવાના સંવંધમાં કરેલ પ્રશ્ન, પુંડરીકસ્વામીએ કહેલ દાન મહિમા પ્રદ-
ર્શિત રાજાનો પૂર્વભવ, તે રત્નચૂડરાજાનું પાંચ હજાર મંદલિક રાજાઓ સાથે દીક્ષા ગ્રહણનું વર્ણન.

સર્ગ ૫ મો—પુંડરીકસ્વામીનું ચંપાપુરીમાં આગમન, લક્ષ્મીધરરાજાનું ચંદ્રના છત્ર સહિત પ્રમુને વંદન કરવા આવવું,
હરિગમેપોદેવે તે રાજાને ચન્દ્રનું છત્ર પ્રાપ્ત થવાનું પૂછેલું કારણ, પુંડરીકસ્વામીએ કહેલ ત્રિયજ અને તપ મહિમા પ્રદર્શિત
કરનાર લક્ષ્મીધરરાજાનો પૂર્વભવ, પંક્ષી લાલ મંદલીકરાજા સાથે લક્ષ્મીધરરાજાએ લીધેલી દીક્ષાનું વર્ણન.

સર્ગ ૬ ઠો—પુંડરીકસ્વામીનું ગજપુરનગરમાં આગમન, ત્યાં સોમયજ્ઞારાજાનું વિજયસેન મંદલીકરાજા તથા ગુણારામ

॥ ૩ ॥

શ્વાનની સાથે આવેલું. શ્વાનની ધર્મ ભાવનાના સંબંધમાં પુંડરીકસ્વામીએ કહેલ ભાવમહિમા પ્રદર્શિત વિજયસેન રાજાનો પૂર્વપત્ન અને દેવ દ્રવ્ય ભક્ષણ ઉપર ગુણરાગ શ્વાનના પૂર્વે મરવું વર્ણન અને વિજયસેન રાજાનું દીક્ષા ગ્રહણ.

સર્ગ ૭ મો—પુંડરીકસ્વામીનું મથુરાપુરીમાં આગમન, ત્યાં ધન શ્રેષ્ઠીનું પોતાના પુત્ર દેવદત્તને લઈને આવેલું. શ્રેષ્ઠીએ દેવદત્તની સ્ત્રી વિમળાના દુષિંગંધપણાનો કરેલો પ્રશ્ન, પુંડરીકસ્વામીએ કહેલ દેવદત્તનો તથા મુનિની દુર્ગંધ, મંદિરની આશાતના અને પ્રાણિઓનો વિયોગ કરવાના ફલ પ્રદર્શિત દેવદત્ત અને વિમળાના પૂર્વમરવું વૃત્તાંત અને દેવદત્તનું ત્રીશ હજાર વર્ણિકોની સાથે દીક્ષાગ્રહણ.

સર્ગ ૮ મો—ભરતચક્રવર્તી મયમતીર્યપતિને વાંદવા જાય છે. તે વખતે તેમની સાથે પુંડરીકસ્વામીને નહિ દેવવાચી મરુને તેનું કારણ પૂછે છે. મરુ કહે છે કે પુંડરીક ગણધર વિમળાચલ પ્રત્યે જાય છે અને ત્યાં તેમને કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થવાનું છે. ભરતરાજાની તે વખતે સંઘ કાઢીને સિદ્ધાચલપ્રત્યે જવાની રુચ્છા થાય છે અને પ્રમુને સાથે પધારવા વિશ્વસિ કરે છે. પછી મરુ તથા સંઘ સહિત ભરતરાજા નીકળી મથુરામાં પુંડરીકસ્વામીની સાથે મળે છે. સંઘ સિદ્ધાચલની તે વખતના તલ્લી રૂપ વળારસીપુરીમાં પહોંચે છે. ભરતરાજા અહિં વિમળાચલના દર્શનનો અપૂર્વ ઉત્સવ કરે છે. વૈત્રી પૂર્ણિમાને દિવસે પુંડરીકસ્વામી પાંચ ક્રોડ મુખિઓ સાથે અનશન કરી કેવલજ્ઞાન પામી મોક્ષે જાય છે. ભરતરાજા સિદ્ધાચલ ઉપર જિનમામાદ કરે છે. પ્રાંતે આદિજિનનો પરિવાર વતાવી અષ્ટાપદ ઉપર આદિશ્વર મરુના નિર્વાણનું વર્ણન અને અષ્ટાપદ ઉપર ભરતરાજાએ કરાવેલ જિનમંદિરનું વર્ણન છે.

છેવટે સમાપ્તિમાં—ભરતરાજાને અરિસાશુભનમાં કેવલજ્ઞાન અને અષ્ટાપદ ઉપર તેમના નિર્વાણની રક્તીકત સર્વિસ્તર આપેલી છે. પ્રાંતે ગ્રંથકારની પરંપરાનું વર્ણન આપી આ ગ્રંથ સમાપ્ત કરેલ છે.

આ ગ્રંથના પહેલા ત્રણ સર્ગમાં અને આઠમા સર્ગમાં જે આદિશ્વર ભગવાનનું ચરિત્ર, ભરતમહારાજનું ચરિત્ર તથા શબ્રંજયની હંકીકત આપેલી છે તે જો કે ઘણે ટેકાણે આવી ગયેલી છે, છતાં આ ગ્રંથમાં તેજ હકીકતનું કત્તાઈ ઘણી સુબીધી વર્ણન કર્યું છે. સર્ગ ચોથા, પાંચમા, છઠા અને સાતમામાં આપેલા ચાર ચરિત્રો તદ્દન અપ્રસિદ્ધ છે. તે ચરિત્રો સ્વાસ મનન પૂર્વક વાંચવા જેવા છે અને જીવનમાં ઘણોજ સુધારો કરવાવાળા છે. આ ગ્રંથ હાથમાં લીધા પછી સાચાંત વાંચવાની રહી થયા બિના રહેતી નથી. આ ગ્રંથનું જો વિસ્તારથી વિવરણ કરવા વેસીયે તો ગ્રંથ કરતાં પણ મોટું પુસ્તક થઈ જાય તેમ છે વાસ્તે સાચાંત વાંચી જઈ કર્તાનો અને પ્રસિદ્ધ કર્તાનો શ્રમ સાફલ્ય કરાશે એવી આશા છે.

આ પુસ્તકનું ગૌરવ વધારવા તેમાં આવતા પંદર આકર્ષક ચિત્રો નાલવામાં આવ્યા છે.

સંસ્કૃતના અભ્યાસીઓ સર્વ હોતા નથી તેથી તેમજ ગ્રંથ વાંચવા ધણવા યોગ્ય હોવાથી અમે આ ગ્રંથનું ભાષાંતર પણ બહાર પાડ્યું છે ગ્રંથની અંદરના સધળા પ્રસ્તાવિક શ્લોકો ભાષાંતરમાં દાલલ કર્યા છે. ભાષાંતર અત્યંત રસીક છે અને ૧૩ હીક્ષાઈનના ચિત્રો નાલ્ખી સચિત્ર કરેલ છે. ભાષાંતર પ્રસારક સમાના મંત્રી રા. રા. કુંવરજી આણંદજીમાઈની દષ્ટિ નીચે છપાયેલ છે. ભાષાંતરની કિંમત ફક્ત રૂ. ૫ રાલ્ખી છે.

સંવત ૧૯૮૦

ચૈત્ર શુદ્ધ ૧૫

શાહ મોહનલાલ ગીરધરલાલ.

ભાવનગર.

॥ श्रीजैनी शारदा विजयते ॥
अहम् ।

श्रीपुण्डरीक-चरित्रम्

श्रीरत्नप्रभसूरि-शिष्य-

आचार्यश्रीकमलप्रभविरचितम् ।

मङ्गलानि —

श्री-कीर्ती-श्वरता-ऽऽत्ममोदसदनं दुष्कर्मनिष्कन्दनं स्वैर्यो-दार्य-विवेकिताप्रभदनं सर्वाऽमरामोदनम् ।
स्फूर्जत्सर्जनं सुद्युतनिचयं विज्ञातविश्वत्रयं पायात् पुण्यमयं सुमङ्गलमयं वो वाङ्मयं चिन्मयम् ॥ १ ॥

श्रीप्रथमो जिनः —

विश्वच्छायाविधायी सकलसुखविपुंस्कोकिलानुबवाचः संस्कुर्वन् मञ्जुरीतिप्रभृतिचतुरतामञ्जरीस्वादवानात् ।
आकल्पं स्थायिरूपोऽतुलरस-फलदः सखिवेको रसालो येन प्रारोपितोऽसौ प्रथमजिनपतिर्यच्छताद् वाञ्छितानि ॥

श्रीशान्तिजिनः —

दत्तेऽल्पादपि सेवनान्निजतुलां पारापतस्यात्मनो देहेनाऽपि तदेव मे त्रिशुवनेश्वर्यो जिनेन्द्रश्रियः ।

१ सप्त नयाश्चैतेः—नैगमः, संग्रहः, व्यवहारः, ऋजुसूत्रः, शब्दः, समभिरूढः, एवंभूतश्च । २ प्रवचनम् । ३ वितेः
कारणात्-उपचारदृष्ट्या चिन्मयम् । ४ उच्चवाचः-उच्चा वाचः संस्कुर्वन् । ५ त्रिशुवनेश्वर्योः चक्रवर्त्तिश्रियाः ।

दाता सख्यमितीव चक्रिकमलां जन्मद्वयस्याऽनुगां यो हृष्टां कृतवान् करोतु स जिनः शान्तिः प्रभां सप्रभाम् ॥

श्रीनेमिजिनः —

गत्वोद्वाहमिपात्रिजौजसंगुणेनैवाऽष्टजन्मप्रियां मोहारेः प्रविमोच्य पाणिनिहिते दीक्षाऽभिधे भाजने ।
हस्तक्षालनयत् प्रदाय विमलज्ञानाम्बुं सिद्धेः सुखं भोज्यं भोजितवान् स्वयंतु बुभुजे पश्चात् स नेमिः श्रिये ॥४॥

श्रीपार्श्वजिनः —

यः पूर्वं कमठस्य दृष्टिसमये नागेश्वरात् सोल्लसद्देहो दृष्टिमयन् सुरद्रुम इवोत्सर्पत्फणापल्लवः ।
उन्मीलत्सुमना चिनीलकिरणैः पद्मैरिव प्रादुर्तो जातज्ञानफलस्तदैव कुरुतात् पार्श्वः श्रियं पार्श्वगाम् ॥५॥

श्रीवर्धमानजिनः —

स्वामी श्रीत्रिशूलोदरेऽतिलघुतां स्नात्रे पद्मान्ततो मेरोर्नर्तनशिक्षणे च गुरुतां विश्वे निजां दर्शयन् ।
मातुर्गौरवमुच्चैः कथितवान् यो गर्भयोगी जिनः सोऽस्तु ध्यानविवर्धमानमहिमा श्रीवर्धमानः श्रिये ॥६॥

श्रीगुरुः पुण्डरीकः —

आद्यं केवलरत्नकोशमचलं शङ्खजयाख्यं जवाद् गत्वा यः प्रकटं विधाय विजितक्रोधादिशत्रुव्रजान् ।
योधेन्द्रानिव सन्मुनीन् विहितयानऽक्षीणलक्ष्मीयुतान् श्रीनाभेयनिदेशतः स गणराट् श्रीपुण्डरीकोऽवतात् ॥

श्रीगौतमो गुरुः —

अस्त्यक्षीणमहानसी मयि यथा लब्धिः स्वभोगावधिः स्यादेपाऽपि कदा तथेति मनसा ध्यात्वेव हस्तस्थिताम् ।

ज्ञानं हि प्रथमं प्रदाय सुयतिव्यूहाय यो भुक्तवान् स स्वामी मम गो-तमोऽपहरतु श्रीगौतमोऽयं गुरुः ॥८॥

श्रीअतिमुक्तको मुनिः —

येन नारदमुनेः पुरः पुरा सिद्धतीर्थमहिमा महाद्भुतः । कीर्तितः सुकृतकीर्त्यलंकृतः सोऽतिमुक्तकयतीश्वरोऽवतात् ॥

श्रीसूरीन्द्राः —

यः पञ्चधाऽऽचारविज्ञोऽपि तत्र श्रीरचाससिद्धान्तसमुद्रपारः । सूरीन्द्रयगोऽस्तु सुबोधिरन्तर्भरप्रदो ज्ञानरूचाग्रदीपः ॥

ग्रन्थकर्तुरात्मलाघवम् —

पुण्डरीकचरित्रस्य प्रोज्ज्वलस्य विलोकने । मातङ्गमण्डलस्यैव स्वल्पदृष्टिः क्षमोऽस्मि किम् ? ॥ ११ ॥

मुनिप्रेरणया प्रवृत्तिः —

मुनीनां विमृतुल्यानां वाक्यालम्बनतोऽथवा । करिष्यामि पदोच्चारान् बालः स्वल्पबल्योऽप्यहम् ॥ १२ ॥

तथाच —

शत्रुंजयमाहात्म्ये पूर्वाचार्याः —

सिरिसन्तुंजयगिरिवर-माहृष्यं भद्रबाहुणा रइअं । श्रीशत्रुंजयगिरिवरमाहात्म्यं भद्रबाहुना रचितम् ॥
तत्तो य वयरसामी उद्धरइ इह समासेण ॥ १३ ॥ ततश्च वज्रस्वामी उद्धरति इह समासेन ॥ १३ ॥
तं इह पालित्तेणं उद्धरिअं गिरिवरिंदरुंदाओ । तद् इह पादलिप्तेन उद्धृतं गिरिवरेन्द्ररौद्रात् ।

१ गोः वाण्याः, तमः-अज्ञानम्-गो-तमः । २ “रुंदो विरल-गुंहेल्लु”-(दे० स० व०) इति देशीनाममालावचनात्
अत्रत्यो रुंद-शब्दो विपुलार्थः, स च रौद्रशब्दमकृतिक इति ।

कल्पं पाहुडंभिन्नं भणिमो संखेवओ सारं ॥१४॥ कल्पं प्राश्रुतभिन्नं भणामः संक्षेपतः सारम् ॥ १४ ॥
 अतश्च—

पौण्डरीकी कथा श्रूयताम् —
 विवेकलोचनार्कस्य श्रीनभेयजिनेशितुः । धर्मवीरत्वशृङ्गारसुभगस्याद्यचक्रिणः ॥१५॥

शत्रुंजयस्य सिद्धाद्रेश्चरित्रैश्चित्रदत्ता । पौण्डरीकी कथा पुण्या पुण्याय श्रूयतां जनाः ॥१६॥

सत्यपण्डिताः—
 प्रसद्य सद्भिर्विद्वद्भिर्मद्भागुस्के मनो निजम् । नैर्मलयाय निधातव्यं कतकक्षोदवज्जले ॥१७॥

अयोध्या—
 अस्त्यऽयोध्येति नगरी गरीयःसंपदास्पदम् । याऽहंन्नाथा नृत्यतीव देवगेहध्वजैर्भुजैः ॥१८॥

अयोध्या—

मणिवमस्फुरैर्द्वाम-नीरे प्रासादयच्चिनि । यस्याः प्रविष्टो मध्यादे हंसो हंस इवाऽऽवभौ ॥१९॥
 दानं प्रियवाक्सहितं वदतो वीक्ष्य सज्जनान् । मौक्त्यतो लज्जिता यत्र कल्पवृक्षास्तिरोऽभवन् ॥२०॥
 मानयन्ति सदा पुत्राः पितृन् यत्र पुरे भृशम् । इति प्रदेयेव कामा-ऽर्थो धर्म पीडयतो नहि ॥२१॥
 ऋपभो भूमिपतिः—पौराश्वः—

अर्हेन् श्रीऋपभस्तत्र पाति भूमीपतिः प्रजाः । सुरा-ऽसुरशिरोरत्नराजिनीरौगजितक्रमः ॥२२॥
 आचारचातुरीचारु विश्वं विश्वं चकार यः । स्पष्टेत्यवादि पुरुषोत्तम-नाभिभवो जनैः ॥२३॥

१ एकः श्रीशत्रुंजयकल्पः श्रीपादच्छिप्तशूरिणा संकलित- इति जैनग्रन्थावल्यां दृष्टम्, स एव अत्र अमेन ग्रन्थकृता स्मृत इति सुसंभवम् । २ अत्र धामानि नीराणि, प्रासादाः पयानि । ३ मूकभावात् । ४ कृतारात्रिकक्रमः । ५ विश्वं समस्तम् ।

चालेनन्त्रेऽतिस्तीक्ष्णं चक्षत्यं समीरेगे । वक्ष्येयतिदाहित्वं न पौरु कदाचन ॥२४॥

॥ ५ ॥ प्रीयन्ते गो-रसैर्गन्ध गो-पौला उभयेऽपि हि । दाने-सद्गतिसंगुक्ताः कुंजराश्च रुकुंजराः ॥२५॥

एदि स्त्रीदुर्गोनाद् भारो चन्यश्च प्रेततो नृणाम् । गुंप्तिर्मनो-याक्-कायानां क्रियते यत्र गज्जनैः ॥२६॥

४ पयिप्रा मगरिचा च समृद्धा तत्र घर्मिणि । न्यायिनि दानिनि सर्वाऽप्युर्वराऽजनि राजनि ॥२७॥

प्रभोः प्रगयिनी कीर्तिः सुराऽसुर-नरेश्वरान् । नमयामास तर्क्षसावधिज्यं विदधे घनतुः ॥२८॥

किं बहुना ?

मान्यादिना जिन-ईर्नः स तमोऽपहारं कुर्यस्तु येषु न करे विदधेऽङ्गितापम् ।

८ यन्या जनाः प्रभुमण्डेषु च येः सपुण्याः पीतः कुतूहलरसः स्मितपद्मनेत्रैः ॥२९॥

ऋषभपत्न्यौ—

सुमङ्गला स्वरूपेण दशोरहितमङ्गला । सुनन्दा च सदाऽनन्दा प्रभोः पत्न्यौ चमूयतुः ॥३०॥

न्यामी ताभ्यामनासक्त-मनाः स वुसुजे सुखम् । पारो भोगफलास्मेधेः प्राप्यते कथमन्यथा ? ॥३१॥

अथाऽसंपूर्णपदपूर्व-लक्षा देवी सुमङ्गला । वध्रेऽस्य गर्भं मौक्तिकं शुक्तिरूपं पयोमुखः ॥३२॥

१ द्वितीयाचन्द्रस्य अतिरक्तात् । २ पत्न्यौ । ३ गो-रसाः दधि-नवनीतादिकाः, वाणीरूपाश्च । ४ गो-पालाः पृथ्वी-पालाः, आभीराश्च । ५ दानं यदः, ददनं च । सद्गतिः-प्रशस्तं गमनम्, सद्बोधश्च-गतेर्बोधार्थत्वात्-अथवा गतिः स्वर्गादिः । ६ गुप्तिर्निगपक्षे गुप्तिः कारायुषम् । ७ तत असा कुम्भो न घनतुः अधिज्यं विदधे-कीर्त्या एव सर्वेषां वशीकरणात् । ८ इनः गर्भः, पवित्र । ९ कराः किरणाः, राज-देया भागाश्च ।

सुनन्दाऽपि हृदानन्दा प्रभुसेवाप्रभावात् । 'वभार' गर्भं सद्धर्म-प्रदं च भव्यधीरिव ॥ ३३ ॥
अन्यदा निशि संसुप्ता साऽथ देवी सुमङ्गला । चतुर्वेदा महास्वप्नान् ददर्शाऽमोददायिनः ॥ ३४ ॥

गजो-क्ष-सिंह-लक्ष्मी-स्रक्-चन्द्रा-ऽङ्क-कलश-ध्वजाः । पद्माकर-विमाना-ऽब्धि-रत्नपुष्पा-ऽग्नयश्च ते ॥ ३५ ॥
स्वप्नान् स्वपुष्पावास्याप्य सा प्रबुद्धा महासती । प्रभाते सप्रभा प्रष्टुं प्रमोदात् प्रभुमभ्यगात् ॥ ३६ ॥
कराभ्यां क्रान्तहस्तीन् मृगेन्द्रं सान्द्ररोचिषम् । दृष्ट्वा सो (स्वो) त्संगं स्वप्ने सुनन्दाऽप्यत्र साऽऽययौ ॥ ३७ ॥
तयोः स्वप्नान् निशम्याऽऽह स्वामी कोमलया गिरा । देवि ! स्वप्नप्रभावात् ते यत्री पुत्रौ भविष्यति ॥ ३८ ॥
सुमङ्गला पुनः प्राह मत्सुतः कर्मतः कुतः । भविष्यति स यकेशः ? प्रसयेदं वद प्रिय ! ॥ ३९ ॥
जगाद जगदीशोऽथ ज्ञानत्रयपवित्रवाक् । युवाभ्यां स्थिरचित्ताभ्यां देव्यौ ! संश्रूयतां वचः ॥ ४० ॥

ऋषभपुत्रपूर्वभवाः—

क्षेत्रे महाविदेशख्ये नगरी पुण्डरीकिणी । वज्रसेनाऽर्हतस्तत्र पुत्राः पञ्चाऽभवन्नमी ॥ ४१ ॥
वज्रनाभस्तथा बाहुः सुबाहुः पीठसंज्ञकः । महापीठश्चेति सुता आद्यश्चक्रयभवधिरम् ॥ ४२ ॥
कियत्यपि गते काले संसाराऽसारताविदः । वज्रसेनजिनस्याऽन्ते तपस्यां ते समासदन् ॥ ४३ ॥
गणेश्वरपदे प्राप्ते वज्रनाभो महामुनिः । अर्हत्कृत्यादिभिः स्यान्स्तीर्थशाल्यमुपार्जयत् ॥ ४४ ॥
बाहुर्बहुभ्यः साधुभ्यो भक्तं भक्तिभराद् ददत् । आर्जयत्कवचित्त्वं महाभोगविभूतिदम् ॥ ४५ ॥

१ ऋषभ-संपूर्णम् ।

गुहरीक-

॥ ७ ॥

४

८

१२

यतः—

१. धर्मेऽपि देशे गुणसन्निवेशे चित्तप्रसादे शुचिशास्त्रवादे । अन्नं हि हेतुदुरितान्घिसेतुद्वयं यतिभ्यः शम-सन्मतिभ्यः॥

उक्तं चः—

“तीहिं ठाणेहिं जीवा सुहदीहाउयत्ताए कम्मं पगरंति. तं जहा-पाणे नो अइवाइत्ता, नो सुसं बइत्ता, तत्तारूपं समणं वा फासुणणं, पसणिज्जेणं, मणुस्सेणं, पीइकारणेणं असण-पाण-त्वाइम-साइमेणं पडिलाभित्ता भवइ-इचेहिं तीहिं ठाणेहिं जीवा सुहदीहाउयत्ताए कम्मं पगरंति” ।

सुपाहुः श्रामणाद्देवु चक्रे चिआमणां सदा । तत्प्रभावेण चक्रेशाऽधिकवीर्यत्वमार्जयत् ॥४७॥

यतः—

तपःपुपां ग्लानिमुपेयुपां यो जराजुपां देहमथो गुरुणाम् ।

चिआमणार्थः कुन्ते बलादयं बलाधिकः स्यात् स कथं न विभ्वे ? ॥४८॥

श्रीवज्रनाभो व्याचख्यौ सुवाहुं बाहुमप्यथ । जातौ पीठ-महापीठौ रोपेण कलुषान्तरी ॥४९॥

उग्रं तपस्तपस्यन्तावप्येतौ रोपतो मुनी । ईपन्मायायुतौ स्त्रीत्वं कर्मोपार्जयतामुभौ ॥५०॥

१ अयं पाठः स्थानाद्भूत्वे तृतीयस्थाने प्रथम उद्देशके (पृ० ११७ नाट्). २ श्रमणस्य इदम्-श्रामणम् ।

पुण्ड क-

॥ ८ ॥

४

८

१२

वश्यपञ्चेन्द्रियाः पञ्च-नमस्कृतिकृतोऽथ ते । यतिनः कृत्तिनः पञ्च संप्राप्तुः पञ्चतां सुखात् ॥६१॥

जीवः श्रीवज्रनाभस्य च्युतः सर्वार्थसिद्धितः । महेवोदरेऽभूव-नहं नाभिवृषात्मजः ॥६२॥

बाहोः पीठस्य जीवी नु च्युत्वा तस्माद् विमानतः । त्वत्कुक्षवागतौ देवि ! सांप्रतं युग्मरूषिणी ॥६३॥

महापीठः सुबाहुश्च भोगान् भुक्त्वा च्युतौ ततः । संजातौ युग्मरूषेण सुनन्दाकुक्षिकन्दरे ॥६४॥

सुनन्दा न्यगदक्षाय ! महापीठ-सुपीठयोः । जातं मायाफलं स्त्रीत्वं किं भावि नु तयः कलम् ? ॥६५॥

स्वामी जगाद हे देवि ! महानन्दपदमदम् । लप्स्येते केयलित्वं तौ महापीठ-सुपीठकौ ॥६६॥

एवं सुकोमलं स्नेह-सहितं मधुरोऽञ्जलम् । स्वाविनो गो-रसं पीत्वा ते प्रीते जग्मतुर्गृहम् ॥६७॥

ऋषभपुत्रादिजननम्—

अथो सुमङ्गला युग्मं सुपुत्रे सुखयेदमहत् (?) । महीजा भरतपुत्रस्तत्र द्राघी च पुत्रिका ॥६८॥

सुनन्दाऽपि ततोऽसूत यमलं रुचा । तत्र बाहुवलिः पुत्रः सुन्दरी चैव पुत्रिका ॥६९॥

अथो एकोनपञ्चाशत्-पुत्रं युग्मान्यजीजनत् । प्रवृत्तभाग्यसंभूतमङ्गला सा सुमङ्गला ॥७०॥

तेषां नामानिः—

कावेर-कीर-कांशमीर-काम्बोज-कमलो-रक्तलाः । करहाट-कुरुक्षेत्राण-कैशिककथ-कोशलाः ॥७१॥

कारु-कैशका-ऽल्प-कच्छ-कर्णाट-कीटकाः । केकि-कोल्लुगिरी-कामरूप-कुङ्कुण-कुन्तलाः ॥७२॥

कलिङ्ग-कलकूटी च केरलः कलकण्ठकः । खर्परः खस-खेटौ वा गोव्या-ऽङ्गौ गौड-गाङ्गकौ ॥७३॥

१ मृच्युताम् ।

शुक्लीक- देव-देवरगूडाश्च जालंघर-रुद्रकणी । टक्कोडीभाण-डाहाल-भद्र-तायक-तोसलाः ॥ ३४ ॥

॥ ९ ॥ दृग्गण-दृग्बुकी देवसम-नेपाल-नर्तकाः । पञ्चाल-पल्लवी पुण्ड्र-पाण्ड्य-प्रत्यग्रथा-ऽर्जुदाः ॥ ३५ ॥

पर्वरा वीर-भट्टीय-माहिष्मक-महोद(व)याः । मरुण्ड-मरुली मेद-मरु-मद्गुरु-मङ्गनाः ॥ ३६ ॥

मध्यतं-महाराष्ट्र-यवना राम-राटकाः । लाट-ब्रह्मो-तत्रत्मावर्त-ब्राह्मणवाहकाः ॥ ३७ ॥

चिराट-यद्र-यदेह-यनवास-यनायुजाः । बाल्हीक-बल्लवा-ऽवन्ति-बहगः शक-सिंहलौ ॥ ३८ ॥

सुण-भूपार-सीवीर-सुराष्ट्र-सुहृडा-ऽश्मकाः । हूण-हूरक-हर्म्योज-हंसा-हृष्टुक-हंहकौ ॥ ३९ ॥

इत्यष्टानवतिः स्वामि-पुत्राः सुद्रोमेरोचिपः । उत्सवाद् दत्तनामानः सुजन्मानः शुभा वसुः ॥ ४० ॥

प्रभोरंस्तान्यपत्यानि धात्रीभिः पञ्चपञ्चभिः । लाल्यन्ते स्म समितिभिः शीलाङ्गानीव नित्यशः ॥ ४१ ॥

शतपुत्ररक्षुरत्पद्मो नालीकप्रतिभः प्रभुः । यशोरसे रसापीठे रेजे राजश्रियाऽभिशम् ॥ ४२ ॥

स्वामी सुवर्णवर्णाङ्गः संच्छायाद्भृङ्गोऽङ्गजैः । सुरशैल इवोद्भूतैः कोमलैः कल्पवृक्षकैः ॥ ४३ ॥

पुत्राणां विवाहादि-

इतोऽस्ति तत्राऽगोच्यागामेव देवयशान्वयः । शैशवादादिदेवस्य वयस्यः सुप्रशस्यधीः ॥ ४४ ॥

विमलाभिः कलालीभिः कलिता ललिता गुणैः । ऋषभश्रीरिति नाम्ना तस्माज्जानाऽस्ति पुत्रिका ॥ ४५ ॥

यस्यां विलोकितायां हि रंतिनं रतिदा दृशोः । सुदन्त्यां सुवदन्त्यां तु रीणां वीणाऽपि कर्णयोः ॥ ४६ ॥

१ इन्द्रकान्तयः । २ नालीकं कमलम् । ३ छाया कान्तिः, दृशच्छाया च । ४ सुरशैलो मेरुः । ५ रतिः स्मरपत्नी ।

६ रीणा शीणा ।

तां कन्यां लक्षणैर्धन्यां प्रभुः प्रेक्ष्य विचार्य च । सित्वा यथाचे तं भ्रूषं भरतायाऽऽत्मसूनेत्रे ॥ ७७ ॥

अथ देवयशाभूपः प्रणिपत्य जगत्पतिम् । स्वकरी कोरकीकृत्य जगाद जगतां वरः ॥ ७८ ॥

जगदीश ! क्व ते पुत्रो देवेभ्योऽधिककान्तिमान् ? । मम-त्वत्पददासस्य सुगधरूपा क्व बालिका ? ॥ ७९ ॥

किन्तु प्रभो ! मे तनया सवयास्तनयेन ते । अतः प्रसादमाधाय प्रमाणय मनोरथम् ॥ ८० ॥

इति प्रतिश्रुतेऽनेन भरतं स्वसुतं प्रभुः । व्यवाहयत् सुविधिना कुमारीमृषमश्रियम् ॥ ८१ ॥

कुमारं भरतं सुगधं क्रीडारभरतं तया । वन-वाप्यादिषु प्रेक्ष्य कुतुकी स्वजनोऽभवत् ॥ ८२ ॥

कटाक्षैर्वचनैः पाणिक्षेपैरालिङ्गनैस्तयोः । स्नेहेन यौवनेनोच्चैः-मौग्ध्ये तनूकृते ॥ ८३ ॥

बाल्यसेतुं व्यतिक्रम्य यौवनाम्भोधिमध्यगौ । तौ दम्पती नवं सौख्यपीयूषं पपतुर्मिथः ॥ ८४ ॥

भरतपुत्रपुण्डरीकोत्पत्तिः—

इत्थं प्रयाति समये पद्मस्यप्नेन सूचितम् । सुनुमृषमसेनाख्यमृषमश्रीरसूत सा ॥ ८५ ॥

पुण्डरीकगर्भस्यप्नात् पुण्डरीकाङ्गगन्धतः । पुण्डरीक इति जर्नः कृताख्यो बधूधे शिशुः ॥ ८६ ॥

श्रीकृष्णमविचिन्तनम्—

इतश्च जगतां नाथो भवपाथोनिधिं स्वयम् । प्रसरन्मोहतरङ्गं हतरङ्गं व्यचिन्तयत् ॥ ८७ ॥

हंहो ! आत्मन् ! विहायांऽहो मोक्षं चेद् गन्तुमिच्छसि । संसारे ध्वस्तसंसारि किं लुब्धोऽसि विचेतनः ॥ ८८ ॥

आत्मा आह— अन्येऽपि स्थिताः सन्ति ।

१ कोरकीकृत्य संपुटीकृत्य ! २ प्रमाणय प्रमाणं इह । ३ अंशः पापम् । ४ समीचीनः सारः ध्वस्तो यस्मिन् ।

प्रसुराह—

पञ्चेन्द्रियघटक्षिप्तं मरसीक्ष्यविपोदकम् । यथा यथा पिवन्त्येते तथा मूर्च्छन्ति जन्तवः ॥८९॥

॥ ११ ॥

आत्मा आह—अहमत्र राजा ।

(प्रसुराह—)

स्त्री-पुं-नपुंसकत्वे-श-रङ्गरूपाणि यच्छतः । मोहस्य नटनाज्जीव ! कट नाड्यापि खिद्यसे ? ॥९०॥

४

किं घट्टना ?—

सिष्णोःसुख्यैर्मृगटुष्णिकासु सोऽन्त्रीर्निजाङ्गं परिधिंत्सुरेव ।
न्यपुष्पमालां स्वगले निधित्सुः समीहते यो विषयैः सुखानि ॥९१॥

आत्मा प्रोचे—किं कुर्वे ?

स्वामी आह—

ततो व्रतं समाश्रित्य स्फूर्जन्धियमतीव्रतम् । आत्मानं च जनं चैनं मोचयाऽऽशु भवंरितः ॥९२॥

८

लोकान्तिकाः सुरा जगुः—

अग्रान्तरे प्रभोरग्रे व्योम्नो लोकान्तिकाः सुराः । तीर्थं प्रवर्तय स्वामिन् ! इति प्राञ्जलयो जगुः ॥९३॥

श्रीशङ्खभ-भरतवार्तालापः—

ततः श्रीभरतं घाटुवलिप्रमुखवान्धवीः । युक्तमाकारयत् स्वामी सोऽपि तत्राययौ जवात् ॥९४॥

१२

नत्वा पुरस्थितो ज्ञात-नयः स तनयः प्रभोः । प्रसादेभरतः प्रोचे भरतः स्वामिनाऽमुना ॥९५॥

वयं मुमुक्षवो यत्स ! भवं परिजिहीर्षवः । ततो भव महीनस्त्यमहीनभुजधिक्रमः ॥९६॥

१ स्नातुमिच्छुः । २ अन्य-आंतरां । ३ परिघातुमिच्छुः । ४ निघातुमिच्छुः । ५ स्फूर्जन्ती नियमस्य तीव्रता
यस्मिन् तत् । ६ भवशत्रोः । ७ प्रसाद एव इधो हस्ती । ८ परिहर्तुमिच्छवः । ९ मत्ताः इनः स्वामी ।

इत्यादेशं पितुः श्रुत्वा स्नेहगद्गदया गिरा । स कुमारः सुकमारमित्युवाचौचितीचंणः ॥ १७ ॥
 यथा तात ! पवित्रं मे त्वत्पादरजसा शिरः । तथा राज्याभियेकेऽपि सर्वतीर्थान्ममसा नहि ॥ १८ ॥
 यथा त्वत्पाणिपद्मेन सलीलेन श्रुती मम । प्रीयेते न तथा तात ! मागधानां चट्टक्तिभिः ॥ १९ ॥

श्रीऋषभोक्तिः—

हर्षदुर्ममत्वेन स्मितेन सुरभीकृताम् । उवाच वाचं स स्वामी भरतं स्वसुतं प्रति ॥ २० ॥
 गृहारम्भं स्वयं श्रित्वा स्वतातं धर्मकर्मणि । अनुमत्य पुनन्त्यत्र पुत्राः अन्वर्थतस्तु ते ॥ १ ॥
 वत्स ! धत्स्व ततो राज्यं राज्यं कुर्मो व्रतं वयम् । वृद्धानामिह सा भक्ति-र्यां धर्मे प्रेरणा परा ॥ २ ॥
 तातस्याऽऽज्ञां सुरैर्मोक्ष्यां श्रुत्वेति भरतः सुतः । विधाऽप्यवाङ्मुखस्तस्यै विनीतानामियं स्थितिः ॥ ३ ॥

भरतराज्याभियेक-बाहुबलिप्रसुप्तभागदानं च—

युगादीशनिदेशेन भरतं वरवारिभिः । कारितमङ्गलोद्गानाः प्रधानाः सिपिचुस्तदा ॥ ४ ॥
 स बाहुबलिसुख्यानां स्वामी बाहुबलस्पृशाम् । विश्वान् विश्वंभराभोगान् तदौचित्याद् ददौ तदा ॥ ५ ॥
 श्रीऋषभप्रव्रज्याभियेकः—

दानं संवत्सरं यावद् दत्त्वा निर्मत्सराऽऽन्तरः । श्यामाष्टम्यां तिस्रौ चैत्रे तुरीये वासरांशके ॥ ६ ॥
 चन्द्रे अतोत्तरापाहे सुरा-ऽसुर-त्रैश्वरैः । शुचिभिः स्नापितो नीरैः सुरलक्षिकाश्रितः ॥ ७ ॥
 अमरीभिश्च नारीभिः गीयमानोऽम्बरैः सुवि । संसिद्धार्थः स सिद्धार्थ-वनं प्रापाऽङ्घ्रिपावनः ॥ ८ ॥

१. सुकोमलम् । २. औचितीचतुरः ।

(विशेषकम्)

श्रीऋषभदीक्षा-मनःपर्यवशानम्—

॥ १३ ॥

रत्नयानादगोत्तीर्याऽशोकोऽशोक्तरोस्तले । स त्रिलोक्या अलंकारोऽलंकारानमुचत् प्रभुः ॥ ९ ॥
 प्रभुः स्वकुन्तलान् देयामान् विश्वश्यामत्वभित् प्रभुः । उद्यस्वान युगादीशो ज्ञान् मुष्टिचतुष्टयात् ॥ १० ॥
 कल्याणकुम्भस्कन्धाग्र-रकुरत्पल्लवसंनिभाः । सन्निवतीन्द्रज संरुद्धः प्रभुः पञ्चममुष्टितः ॥ ११ ॥
 आपस्रर्धलोकरयगृद्धारः प्रासादाग्रे च मण्डनम् । वासो वासवंसंमुक्तं दधी स्कन्धे जिनेश्वरः ॥ १२ ॥
 दुग्धसिन्धौ विनिक्षिप्य कुन्तलानमरेश्वरः । तुमुलं मुकुलीचके जनानां हस्तसंज्ञया ॥ १३ ॥
 कृतपद्यतयाः सिद्ध-नमस्कारं स्मरत्तरम् । साव्ययोगं त्रिविधं त्रिया सर्वं निषिद्धवान् ॥ १४ ॥
 इति दीक्षाजुषो ज्ञानं मनःपर्यवसंशकम् । उत्पेदे केवलज्ञानभानोः प्रातःप्रकाशवत् ॥ १५ ॥

श्रीऋषभेण सह अन्येषां प्रव्रज्या—

भूपाः कच्छ-महाकच्छ-प्रमुखाः प्रमुणा सह । व्रतं जगृहिरं भक्ताश्चतुःसाहस्रसंविताः ॥ १६ ॥

श्रीऋषभविहारं भिक्षाऽप्राप्तिः—

सुरंगु सर्वयुत्रेणु स्तुत्या मन्त्रा गतेष्वर्थ । भौनवान् मुनिनाथोऽयं विजहार धरातलम् ॥ १७ ॥
 वर्षं यावत् पुरा दानं ददत्ता सर्वगोहृतः । स्वाभिना दृरिता भिक्षा प्रभुं प्रापेव सा न तत् ॥ १८ ॥
 केऽपि रूपयतीः कन्याः केऽपि मन्त्राश्च दन्तिनः । केऽपि सर्वा समृद्धिं स्वां प्रभवेऽढौकयन् मुदा ॥ १९ ॥

१ वासवो देवेन्द्रः । २ पु०-गः ।

भूतिं तथा भूतिमिवोच्चभूति-काम्यऽतकामोऽचकैमदिजनो न ॥ २० ॥

कच्छ- महाकच्छादीनां त्रिपथगातदस्थितिः —

४ दुःसहान् सहमानेन स्वामिर्नैवं परीषहान् । सह गन्तुमशक्तास्ते कच्छाद्या इत्यचिन्तयन् ॥ २१ ॥
तरणं गरुडेनाऽब्धौ समीरेण समं रयः । आरब्धं स्वामिनाऽस्माभिः यत् तीव्रं व्रतपालनम् ॥ २२ ॥
चेतसा चिन्तयित्वैवं कच्छाद्या अल्पशक्तयः । तस्युल्लिख्यथगाप्रत्ये स्वस्थेन मनसाऽखिलाः ॥ २३ ॥

नमि-चिनमी—

८ अथो नमि-चिनम्याख्यौ व्यावृत्तौ स्वामिकार्यतः । प्रेक्ष्य कच्छ-महाकच्छौ पितरौ चंचमूचतुः ॥ २४ ॥
अमक्ताभ्यां युवाभ्यां किं ताता ! लेभे दशोदशी ? । ऋषभस्यामिनो भक्तिः परब्रेहाऽपि सौख्यदा ॥ २५ ॥
आहृतुस्तौ प्रमोस्तीव्रं व्रतं एवं बाल्यशक्तिकम् । ज्ञात्वा राज्यं स्वगृह्णन्तौ वयमित्थमिह स्थिताः ॥ २६ ॥
पित्रोः श्रुत्वा स्वरूपं तौ-ऊचतुः क्षत्रियोत्तमौ । त्यजद्भ्यां स्वामिनं नैव युवाभ्यां सुकृतं कृतम् ॥ २७ ॥
त्रिविष्टपहितः स्वामी सेवकानां सुरद्रुमः । अदास्यत् तद् बचो येन युवयोः स्यान् महोदयः ॥ २८ ॥
तदाऽऽवामेकचित्तेन प्रभुं सेवावहेऽधुना । साम्राज्यमपि यच्छन्तं भरतं मनसाऽपि न ॥ २९ ॥
इत्थं कृतप्रतिज्ञौ तौ प्रभुं प्राप्यैकमानसौ । पाणौ कृपाणौ विश्राणौ तिष्ठतुः पारिपाश्वरौ ॥ ३० ॥
स्वमनोवद् विमोरग्रे चिरजीकृत्य भूमिकाम् । सिर्षेचतुः सुमोऽम्भोभिः-लिप्सयेव फलस्य तौ ॥ ३१ ॥

? सर्पानिव । २. दस्मवत् । ३. न कायशां चक्रे । ४. दुः सित्त्वा चक्राते । ५. सुगानि कुसुमानि ।

पुष्परीक-

धरणेन्द्रागमनम्—

॥ १५ ॥

अन्यदा धरणेन्द्रोऽथ जिनं नन्तुमागतः । सेवाहेवाकिनौ वीक्ष्य तौ वीरौ चिस्मितोऽवदत् ॥ ३२ ॥
दशायन्तौ प्रभुं खड्गविम्बेनैव हृदि स्थितम् । कौ युवां कुरुतं सेवां किमर्थं क्षत्रियोत्तमौ!? ॥ ३३ ॥

नमि-चिनमिप्रतिवचः—

वक्रतुः फणिनाथं तौ भृत्यार्चावामसौ प्रभुः । दीक्षां जिघृक्षुर्वर्णेण दानादप्रीणयज्जगत् ॥ ३४ ॥
तदा दूरस्थितावाचांममूच स्वामिकार्यतः । चिन्तामणिरिवैकोऽपि दास्यत्यन्नाऽपि नौ मतम् ॥ ३५ ॥

यतः—

सेवकैर्निजपतिः खलु सेव्यो निर्धनोऽपि सधनोऽपि परो न ।
नीरहीनमपि नीरदमेव चातकः अयति नैव समुद्रम् ॥ ३६ ॥

सर्पाधिपोऽवदत्—

इत्याग्रहस्थौ तौ प्रेक्ष्य मा भूत् सेवा वृथेत्यसौ । प्रभुभक्ततयोः सत्वरक्तः सर्पाधिपोऽवदत् ॥ ३७ ॥
परत्र भाविनी मुक्तिर्गुणयोः स्वामिसेवनात् । साधर्मिकत्वाद् विद्यात्वं मत्तो गृहीतमादरात् ॥ ३८ ॥
अष्टचत्वारिंशद्विधाः सहस्रान् धरणस्तयोः । प्रददौ रोहिणी-गौरी-प्रज्ञासीमसुखानथ ॥ ३९ ॥

नमि-चिनमिर्वीताढ्यगमनम्—

प्रणम्य स्वामिनः पादा-वाण्ड्यध धरणेश्वरम् । विमानमद्भुतं कृत्वा-ऽऽरूढ्य तौ द्योम्नि चेलतुः ॥ ४० ॥
प्रभुभक्तिफलं पिबोः संदर्श्य भरतस्य च । तौ निजं लोकमादाय गतौ वीताढ्यपर्वतम् ॥ ४१ ॥

१ 'ऊचतुः' इति भवेत् । २ भृत्यौ आवाग् । ३ दूरस्थितौ आवाग् अभूव । ४ पुं त । ५ पुं शक्ति- ।

पुण्डरीक-

॥ १६ ॥

४

८

१२

कृत्वोत्तरस्यां पष्टिं सत्-पुराणि नमिषूषतिः । राजधानीं निजां चक्रे पुरे गगनवल्लभे ॥४२॥
विनिर्मिदक्षिणश्रेण्यां पञ्चाशन्नगराण्यसौ । संस्थाप्य सुस्थितिं चक्रे पुरेऽथ रथरूपरे ॥४३॥

आद्यदानी श्रेयांसः —

अतो दृपेभनाथोऽपि क्षुत्परीयहसासहिः । भिक्षां गवेषयामास ग्रामे ग्रामे गृहे गृहे ॥४४॥
वरं व्रतजनन्या नो वैरस्यं शिक्षया सह । इति ज्ञात्वेव स विमु-रीहृचक्रे तयां रसां ॥४५॥
ज्ञानदायो जिज्ञो मत्वा श्रेयोसै स्वाद्यदांनिभम् । वत्सरान्ते प्रिराहारः पुरं गजपुरं ययौ ॥४६॥
तत्र श्रीबाहुबलेश-पुत्रः सौम्यपेशो नृपः । श्रेयांसोऽस्य सुतः स्वप्नं निश्चयपश्यदयेदृशम् ॥४७॥
भृशो निर्यप्रमतां प्राप्सो मेरुः सर्वसुराश्रयः । सुधास्त्रमःकुम्भसेक्रेन पुनश्चक्रे प्रभाधिकः ॥४८॥
दृष्टं च श्रेष्ठिना स्वप्नं जयन् कोऽपि बहून् नरात् । खिन्नः श्रेयांससहाय्यं प्राप्य सर्वांन् जिगाय तान् ॥४९॥
श्रीसोमयशसा दृष्टो भानुमौनुविबजितः । श्रेयांसोऽयोजयन् तांश्च सोऽपि तैः शुशुभे पुनः ॥५०॥
सर्वे ते संसदि प्रातः स्वस्वस्वमविचारतः । श्रेयांसस्य शुभप्रसिं निश्चिन्वन्ति स्म चेतसि ॥५१॥
यावत् सभायाः स्वस्थानं विचार्य समये ययुः । तावद् विवेश भगवान् पुरं धर्म इवक्त्रवान् ॥५२॥
पादान्ते लुठनं कैचित् केचिन्पुच्छनकांनि च । पुरे प्रविशतश्चक्रुः प्रभोः प्रेनपरायणाः ॥५३॥
घृतं वन्दौकभिर्नाथं चातकैरिव नीरदम् । पश्यन् केकिबहुद्रीवः श्रेयांसो मुमुत्तराम् ॥५४॥
इदं रूपमग्रेऽपि दृष्टमित्येष चिन्तयन् । संस्मार प्राग्भवेऽहन्तं वैरसेनं विलोकिताम् ॥५५॥

१ पु० ऋषभ- । २ तथा भिक्षया । ३ पु० रसा । ४ पु० निमगताम् । ५ वन्दनवीको वन्दारः ।

१७ ॥ १ ॥ पदोक्तं यन्नामोऽयं भरते भविता जिनः । सृत्वा श्रेयांस इत्यागान्-नाभेयं प्रपितामहम् ॥ १३ ॥
 नरा नाभं निर्मन्त्र्याऽसी दानायाऽन्नं व्यलोकयत् । तावद्विधुरसोऽभ्यागान्-नव्यः श्रेयांसद्वक्पुनः ॥ १७ ॥
 इमुं वान्तोऽग्रहीन्नाभस्त्यक्त्याऽन्याः सुखत्वादिकाः । इत्युत्सुक इवाऽन्नेभ्यः स्नेहाद्विधुरसोऽभ्यगात् ॥ १८ ॥
 मयं हृन्मनतैरिधु-रमं स धितते प्रभोः । करं वरेण भावेन सदाऽऽरोहन्निच्छवं ददौ ॥ १९ ॥
 तदा जगज्जगारायं देवा देव्यो दिवि व्ययुः । सुवर्ण-रत्नवर्षं च चक्रुस्तस्य गृह्णाजिरे ॥ २० ॥
 श्रेयांसं श्रेयसां स्यान्नं नृपाः सर्वेऽपि तुष्टयुः । तापसास्तेऽभ्ययुर्नाथो भिक्षार्थी यिविदे कथम् ? ॥ २१ ॥
 सोऽयद्वत् वीक्षितं नायेऽस्मार्पं पूर्वं निजं भवम् । सारथिर्वज्रनाभस्य केशवोऽहं पुरा भवे ॥ २२ ॥
 नगं प्रमाभयात् पूर्वं संगतः स्वाभिना समम् । अष्टी भयां अमुं यावद्-उत्पन्नाः स्नेहवन्धतः ॥ २३ ॥
 इति श्रुत्या नृपा हृष्टास्तापसाश्चाशिपं ददुः । जय त्वं दानिनां धुर्यं ! जय धीरशिरोमणे ! ॥ २४ ॥
 श्रीनाभेयतराऽऽलवालवलये वर्षात् प्ररुढः पुरा, कृत्वा गेहजनस्य संमदमथोऽशुल्यन् स दानदुमः ।
 मन्मिन्नेधुरमः कृतो यतिमुदे येनाऽतिमव्यच्छविः, श्रेयांसः स नरोत्तमो विजयतां दानकवीरश्चिरम् ॥ २५ ॥
 तदारभ्य जने जाते पुण्यर्णपुण्यतपरे । विहरन् भगवान् भिक्षां यथाकालं स लेभिवान् ॥ २६ ॥
 विदुषे पौरणां यत्र स्वामी तत्र स राजम्भुः । व्यधापयन्मणीपीठं-प्रन्याद्विस्पर्शरक्षकः ॥ २७ ॥
 माश्लादेती प्रभोर्नदी इति ध्यायन् स पादुके । विधाय तत्राऽनुप्रातः पूजां भूजानिजोऽकरोत् ॥ २८ ॥
 श्रेयांसंमिति कुर्वन्तं वीक्ष्याऽन्योऽपि जनोऽखिलः । प्रभुपारणस्य गृह्य्यां कृत्वा पीठमपूजत् ॥ २९ ॥

१ पु० न्यमन्य- । २ सद्-आरोहत्-शिवम् । ३ पु० भवान् । ४ पु० पारणा ।

आदित्यमण्डलम्—

आदिकूर् मण्डलमिद-मित्यस्माद् वचनाच्छनैः । आदित्यमण्डलमिति श्रुतिर्जगति पश्ये ॥७०॥
प्रभुस्तक्षशिलापुरे—

ध्यानात् कृतमनोरक्षः प्रभुस्तक्षशिलापुरे । त्यक्तकोषादिसंसर्गः कायोत्सर्गमदाद् बहिः ॥७१॥

बाहुबलिना वन्दनाय गतेऽपि असमागमः, तद्विलापश्च—

उद्यानपालैर्विज्ञप्तो नृपः स्वामिसमागमम् । सायं मुदाऽयं संदध्यौ बली बाहुबली नृपः ॥७२॥

स्फूर्जन्तमोऽपवित्रायां राक्षी घात्रौचिती नहि । प्राप्तस्तातस्ततो वन्द्योऽनवबोऽयं मया नयात् ॥७३॥

निशायां स विशामीशश्चिन्तयित्वेति संस्थितः । पुरीं प्रसाधयामास चारुचन्द्रोदयादिभिः ॥७४॥

प्रातः स्नातः श्वेतवासाः श्रितश्वेतमन्तगजः । उर्बधृतसितच्छत्र-सितचामरवीजितः ॥७५॥

रङ्गतुरंगी राजन्यै राजैराजि स राजितः । परितोऽन्तःपुरीधृन्दैरनुयातः पुरीजनैः ॥७६॥

गीतैरनवगीतैश्च प्रेक्षणीः प्रीणितेक्षणीः । दत्तवित्तः स्फुरच्चित्तस्तद्वनं प्राप पावनम् ॥७७॥

यावद् गजं परित्यज्य विमुञ्चन् मणिपादुके । क्व प्रभुः क्व प्रभुश्चेति जगाद जगतीपतिः ॥७८॥

बनीपालोऽवनीपालं नत्वा तावद् व्यजिज्ञपत् । देव ! देवाधिदेवो नो तिष्ठेद् भास्वन्ति भास्वन्ति ॥७९॥

श्रुत्वेति मूर्छितः प्राप सुबोऽङ्गमथ भूविभुः । चन्दनैः शिशिरैः नीरैः ससंज्ञो व्यलपत् शुचा ॥८०॥

हा तात ! त्रिजगत्त्रातः ! कथं त्रातस्त्वयाऽस्मि नौ । स्वांश्चिबन्दनपुण्येन पापारैर्बलिनोऽधुना ॥८१॥

१ पु० त्यक्तः । २ स्फूर्जता तमसा अपवित्रायाम् । ३ यात्रायां भौचिती । ४ पु०-सितच्छत्रम् । ५ राक्षाराट्-राजराट्-तस्मिन् राजराजि । ६ प्रभावति मूर्धे । ७ निषेधार्थे ।

स्वामिनाः कृतसल्यत्वाद् दृक्षमुख्योऽसि दृक्ष ! भोः । त्वत्सदृशस्तु नैवाऽह-मलन्यप्रभुदर्शनः ॥८२॥

इत्युक्त्वा दृक्षं स्वामिना-ऽऽश्रितपूर्वमालिङ्गति ।

दृधुगुण्याऽसि हे दृष्टि ! प्रथमस्य जिनस्य यत् । पादौ व्यूढतरी रांध्रा-चप्राप्तौ शिरसाऽपि मे ॥८३॥

इत्युक्त्वा प्रभुपादपद्मयो रजः शिरसि निक्षिपति ।

इत्थाऽऽभीक्ष्येन मूर्च्छन्तं मूर्च्छन्तं जनानमून । वीक्ष्य राजमुगाङ्गाख्यो मन्त्री प्रोचे नरेश्वरम् ॥८४॥
राजन् ! विलपनं मुक्तया पश्य श्रीकृष्णप्रभुम् । कुञ्ज कुञ्जेत्युदित्वाऽसौ राजा हृग्भ्यां व्यलोकयत् ॥८५॥
सचिवः प्रोचिवान् स्वामिन् ! जगन्नाथोऽस्ति नो हृदि । नित्यं चित्तस्थितं रूप-प्रनिरयं वीक्षतां बहिः ॥८६॥

बाहुबलिना पादभूमौ मणिपीठकरणम्—

निःशोकोऽथ नृपो नाथ-पादभूमौवचीकरत् । मणिपीठं योजनोच्चं विस्तृतं पञ्चयोजनम् ॥८७॥

प्रभुः पुरिमतालके—

इत्थार्या-ऽनार्यदेशेषु भ्राम्यन् मौनी मुनोऽश्वरः । जनं दर्शनतः शान्तं शीताशुरिव सोऽकरोत् ॥८८॥

व्रताव् यर्पसहस्रान्ते पुरे पुरिमतालके । तले न्यम्रोघघृक्षस्य कानने शक्येदानने ॥८९॥

इयामफाल्गुर्नकादद्यां त्रिरात्रं प्रतिमास्थितः । उत्तरापादगे चन्द्रे घातिकर्मक्षयोज्ज्वलः ॥९०॥

ध्यानान्तरस्थः पूर्वार्द्धे प्रथमः स जिनाधिपः । अद्याप केवलज्ञानं लोका-ऽलोकावलोकदम् ॥९१॥ (विशेषकम्)

१ पु० राज । २ पु० चित्रस्थितं रूपमनित्यं वीक्ष्य तं बहि । ३ अचीकरत् । ४ तवाम्नि वने ।

यथाधिकारं देवेन्द्रं विहितेऽङ्गिहितेच्छया । स्वामी-समवसरणे सिंहासनमथाऽश्रयत् ॥१२॥

पितामहा सह भरतः—

इतश्च भरतो भक्ति-भरतो जननीं पितुः । अकुण्ठोत्कण्ठयाऽभ्येत्य तदा प्रार्थनमोऽकरोत् ॥१३॥
 किमन्येर्वीक्षितेर्वीक्ष्य नन्दनं निजनन्दनम् । नीलीचिह्ने हृतीवाऽस्ये नेत्रे तं पश्यतो हृदि ॥१४॥
 ज्यायां पौत्रो जगन्मातः ! त्वत्पादानभिवन्दते । उक्त्वैति नत्वा पुरतो निविष्टो भरतेभ्वरः १५॥
 हृत्कुन्भे स्नेहसंपूर्णं दुःखाग्नितापितेऽथ सा । मुञ्चत्यश्रूणि तद्विन्द-निवाऽगदत् सगद्गदा ॥१६॥
 लीलया लालयामासु-र्यं स्वर्गललाः पुरा । स याति तीव्रतापासु पापासु मरुभूमिषु ॥१७॥
 बाल्ये दिव्यामृताहारान् हर्षैरभ्यर्थ्य भोजितः । स पुत्रो मे क्षुधाक्षाम-कुक्षिभ्रमति हा ! क्षितौ ॥१८॥
 न स्नानं नाऽशनं पानं घानं तस्य न चाऽसनम् । दुकूलं नास्ति ताम्बूलं श्रुत्वेत्यस्मि त्रिये न धिक् ॥१९॥
 एकेनाऽपि सुपुत्रेण सुखी स्याद् वार्धके पिता । अस्मी सुतशते-सत्य-प्यत्र भ्रमति दुःखितः ॥२०॥
 येन स्वपुत्रमुद्यत्ये कृतो दत्त्वा निजं पदम् । मम पुत्रस्य तस्य त्वं चिन्तामपि करोषि न ? ॥२१॥
 इत्युक्त्वा तारतारं तां रुदतीं भरतोऽवदत् । कथं सामान्यनारीव-जगज्जननि ! रोदिवि ? ॥२२॥
 पुष्टज्ञानत्रयः स्वामी विलोकितजगत्त्रयः । यस्याः कुक्षाववातीर्णः सा किं शोकेन बाध्यते ॥२३॥

१ जाणे गळीनां टपकां मुखे, तेने (कंपने) नेत्रो-हृदये डु । २ किं प । ० ६

त्रेत्रिणा ज्ञापिता-चेत्य तं विज्ञापयतासुभौ । स्वाभिज्ञानं य चक्रस्य प्रादुर्भूतिं नरौ तदा ॥३॥

विष्टयाऽय ययंसे देव ! कानने शकटानने । युगादिजगदीशस्य संजज्ञे केवलं महः ॥७॥

निजगाद द्वितीयस्त-मधुशुतप्रतिभं प्रभो ! । चक्रत्वं नभोरत्न-मिवाऽऽयुधगृहेऽजनि ॥८॥

अथो व्यचिन्तयचित्ते तदा भरतभूषतिः । कस्यादौ कस्य वा पश्चाद् उत्सवो मम बुध्यते ? ॥९॥

आ ! कुरुसो मम संदेह इन्द्र-चक्रिपदमदम् । पुण्यं प्रमुप्रणामात् स्यात् चक्रात् पापं तु दुस्सहम् ॥१०॥

यन्दनाय गमनम्—

राजा ध्यात्येति दानेन तौ संतोष्य व्यसर्जयत् । आरुहद् गजं देवीं मरुदेवां सहोत्तमना ॥११॥

परीतोऽन्तःपुरी-पैरीः पुण्डरीकादिभिः सुतैः । पितामहीं महीन्द्रोऽपि जगाद भरतो व्रजन् ॥१२॥

रूप्य-श्चर्ण-मणीरूप-मिन्द्रः शालत्रयं पुरः । कृतमस्ति जनन्यत्र त्वत्पुत्रासनहेतवे ॥१३॥

पवित्रचित्रसंस्तोत्र-व्यग्रास्त्यःपुत्रहृक्पुरः । कुर्वन्त्येते जयध्वानं चतुःश्रुष्टिः सुरेश्वराः ॥१४॥

रम्भा-तिलोतमाद्याभि-दंवीभिर्विव्यभापया । चतुराश्चारु चर्चर्यो गीयन्ते शृणु कौतुकात् ॥१५॥

१ पु० सा । यो वृषभः विलोकीदेवं स किं स्याज्जनमात्रवत् । २ पु० लोको-

ममदेवा कर्णौ दत्त्वा आकर्णयति—

अमर-नर-मुकुटमणिकिरणरञ्जितपदं विमलतरचरितभरनिहतपापापदम् ।

॥ २२ ॥

ललिततरकलितचहुविमलगुणसुन्दरं प्रथमजिनमखिलजनवृजिनहरणादरम् ॥ २३ ॥

भरतसुविदुरितभरतिमिररविमदुसुतं सकलकुलगुरुगुरोर्नाभिनुपतेः सुतम् ।

नमत दशितविवेकीयमणिगणनिधिं प्रहतबहुसलिलमलकलितयुगलकविधिम (युग्मम्) ॥ २७ ॥

प्रथमजिनेशो विहितावेशो विपुलपरीचहवर्गम् । अहह ! विवेहे सुललितहे कथमिह हतसुखसर्गम् ? ॥ २८ ॥

वर्षसहस्रं दुःखमलत्रं परिपन्थाऽनिशमेव । प्रकटितसारं जगदुपकारं संप्रति कुरुपे देव ! ॥ २९ ॥

यस्य कुलेऽमलकमलनिभेऽयं जिनवरराजमरालः । बालः कलिं किल विदधे घन्यो नाभिनृपालः २०

स्थित्वा यस्या वयुवि जिनो जननयनामृतगात्रम् । ईदृरूपं किल विदधे मरुदेवा स्तुतिपात्रम् ॥ २१ ॥

मोहाम्भोद्यौ युगलविधौ मज्जन्तं सुवि सर्वम् । धारयति सा निजैर्वचनैर्वन्दे तं गतगर्वम् ॥ २२ ॥

सुर-नर-किंनर-नागकुलान्यतिनिर्मलभामन्ति । अस्य निपीय सुवागमृतं संसारं संसारं प्रतरन्ति ॥ २३ ॥

सुरवर-किंनर-नाग-नरा यं युगपत् प्रणिपत्य । इह हि पिबन्ति सुवागमृतं देवं देवं प्रणमामि ॥ २४ ॥

मरुदेवया ऋषभ-वैभवो दृष्टः—

श्रुत्वेत्युद्भूतहर्षाश्रु-सुधापुरैः सुविस्तृतैः । नीलीपङ्कः क्षणाक्षिप्तः मरुदेवाऽक्षियुग्मतः ॥ २५ ॥

प्रभोर्वीक्ष्यप्रभोल्लासैः प्रकुलनयनाम्बुजा । आलोककलिताऽऽलोक्य पुत्राङ्गिं सां व्यचिन्तयत् ॥ २६ ॥

१ पु० गतवर्गम् । २ मा-प्रभा-तद्वन्ति ।

पुण्डरीक-

४

८

१२

गुणरीक- तस्या एकीभावाचिन्तनम्—

॥ २३ ॥

अये ! मदीयपुत्रस्य वैभवं सुचनादश्रुतम् । भरतस्याऽस्य हाहाऽहं वृथा दोषमदां पुरा ॥ २७ ॥
सुताः स्युर्यान्वदुत्सहे सुतास्तावन्निजा ध्रुवम् । एष वैभवसंयुक्तोऽप्यौदासीन्ययुतो मयि ॥ २८ ॥
वदन्त्यां वत्स ! चत्सेति रुदन्त्यां मे मुदे सुतः । अयं स्ववार्तां न प्रैषी-देकदेवमुखादपि ॥ २९ ॥
वृथा तद्वदुःखिता पूर्व-महमस्य चिमोहतः । यतो न कोऽपि कस्याऽपि विश्वे स्वार्थैकनिष्ठिते ॥ ३० ॥
एवं मोहः सौख्यचौरौ मनोऽस्या घर्ममप्यगात् । दुर्जनस्थानदानेन सतां देशान्तरो भवेत् ॥ ३१ ॥

मरुदेवासिद्धिगमनम्—

जातेऽस्याः परमेश्वर्याः परमे ब्रह्मणि स्फुटे । आत्माऽत्यजद् निजं देहं तिष्ठेद् गुप्तौ हि ॥ ३२ ॥
अत्र क्षेत्रेऽवसर्पिण्यां सिद्धस्यायस्य तद्वपुः । पूजयित्वाऽऽशु विबुधा निदधुर्दुग्धनीरधी ॥ ३३ ॥

भरतशोकापगमः—ऋषभस्तुतिश्च—

अग्राऽसौ भरतः सौरीन्द्रवायथीरशोकहर्ता । अशोकच्छायया छन्नो विश्वेज्जनेन्द्रसद्रमनि ॥ ३४ ॥
गगानिभिः प्रविश्याऽसौ त्रिः परीय जिनेश्वरम् । महेन्द्रैः स महीन्द्रश्च तदा तुष्टवतुः समम् ॥ ३५ ॥

देव-भरतकृता ऋषभस्तुतिः—

गमो नाभेगाय प्रयमनुपमेयाय महता भवलोकोलोकामलतरविलोकाय सहसा ।
गतागोतान्मूढं भवकुहरणं जनमनः प्रचक्रे यो चक्रेतरशिवपरपथस्यं विवृजिनः ॥ ३६ ॥

१ ५० निष्ठितेत् । २ इत्-इत्यम् ।

अहो ! देहोऽप्यंहोयसंतिरिह नानापरिभव-व्यथाकारी मान्यः स्तव-नमनतो मे समभवत् ।
 सितिः पङ्कः पङ्कहृन्निवहतः किं न वहति, प्रसिद्धिं वा स्वर्णात् किल मलगणो जन्यजनिताम् ॥३७॥
 मनो हन्तो हन्त ! स्फुटमसि सुविद्धांस्यपि जगन्-मनांसि त्वय्येवाऽहमहमिकायां यान्ति तदहो ! ।
 अपूर्वं सौभाग्यं किमिदमथवा संसदि तव, प्रभो ! स्मिह्यन्त्येते सुजग-नकुलायां अपि मिथः ॥३८॥
 जगन्न्य ! स्व,भिन् ! यदि तव मन्ता सर्वसमता, तदहः किं हंसिं प्रमदयति चेतांसि किंसु वा ।
 विदूरे संसारं शिवसुखमदूरे च कुरुते, वितर्कः को वाऽसाऽर्वनवगत ! तुभ्यं जिन ! नमः ॥३९॥
 गुणानां निर्णाशं विषयसुखविक्षेपमखिलं, कलत्रा-ऽपत्यादिस्वजनविरहं देव ! यतिनाम् ।
 भवान् यच्छन् यच्छत्पलमंतुलसौख्यं स्थिरतरं, न विज्ञः सर्वज्ञ ! त्वमिव सुखदाने त्रिजगति ॥४०॥
 स्फुरतेन्द्रत्येन त्वदमलसुखध्वेतहर्चिना, प्रभो ! दृष्टे जीवे सुकृतघनगेहस्थितिभृति ।
 अभूचित्ते लग्ने त्वयि मम महानन्दजननं, तमःक्रोडो वक्रोऽपि हि मयि न वक्रो भवति तत् ॥४१॥
 विभो ! भव्यव्यूहं विभव ! विभवस्थं स्थिरविभ !, वृषाङ्कत्वे तिष्ठन्नपमलवृषाङ्कत्वसहितम् ।
 नमस्कारार्पणं निजपदगतं भक्तिभरतः, करोषीति स्थाने जिन ! निजपदेऽप्यक्षरमये ॥४२॥
 प्रसिद्धां ते स्वाभिन् ! युगलविधिविच्छेदपरंतां, यथा सिद्धान्तेऽमी अभिदधति दक्षाः खलु तथा ।
 अहं व्यक्तं मन्ये सुखमसुखमात्मीयमितरत्, रिपुमित्रं चेति प्रबलयुगलोन्मूलनमलम् ॥४३॥

? हन्ता घातकः । २ संसदि सभायाम् । ३ अहः पापम् । ४ हंसि घातं करोषि । ५ असौ अनवगत ! । ६ श्वेतरुचिः-चन्द्रः ।

७ क्रोडो वराहः । ८ अत्र श्लोके वृषभ-शब्दगतानां वृ-ष-भ-इति-अक्षरत्रयाणां पादानुक्रमपूर्वमर्थः सूचितः ।

हृदम्भोर्धेजैस्समशम-समत्वाऽम्बुलहरी-परीता त्वद्वाक्यामृतममर-तिर्यग्-वृषु सदा ।
समं स्वादं दत्ते सदसि धनिनामप्यधनिनां, समं सौख्यं मोक्षे जनकमनु जन्यस्य हि गुणः ॥४४॥

स्वयं व्यर्थं साक्षादमृतममृतांशुक्षयकृते, ददौ गर्भावाप्तेरनृतममरत्वं च मरुताम् ।
यचः सत्यं तैर्धैरमृतंभिह पीतं भुञ्चि वृणां, प्रदत्ते गर्भादिव्यधनविरतां ताममरताम् ॥४५॥
अपुण्ये पुण्ये वा जगति मनसः संगतिरिति, द्वयोरन्यद् वाळ्छन् परिहृतमनास्त्वं जिनवर ! ।
अनित्ये नित्ये वा भवति हि वृणां प्रेरणमति-रनेकान्ते कान्ते चरति विरतित्येति तव गीः ॥४६॥
विना युग्यं यातो जिन ! गतिमगम्यां त्वदितरै-र्विना सन्नाहं त्वं स्मररिपुशराणामविषयः ।
असंख्यश्रिःसंख्यं प्रहरसि तमोऽरींश्च भवितां, महेलाहीनोऽपि स्थिरमहिम-हेलां सुललितः ॥४७॥
न नेत्रैरुन्नेयो मिलति सह नान्येन सुयुक्ते, न मेयो धौक्यैः सन्मतिभिरुपमेयो न च विभो ! ।
अयेक्षाधीं पत्तिं समतृणैर्मणेऽभौवमपि नो, प्रमाणस्थैः पूज्य ! प्रमितिमयैते ते न महिमा ॥४८॥
यचः शुद्धं युक्तेननु मनसि जाता भवति सा, मनोऽणु व्यामूहं त्वमनगुणालंकृततनुः ।
मनोमुक्तो दूरं ननु मनसिजाऽगोचररुचे !, चिरं विश्वे विश्वेश्वर ! जय जयद्वाग्मेविषय ! ॥४९॥

१ गौः-वाणी । २ युग्यं-शकटम् । ३ सन्नाहं-कवचम् । ४ पु० नास्ति । ५ निःसंख्यम्-असंग्रामम् । ६ महेला-स्त्री ।
७ महिम्नः हेला-महिम-हेला । ८ प्रत्यक्षाऽविषयः । ९ अन्येन संमेलोऽभावाद् व्याप्येविषयः-अनुमानातीतः । १० आग-
माविषयः । ११ उपमानाऽविषयः । १२ अर्यापत्तेरविषयः । १३ हे समतृणमणे ! । १४ अभावाऽविषयः । १५ प्रमितिम् अयते-
गच्छति । १६ पु० नास्ति । १७ जयद्वाग् ! ।

इत्थं प्रथमतीर्थं प्रथमार्थकिरा गिरा । नुत्वा नत्वाऽनु देवेन्द्रं भरतो न्यविशत् पुरः ॥५०॥
आयोजनविसर्पिण्या सर्वभापानुरूपया । गिराऽमृतगिराऽकार्षीद् देशानां क्लेशानाशिनीम् ॥५१॥

श्रीऋषभदेशाना-तथाहि-

पापारीन् प्रप्ति लब्ध्वा मनुजतनुहयं येऽथ तेभ्यः प्रदत्तो देवेन्द्रत्वादिकेभान् सुकृतनरपतिर्नित्यमारोहणाय ।
येतुद्रुहन्त्यमुष्मे कुचरितनिरतास्तान् खराभेषु दीनेष्वाऽरोप्याऽङ्गेषु जीवान् भ्रमयति स भवं पीडयन्नुग्रहः स्वैः ॥
निर्मादत्वयुतीर्थमः शर्मदः सेव्यतां ततः । यश्च कामा-ऽर्थ-मोक्षाणां जनकत्वं अगत्यहो ! ॥५३॥

ऋषभपुत्र-पौत्रादिप्रव्रज्या-

श्रुत्वेति निर्मलां धर्मदेशानां देश-त्रं-ऽङ्गनाः । सम्यक्त्वं श्रावकत्वं च यतित्वं केऽपि केऽप्ययुः ॥५४॥
पुत्रा ऋषभसेनायास्तदा पञ्चशतीमिताः । सप्त शतानि नसारी भरतस्य प्रवव्रजुः ॥५५॥

आद्यया देशनया चतुर्विधसंघः-

ब्राह्मी व्रतं प्रपेदे सा श्रेयांसः श्रावकायताम् । सुन्दरी श्राविकात्वं च प्रभोर्देशनयाऽऽद्यया ॥५६॥
चतुर्युतामशीर्तिं च गणेशान् विदधे विभुः । ऋषभसेनस्तेष्वाद्यः पुण्डरीकाऽभिधो हि स्वः ॥५७॥

गणधराः-द्वादशाङ्गं च-

उत्पत्ति-विगम-ध्रौव्य-मयीं लब्ध्वा पदव्रयीम् । पुण्डरीकादयश्चक्रुर्द्वादशाङ्गीमथो रयात् ॥५८॥

मरीचिप्रव्रज्या-तापसाश्च-

१ देशस्य ना-पुरुषः, अङ्गनाः-स्त्रियः । २ श्रावकायताम्-श्रावकस्य आयो लोभः त्वयाम् ।

तस्मिन् समवसरणे मरीचिर्ब्रतमाददे । ऋते कच्छ-महाकच्छौ तदा सर्वेऽपि तापसाः ॥६९॥

कृपभविहारः-भरतगमनं च-

अथो नाथः पाथोधर इव सुधमोक्षुरविधौ, व्यहार्पीदन्यत्र प्रष्टमरमहाज्ञानजलयुक् ।
महं कृत्वा स्वश्रीभरत इह स श्रीभरतराद्, जगमाऽयोध्यायां प्रमदभरकपूरकलसः ॥६०॥

ग्रन्थकारोपसंहारः-

श्रीरत्नप्रभसूरिस्तत्करंतो दोषाभिपङ्गं त्यजन्, यो जाड्यस्थितिरप्यऽभूत् प्रतिदिनं प्रासादसुतप्रातिभः ।
तेन श्रीकमलप्रभेण रचिते श्रीपुण्डरीकप्रभोः, श्रीशङ्खजयदीपकरय चरिते सर्गेऽयमाद्योऽभवत् ॥२६१॥

इति श्रीरत्नप्रभसूरिशिष्य-आचार्य-श्रीकमलप्रभविरचिते श्रीपुण्डरीकचरिते श्रीयुगादिनाथकेवलज्ञान-
श्रीपुण्डरीकचरित्राङ्गीकरण-गणपर-पदस्थापना नाम प्रथमः सर्गः ॥

॥ अथ द्वितीयः सर्गः ॥

भरतः शस्त्रगृहान्तरं गतः-

अथ शस्त्रगृहान्तरं गतः किल चाक्रं भरतोऽतिरङ्गतः । दशर्शेत्यरयुक् तदाऽनमत् सुदिनायोदितपुण्यसूर्यवत् ॥१॥

अथ हर्षितसर्वपूजनं नवनैवेद्यभरेण पूजनम् । दिवंसाष्टकमाहितोत्सवं नृपतिश्चक्रपुरोऽकरोत् तदा ॥२॥

मागधदेवचिजयाय भरतगमनम्-

१ निजलक्ष्मीसमूहेन । २ कराः-किरणाः, हस्ताश्च । ३ दोषा-रात्री, दोषश्च । ४-सहस्र-आरायुक्तम् । ५ पुरः-पुर्याः,
जनः-लोकः ।

गजरत्नमसौ समाश्रितः सुसुहृत्स्य गृहीतमङ्गलः । अनुचक्रमवकमानसोऽचलदैन्द्रीं दिशमेव भूपतिः ॥३॥
हय-वर्धकि-चर्म-काकिणी-मणि-सेनान्य-ऽसि-सत्पुरोघसः । नृपमन्त्रपुरातपत्रपुग्-दृष्टण्डो बहुदुग्धिका अपि ॥४॥
भरतेश्वरसैनिकैर्यदा जयदक्का पुरतः प्रताडिता । हृदयानि च गह्वराण्यहो ! युगपद् दध्वन्मुखमृशृताम् ॥५॥
ककुभोरमसोत्थदुन्दुभी-भट्टमेरी-हय-हस्तिशब्दितैः । बधिरा अभवंस्तदाऽति तत्र प्रतिजल्पन्ति न जल्पिता अपि
जवनं पवनं विलसिगिरे हरयश्चेह रयप्रचारिणः । तत आतपवारणं रजश्चयमुद्धृत्य सहऽचलत् सं तैः ॥७॥
अयमस्य दिनप्रतापतो दहनं मालभतामितीव तैः । हरिभिः खुरलतैरेणुभिः पिदये प्रीतिभरात् खंगो हरिः ॥८॥
अथ योजनबाहिनी शर्ननृपतेः श्रीभरतस्य बाहिनी । सुगभीरहृदः पुरोऽम्बुधेरुपकण्ठं परिलभ्य संस्थिता ॥९॥
वरवर्धकिना विनिमित्तेऽवमलेषु प्रबुरेषु धामसु । न्यत्रसत्रय सर्वसैनिकाः सुवमाद्वादशयोजनीं क्षणात् ॥१०॥
मणिपौत्रशालिका नृपो विहितावर्धकिनाऽतिनिर्मलाम् । कुशलः कुशलं सत्तरे स्थितः उपवासात्रयवानुवांससः ॥११॥
अथ तुर्यदिने दिनोदये नृपतिः स्नाततनुर्वराम्बरः । चतुरन्तगवीरघण्डिकं रयमल्लैर्भूतमाकरोह सः ॥१२॥
द्विरविं शशियुग्मसंयुतं प्रथमद्वीपमिवाऽमराचलः । भरतः कनकप्रभः स्थिरः स चतुर्घण्टरथं श्रितो बभौ ॥१३॥
सुमहाः स महारयो रथं रथनाभिद्वयैसे तदाऽम्भसि । नृपतिः स्थिरसारसारथीरितरथं खरसावसारयत् ॥१४॥
धनुरत्र धनुर्धरोर्द्वो जवतोऽधिल्यमयं विधाय तत् । गुरुदृढितोऽकरोत् तदाऽखिलपादांसि रणज्ज्वैर्यस्यथ ॥१५॥

१ उच्चभूतः-उच्चमनुषाः, उच्चपर्वताश्च । २ पवनः आतपवारणं रजश्चयमुद्धृत्य तैः हरिभिः अन्धैः सह अबलत्-तैर्विजित-
त्वात्-विजितो हि छत्रं धरति । ३ स्वातम्-उत्सिप्तम् । ४ खगः-गगनगः । ५ हरिः-सूर्यः । ६ उवास । ७ रथनाभिप्रमाणे ।
८ ईरितरथम्-रथ्या-मार्गः । ९ उद्धरः-उत्कृष्टो वरः । १० रणेन जनांसि वेगवन्ति-चपलानि-वस्तानि ।

अथ मागधनिर्जरं प्रति जलयौ द्वादशयोजनस्थितम् । निजनामसुवर्णशोभितं विससर्जाऽऽशु सुवर्णपत्रिणम् ॥
रभसाक्षभसा ययौ शरो गुरुत्कारपरः श्रमादिव । सुरसंसदि सुस्थितो मुखं भुवि निक्षिप्य तलं गमीव सः ॥
से सुरः सुशरं पुरस्थितं सहसा प्रेक्ष्य रुपाऽरुणोऽवदत् । मम संसदि कोऽमुमक्षिपत्रिजजीवोद्वहने विखिलहत् ॥
फणिनाथफणामणीगणैर्मुकुटं कोऽत्र चिकीर्षुर्कटः । क इहाऽमरदन्तिदन्ततो निजजायाकरकङ्कणे चिकीः ॥
इति गर्वयुतः सुपर्वराद् निजयाणौ परिगृह्य पत्रिणम् । इह पुङ्गताक्षराचलं विमलां वाचयति स्म विस्मयात् ॥
भरतः प्रथमोऽद्य चक्रिराद् दिशति श्रीकृपभाङ्गमूरिति । मम यच्छत दण्डमाशु भो ! यदि नित्यं स्वसुखैपिणः सुराः

मागधदेवजयः—

इति वीक्ष्य सुरोऽक्षराण्यसौ प्रशमी आह्व इवाऽऽर्गमेक्षणत् ।

मणिभिः कुसुमैरिवोदधेः सुधियाऽऽनर्चं नृदेवमेत्य तम् ॥२९॥

भरतः द्विपुरो विबुध्य तत् मणिसारं सह तेन पत्रिणा । विहिताञ्जलिराह भक्तिमान् स जयारावपुरस्सरं सुरः ॥
करतः कुलिशं हरेरिय तपसस्तेज इवाऽऽस्यंतो यते । शपनं च सतीमुखादिव सहते को धनुषः शरं तव ? ॥२४॥
अहमस्मि तवीव सेवको भवतां भूपतिवेशिताऽधुना । सततं मयि तत् प्रसन्नता करणीया निजयाऽऽज्ञया प्रभो ! ॥
इति भक्तियचोभिरदुसुतैर्भरतः प्रीततरो विसृज्य तम् । उदधेः स्वरथं न्यवर्तयत् प्रणैतिप्रान्तरूपो हि साधवः ॥२६॥
स गतः कटकं विकण्टकः प्रविधायाऽऽशु दृपोऽथ पारणम् । दिवसाष्टकमुत्सवं व्यधात् प्रमदाद् मागधदैवतं प्रति ॥

१ निर्जरो-देवः । २ सु-वर्णाः-शोभनानि अक्षराणि । ३ गच्छतः शरस्य सरार-इति ध्वनिः श्रुत्कारः । ४ कटु-
मिच्छति चिकीः । ५ आगमाः-अङ्गादीनि जैनसूत्राणि । ६ आस्यम्-युत्तम् । ७ प्रणतिः-प्रणामः ।

वरदामपति-प्रभासकाधिपति-सिन्धुनदीविजयः—

वरदामपतिं प्रभासकाधिपतिं सिन्धुनदीं विजित्य च। स्वबलाढ्यशुजोऽथ राजतं गुरुवैताढ्यगिरिं रयावपात् ॥ ३८ ॥

वैताढ्यदेवविजयः—

गिरिदक्षिणपक्षतो निजं कटकं चक्रपतिर्निवेश्य सः। त्रिरूपेण्यं चक्रेण हर्षतः किल वैताढ्यकुमारनिर्जरम् ॥ ३९ ॥

स सुरभ्रंलितासनः पुरः समुपेत्याद्भुतरत्नढौकनम्। प्रविधाय निधाय मस्तके भरताज्ञां च घथाऽऽगतं ययौ ॥

कृतपारणकोऽष्टवासरं विरचय्योत्सवमद्भुतं द्रुपः। ललितः किल लीलयाऽलपद् निजसेनाधिपरदनमुषकैः ॥ ४१ ॥

रजताचलसिन्धुनिम्नगातदुग्मसाधनाय सेनाधिपस्य आज्ञाकरणम्—

रजताचलसिन्धुनिम्नगातदुग्मं सकलं तु दक्षिणम्। स्वसुलेन संखे। सुखेन भोः! त्वरितं साधय साधनोपतः ॥

सिन्धुनदीपरतीरस्थतुरुष्काणां विजयः—

अथ सिन्धुनदीं स सैन्ययः सहसोत्तीर्य च वमंसेतुना। प्रविजित्य तुरुष्कन्नपतीनिह तण्डधनान्युपानयत् ॥ ४३ ॥

तमित्रागुहा-प्रकाशनम्—

पुनराप्य वचोऽत्र चक्रिणः स तमित्रारूप्यगुहाप्रकाशने। त्रिरूपेण्य दिनाष्टकोत्सवं कृतमालाय सुराय निमंमे ॥ ४४ ॥

हृयरत्नगतस्त्रिधाऽऽहते हृददण्डेन गुहाकपाटके। विरलीकृतवान् समाधिना मद-रोषाविव निर्धृतिं गंभी ॥ ४५ ॥

कृतमालसुरविजयः—

तदुपेत्य विभो! न्यवेदयत् प्रतिरुद्धसुरगे प्रतापगे। मणिमस्य निवेश्य कुम्भके गजरुदः स चचाल चक्रिराद् ॥ ४६ ॥

१ रयो-वेगः। २. उपोष्य-दपवासं कृत्वा। ३ आकृष्टवान्। ४ तुरुष्कभूषणीन्-तुरुष्क-तुर्क-इति ख्यातान् भूषणीन्। ५ गन्ता।

सं तमिस्त्रयुहां नरोत्तमो मणिभासा वितमिस्त्रतां नयन् । स-कलैरनुगैः सहोदुभिर्गंगे चन्द्र हवाऽविशत् तदा ॥
अथ काकिणिमण्डलान्यसौ किल पञ्चाशतमेकं चिन्ता । अनुगध्वजिनीप्रकाशने जननाथोऽजनयंश्च गजस्थितः ॥

॥ ३१ ॥

अनिम्नगा-निम्नगा-नयी-

४

हृषदामपि सुप्रतारिकामनिगगां सरितं द्यतीथिवान् । चरवर्धकिसेतुवन्धनात् स निम्नगामपि तूलमब्जनाम् ॥
स्वयमुदघटिताद्योत्तरात् स शुहा-द्वारत आशु निर्गतः । प्रचचाल च चक्रं पृष्ठगो भरतार्धं मध्विजेतुमुत्तरम् ॥ ४० ॥

भिच्छ्रभटाः संतापसुनामकाः-

नृपसैन्यमदृष्टपूर्विणः किल संतापसुनामकास्तदा । प्रविलोक्य घृतादरायुधा विदधुर्बुद्धमयाग्रयोधुभिः ॥ ४१ ॥
अथ भिच्छ्रभटैः पराङ्मुखे कटकं चक्रपतेरयात् कृते । ह्यरत्नगतोऽथ सैन्यपः स दधावे शृश-तस्त्रिघांसया ॥ ४२ ॥

भिद्धानां देवाराधनम्-

इमकेन निराकृताश्च तं सुकृतेनेव सुविग्रराशयः । विविधैर्निजदेहतापनैः कुलदेवानधिरावृधुमुच्युः ॥ ४३ ॥
अतिसेयनतः प्रतोपिता द्रुतमेत्याऽन्दमुखाः सुरा जगुः । कुरुतेति किमद्भुतापनं ननु वरसा ! बहुलङ्घनानि च ॥
न नरैर्न सुरैर्न किलरैरसुरैर्नैव महोरगीरपि । निजपूर्वभवोत्थपुण्यतः प्रबलश्चक्रविभुर्विजीयते ॥ ४४ ॥
पुनरारमयलानुमानतो भवदांराधनतोपिता वयम् । इह विग्रामहो महत्तरं ननु वरसाः ! प्रविदध्महेऽधुना ॥ ४५ ॥

१२

१. फळाभिः सहितैः सकलैः, समग्रैर्वा । २. अनुगा ध्वजिनि-सेना । ३. पापाणां नामपि । ४. तूलमपि यत्र मज्जति-सुहति-
तूलमिति-‘ह’ । ५. चक्रस्य पृष्ठं गच्छति इति । ६. न दृष्टं पूर्वं येस्ते । ७. भृशं तेषां हन्तुमिच्छया । ८. कुरुत-इति ।
९. भवताम् आराधनं भवदाराधनम् ।

पुष्परीक-

८

चक्रिपरजयाय तैः कृता सुशालधारा दृष्टिः—

पुष्परीक-

॥ ३२ ॥

४

८

१२

इति मेघमुखा निगद्य ते प्रविकृत्याऽम्बुघनान् घनाघनान् । बभ्रुवृंशालप्रमाणकैर्बहुवारानिवहैरथाऽम्भरात् ॥ ४ ॥
 ध्वजिनीजनकण्ठदंष्ट्रां गतमालोक्य जलं नृपोत्तमः । स्वकरेण चकार चर्मं तत् क्षणतो द्वादशयोजनस्थितम् ॥
 अधिरोप्य निजांचसूत्रमिह प्रतप्तं छत्रमपि व्यधात् तथा । जनदृष्टिबिलोकहेतवे किल दण्डेऽप्यमर्णिन्यवीविशत् ॥
 इह धान्यचयं कुटुम्बिना निहतं रूढमंशो विगच्छितम् । विविधं प्रतिवत्सरं रसाब्जुमुत्रे सैन्यमदेन्यमनसम् ॥
 इति चर्म-सितातपत्रयोः पुटमालोक्य जलान्तरे तरत् । जगदे जगदेकविश्रदं सुगुह्यदृश्यमिदं महोदकम् ॥ ११ ॥
 अथ चक्रपतिः स ससमे दिवसे चिन्तितवानिदं हृदा । विहिता अहिता ममाऽहितैः कथमेतेऽम्बुधराः सुदुर्धराः ॥
 इति चिन्तनतोऽस्य चक्रिणस्तनुरक्षासुविचक्षणीः सदा । किल षोडशभिः सहस्रैर्करमर्मैर्यमुखा यमापिरे ॥ १३ ॥
 इह चक्रिणि देवता ! नृणां भरतक्षेत्रनिवासिनां प्रभौ । प्रकुरुष्वमनीबदुष्टतां तदहो ! मूर्खतरा सुमूर्खवः ॥ १४ ॥
 इति पक्षवचोभिरुद्धैर्यं पुरम्भौऽमुखा भयकुलाः । प्रतताप घनौघैर्निर्गतौ रविरुचैर्भरतप्रतापवत् ॥ १५ ॥
 भरतस्य पुरः कनिष्ठिकाहुलिदनात् निजनृधरक्षणम् । विदयुधतुरास्तुरुष्ककाः क्षितिभोगं तृणचर्वणोदयि ॥ १६ ॥

हिमालयगमनम्—

अथ सिन्धुतटं तदौत्तरं त्रिजसेनापतिना विजित्य सः । प्रसरन्महिमा हिमालयं लभुमेयोऽगमदुर्बमऽऽल्लयः ॥ १७ ॥
 शिबिरं विनिवेश्य दक्षिणे स नितम्बेऽस्य गिरेः कृताष्टमः । अधिकृत्य रथं विसृष्टवान् निजबाणं हिमवत्कुमारके ॥

१ अम्बुघनान्-जलपूर्णानि मेघान् । २ सेनाजनकण्ठ-प्रमाणताम् । ३ पनैः-मेघसमूहः । ४ उच्चरूपाया माया लक्ष्म्या आलयः-गृहम्-स्थानम् । ५ सेनास्थानम् ।

अमरः प्रतिगृह्य तं शरं द्विकयुक्-योजनसप्ततौ स्थितः । स तदक्षरवीक्षणान्छमी प्रणनामैत्य नृपं सद्यो कनः ॥ ६९ ॥
प्रविष्टज्य सुरं स आर्प्यभिनिजनामर्पभकूटपर्वते । प्रतिलिख्य च काकिणीमुखाद् विदधेऽष्टाहमहं महामहाः ॥
रजताचलगमनम्—

अथ दिग्विजयाश्रित्तवान् महसाऽनुत्तर एष उत्तरे । कटकं रजताचलस्य तत् कटकं प्राटयदस्तकण्टकः ॥ ६९ ॥
विनमि-नमिभ्यो सह संग्रामः—
विनमि च नमि स्वगेश्वरं विजिगीपुजंगतीपतिस्ततः । अहत्प्रसरं स रंहसा स्वशरं वीरवरो व्यसजयत् ॥ ६९ ॥
नृपनायकसायकक्षणाद् गुरुरोपारुणितेक्षणौ क्षणात् । गगने गगनेचराबन्धू परिगृह्णाऽऽययतुर्निजाश्वन्तः ॥ ६९ ॥
कटकानि कपोत्कटान्यथ दिवि कौ द्वादशवत्सरीं मिथः । शर-तोमर-भल्लि-शक्तिभिः प्रविजं दृढबाहुशक्तिभिः ॥ ६९ ॥
भरतो भरतो सुजीजसां रथमारुह्य महारथस्ततः हवसंगरवद्धसंगरं स धनुःसंग-रतोऽजनि स्वयम् ॥ ६९ ॥

विनमि-नम्योः पराजयः—
स्वचरानपि तान् विपक्षकान् प्रविचार्यैव धनुर्धरोत्तमः । विदधे स्वशरै रयेरितैरखिलांनुदगतपक्षकान् क्षणात् ॥ ६९ ॥
भरतार्जुनवेगतो दले दलिते व्योम्नि घनप्रभो ह्यसौ । अचिरद्युत्तितो समाश्रितः स्वचराधीश्वरयोः प्रतापकः ॥ ७० ॥
अथ शतितैरान्तरो रयात् कुपितं सान्त्वयितुं तमार्प्यभिम् । विनमिभ्य नमिः प्रणम्य तं चतुरो प्रोचतुरौचितीचणौ

१ ७२ योजनानि । २ शमी-नष्टगवः-शान्तः । ३ दिवि-गगने, कौ-भूयो । ४ प्रहारं चक्रुः । ५ ह्यलवकानां
भरतः-समूहतः । ६ संगरो-युद्धम् । ७ संगरः-प्रतिष्ठा । ८ धनुःसंगे रतः । ९ रथेण-वेगेन इति । १० आधुनाः
बाणाः । ११ शीतसरम्-आन्तरं-हृदयं ययोस्ते । १२ प्रोचतुः औचितीचणौ ।

अनभिज्ञतया यदाऽऽवयोरभवरललितं प्रभो ! त्वयि । अधुना सकलं सहस्रं तत् किल सर्वसहयाऽसि संश्रितः ॥

ताभ्यां धनद्वौकनम्, पुत्रीदानं च—

नमिरार्यभये मणीगणं विदधे प्रीतिभरेण दौकनम् । विनभिः स्वसुतामदानुदा स सुभद्रां ललनाशिरोमणिम् ॥
प्रमदादथ चक्रधारिणा प्रविशुष्टौ स्वपुरं समागतौ । इति चारुविचारमादरादिदधते स्थिरमानसाविमौ ॥७१॥

नमि-विनभ्योर्वराग्यपूर्वं व्रतादानम्—

ऋषभप्रभुमुन्नमादिमं भरतेशं स्वगृहे समागतम् । न हि सर्वकृवाऽतिमोहतो ह ! हाऽऽर्वामुचितेन वञ्चितौ ॥
ऋषभप्रभुपादसेवनादिदमासं गुरुराज्यमीदृशम् । समरोऽसमरोऽपतः कृतो धिगहो ! तत् प्रथमाङ्गजन्मनः ॥७३॥
इह राज्यमदान्ध्यतो ध्रुवं विहितो द्वादशवार्षिको रणः । इति पापनिरोचिकीर्षया करयार्व प्रभुसंनिधौ व्रतम् ॥
इति चारु विचार्य चेतसा तनयी ज्ञातनयौ निजे पदे । अभिपिच्य विभोः कराद् व्रतं बहुविधायरसंयुतौ श्रितौ ॥

भरतस्य सिन्धुतटवने रमणम्—

अथ चक्रधरो वसुधराबलयं निर्विलयं जयघ्नयम् । सुरसिन्धुतटीगतं स्फुटीकृतनानाद्रुममाप काननम् ॥७६॥
सकला सकलर्तुभिः सदा स सदाकार-महीरुहावलम् । अवलोक्य वनीमथाऽवनीरमणोऽयं रमणोऽयतोऽजनि
स्थपतिः स्वपतिस्थितेः कृते मणिभिर्निर्मितसप्तभूमिकम् । विदधे शुद्धेरिवोदगतं विमलं मन्दिरमिन्दिराश्रेयम् ॥

१ सर्वसदा-पृथ्वी । २ सत्पूर्वस्य कृ-धातोः परोक्षे अस्मत्पुरुषद्विवचनम् । ३ आवाप् । ४ समरो-युद्धम् । ५ असमरोषः-
अत्यन्तरोषः । ६ रणः संग्रामः । ७ निराकर्तुमिच्छया । ८ पञ्चम्या अस्मत्पुरुषद्विवचनं कृ-धातोः । ९ नीतिज्ञः ।
१० निर्विघ्नम् । ११ शोभनाकारा । १२ बर्षिकः । १३ इन्दिरा-लक्ष्मीः ।

स्वयत्वेऽथ यथास्थिति स्थिते तरलोचुर्हृतुरङ्गसंगतः । तरुजिखिलोकनायकः ॥ ७९ ॥
भरतोऽथ रतिप्रियप्रभः स सुभद्रायावरोधसंयुतः । प्रविलोकितादिव्यकाननः समम्बु विसयतः स्मितातनू ॥ ८० ॥

यन्दिदृक्तं द्रुमसंघ-वर्णनम्—

अथ यन्दिवरः प्रियंवदः प्रमुचितं परिभाव्य सस्पृहम् । रुचिरं रुचिरक्षिताम्बरं द्रुमसंघं स जयादवर्णयत् ॥ ८१ ॥
विजयस्य विभो ! पृथग् शुभः प्रविभागे सकलतुम्भिः स्थितैः । वनम्बुमुतपद्मैरसं नय-प्रणय ! त्वं नय नेत्रभोडयताम् ॥

वर्णनम्—

दृढदिव्यविभार्चतो विभो गगनेऽत्र स्थिरनेत्रचिन्नदम् । शुभगं शुभगन्धतः शुचिं प्रविमुञ्चन्ति पयः पयोमुखः ॥
नयनप्रमदप्रदायिनः पुरतः पश्य विवेककेकिनः । सुमनोहरदृष्ट्यकृत्यतो दयितानां दयितं वितन्वतः ॥ ८४ ॥
नृप ! केऽपि कला-कलैरपिना सुकलाऽऽलापवतीं विलोकयताम् । ललितेक्षणवीक्षणात् प्रिया-ददयं ये मदयन्ति हेलया
रवि-वह्निमहोचिनाशकं जलदेऽप्यात्तपदा महस्विनी । अहमस्मि तदिल्लता मदादिव नृत्यन्ती विलोकयं प्रभो !
शुचिं सृष्टिकरं सुशीतलं सलिलं शोपितवान् भवान् शुभः । विधृताऽशनिरम्बुदो रविं विरुणद्धीति सुकालतां वहन्
इति तं स्वाङ्गजलं समग्रसरितां नीत्वाऽथ वारांनिधि-निभं क्षारमयेयमेव कुरुते मेघो वितष्टं तु तत् ।
कृत्वा प्रोचतं रसेन रुचिरं विश्वोपकारे नयेत्-जीयासुः सुविवेकिनो धृतधनैः किं निर्विवेकजनैः ॥ ८८ ॥

१ निजसैन्ये । २ तुरंगा अथाः । ३ अवरोधः-अन्तःपुरम् । ४ रुच्या कान्त्या रञ्जितम्-अम्बरं गगनं येन द्रुमसंघेन-
अत्युच्चो द्रुमगणः । ५ नेत्रेण भोज्यताम्-पश्यतां नय-नयनेन पश्य । ६ दिव्यविभावः-दिव्यशक्तिः । ७ विशेषेण भान्ति-
इति ८ स्थिरनेत्राः चातकाः-इति प्रायः । ९ द्वितीया बहुवचनम् । १० प्रियम् । ११ कला-कलापवताम् ।

रस सुरानुभावजाम्बुदपात्रात् परिरीय भाक्तः । सुमेमालितमालतीलता-ललनाऽऽलिङ्गनतः प्रमोदते ॥ ८९ ॥
सुविकासितसत्कदम्बिका जगतो जीवनदानतत्परा । तव दृष्टिसमा सुषुप्तिरप्यवतात् पार्थिव ! पार्थिवं जनम् ॥ ९० ॥

शरप्रशंसा—

घनकालमथाऽतिभूयसः समयात् संवलितोऽनुमूय सं । स्फुटमुचरति प्रियंवदः शरदि प्रोचरंति प्रियंवदे ॥ ९१ ॥
स्मितपद्मसुखी सितेतरोत्पलनेत्रा वलभ्रवल्गुक् । कलिताऽऽमुनवन्युजीवकप्रसन्नोद्गसिक्कुसुम्भवीवरा ॥ ९२ ॥
कुसुमायिततारका शिरोमणिमौलीपितशोभेदीधितिः । गुरुमौक्तिकंहरवल्लरीयितसुव्यामगहंसमालिका ॥ ९३ ॥
कञ्जुकौकितनागवल्लिजच्छदर्मान् शोणमुखान् शुकोत्तमान् । शरदक्षतशालिहस्तके दधती माङ्गलिकाय तेऽस्तवसो
(विशेषकम्) ॥ ९४ ॥

सरसी सुषुप्तेऽम्बुजं सुतं विमलाऽस्थात् श्वपये च निम्नगा । स चकोरचयेऽशनं ददावपि दोषाकर उद्वगते मुनी ।
स्वविभो शरदुद्भवो शशी स सुभद्रावदनाय दत्तवान् । विदधाति चकोरगौरवं तदिदं देव ! सुराजवल्लभम् ॥ ९५ ॥
इति बन्दिवरः शशंस तां शरदं स प्रशशंस च प्रभुः । विमलं जगतोऽपि जीवनं कुरुते यः स न किं प्रशस्यते ? ॥
अथ बन्दिवराय तत्क्षणं निजरत्नाभरणानि देहतः । प्रददौ प्रमदौचितीयुता भरताधीश्वरजीवितेश्वरी ॥ ९६ ॥

हेमन्तऋतुप्रवर्णनम्—

१ सुमेन कुसुमेन मालिता राजिता । २ सप्तमी-एकवचनम् । ३ शीता दीधितयः किरणा यस्य-चन्द्रः । ४ समस्तमेतत् ।
५ कण्ठकं-पगफल्गुम् । ६ छदैः पक्षिर्मान्ति छदधाः । ७ हस्तको हस्तः, हस्तनक्षत्रं च-शरदि तस्यागमनात् । ८ सरोवरम् ।
९ श्वपथः-गगनम्-गम्यते । १० मुनी-अगस्त्यो उदिते ।

स संसार सत्सरहन्महो-मिहिकाशुंमिहिकाशितां महीम् । बद्धति स्म ततः प्रियंवदं स्थिरहेमन्तकृतुप्रवर्णनाम् ॥
हिर्मोरोचिरतिमापनादिह निन्दया रुषा सरोजिनीम् । हिममगलपयंद् विभोविभुं समये बन्धुरिपुनिहन्यते ॥
सर्वितारमहो ! हिमोयमे न निजाशोअयिणं ररक्ष यत् । सुखमप्यवलोक्तेऽस्य तद्व न हि जीवन् जगतीजनोऽखिलः ॥२॥
महर्षामधियो यथायथा जडतामामं हिमात् तथातथा । जगतो हृदयप्रकम्पना दोषा अपि गुरुतामगुर्भुशम् ॥२॥
न गुरुगाने गुरुगुस्तत्त्वगुंर्यः किल दुःखतोऽसितः । दहने दहति स्वदेहमप्यऽहिमाशौ महिमव्युते हिमात् ॥
पिदये खगयित्रभाहुंमप्यऽहहैनं पिदधातु मा हिमम् । करंगुग्ममतो द्रुताशनो-परि लोकः सकलोऽपि यच्छति ॥
बदतीति तदा प्रियंवदे नृपतिः प्राह सुधूम एष कः । अभिमत्य सविस्मयस्तु स न्यगदद् भारतभृपतिः पुनः ॥
कुतुकिन् ! इह दिव्यकृष्णकभ्रितये धूपचयोऽसितो गुरुः । घनसार इति श्रयं पतद् धियतः पश्य सुरप्रभावतः ॥
असति द्रुमवह्निजे सुमे जननाशौ सुखिनी कथं भवेत् । इति तत्सुखदेतवेऽगुर्भुशुखा भग्निसुखे विशान्त्यमी ॥
निपतो हि मतोऽपि मे रुचां निवहोऽहो भवितेत्यऽवेत्य तत् ।

हिमतो हि मतोऽपि मे इत्वा निवहाऽह्णा भवितत्यश्वत्य तत् ।
निदये रविरक्षयं महः स्वयि सूर-ति निजाभिधाडितम् ॥ ८ ॥ ..

१ सारस्वतिं ससारं हृद् हृदयं यस्य सः । २ मिहिकांशुभन्द्रः । ३ मिहिका-धूमिका-मातः काले पतद् हिमम् । ४ हिमरोचिः-चन्द्रः । ५ विभाविष्ठं-सूर्यम् । ६ सवितारं-सूर्यम् । ७ आम्ना-दिशा अपि । ८ सूर्यः । ९ आम-प्राप । १० दोषा-रात्रयः-अपि । ११ ब्रह्मसतिः । १२ अगुरुर्धूपविशेषः । १३ सूर्ये । १४ शीतकाले हि जना अग्निशकटिका अभितः शीत-निवारणाय कायुर्मं स्थापयन्ति, तल्लक्ष्मीकृत्य कविना एतद् उदमेसि मुरसम्-खगं गगनगम्-वित्रभाञ्चु सूर्यम् । १५ जन-नासा-श्च-सयोरैक्यात् । १६ अगुरुभृतयो धूपविशेषाः । १७ त्वयि भरतसम्राजि 'शूर' इति निजाभिधाम् ।

इति बन्दिद्वराय वादिने वरवीरेषु मणिः शिरोमणिम् । भरताधिपतिः प्रदत्तवान् निजमुष्णांशुं समानतेजसम् ॥
प्रणते शिशिराशयः क्षितिं स नरेणः शिशिराश्रयां भितः । जगदे जगदेकपालनः सुखिवेकाद् मुदितेन बन्दिना ॥
द्रुमपत्रनिपातनाशुगै रचयन् कौ-रवतीव्रतामपि । नरराज ! रराज फाल्गुनः स्फुटवैरोचनधाममृद्धिदः ॥ ११ ॥
हरिदर्भहरिप्रभा द्रुपु स्फुटपत्रं दयिताशुखेन्दुरह । कुसुमं च तवाङ्गपिङ्गतां शिशिरोऽप्यातनुते फलोद्यमम् ॥

वसन्तवर्णना—

बलिते तदिलैतलादिलाधिपतौ चारु वसन्तवर्णनाम् । अथ मागध एव वार्गधः कृतपीयूषरसोऽगिरव् गिरः ॥
मुकुलालिकुलाऽतिसंकुला वकुला भान्ति पुरो धराधिप ! । किमु मीत्तिकनीलरत्नजाः स्मरस्मृमीश्वरकोशराशयः
भलीनां पदले तमोऽन्तरे ज्वलिताऽज्जनाविव चम्पकोत्करे । स्मर एव स योगिनां गुर्कुतवान् यद्विरहातृहत्तिलान्
त्रिजगत्प्रियतामद्वयतां सुतनूनामपि वर्णनीयताम् । ललितां जगदाग्रेहेतुतां लभतां किं न सतां मतां सं ताम् ॥
(युग्मम्.) १६ ॥
मुकुरोत्थपरागपिञ्जराभलिमालां वरमालिकामिव । ऋतुराजरमाऽध्यरोपयत् सहकारेऽत्र पिकद्विजोदितम् ॥

१ उष्णांशुः-सूर्यः । २ क्षितिं कृत्वा प्रणते नग्रे बने यो नरेणः शिशिराश्रयः नीलाम्बुधिमायः । पुनश्च शिशिराश्रयां क्षीतल-
समयां स्थितिं स्थितः-इति गम्यते । ३ कौ पुष्यव्याम्, रवतीव्रताम्-वृन्दतीव्रताम्-खट्वदाटम्, कौरवाणां तीव्रतां च ।
४ फाल्गुनो मासः, अर्जुनश्च । ५ वैरोचनः-सूर्यः । ६ हरिदर्भः-सूर्यः । ७ वद् इलातलात् । ८ वाचा अयः कृतः पीयूषरसः
येन सः । ९ योगवताम्-संयोगिनाम् । १० दुरोहितः । ११ स्मरः । १२ आग्रहः । १३ अन्यत्रापि द्विजोदितान् ब्राह्मणो-
दितान् वरमालारोपणम्, अत्रापि द्विजोदितान्-पुष्पवचनात् ।

१ अतिगायनमंकुता कृन्धिजंतोपाद्भुतमञ्जरीरुजा । मधुरा मधुराजधानिका पुरतो भाति रसालमालिका ॥
 २ ददंश्च सुवर्णवन्तले कलकण्ठैः सुमनोहिरैर्भूतः । तरुजिषु राजतां वहन् सहकारी नरराज ! राजताम् ॥
 ३ मित्रिरं परिणीय गव् भृशं सुवि दृष्टोऽपि वयस्यतदनम् । द्विविधं सुरभीकरोत्यसौ सुकृतज्ञो नृप ! पाटला-तकः ॥
 ४ तंणिबद्धिनं विलोक्यतां कृतकधूरसुयेगधेष्टनम् । सुखयेद् गुणयोग्यताजुषामपि संगो नयनानि धीमताम् ॥
 ५ गवनः परिपृष्ट निमलं घनकधूरपरागमम्बरं । सुविदृत्य धृतालि-कालिमं कुरुते चन्द्रमधुप्रतेजसम् ॥ २२ ॥
 ६ नग्नं नग नेतरत्र तां नयनेतः ! प्रति नागवल्लरीम् । वचसाऽखिलचित्तरञ्जिनो सुरसंज्ञामपि या तु रञ्जयेत् ॥
 ७ रदनाद्रिगिरिच्छदावृतां रसनां निमलभारतीश्वरीम् । कुरतां वसेनान्वितामिव क्रमुकं नागलतावरज्जनात् ॥ २४ ॥
 ८ किल नीलदुकूलकञ्जुली रत्तिराज्ञी हृदयरथ कोमला । फणिवल्लरिका स्मरप्रभोः शिरसि श्रीकरिकां जयत्यसौ ॥
 ९ सुरतां हृदयरथ मोहनं नृप ! कधूरतकं पुरस्कृत ! अमुमत्र पिशाङ्गपत्रिणा प्रभृतं नागलतादयेन तु ॥ २६ ॥
 १० इतराः फणिवल्लयो वने निम्लिला निमलनीलकान्तयः । इदमत्र नवं लतायुगं शुभचामीकरचारुपद्मयुक् ॥ २७ ॥
 ११ घनमारतरोः ससौरवं नवसौभाग्यमहो किमप्यदः । इवमीदृशवल्लरीद्वयं परिरभ्याऽस्ति रसाकुलं हि पत् २८
 १२ ईत् देव ! तव प्रिगाऽगमे भयताऽकोप्यधुनेति निमित्तम् । वसुधा प्रियमत्र सौम्यरक्ष् वदतीयं वसुधाप्रिय ! रवेचि ॥

१ द्विनाः पतिणः । २ मधुर्वसन्तः । ३ सुमनांसि गुण्यानि । ४ मिश्रितं शीतकालजलम् । ५ पित्ररूपं तद्वनम् ।
 ६ फणिवल्लिः ताम्बूललता । ७ धृतः अलीनां भ्रपराणां कालिमायत्र परागे । ८ नागवल्लरीम्-ताम्बूलवल्लरीम् । ९ सुरसज्ञाम्-
 अनुस्मारस्तु काव्यवैचित्र्यार्थम्-इति गम्यते । १० वसनम्-वस्त्रम् । ११ फणिवल्लरिका-ताम्बूललता । १२ मानमूचक-
 चिद्विनेयः । १३ नागगतोऽयं ययार्थम् । १४ तव निमित्तम् ।

नरसिंह ! सुसिंहविष्टरं स्वमिहाऽलङ्कुरु विष्टपाधिप ! । क्रतुराजसुखं गृहाण च अममुच्चैर्निर्गृहाण च क्षणम् ॥ ३० ॥
 अनुमत्य सुरागधीगिरः क्षिप्रिणो निर्मलप्रागाधीगिरः । स तु रत्नमिवाऽऽत्मचेतसि प्रवहन्नेव तुरंगमत्यजत् ॥ ३१ ॥
 अथ तत्र मृगेन्द्रविष्टरे विनिविष्टेऽखिलविष्टरेश्वरे । भरताधिपवल्लभाऽपि सा गुरुभद्रासनमाभयत् पुरः ॥ ३२ ॥
 दृपदृष्टिमयो निर्जाशुकैर्विरजीकृत्य तदा प्रियंवदम् । उपदेशयति स्म चासने सुदृशो नोचितवञ्चिताः क्वचित् ॥
 अथ भारतभूषणप्रचयाय प्रसवार्चचायकाः । कुसुमावचयाय नायकाः प्रययुर्दिव्यवनान्तरेऽभितः ॥ ३४ ॥
 पुनरप्यवदत् प्रियंवदो निश्रुतं संश्रुतकौतुकोत्सुकः । इह दिव्यविमानमद्भुतं गगने याति विभोऽवधीयताम् ॥
 इह काऽप्यमरी निजेश्वरी प्रति कस्याऽप्यधिपस्य वर्णनम् । विदधाति ततो जगत्प्रभो ! निश्रुतीभूय निशम्यते क्षणम् ॥
 अनुमत्य सुमत्पलङ्कतं वचनं तस्य चकार चब्रयपि । अर्वाणौ अवणोचतौ निजौ नमयेत् प्रेम मम प्रभोरिति ३७
 अथ भारतभूषतिस्तदा सकलान्तःपुरसंयुतो मुदा । अशृणोत् स्वशिरोऽम्बरादिति श्रुतिलेपे दुष्टणोपमं वचः ॥

तथाहि—गगने देवीकृता भरतवर्णना—

अमरीणामरीणां च महसां मोहयन् मनः । स वीरवरशृङ्गारो जीयाद् भरतभूषतिः ॥ ३९ ॥
 यो राजा यदु (?) वाचि भङ्गमतनुं कम्पं तनौ सर्वतो वैवर्ण्यं निजदर्शनेन विततं स्वेदं च रोमोद्गमम् ।
 वामानां द्वितयस्य मानहननं मारेण कुर्वन् समं शृङ्गारं च अयं च यत् पृथगदात् तत् कर्मजं तत्फलम् ॥ ४० ॥
 आदौ येन सुविग्रहे क्षतमुरः पीठे प्रदत्तं रसात् संप्राप्य द्विविधा अपीह सुभगं मन्या महानायकाः ।

१ पुष्पोच्चयकारकाः । २ न गम्यतेऽत्र यदु-शब्दार्थः-कदाचित् 'यदु' स्थानेऽन्यदपि पदं भवेत् । अथवा 'यदु'
 इति 'यत्+उ' एवम् अव्ययं भवेत् । ३ सतश्च-सन्निवृत्त-उरः वसत्यवम् ।

रद्गाद् नित्यरताः सुलब्धविषयाः निजित्य संतोषिताः-तस्यैकस्य सुवर्णयेऽथ महिमा श्रीवीर-शृङ्गारिणः ४१
 कान्त्वा भूमिभूतो शिरांसि सहसा सर्वत्र लब्धोदयो यः शुद्धोभयपक्षभाक् कुवलयोमोदप्रदोऽहर्निशम् ।
 ज्ञानोद्यमसस्वतीरसश्रुतात्-यज्जन्म जज्ञे जिनात् सोऽयं सुरेगणे कलां प्रचितरन् जीयात् स्थिरेन्दुर्नवः ॥ ४२ ॥
 हेमन्तस्तनुकम्पनेन शिशिरो निष्पत्रतांघानतः, तज्जातिप्रसर्वेच्छिदे मधुरसौ ग्रीष्मस्तु संतापनात् ।
 माष्टद् हंसनिर्घासनात् शरदंहो ! तच्छीर्षविच्छेदनात् शत्रौ पङ्क्तिविकाल एव यदसि प्रादात् पुनः पञ्चताम् ॥
 माष्टयस्य विषादकज्जलजलस्थानेषु दुर्वरिणां चक्रेषु स्फुटलङ्गलेखनिकया साक्षेपनिधिक्षया ।
 सद्गिभित्तिषु सुस्थिरां जयभवां कीर्तिं प्रशस्ति स्थिरा-मेणाङ्गुतिनिर्मलां यदलिखत् तत् कस्य नात्यद्भुतम् ॥
 गो राजा च्युतधर्मिणां क्रमगुणप्रक्षालनोत्थैर्जलैः श्रीखण्डद्रवसान्द्रितै रचितया दानक्षणे गङ्गया ।
 कालिन्दीं रिपुकामिनीनयनजर्जरैः कृतां साज्जनैः संमील्याऽङ्गजतां व्यभासयदसौ तीर्थकरस्यात्मनि ॥ ४५ ॥

१ पर्वतानाम्, रातां च । २ उभयपक्षभाक्-भाट्-पक्षे धुवल-श्यामपक्षभाक् । ३ कुवलयम्-पृथिवी-
 वलयम्, पक्षे चन्द्रविकासि कमलम् । ४ सुरगणः, सूर्यगणश्च । ५ भरतराजो हि हेमन्तः-शत्रुशरीरकम्पनेन ।
 ६ शिशिरः निष्पत्रतायाः पर्णरहितायाः, शत्रोः निष्पत्रताया आधारतः । ७ मधुर्वसन्तः-शत्रुजाति-उत्पत्तिच्छेदनाय ।
 ८ शत्रुहंसानां निवासनात् । ९ शत्रुशीर्षविच्छेदेन शरत् । १० एतत् तु आश्चर्यम्-यः पङ्क्तिव्योऽपि यस्य असिः पञ्चतां
 मृत्युम्, पञ्चसंख्यात्वमपि । ११ एणाङ्गुलान्द्रः । १२ च्युतधर्मिणां युगलिनाम्-जैनसंप्रदाये युगलिनो धर्महीनाः (?) मसिद्धाः ।
 यथा हि ऋषभजन्माभिषेके युगलिभिर्जलगङ्गा प्रवाहिता तथा भरतेन रिपुकामिनीनेत्रनरैः साज्जनैः यद्युना प्रवाहिता-
 इति पिठवत् पुत्रेण कृतम् ।

यः स्वर्णान्यवगम्य गाढमुदुतामाश्रित्य रत्नोच्चयं त्यक्त्वा क्षारमिहाऽथ-वारण-मणीन् सुज्ञानतः कामिनीम् ।
सायूक्त्या हृदि कल्पितं प्रवितरन् मेरुं चरन्नाचलं वार्धिं कामगवीं च कल्पफलदं वेगाद् विलिङ्ग्ये विसुः ॥४६॥

किं बहुना—

यद्वाक्यं न शृणोत्यसौ न स कविर्यां नेक्षते साऽमरी नारी चारुचिराऽपि नैव सुभगाऽरण्याकुलीपुष्पवत् ।
विभ्ये पानभिपेणयेन्नहि नृपस्ते न प्रशंसास्पदं ते स्युर्नो हृदयालवो हृदयगो येपामसौ न प्रभुः ॥४७॥
देवि ! गद्वे यमधिवो रङ्गं गेयगुणोऽकरोत् । पीयूषरसनाशां तु रसनां मे विभर्त्यसौ ॥४८॥

अलंकृतसुवाग-ऽङ्गा गङ्गाऽग्रे का यदत्यसौ । सुभद्रयेति तत्रोपते व्योम्नि प्रोचेऽथ जाद्वी ॥४९॥

मनोरमे ! तवाऽऽसिञ्च्य गवां पीयूषवर्षिणीम् । जातौ मद-प्रमोदाख्यौ कर्णौ मे तर्णकाचिच ॥५०॥

मनोरमे ! मनोऽहं मे रमयित्वा वचोऽमुते । मनोरमेऽथ विरम तृष्णाशान्त्यै सुधां विव ॥५१॥

अमुं मम वनाऽऽयातमयनांयाऽयनेः स्थितम् । द्रष्टुं याम्यथ चक्रेऽं शं योऽत्र जन्मिनाम् ॥५२॥

प्रविश्य कर्णयोरस्य गुणीर्धङ्गवा मनो मम । तत्पार्श्वं जगृहे तन्न शक्नोम्यत्र विलम्बितुम् ॥५३॥

अनयोर्वचनं परस्परं प्रवदन्त्योर्मनसोऽनुरागतः । व्रजति स्म विमानमाशु तत् नृपचित्ते प्रधितिर्यं विस्मयम् ॥५४॥
अवलामुखतः स्तुतिः श्रुतेत्यतिमन्दाक्षविलक्षमानसः । स तदा स्थितवानऽवाह्मुखो वसुधावज्रधरो हृदा गुरुः ॥
मम जीवितवल्लभः सुरा-ऽसुरनारीहृदये शोयो ध्रुवम् । इति तत्र तदा सुभद्रया विकसद्वक्त्रसरोजया स्थितम् ॥

१ 'आकुली' भाषायाम्-'आवळ' शब्देन ख्यातां, तस्याः पुण्याणि पीतानि मनोहराणि प्रसिद्धानि । २ अवनेः-पृथिव्याः,
अवनाप-रक्षणाय । ३ शं-मुखम्, चक्रे-लुववान् । ४ वज्रधर-इन्द्रः । ५ श्रेते इति शयः-निवासी ।

यदति स्म ततः प्रियंवदो जग्य कर्षूरररोऽतिप्रियः । विपं (?) तोऽप्युपनीय सेयनात् प्रददौ यः सुवचःसुधां मम ॥ ५८ ॥
 नृपताप ! मया सदा तव अवंसी आश्रयसीमसेचिते । मम कर्णसुखं मनोरमां परिहाय प्रददाति कोऽधुना ॥ ५९ ॥
 अथ ताः कुसुमायचायिकाः कुसुमालंकरणानि भूसुजे । ग्रथितानि सुभङ्गिभिरनवान्युपनिन्युनयनाग्रतस्तदा ॥ ६० ॥
 नृपतिर्नृपतिप्रियाऽपि सा मणिभूपां प्रविभूय पयंघात् । कुसुमाभरणानि कोमलं सुरभिं कोऽमेलता न्वितस्त्यजेत् ॥ ६१ ॥
 विहिताश्चुतपुष्पभूषणस्तुरगस्थोऽखिलभूविभूषणः । प्रचाल निजप्रियायुतो धृतसन्नाह इव स्मरोऽङ्गवान् ॥ ६२ ॥

ग्रीष्मवर्णनाः—

अथ तत्र तपतुंगोभितां जगतीशो जगतीमधिष्ठितः । जगदे मुदितेन चन्दना रचितापाऽपनयोद्यतं वचः ॥ ६३ ॥
 सधिताऽपि सुनिन्दुरैः करजगतीप्राणमतिप्रतापयेत् । दहतीह च भूतधात्रिका न तु दुष्काल इदं किमवमुत्तम ॥ ६४ ॥
 जैतुसंगमकोऽग्र गोपतिर्भृशधीरस्यधियर्थकोऽभितः । इति दुःखत एव धात्रिका-हृदयं त्यक्तरसं तदाऽस्फुटत् ॥ ६५ ॥
 तर्पनाऽतपतसहस्रितक्षितीवीक्षाचपिते रचवीक्षेजे । नृपते ! घनगोस्तेनीवने शिशिरस्त्यानयेसे प्रसादय ॥ ६६ ॥
 रसनात् सुलभमुत्तं फले रसनायां ददती तु नेत्रयोः । निजदर्शनतः सुनीलतार्पुत एवाऽवनगोस्तनीलताः ॥ ६७ ॥

१ विपं हि जलम्, पद्मकेसरम्, मृणालम् । २ श्रवसी-कर्णौ । ३ आश्रयसीमसेचिते-आसमन्तात् श्रवस्य-श्रवणस्य सीमा
 सेविता याभ्यां ते । ४ निर्मलतायुतः । ५ तपतुः-ग्रीष्मर्तुः । ६ दुष्टः काळः । ७ जलसंगमकः-ड-लयोरैक्यात् । ८ गोपतिः
 गुर्यः-भूषणम् । ९ वैरस्यं विरसताम् । १० तपनः सूर्यः । ११ वीक्षणं नेत्रम् । १२ गोस्तनीवनं द्राक्षावनम् । १३ शिशिरेण
 स्त्याना वसा वल्लिविशेषो यत्र । १४ बहुवचनम् ।

सरसी सरसीर्द्धभृता सरसीधृतसमीरसेविता । खरसेन रसेन ! दृश्यतां गविता हंसगणैः सुदृश्यताम् ॥६७॥
फलशालिसुशालशालिताऽस्ति च पालिजिनघाममालिका ।

क्षितिपालशिरःप्रपालितक्रम ! पद्मयाऽद्भुतविक्रमक्रमा ॥६८॥

मधुपान् मधुपायिनोऽननोद्भ्रमरी विभ्रमरीतिरद्भुता । धबला धवलललिता भृशं वरलाऽऽस्ते वरलास्यसंगिनी ।
इह हंसकरं विंकासिता शुचिहंसरपि सेविताऽब्जिनी । स्वरसं मधुपाय यद्दौ तदियं पङ्क-कु-लीनता स्फुटा ॥

कलापात्रे चन्द्रे यदनभिमुखी सा कमलिनी, करस्पशात् स्मिताऽपि न भजति सूरान्ति-कमहो ! ।

क्षीरीशान् भोज्यं सितविहगवर्गाय ददती, रसं रोलम्बेऽदात् तदनवगतं स्त्रीहृदि गतम् ॥७१॥

इह दिव्यसरोचरे सरोरुहरम्येऽद्भुतपूरप्ररिते । जलकेलिविलासतः क्षणं तनुतापं तर्जुतामथाऽऽनय ॥७२॥

इति धाक्श्रवणेन कौतुकात् सैरसोऽयं सैरसोऽन्तरेऽद्भुतम् ।

प्रविवेश विशामधीश्वरो निजजायाव्रजशोभितोऽभितः ॥७३॥

१ सरोवरम् । २ कमलैः । ३ सरसीभूतः रससहितः । ४ समीरणो वायुः । ५ रस-इन !-रसस्वामिन् ! । ६ विभ्रमा विविध-
भ्रमयुता रीतयो यत्र सा । ७ धवेन स्वामिना लालिता । ८ वरला हंसिनी । ९ सूर्यकरैः । १० अब्जिनी मूर्यकरैर्विकसिता,
पवित्रहंसैः सेविता अपि स्वरसं श्यामाय-पङ्करङ्गाय मधुपाय एव ददौ-न निजरक्षकाय-निनाथिताय च, अत एव तस्याः
पङ्क-कुलीनता-पङ्कपृथिवीलीनताऽवसीयते-पङ्काद् हि जातं पङ्कणेन एव प्रीतिमेति । ११ अब्जिनी-स्त्रीहृदि गतं कौटिल्यमे
तत्-तस्या रागो न कलापात्रे चन्द्रे, न सूर्ये, न हंसे, अपि तु श्यामे रोलम्बे भ्रमरे । १२ तनुताम् कृशताम् । १३ प्रय-
मात्मम् । १४ पष्ठयन्तम् ।

नृमणी रमणीयुतोऽनुभूत रमणीयसः स्मरात् । अधिको जगतां रतीश्वरो हृदयक्षेत्रे गोपितोऽम्भसि ॥
 क्लिप्तं किञ्चित् कोमलेशणा रमयित्वा सुचिरं मृगेशणाः । विरामं ततोऽभिरामं जलक्षेत्रीरसतो रसाधिपः ॥
 नृशरो लवरोर्ध्वयुक् सरस्तटगोऽयं रूचेः पदम् । घनकालमतीत्य तारिकाकलितो निर्मलचन्द्रमा इव ॥
 धृतसप्तशचीरस्तदा शुशुभे भूमिशीचीवरः स्थितः । किमु शारदचन्द्र-चन्द्रिकां परिधायास्ति सुवर्णपर्वतः ॥
 प्रथमं दृष्टुं हिरण्यं नृपतिर्वीक्ष्य विवेश यावता । मकरध्वजमूर्तिमद्भुतां पुरतस्तावदसौ व्यलोकयत् ॥७८॥
 गुरुदिव्यसरोवरोद्भवजलजस्तं परिपूज्य च स्मरम् । स नृपोऽस्य च रङ्गमण्डपे किल शिष्याय मृगेन्द्रविष्टरम् ॥७९॥

भरतेन सुरीसमागमः-

इह काऽपि सुरी सुरीति यित् ससुषेत्य प्रणिपत्य तं नृपम् । अवतंसितपाणिपद्मा विदुषी प्रौढिमयुक्तमब्रवीत् ॥
 धिजयस्य चिरं जगत्त्रयमशुनाभेयजिनेन्द्रनन्दन ! । अवधार्य वचः सुधानिभं वसुधाधीश ! शृणु प्रसन्न मे ॥
 भरतक्षितियासिनीचतुर्दशसाहस्रनदीश्वरीधृता । तव दर्शनमिच्छति प्रभो ! ननु गङ्गा निजचित्तरङ्गतः ॥८२॥
 इति तद्वचनं त्रिशम्य स स्मितलीलालितं किलाऽलपत् । तव वाग्विषये मनोरमे ! मम हर्षेण मनोऽरमेधते ॥८३॥
 अथ भारतभूपतिप्रिया सहसा साऽह सुहास्यवासितम् । वचनाद् विदिता मनोरमे (?) जगतीजीवितनाथ ! कितव
 इति तद्वचनं निपीय सा मुदिता यातवती च यावता । अभवन् सुविमानराशयः प्रकटास्तावदधाऽम्बरे सुराः ॥

१ स्मरादपि रमणीयः । २ जगतां हि प्रियो रतीश्वरः कामः-शिवदेवः भगवत् जले गोपितः प्रच्छन्नीकृत इव भरतः
 सरोवर-गतो भाति । ३ सुन्दरकान्तिमान् । ४ अवरोधो हि अन्तःपुरम् । ५ पदं स्थानम् । ६ मेघकालम् । ७ भूमिइन्द्रः ।
 ८ परिधानं कृत्वा । ९ मेरुः । १० सिंहासनम् । ११ सुरीति चेति । १२ अरम् अत्यर्थम्-एधते-वर्धते ।

शुद्धरीक-

॥ ४६ ॥

४

८

१२

तत एकत उच्यगानतः स्वसलीधृन्दसखी स्मयन्मुखी । मुदितोदतरत् पुरः प्रभोरिह मन्दाकिनिदेवता जवात् ॥ ८६

सुरीदशनाद् भरतो विस्मितः-

निजदेहमहोजले नृणां नयनं नीरजयन्त्यसौ तदा । भरतेशितुरप्यऽपाहरत् हृदयं रागतरङ्गभङ्गिभिः ॥ ८७ ॥
अथ स त्रिदशापगां स्मरद्विमलस्नेहिलसारसौरभम् । अवलोक्य रसाधिपो रसादिति चित्तान्तरचिन्तयच्चिरम् ॥
विद्वन्नोरससंभवं स्मरयिधिः सत्पौष्पमन्थानतः, शृङ्गारं सुदधि प्रमथ्य जलितैर्हयङ्गवीर्ननैवैः ।

परेहाययवान् प्रयतननिरतः सुस्नेहिलान् कोमलान्, स्फूर्जत्सारभसंभृतान् व्यरचयन् मन्ये मनोमोहिनः ८९
शृङ्गारं दधि पात्रके य शशिनि प्रयोगुणावेष्टिना, वैशाखेन युवाभिलापनिचयेनैव स्वभार्याकरैः ।

निर्मथ्य व्यतनोदिमां स्मरयिधिः सारैः कपायादिमैत्, ज्योत्स्नातक्रममुच्चदत्र जगतस्तापोपशान्त्यै ध्रुवम् ॥ ९० ॥
कुल्लत्तामरसं रसप्रविलसत् सौवर्णनालं स्फुरत्, पञ्चप्रोज्ज्वलपद्मारागकलितं स्याच्चेत् प्रसर्पत्प्रभम् ।

अस्याः शोणतलस्य निर्मलनखज्योतिष्मतः प्रोल्लसज्-जङ्घऽनर्घ्यरुचस्तु समतां दध्यात् पदाम्भोरुहः ॥ ९१ ॥
अरन्भाया रम्भा न हरिरणुमंध्यो न कलसः, सुवर्णः सौवर्ण्यो न भवति मृणालं न मृदुलम् ।

न कम्बुः शोभाम्बुस्थितिरशितिरुक् सोऽपि शितरुक्, समहः स्याद् बर्ही सुतनु ! तनुमालोकितवताम् ९२
प्रत्यंशं प्रतिवासरं निजतनुं छित्त्वा कलङ्काकितं, चन्द्रः पर्वणि चित्रभानुर्मेहसो मध्ये जुहावाऽऽशु यत् ।

१ मुदिता उदतत्-उत्तार । २ निजदेहेतेजो जले । ३ नीरजयन्ती कमलयन्ती-कमलं कुर्वती-नीरजं हि कमलम् ।

४ चित्तान्तः अचिन्तयत् । ५ स्मरव्रत्ता । ६ पुष्पाणां समूहः पौष्पम् । ७ कपायरसादियुक्तं तक्रम् । ८ विकसत् ।

९ मध्ये कुशः । १० श्वेतकान्तिः चन्द्रः-अपि शितरुक् इयामकान्तिः । ११ सूर्यतेजसः ।

अस्या आस्यष्टकं द्रुताक्षयपदं तत् प्राप द्रुप्रापवाक्-पीथुपप्रसरात् प्रसिद्धयिदुधप्रीतिपदं प्रोज्ज्वलम् ॥२३॥
निःश्रीकं नयनीलनीरजमहो ! लीलांऽनिलान्दोलितं, ज्ञातेर्योग्य चलनं कृतप्लुतिरपि स्यात् खञ्जनः खञ्जकृक् ।
सारङ्गी भयतः स्रस्रचलिताऽपाद्वाऽपि रङ्गाय नो, अस्याः प्रेक्ष्य मद-प्रमोदरसेकृतसंवीक्षणो वीक्षणो ॥२४॥
दोषोन्मत्तमयेक्ष्य नाशमपि च ज्ञात्वैऽऽयुपस्तौ खलु र्चकौ तीव्रतरं यदक्षतमिह ब्रह्मव्रतं चक्रतुः ।
तेनाऽस्यां स्मरयासयामरपुरि प्रोदतनी निर्जरी, जज्ञाते सुकृतेन सुस्थिरनिजज्ञातेयसंयोगिनौ ॥२५॥
इति चिन्तयतोऽस्य नूपतेः पुरतः क्षीरतरङ्गगौरकृक् । कलिताऽद्भुतरत्नपादुका प्रलुलनीलबुकूलभासिनी २६
अमरेंद्रमपुष्पगुम्फनोत्तमधम्मिहसमुल्लसत्प्रभा । मितदिव्यविभूषणा सुरी सुरसिन्युः पुरतः समाययौ ॥ २७

सुरीकृता भरतशंसाः—

अथ भारतभूस्थिराणिलचिदशैश्वर्यभवश्रिया श्रितम् । द्विसहस्रमितैः सुरोत्तमैः सकलाङ्गं चिकलकृतेजसम् ॥
ऋषभमनुनन्दनं नरामरचूद्गारशिरोमणिं तु सा । अवलोक्य सचिस्मय-स्मय-स्मर-हर्ष-स्थिरसाधवसाऽजनि ॥
उपवीकयति स्म वीकनान्यथ यावच्च सखी मनोरमा । इह तावदियं सुरापगा हृदये ध्यातवतीति विस्मिता २००
गरिमां गुणिनां गुणज्ञतां ललितत्वं चतुरत्वनिर्मलम् । जगदुत्तमनिस्तमस्तनुप्रतिर्भावाऽस्य चिभोर्विभासयेत् ॥१
—इति विस्मयः ।

१ शुको हि प्रसिद्धः । २ श्रुतं वृद्धिं गतम् । ३ अनिलः पवनः । ४ ज्ञातिभावाय । ५ खञ्जकान्तिः । ६ दोषाया
रात्रेः उत्थानम्, दोषस्य उत्थानम् । ७ नात्राक्षराणि पठितुं शक्यन्ते-पुस्तके 'त्वक्षपः' इति अस्पष्टम् । ८ चक्रवाकी-
चक्रवाकौ । ९ ब्रह्मचर्यम् । १० अमरद्रुमः कल्पवृक्षः ।

अयमादिजिनेन्द्रनन्दने भुवनेन्द्रो धृतरागधी-रयः । हृदयं मम धीरयत्यपि स्वदृशा सौम्यरुचिस्पृशा भृशम् ॥२॥
—इति स्मयः ।
भुवनोत्तमकामिनीजनो हृदये ध्यायति यं रतक्षणे । रमयेद् यदि सोऽपि मां विभुः परशृङ्गारसुग्रासुवाम्बुविः ॥३॥
—इति स्मरः ।
भरतेभ्रनेव्रजं जनद्रितयीहृत्कमलेऽस्ति मे तथा । अचिरादपि कामिनीजनप्रभुता संभवितेति वेदम्यहम् ॥४॥
—इति हर्षः ॥
किमुमौग्ध्यमथो महोदधेः किमहं ज्ञानमहोदधेः पुरः । विद्रुपा विभुनाऽधुनाऽभुना सह शक्यामि न वक्तुमुत्तमम् ॥५॥
चिरमित्यनुचिन्त्य दौकने निहितेऽसौ सुरसिन्धुदेवता । प्रणनाम सखीशताऽऽवृता भरतं भारतभूमिदेवतम् ॥६॥

या सुरी सा गङ्गाः—

प्रतिहारिकया सुविष्टरे निहिते रत्नमये सुरापणा । भरतेशितुरग्रतस्तदा प्रविवेश स्मितहृष्टलोचना ॥७॥
प्रथितमभुता-पवित्रितं पृथिवीशोऽपथयद् ध्वजः शुचिः । सुखिनी किमु देवि ! विद्यसे सं पुनाना जगतो जनं जलैः ॥
अबदत् स्मितभासुरीकृताऽखिलरत्नप्रतिभा सुरी च सा ।

जयति त्वयि देव ! किं कुतोऽप्यसुखं स्याद् जगदीश ! जन्मनाम् ॥ ९ ॥

नवकीर्तिसरोऽन्तरे मनः-कलहंसः सुखितोऽस्मि मे तरन् । पवित्रितास्पदमथ त्वनवद्यदर्शनम् ॥

१ सु-आसने । २ स-पृथिवीशः ।

गुणविग्रह मेऽग मन्दिरं स्वपदाम्भोजरजःप्रसादतः । इति मानसमानमुज्ज्वलं वितर त्वं सुतरस्विनां वर ! ११
यिनमेः गनरंशितुः सुता नृपते ! जीवितबद्धभा तव । मम गेहसुपीत्वहं यथा निजशक्त्या विदधामि सेवनम् ॥

॥ ४९ ॥

गङ्गायुगे भरतगमनम्—

इति भक्तिपुरःसरी सुरी सुरसिन्धुनरसिन्धुरं तदा । अधिरोप्य विमानमानयश्चिजगेहे परिवारसंयुतम् ॥ १३ ॥
विमलैः शिपिरैः सुगन्धिभिः सुकुमारैर्वसनैर्दिवोभवैः । विविधैरपि दिव्यभोजनैर्जननाथं तमुपाचरत् सुरी ॥
मसुर्यायसुगामुगारितैर्ललितैर्नन्दनचन्दनैः सुमैः । अमुरक्षितमानसं नृपं विदधे सा नतिमानसंगता ॥ १५ ॥
अयगत्य मनःप्रकाशितैः सविभारैः शुचिहावमार्वकैः । सुरसोऽप्यमरी जनो भवेत् इति भावं सुरतं सुरी व्यधात् ॥
भरतस्य मनो मनागपि स्पृहयामास यदत्र तत् सुरी । उपभोगविधायुधानयदबधिशानवती स्वशक्तितः ॥ १७ ॥
यिनमेत्यनयां च भूपतिं सुरसिन्धुः समुपाचरत् तथा । न विवेद यथा मनस्तयोर्यतिरिक्ताममरीमिमां मुदा
अतिदक्षतयाऽतिसेवया ललितत्वेन वशावदीकृतः । अथ ताममरीमरीरमंद् भरतो सुहृत्तो रतो भृशम् १९

गङ्गाया सह दैविकं सुगं दुसुजे भरतः—

यिनमेः सुतया च गङ्गाया सह मानुष्यक-दैविकं सुखमायुसुजे स निजेच्छयाऽच्छयाऽसंरमेशोऽत्र समाः सहस्रकम्
सुरसं प्रविलोप्य हृषितं सुरसंगीतकरोऽन्यदा नृपम् । स तु यन्दिवरः प्रियंवदो वदति स्म प्रकटोद्यविस्मयः ॥

अयोप्यास्मृतिः—

१ सुभासहितायां यमुधायां सुशरितैः । २ अरीरगव-रण्यामास । ३ हर्षभरतः । ४ अच्छया-निर्मलया ।

५ आस-चिक्षेप ।

१२

भुवङ्गोत्तमवह्नुभाद्व्यान्वितमालोक्य भवन्तमीश्वर ! । घनसारतरुं स्मरामि तं फणिवल्लीयुगलेन शोभितम् ॥
अथ सस्मितमाह भूपतिः किमहो ! त्वद्वदनं प्रियंवद ! । चलितोत्कंचिलोचनद्वयं सुपरिम्लानमिवाद्य वीक्ष्यते ॥
अवदत् तदनु प्रियंवदस्तदयोध्यानगरं विनाऽधुना । मम नो रमते मनो मनोरमभूमावपि संप्रति प्रभो ! ॥
असुखे न समेति रोचते निशि निद्रा न दिने न भोजनम् । अत एव तद्गुस्तनुप्रभाऽजनि भूजानिशिरोमणे ! मम

यतः—

“असुखं च सुखं च चेत्तसि स्थितमस्त्येव न जातु वस्तुनि । भविनः सुखिनः स्युरत्र यैर्यतिनस्तैरिह दुःखिताः खलु”
सुखि किं नगराणि सन्ति नो बहवः किं न जनाश्च सन्ति वा । निजजन्मपुरे सज्जन्मभिः सह यः स्यात् प्रमदः स नाऽन्यतः
इति तद्वचनात् सचेतनः संमपित्वा कियतोऽपि वासरान् । समभूत्स्वपुरं समायितुं समहीशः सहसा सस्रुत्सुकः
अथ सा सुरसिन्धुदेवताऽप्यवगत्यैव मनो नरेशितुः । निजगाद् चिरं प्रसादिता भवताऽक्षो भवताऽहमीश्वर !
तव दर्शनसौख्यसस्पृहा अथ साकेतनिवासिनीः प्रजाः । नृप ! मोदयतां भवान् मयि प्रणयो विस्मरणीय एष न
इति भोगविभोगदं बचोऽप्यवदत् साऽत्र सुरी सुरीतिमत् । विदुषी हृदि नो तथा सुखे यतते प्रेमविधौ यथा भृङ्गाम्
उचितोक्त एव रञ्जितो भरतोऽवोचत् देवि ! मेऽनिशम् । ददती मनसो मतं सुखं भवती विस्मरतीह किं कदा

गङ्गोत्तरतटविजयः—

इति स स्ववशां प्रमोद्य तां सुरसिन्धु भरतक्षितीश्वरः । प्रचचाल सुखेन सैन्यपात् प्रविजित्याऽत्र तद्गुत्तरं तदम् ॥

खण्डप्रतिपातिकागुहाविजयः, नव निधानानि च—

१ उक्तम्-उत्सुकम् । २ यापयित्वा । ३ सुरीतिव्युक्तम् । ४ सैन्यम् एव पादौ यस्य सः ।

प्रविजित्य सुरं व्यतीथिवानथ खण्डप्रतिपातिकां गुहाम् । सुरसिन्धुतटेऽथ दक्षिणे । विजितेऽत्राऽऽपं निधीनसौ नव

पुण्डरीक-

अयोध्याप्राप्तिः—

॥ ५१ ॥

प्रविधाय निदेशवर्तिनः सकलान्निधमसौ नरा-ऽमरान् । स्वपुरं प्रति चेलिवानथो स्वगुहां सिंह इवाऽतिदुस्सहः ॥३६॥
भट्टहेतिभिरत्र दशयन्निजतेजोऽङ्कुरकान्निवाऽग्रतः । निजभूषणतातपत्रकैः कुसुमानि स्वयशस्तरोरिव ॥३७॥
अनतान् नमयन् प्रसादयन् प्रणतानुत्तमयन् चिवेकिनः । विदुषः परियुज्यन्नयं तदयोध्यानगरं समासदत् ॥३७॥

४

(युग्मम्)

अयोध्यावर्णना—

मणि-तोरणराजिराजितां मुदितोत्कण्ठितपौरपूरिताम् । कुतुकाकुलसत्कुलस्त्रियं विलसस्त्रास्यविलासितेक्षणाम्
अतिनिर्मलरत्नपुञ्जिकाङ्कितमञ्चोच्चयचारुवीथिकाम् । निजदिग्विजयोत्थगीतिकाऽभिनवाऽऽङ्गर्णनकर्णहर्षदाम् ॥
कलमङ्गलतौर्यगजितनन्दयन् केलिकलापिनां कुलम् । प्रविदेश पुरीमरीणरक् भरतो मुद्गरतो नृपाधिपः ॥४०॥

८

(विशेषकम्)

स्वपुरोहितरत्ननिर्मितान् बहुमाङ्गल्यविधीन् नयन् ययौ । निजसौधमसौ धराधवः शुचिसौधमसदं सुरेन्द्रवत्

चक्रधराभियेकः—

कलमङ्गलगानपूर्वकं विधिना द्वादश वत्सराण्यथो । अभिषिच्य नरा-ऽमराधिपविंद्ये चक्रधरोऽयमादिमः ४२

१२

भरतभगिनी-सुन्दरीकृतपांसि—

१ आप प्राप । २ भट्टहेतिभिः भट्टास्त्वैः । ३ पुत्रिका-भाषायाम्-‘पुत्तलिका’ । ४ अक्षीणकान्तिः । ५ सौधम्

आवासम् । ६ सौधर्मसभाम् ।

स शशाङ्ककलात्रिधाऽमलामबलोक्याऽतिकृशां च सुन्दरीम् ।

सचिवान् परिष्टवान् नृपः प्रति तं प्राहुरमी अधोमुखाः ॥४३॥

॥ ५२ ॥

तव दिग्विजयाद्यवासरादियमुच्चैर्व्रतसंज्ञिधृश्यां । नृप ! पष्टिसहस्रवत्सराण्यकृताऽस्ताऽशनमद्वसुतं तपः ४३

सुन्दरीमब्रुवन्—

अथ चक्रधरोऽपि सुन्दरीकृतचित्तः सह सुन्दरीमिमाम् परिगृह्य विभोः करावुव्रतं स तदाऽऽशपयति स्म सोत्सवम्

लघुभ्रातृन् प्रति वृत्तप्रेषणम्—

अभियेकविधायनागतान् वितते द्वादशवापिकेऽपि तान् । अभि दूतगणं न्यसर्जयद् भरतोऽष्टानवतिं निजानुजान्
स्वनमस्करणाच्च संगमाद् भरतेन त्वरितं प्रमोद्यताम् । इति दूतवचो निशम्य तद् जगदुत्ते जगदुद्धरा नृपाः ॥

अस्माकं स्वामीः तु, ऋषभ एव जनकः—

प्रविभज्य स राज्यमात्मनो जर्ननोऽस्माकमदात् पुराऽस्य च । भवतां पतिरेव लोभतः कथमस्मत्त इदं समीहते ।
इतरेण नहि प्रयोजनं निजराज्यं ननु रक्षितुं क्षमाः । बलतोपजुयो वयं स्वयं कथमेनं प्रविदमहे पतिम् ? ॥४९॥

भरतो हि हतधीः—

हतधीरतिधीर एव चेत् रणरङ्गे समुपैतु तज्जवात् । न वयं च पराञ्च एव भोः ! स्वशरैर्नतंयितुं तमागतम् ५०
रुषिता अपि भो ! भृशं वयं निजजातेन समं विमृश्य तु । समरं भरतेन कुर्महे कलहारम् भरतेन नाऽन्यथा ५१

अष्टापदे ऋषभस्य देशाना—

१ अकृत-चकार । २ अस्ताशनम्—अस्तं क्षिप्तम्—अशनं भोजनं यच्च तपसि तद् अस्ताशनम् । ३ जननो जनकः—ऋषभदेवः ।

इति ते प्रणिगद्य भूमिपाः प्रमुमष्टापदपर्वतस्थितम् । अभिगम्य मुदा प्रणम्य चाऽभ्यधुरैर्भरताऽऽभियोगिकम्
शुचिशान्तविलोचनांशुभिर्भगवानेष सुधाकणैरिव । अभिविन्म जगौ निजाङ्गजास्तदसूयानलशान्तये किला॥
अनयाऽऽश्रितया श्रियाऽनया ननु यूयं तनया नयाविकाः । कथमिच्छत संगमं हहा ! शुचिचित्ता इव धूर्तवेदशया
स्वपुराजितपुण्यनीरदात् धनपूरो भविता विनश्वरः । स्थिरमत्र तु केवलं ततोऽद्भुतशीलद्रुममूलनाशनम् ।।।
अतिक्रुत्सतरे विनश्वरैर्मेवभोगैः नरकोन्तकारकैः । इह तुष्यति रङ्गवल्जनः शिवराज्याय करोति नोद्यमम् ॥५६॥
कृवरा-ऽमरराज्यसौख्यदः परमात्मा परमः सुरद्रुमः । प्रकटीक्रियतामथ त्रीर्विपयाशाधिपवह्निनाशनात् ॥५७॥
अपमानकलङ्कपाप्मनां विपयेच्छा ध्रुवमूलमत्र भोः ।। तदिमामपहाय मुक्तये सुकृताढ्याः कुरुताऽऽदरं रर्यात्
वचसा मनसाऽङ्गेन च श्रुत-सद्धान-तपस्विह क्षमाः । दुरितान् कुशरीरसंगतान् ननु यूयं किमथो करिष्यथ ?
विमुवाच यमिदं मिशम्य ते क्षमिनः संयमिनश्च जज्ञिरे । भरताय निजेश्वराय तेऽप्यथ दृता अभिगम्य चावदन्

भरतेन लघुवन्धु-राज्यानि प्रसितानि—

अथ भूतिभूतानि जगत्सेऽनुजराज्यानि स सार्वभौमराद।स्फुटवह्निरिवेन्धनान्यहो ! अशनानीव धनानि भस्मकी

भरतं सैन्यपो व्यजिज्ञपत्—

नरशेखरशेखरीकृतक्रमयुगमं भरतेशमन्यदा । प्रणिपत्य सुपेणसैन्यपः समुपेतः सदसि व्यजिज्ञपत् ॥६२॥

१ भरतदूतकथितसंदेशम् । २ अनयो हि अन्यायः, नम् आश्रितया अनया श्रिया । ३ अत्र संसारे केवलम्-
आत्मतत्त्वं स्थिरम्, अत एव यद् यूयं शीलद्रुममूलनाशनं कर्तुमुद्यताः-तद् अद्भुतम्-इति गम्यते । ४ पुस्तके तु 'परहांत'
इति अस्यष्टम् । ५ रयाद् वेगात् । ६ अशनानि भोजनानि । ७ भस्मकी भस्मकुरोगवान् ।

चक्रं नहि संविशति—

चलतो नमितोचमूधरं विहितं दिग्बिजये प्रभो ! त्वया । समदं द्विरदः स्वशालिकामिव चक्रं नहि देव ! संविशेत्

को हि अजितः ?—

सचिवः शुचियाचमूचिवान् सुमतिः श्रीभरताधिपं प्रति ।

ननु कोऽस्त्यजितो जगज्जिति त्वयि नायेऽपि रयौ तमोऽशयत् ॥६४॥

बाहुवली अजितः—

स्मृतमाः ! प्रथमस्तवाऽनुजो न महाराज ! भृशं वशंवदः । स हि बाहुवली बलीयसां ततिभिः प्रस्तुतविक्रमस्तुतिः
गुणरत्ननिधिर्यलागुधिः सहितः स्वस्य महामहीधरैः । प्रसरद्विजमुद्रया स्थितः सिर-ओजोवडवाग्निभीपणः
भरतो हि यणिक—

अविजित्य महाबलं ह्यमुं भवता दिग्विजयस्य कृतवात् । वणिजेव विदेशयापिता विदधे कोऽपि पराक्रमस्तु न
अनुजः समहा महाभुजस्त्यतिकीर्तिश्च बलं च मेधुवम् । इति चक्रिवचो निशम्य स न्यगदद् मन्त्रिवरः संसंभ्रमम्

मन्त्रिणा भरतः प्रेरितः—

उपमेयबलोऽमुनाऽधुना सुवने त्वं भुवनेश्वरोऽपि सन् । विजितेऽत्र महामुजेऽनुजेऽनुपमौजा भव चक्रनायकः
स्वसमं समुपेक्षसेऽथ तं सरलः स्वच्छनितान्तवत्सलः । लघुनाऽपि लघुकृतं वचो गणयिष्यन्ति नृपाः कथं तव ?
कुरूपे प्रथमं रणं न चेद् निजदूतं विष्टज प्रभो ! ततः । समुपेत्य नमत्यसौ यथेतरथा तु त्वममुं प्रणाम्य ॥७॥

१ समदो हस्ती । २ महसा सहितः—समहाः ।

१२१- वाहुयलिं प्रति दृतप्रपणम्—

इति मन्त्रसंभीरणविभा-वसुरप्येषं नृपः प्रशान्तहृत् । प्रति बाहुवलिं दिदेश तु स्वकदृतं नय एष धृष्टुजाम् ।
दृतगमनम्—

॥ ५५ ॥

४ शतशोऽशुकुर्ननिवारितः स सुवेगः पचिवेगतो गमन् । नियतं नियतिश्रिता गतिर्जगति स्यादिव धीमतामपि

यद्वलीदेशकीतिः—

कर्णराशिभिरुचितर्पणैः सुख-लक्ष्म्य-ऽङ्गमणीगणैरिव । यद्वलीकृतसंमदं दृशोर्बहुलीदेशमधुो विवेश सुः ॥५४॥

सुरशैलसमेतदेवतः—सुखगीतादिजिनेः प्रगीतिकाः । प्रपञ्चिरनुत्सुकैः शुभैः श्रितदृतदृमशीतभूतलम् ॥५५॥

८ किल वाहुयलिः समेत्यहो ! अपशास्त्रा-ऽनययुद्धनिश्चलः । इति भिल्लगिराभिरुत्रसद्गज-शादुल-सुगोत्र-भोगिन्म

पयि पान्थयधुविनृपणवृत्तिनिर्धूततमीतमथयम् । फलशालितशालिपालिनीललनाऽऽनीतसुबाहुभूपतिम् ॥५७॥

(चतुर्भिः कलापकम्)

इति दृशमधुं व्यलोकयन् कुतुर्कनव्यमनाः स दूर्तेना । इव देवभवं समागतं स्फुटमात्मानमनयत ध्रुवम् ७८

तक्षशिला—

अथ निर्मलशालशालितां स विलोलध्वजराजिरालिताम् । स्फुटधर्म-यशोविवाससा सहितां तक्षशिलामर्बक्षत

वाहुयलिना दृतसमागमः, बाहुवलिक्ता भरतभर्त्सना च—

स विशिष्टमदो विशिष्टराट् चकितः कौतुकितो विवेश ताम् । घटिकागृहपार्श्वगो रथं परिहृयाऽस्मरदीशवाचिकम्

१ 'गच्छन्' स्थाने 'गमन्' इति कवेर्वैचित्र्यम् । २ 'तभीतिमो रात्री-अन्धकारः । ३ दूतपुरुषः ।

नृपवाक्यमवाप्य वेगतः प्रतिहारोऽथ सुवेगसंज्ञकम् । जलरत्नजकुट्टिमस्फुरज्जलभावं तमवेशयत् सदः ॥८१॥
नृपतिः क इति स्वसंशयं जनितं स्तम्भनिपक्तमूर्तिभिः । त्यजति स्म सविसर्पयैवोनिचर्यैर्वाद्भुवलेः स दौत्यकृत्
प्रणिपत्य निविष्टवयसावथ दूते नृपतिर्जगौ गिरम् । हृदयोद्भवद्वर्षवृक्षजस्मितपुष्पैः परिपूजितामिव ॥८३॥

अग्नि भद्र ! ममाऽग्रजो बहुकुशली तिष्ठति भोः ! प्रियंवद !

अग्नि तेन जिताः सभासदः पृथिवीशाः किमु सन्ति सन्मुदः ॥८४॥

सुखंभारत ! त्वं भारतं किमु जित्वा गतवान् महीतलम् । अयं तस्य परस्परं क्वचिद् न पुमर्थप्रितयं विद्याघते
इति भूषसुवर्णवागलंकृतकर्णोऽथ स दूत ऊचिवान् । स्थितोऽस्य जनाद् रुजाग्रजो व्रजति स्यात् कुशली कथं न सः
समरेऽसमरेण एव चेत् क्व भटः स्यात् प्रकटस्तदोत्कटः । तरगिर्यदिह्ये क्व तारको गरुडश्चेत् क्व न चण्डकुण्डली
जननीमिव जीवदां नृपा भरताज्ञां बहु मानयन्ति ते । न निजं विषयं लज्जन्यहो ! पुरुषार्था अपि तद्भयादिव
अथ भारतभूमिभूमिषा भरतस्य स्वकभक्तिभारतः । विदधुर्विदितं स्वचक्रितोत्सवमादादशवत्सरीमपि ८९
स निजाननुजाननागतानविबुध्यात्र मह्ये महत्यपि । पुरुषानरूपा न्यसर्जयद् मुदितस्तर्निजसंगमश्चिकेः ॥९०॥

सुविकल्प ! धियो विकल्प्यते किमपि स्वान् विषयान् विहाय च । सुमधुव्रततां समाश्रयन् विकसन्नाथकारारविन्दतः
इति बन्धुवियोगनीरघौ स विषादानवधौ निमज्जति । तदमुं प्रति धीर ! संप्रति त्वमुपेक्षां कुरुष्वे किमन्यवत् ॥
लघुबन्धुवशो न यद्यपि त्वमुपेतो नृपते ! तदुत्सवे । अपवक्ति तवैतदन्यथा पिशुनोऽयं हि निसर्गतो जनः ॥९३॥

१ सुखस्य भायां क्षोभायां रत !-वाचालश्चिरोमणे ! । २ असमरेलो हि अद्वितीयः । ३ प्रचण्डसर्पः । ४ निज-
वृत्तिधारेण । ५ निजसंगेन यन्त्रे विष्ठति-इति निज-संगवर्षिकः-समाकृतस्वाधी ।

अरन्तामिममगृह्णेः कृतिम् । प्रभवत्कर्मिर्तिमरित्पहो ! निजम् । जनबादरजोयुतं गुणप्रबध क्षालय
इह धृतिं पतं स भूयतः प्रवदानोऽपि निमित्तानुजीविनाम् । प्रियमानधनोऽतिनिष्ठः स्फुटयत्यय तवाऽऽनर्तिं नृप ।
नृपुण्यनुरहं मनोग्रमः प्रविशेगस्त्वयं हि । धेय ! न त्वया । क्षन्निमात्मजमप्यहर्षतिग्लंभयत्येव हि सूरभावातः ॥ ९३ ॥
अगभीरयमेऽप्य गीर ! नेत् प्रवरं चक्रधरं मदादसुम् । अरिभूरूहवह्निरेप ते शलभत्वं सुलभं करिष्यति ॥ ९७ ॥

किं मष्टुना—
अंगनेरने न जीवने यदि याऽऽप्ता हृदि काचिदस्ति ते । स्वरसाच्छिरसाऽस्य शासनं वह भूपा अपरे यथाऽऽत्विताः
अमरैर्धर्मरियास्य पत् परिसेव्यं पदपद्मयुग्मकम् । दृषिधीतलेशदेशप ! प्रणमंस्त्वं किमु तत्र लज्जसे ? ॥ ९९ ॥
इति दूतपत्रो निशाम्य स प्रवलो पाहूयलिर्निजौ मुजौ । अवलोक्य जगाद तत्क्षणे स्फुरति प्रेरयतीव दक्षिणे ॥ ३०० ॥
मम मंगममीहते स यत् रुचिरं तत् खलु पूज्य एव मे । यदनीनयदात्मनो मुजांस्तदहो ! प्रौढवया स्थिरस्मृतिः
यवमीषु शमीभयस्तु भो ! अतियान्ता अपि राज्यसंपदः । अयमाहरदुत्सुकश्चवत् प्रकटस्नेह इवाऽस्ति ते पतिः
लघुभ्रिजित इत्यस्यगो भुवि मा भूदिति ते त्रपान्विताः । विदधुश्चरणं रणं न तल्लितकासी स यमूच निखपः ॥ ३०१ ॥
अपयक्ति न मां महाजनोऽनुजराज्यप्रहणोद्यतं न तम् । पुनरत्र वचोहर । त्वया पतिभक्तिः प्रकटीकृता श्रुशाम्

पाहूपलिना कृपम एव पूज्यः, नान्यः—

परियस्य इहादितीर्थं हृत् सुवनेऽन्यो मम नैव दूत ! भोः । गुरुवन्धुतयानमस्कृतिं भरतस्याऽस्मिं करोमि नाऽन्यथा
कृपुपन्नुविवासनाहसानि योग्योऽपि समीहते नतिम् । इति पापविशुद्धयेऽस्तु मे मुज लच्छेद-कशाऽल्लभ्यद् गुरुः

१ मभामन्दिर ! । २ 'हु-अपि' इति पदच्छेदः । ३ अवनेः अवने रक्षणे । ४ अभीषु अष्टानवतिभ्रातृषु । ५ संयमं विदधुः ।

६ 'अहम्' इत्यर्थः ।

निजवन्धुपु नय सौहृदं मयिपुष्पाति मदग्रजो ध्रुवम् । निजदिग्विजयजं यशो-धनं सुखिनो दित्सति मेऽन्यथा कथम्
अरिभूहवह्निरेव ते पतिरस्ति प्रतिभाति भासुरः । मम चापधेनावधने शरैरतिवर्पत्यथ भावि किं हहा ! ? ॥८॥
त्रिजगज्जनकोऽिहृद् मुदां जनकोऽयं जनको युगादिकृत ।

अनुजोऽस्मि च यस्य विक्रमी न स सेव्योऽस्तु कथं सुरा-ऽसुरैः ? ॥९॥
तरलीकृतलोचनो मया खुरलीभिर्विजितः पितुः पुरः । तदसौ मयि मा विलज्जतामिति मत्वा कृपयाऽस्मि नागतः
स्वकरेण सखे ! सखेरितः प्रपतत्कन्दुकवन् मया धृतः । पटुचाटुधृता गिराऽद्य तद् भूशर्मत्तस्य नु तस्य विस्मृतम् ?
अयि दूत ! तवेश्वरो ध्रुवं निजचक्रेण करोत्यहंकृतिम् । किमघःकृतचक्रयुग्मका ननु कुर्वन्तु रथाः कथं न ताम् ॥
तदरे ! ब्रज दूत ! वेगतो मदभूतग्रहिलं निजं पतिम् । ग्रहिणु स्वकमण्डलाग्रतः शमिनं तं विदधामि मान्त्रिकः
इति भाविरणश्रुतेरिवाऽऽहतनृत्यं किल बाहुभूपतिः । करवालमलालयत् करे स तु दूतः सभयः सदोऽत्यजत्
सुभटान् प्रकटायुधानिह प्रविलोक्यात्मरथं श्रितो भयात् । समतत्परदुर्बैरिणं सतताशङ्कि मनो नृणां भवेत् ॥

दूतः प्रत्यागमत्, भरतं व्यजिज्ञपत्—

ग्रहलीविषयाद् विनिर्गतः स्थिरचित्तो निजनाथनीधृतः । भयतस्त्रस्तो विलोकयन् स उयेतो भरतं व्यजिज्ञपत् ॥
यदि मेरुरहर्षतेः करैर्यदि च द्योम समीरैरेरणैः । यदि पाणिनियेवणाद् पविर्द्वादिति प्रस्फुटति क्षितीश्वर ! ॥१७॥

बाहुवलिरजेयः—

१ चापमेवे । २ खुरली तीरक्षेपणाभ्यासः । ३ 'सखा' 'ईरितः' इति पदद्वयम् । ४ भृशमत्तो भृशाभिमानो । ५ यदि तव ईश्वरः—
भरतः चक्रेण अहंकृतिं करोति, तदा चक्रद्वयसमेता रथाः कथं न अहंकृतिं घनघनं कुर्युः । ६ द्वितीयावदुबचनमेतत् ।
७ समीरेणैः पवनेरणैः—पवनानाम् ईरणैः ।

न तगापि विभो ! विभोचयः प्रवर्तमानव-देव-दानर्वः । अनुजस्तु महाभुजस्तव स बली बाहुबली विंजीयते ॥ (यु०)
तव देव ! पराक्रमो यदा चिह्नितोऽस्य श्रवणातिथिमया । स विलोक्य तदा निजौ भुजौ स्मरते श्मश्रुनिवेशिताहुलिः
प्रमल्लरिपुबलेभ्योऽशीतविद्याघरीधः शरगवितरगेनाऽजन्म संलुष्टचित्तैः ॥ २० ॥

कृतनयनगरीभिः क्षोभिता यत् पुरी सा चतुरतरसखीभिः सेविता स्वीश्वरीव ॥ २० ॥
स चिह्नमयुतोऽबुभुतोपकृतिदत्तचित्तस्तथा सुरीभिरिह गीयतेऽप्यमृतपानशैथिल्यतः ॥ २१ ॥

यथा श्रुतिपथं श्रितो न मम कोऽपि बीरोत्तमः सुरासुरनरेवहो ! भरतभूनिवज्रायुधः ॥ २१ ॥
चरणयुगमसौ समेत्य यन्धुमं वरिवस्यति चेति चिन्तनम् ।
मा मनसि हृष्यते ! कृथा कृथा त्वं गगनसुर्मरिव पूजनं जिनेन्दोः ॥ २२ ॥

इदं दृतं वदन्तं प्रति सचिवधयः सोऽबुभुतादोषकोपः प्रोचे वाचं महोचभृकुटिकुटलितः प्रोत्कटास्यः प्रहस्य ।
यात्रिशब्दभूषसाहस्यकचलकलितेऽग्रे सुपेगे रणस्थे । रे ! रे ! कोऽयं स्वगेहप्रथितपृथुबलो बालिशो घाटुभूपः २३

बाहुबलिना युद्धसज्जता-
प्रमाणं भो ! भूषा इति भरतनार्थाध्वचन-प्रसादं संप्राप्योदसितनुभिः सैग्यपतिभिः ॥ २४ ॥

हृतां हृत्कां हृत्काभिव रिपुवृन्नासविधये भटौघः श्रुत्वाऽभूत् समरमदकूर्परकलशः ॥ २४ ॥

द्वितीयः सर्गः-
१ भाषायाव-मृच्छे वा दर्शने । २ सु-ईश्वरी-स्वीश्वरी ।

श्रीरत्नप्रभसूरिसुरकरतो दोपानुपङ्गं त्यजन् यो जाड्यस्थितिरप्यभूत् प्रतिदिनं प्रासादसुतप्रतिभः ।
तेन श्रीकमलप्रभेण रचिते श्रीपुण्डरीकप्रभोः श्रीशत्रुञ्जयदीपकस्य चरिते सर्गो द्वितीयोऽभवत् ॥३२५॥

इति श्रीरत्नप्रभसूरिशिष्य-कमलप्रभसूरिविरचिते श्रीपुण्डरीकचरिते भरतदिग्विजय-
बाहुबलिभूयोत्साहनो नाम द्वितीयः सर्गः ।

॥ तृतीयः सर्गः ॥

अचलद् भरतः

स श्रीमानथ भरतो रतोऽतिसौख्यैः प्राबुद्धो गुरुजरत्नमादरेण ।

सर्वोर्वी कटकभरनिर्जेरनुर्वी कुर्वाणोऽचलवखिलैर्धृतो नरेन्द्रैः ॥१॥
त्वत्सैन्याद् व्रजति रसातलं रसाऽसौ तद् भूभृत्प्रथम ! शनैः कुरु प्रयाणम् ।

प्रोन्नादादिव गिरयोऽभ्यधुस्तमेवं मातङ्गाः-ऽश्व-करभ-पत्तिषु नदन्तु ॥२॥
चन्द्रोऽयं ध्रुवमिति भावतो हसन्तीमाश्लिष्य प्रसृतकरः कुमुदतीं ताम् ।

आत्मानं दलभरधूलिधूसरोऽपि सूर्योऽसाविह बहु मानयांबभूव ॥३॥

सा सेना बहलीदेशं प्राप-

सा सेना प्रसृतरजस्तमःसैम्वहेऽप्युत्तङ्गस्तनगुरुहस्तिराजयाना ।

राजन्ती गुणमणिभिः सुनायका द्राक् प्राप्याऽस्थादथ बहलीसुदेशकण्ठम् ॥४॥

१ पुस्तके न स्पष्टम् । २ लघ्वीम् । ३ हस्मानाम् । ४ क्षीपक्षे-रात्रौ । ५ स्तनो हि येषजनिरपि ।

प्राकटो बाहुराजः—

करिवरमग्न बाहुराजः ॥५॥

न बाहुराजिपतिमग्नो निगम्य

॥ ६१ ॥

सैन्यानि त्वरयति सः सभस्मे योऽन्तः प्राकटः

पूनीभिः सुपिहितभास्करेऽतिगर्जेऽतिगर्जनिभृताम्बरान्तराले ।

विस्तीर्णं धृतघनडम्बरेऽस्य सैन्ये ॥६॥

४

प्रत्युद्यत्पटुमर्दहेतितिविश्रुतीह

रोमाशङ्कर उरसस्वरत्नमूषु वीरेषु प्रतिदहद्वेगमल्लः । भीतानां तृणनिचयो मुखेऽवरीणां तल्लारीनयनयुगेषु चाम्बुपुरः

(युग्मम्)

नकाधीभ्यरक्षिविरेस्य नाऽतिदूरे स्वं चक्रं

स्वादेशादथ लघुरार्षेभिः सतर्पः शुद्धायां भुवि विनिवेशयांचकार ॥८॥

सुतूहलाढ्यः ।

प्रातः स्यादित्थं जगद्विंयीरगोस्तु संग्रामो व्यसमैरसः कुतूहलाढ्यः । द्रुतमग्नं विश्वकर्मसाक्षी ॥९॥

व्याहृतं वरुणमिवाऽगमत् प्रतीच्यां मित्रोऽसौ

संध्यायामरुणविभौ रूपेव वीसावालोक्त्य द्रुतमुदितकरैः स्वकीयैः ।

सैन्यधौवान् रणभरतोऽरुणत् स राजा सौम्यानां नहि पुरतो भवेद् विरोधः ॥१०॥

परिलभ्य चन्द्रभाभिः ।

तां दयामां शशियदनां विलोलतारां लिप्साङ्गीमिव परिलभ्य चन्द्रभाभिः । स्फुटवियमायुधांचनानि ॥११॥

वीरेन्द्रा उभयदलेषु चक्रुरुद्यत्कीडानि

१ समूलि । २ हेतिः शत्रुम् । ३ सेनावासः शिविरम् । ४ बाहुवलिः । ५ विषमरसः । ६ सूर्यः । ७ सैन्यसमूहान् । ८ परिरभ्य ।

पुण्डरीक- तां दोषां यमजनको भृशारुणास्यः संत्रास्य स्वपतियुतां लघूङ्-युक्तम् ।
॥ ६२ ॥ सैन्यैर्द्यौः स निजकरैरचालरतां (?) वेगेनानणुरणतौर्यगर्जितानि ॥१२॥

द्वन्द्वायाऽभ्युदितचमूस्मृहमल्लद्वन्द्वस्यापरगिरि-पूर्वशैलसंस्थौ ।

चन्द्रा-ऽक्षां प्रसृतमहामयूखदण्डानुदण्डान् विदधतुरत्नरालभागे ॥१३॥

अश्वोऽश्वं प्रति सुभटो भटं च नागो नागेन्द्रं सुवि रथिनं रथीह खे तु ।

उत्तादप्रतिनिनदं रजो रजश्चाभ्यायासीद् दलयुगलस्य भावनैक्यात् ॥१४॥

नारैर्वस्फलनभवस्कुलिङ्गभाराभाराढ्ये समररजोमहान्धकारे ।

आः ! केपामहरदसौ न जीवितद्रव्याणि प्रयत्नतरोऽत्र कालचौरः ? ॥१५॥

प्रथमजिनेश्वरपूजा-

कृत्वा तौ प्रथमजिनेश्वरस्य पूजां युद्धाय स्थिरमनसौ तदाऽऽर्पयन्तौ ।

सन्नाह्योत्कटकटकान्यकारयेतां कः स्त्रः समुत्तहिताय नोद्यतेत ? ॥१६॥

युद्धवर्णना-

आकाशो करतललीलयिव वीरैरक्षिप्ताः द्रुयुङ्कुथसंयुताः करीन्द्राः ।

भूयांसो सुवि सहसाऽसिताः पतन्त उत्पक्षा बलनिचयभ्रमं वितेनुः ॥१७॥

१ यमजनकः सूर्यः । २ उडूनि नसत्राणि । ३ न प्रतीयते स्पष्टम् । ४ नाराचः लोहयुगो बाणः । ५ भास्य आभा,
तथा राट्ये । ६ पुस्तके न स्पष्टम् । ७ कुयः-भापायाम्-दायी उपर नाखवानी झल ।

पुण्डरीक- प्रेयसांऽभ्यं निजशिरसा हयो रयोचाभांऽद्भिभ्यां रदनयुगाऽऽक्रमाद् गजस्य ।

स्कन्धेऽस्य स्वपतिमरोपयद् हतारिः किं न स्यादतिगुह्यता सुशिक्षितेभ्यः ॥ १८ ॥

कौशेयक्षतचट्टकुम्भिकुम्भमुक्ताकीर्णयां रुधिरिमकुङ्कुमारुणायाम् ।

तत्रोच्यते भटवदनादयसंकटायां किं कुर्यान्न यमदण्डः पुरप्रवेशम् ॥ १९ ॥

दयायुक्तो बाहुभूषः—

सरस्फोटं कुन्त-हय-हस्ति-योधदेहप्रस्फोटं स्फुटमवलोक्य बाहुभूषः ।

आश्रितो हृदि दयया रयात् स वीरो धीर्योद्धतो दृढमिति चिन्तयाम्बूय ॥ २० ॥

संमर्दं करदिभटादिकीटकोटीसंमर्दोत्कटकलुपं प्रजायमानम् ।

धर्मज्ञो यत्सहितोऽप्युपेक्षमाणः किं लज्जे निजकुटतो दयावतो न ? ॥ २१ ॥

बातूलो रणदहनेऽस्त्रदीपिते य इक्षालानिव सुभटान् प्रदह्यमानान् ।

सोच्छ्वासो निकटगतोऽप्युपेक्षतेऽसौ निर्जीवो ध्रुवमिह चर्ममस्त्रिशेव ॥ २२ ॥

इत्येवं मनसि विचार्य वीरराजः स प्रपीत् तदन्नं निजाग्रजाय दूतम् ।

तदाक्षयाद् भरतवृषोऽन्नपो रणाय प्राचालीत् स्वयमथ बन्धनायुगुत्सुः ॥ २३ ॥

आयातं भरतमहीमहेन्द्रमेनं दृष्ट्वाऽसौ समरकृते गृहीतदक्षः ।

राजन्यैः स कनककण्टकैः परीतः प्रारुहः कलभमिलापतिश्चाल ॥ २४ ॥

१ कौशेयः—असिः । २ घटं भाषायाम् 'घट' इति ख्यातम् । ३ पुस्तके कुत-तच्च अस्पष्टम् ।

प्रक्रान्तं स्वयमप्य युद्धमार्यभिभ्यां वीरभ्याममरवरा निरीक्ष्य सर्वे ।

विश्वस्य प्रलयभयात् प्रकम्पमाना आजगमुर्नभसि समुल्लसद्भिमानाः ॥२५॥

द्वयोरार्यभ्योः इन्द्रेण सह संवादः—

गीर्वाणविजयगिरं पुरो निरद्विः संयुक्तं सुरपतिरस्य दृष्टिसंज्ञम् ।

संप्राप्याऽगददुचितं चितं च युक्त्या सदाक्यं भरतवृषाऽऽन्तरमशान्त्यै ॥२६॥

भोश्चाक्किश्विलमिलातलं विजित्य संग्रामं निजसुजलवर्जमञ्जनाय ।

आरिभ्युः सह लघुबन्धुना त्वं किं लज्जां परिरमसे स्वयं न देहे ॥२७॥

स्मितवोचे भरतमहीमहेन्द्र इन्द्र ! त्वं स्वर्गाधिप ! न हि वेत्सि कार्यतत्त्वम् ।

स्वभ्रात्रा कलहमहो ! कदापि कोऽपि किं कण्डूकलितकरो नरः करोति ॥२८॥

चक्रं तु प्रविशति नैव शस्त्रगेहे शान्तत्वे मन इव दुर्मदैऽजितेऽस्मिन् ।

आत्मत्वं सुविमलकेवलीजसाऽऽद्वयं विश्वागतममं च पिपीयमानमस्ति ॥२९॥

तच्चक्रं क्षतिरिति निवेद्य शस्त्रधाम्नि मद्भ्राताः मयि नमतादर्थकवारम् ।

वेगेनाऽपहरतु सर्वकार्यचक्रं भूपीठे भवतु विमुक्ततः स एव ॥३०॥

श्रुत्वेदं भरतवचः सुनीतिपूतः स्वर्नाथो लघुमृषभाङ्गजं समेत्य ।

नाभेयाङ्गज ! जय वीरवारवर्ध ! न्याहृत्येवदद हृदो मुदर्थम् ॥३१॥

१ आरम्भं कर्तुमिच्छुः ।

सूमीन्द्र ! भगवत्पर ! त्वमग्रजं स्वं हर्षेण हृतमिह किं न सत्करोषि ।

संरंभो भरतमभिप्रायणकस्य पश्य स्वे मनसि शुभो विभाति किं भोः ! ? ॥ ३२ ॥

॥ ६५ ॥

अथ श्रीभरतचिन्तुः प्रयाणमेकं त्वद्घाता स्वपमयभिच्छतीहं पूज्यः ।

प्रीत्याऽस्मिन् विनयपवित्रितां सुकीर्तिं स्वामित्वं सकलशुभवञ्च संगृहाण ॥ ३३ ॥

भवेन्न्गरिमगमीरधीरसेननेताऽसौ स्मयमंघहास्यगर्भसूचे ।

धृज्जत्याद् यद्वि मम सत्कृतिं नर्ति वा शुहीयादयमथ तत् करोमि वेगात् ॥ ३४ ॥

इदोऽहं भुवनजयी षट्फलपाटुरित्युचैर्निनर्भयिषुर्वलादसौ माम् ।

एवं न त्रिदिवपते ! तंतो नमामि गवीये नरि विनयो नयोदितो न ॥ ३५ ॥

अस्यायाऽन्यथ न विनष्टमस्ति किञ्चित् तथातु स्वपुरमसौ निवृत्त्य वेगात् ।

त्वद्राज्यादहमपि संग्रामप्रतिज्ञां सुमत्वेमां त्रिदिवपते ! ध्रुवं निवर्ते ॥ ३६ ॥

गयौऽन्यान् मदरहितान् विधाय भूपान् उन्मत्तो मदगजवद् गजान् समग्रान् ।

निर्निव्रीकृतमथ मामनेकपारिं यत्र योद्धुं त्वभिलषन्तीह तव सुस्रुपुः ॥ ३७ ॥

त्रैलोक्योत्तममभिनम्य तार्तभीशं सत्यत्यात् समर्पेमिदं मधुत्तमाङ्गम् ।

नैवाऽन्यं नमति परत्र चेह्लोके को हित्वा सुकुटुम्बहो ! घटं विभ्रमति ? ॥ ३८ ॥

विस्मिताऽष्वदथ वासयो महीशं वीर्यम्यं विपुलमते ! मतेर्भैमाऽन्न ।

१ यच्छलं-चलिष्ठम् । २ नमयितुमिच्छुः । ३ अनेकपारिं सिंहम् । ४ तातम्-कृपणदेवम् । ५ समदं-मदसहितम् ।

शुद्धरीत-

१२

न्यायस्यो भरतवृषोऽस्ति चक्रवर्त्यः त्वं मानिन् ! विनयपरोऽस्य शिक्षणीयः ॥३९॥
दृग्-वाग्भ्यां भुज-युग-सुष्टि-दण्ड-युद्धयोर्द्ध्वं न तु निशितोर्ध्वैर्धुवाभ्याम् ।

अत्रार्थे ननु कथं ननु युगादिभर्तुरित्येतौ सुरपतिरुचिवान् नभःस्थः ॥४०॥
एताभ्यामिति वचने प्रतिश्रुतेऽन्यान् वीरांश्च प्रथमजिनाज्ञया निषिध्य ।

अङ्गाङ्गिर्धनकृते तयोः सुरेन्द्रश्चक्रेऽद्यां भुवि सलिलप्रसूनवर्षम् ॥४१॥

अक्षियुद्धम्-

वीरेन्द्रौ मददहमानसौ समानी तावन्धी इव सुभृतोऽवनिमित्तोर्मौ ।

आयातौ रणविधये रणोर्वरायां द्वौ सूर्यौ नभसि महःप्रभित्सयेव ॥४२॥
तावुच्चैर्भृङ्कुटियुगौ स्थिराग्रतारौ गौराङ्गौ दहमहिमोचवीरलक्ष्योः ।

प्रासादाविव नवतोरणौ विनीलपाञ्चालीयुगलयुतौ कृतौ सुवर्णैः ॥४३॥
देवानामवनिभुजां च लोचनौर्ध्वगुग्मं युगपदपि श्रितं तयोस्तात् ।

नैवाल्यं किमपि विवेद भारखेदं दुष्प्रापात् सदृशसंगमादिवाऽत्र ॥४४॥
भान्वेपोऽप्रतिदर्शनोऽस्मदग्रे तत् तस्मिन्नपि समशीर्षिकां धरासु (?) ।

इत्यन्तर्भरतदृशौ विचिन्त्य बाल्यं संवेगादिव गिरतः स्म संनिमिध्या ॥४५॥
निर्विघ्नं ननु बहलीभ्वरेण राज्ञा प्रत्यक्षं त्रिभुवनवासिनां जितं भोः ! ।

१ निशितम्-तीक्ष्णम् । २ प्रथनम्-युद्धम् । ३ सुष्ठौ अनिमित्तोर्ध्व-इति पदच्छेदः । ४ प्रमातुमिच्छा मपित्सा ।

रघुरयुद्धम्—

यकीर्णो नयनजितोऽपि बाहुभूयं गर्वोच्चस्वरणहेतवे जवेन ।

रघुरेणु त्रिभुवनेषु बाहुवीरः सिंहस्य ध्वनितममथत् प्रतापी ।

मुष्टियुद्धम्—

यक्केर्णो ययनरणेन निजितोऽपि धीर्यश्रः किल बहलीभ्वरं स्वयं सः ।

आस्फाट्य स्फुटमवनीभुजो भुजो आहास्त द्रुतमथ पुष्टमुष्टियुद्धे मुञ्च्येयुः किमवर्चनै रणं भुजौलाः ॥४९॥

शोणौक्षी पदपरिक्रमभूमिपीठौ दिग्नागाविव रुषितौ दधायतुस्तौ ॥५०॥

यत्पाणिः सफलदलेन नाग्यते न तस्योच्चैर्भरतपतेस्तु मुष्टिदृष्टेः ।

श्रीबाहुविगतमनाः शिरो धुनानः संरजे मुदित इव महारतोऽस्मात् ॥५१॥

तौ मूर्छां द्रुतमयमत्य बाहुराजश्रीनीशं पदुर्ध्वदौ स्वमुष्टिर्नयः ।

१ विलासं चक्षुः । २ अचला पृथ्वी । ३ अचलाग्राणि गिरिशिखराणि । ४ अवचनैः—निन्दितवचनैः । ५ बाहुबलाः ।

६ आस्फाट्य । ७ रक्तनेत्रौ । ८ ग्रीवाया ऊर्ध्वभागे—भाषायां 'डोक उपर' ।

चरित्रम्-

सर्गः—३

इत्युद्यैरमरगिरः स्मितोज्ज्वलाभाः संरंभाभ्रमसि भृशं विलेसुराशु ॥४६॥

॥४७॥

॥४८॥

॥६७॥

हन्ति स्मः स्वभद्रविलोचनशुभ्रीः सार्धं सोऽपतदहहा ! बलस्थ-गर्वः ॥५२॥

श्रीखण्डद्वयनिर्घोरखण्डभक्तिव्यक्तित्तः प्रगुणयति स्मः बाहुवीरः ।

मात्सर्येऽप्यमलतरः कुलस्य भावः स्यादग्नाविव रत्नकम्बलस्य ॥५३॥

वण्डयुद्धम्—

आक्षेपादतिखररोपसूक्ष्मीक्षौ दोर्दण्डस्थितदृढदण्डतः प्रचण्डौ ।

द्रावेतौ सुवृत्तभयंकरी मिथोऽपि गर्जन्तावय समधावतां जवेन ॥५४॥

तत्र श्रीभरतद्वयोऽथ बाहुभूयं त्वजानु प्रकटविभोऽपि वज्रसूतिम् ।

शीर्षस्योपरि घनघातघातनेन वेगेनाऽभिघूरणि मज्जयात्बकार ॥५५॥

पकाङ्गादिव स इलातलात् सहेलं कृष्ट्वाऽङ्गी त्वरितमखण्डचण्डदण्डात् ।

चक्रीशं शिरसि निहत्य कण्ठदघ्नं भूपीठे हठकठिनो न्यमज्जयत् तम् ॥५६॥

दैवं हाऽस्त्विति सुभटा अपि द्रुवन्तः शस्त्राणि स्वसृजमदैः समं विसृज्य ।

कुक्षालात् जगद्वरेशरत्नलोभात् मान्यः स्यात् क्वचिदपि कार्यतो हि हीनः ॥५७॥

भाकृष्टं (घः) शिशिरजलैर्विलीनमूर्च्छक्रीडाः कथमहमेव वाऽत्र भूमौ ।

इत्यन्तर्भूतपतिः स संशयानश्वकेण अित उरुभानुना करान्जे ॥५८॥

बाहुबलिघाताय चक्रक्षेपः—

१ रत्नकम्बलं हि तापसविधाने शीतलम्, शीतसन्निधाने च उष्णं जायते इति श्रुतिः । २ पादौ । ३ विमलकिरणेन ।

चक्रेणो निजमनुजं जिघांशुराशुकोघोऽयं स्फुटमिव पिण्डितं स्वहस्तात् । ॥ ६९ ॥

उवालीजटलमिवं मुमोच चक्रं कल्पान्ताऽभ्युधर

तचक्रं पृथि शर-शक्ति-कुन्त-खड्गे राजन्यैरपि परितः प्रहण्यमानम् । ॥ ७० ॥
संभातं लघुं लघुकार्पभेः समीपे किं मूर्तो भरतनृपप्रताप एषः

चक्रं चिफलम्—

पदगण्डायनिधिययी ममाऽपि नेता ह्येताभ्यां जित इति दृष्टिदोषहृत्यै ।

चक्रं तत् खलु बहलीश्वरस्य बाहोरात्मानं भ्रमणपदे चकार हर्षात् ॥ ७१ ॥

पाश्वत्यलिना ऊर्ध्वीकृतो मुष्टिः—

चक्रेऽस्मिन् गतवति चक्रवर्तिपाणौ रोपेणाऽरुणनयनो हृदाग्रमुष्टिम् ।

दोदण्डं त्वरितमुवस्य बाहुयोद्धाऽधाविष्टाऽग्रजमपि बान्धवं जिघांसन् ॥ ७२ ॥

हा ! चक्री हत इति यादिभिः सुरेन्द्रैर्यो रुद्धो न खलु तमेव बाहुवीरम् ।

तज्जन्मा ललिततरो विवेक एको रुद्ध्वाऽस्थादिति बली सुतोऽपि (१) ॥ ७३ ॥

बाहुयलेचिवेकोद्गमः-वैराग्यं च—

लोभे-द्वयोदिभिरवजित्य यो विचेतीचके तद्गतपरमात्मवैयं इत्थम् ।

१ अनुजं लघुवन्धुम् । २ अशनिं विद्युत्तम् । ३ शीघ्रम् । ४ नेत्राभ्याम्-नेत्रयुद्धे चक्रस्वामी भरतो नेत्राभ्यां जित-इति । ५ अपूर्णं प्रतीयते, नातो विशदीकृतं शक्यते ।

एनं तं किमहह हन्मि मुष्टिनाऽहं हन्तव्या न विगतचेतना धीरैः ॥३४॥

स्वगोत्रे किल न हि बुद्धयते चिनाशो मर्यादामिति न मुमोच चकमेतत् ।

एतस्मादपि भृशहिंस्रतो नृशंसः स्वं बन्धुं भरतमहं रुपा जिघांसन् ॥३५॥

मध्वात्मा किमु विरुणद्धि मां कदापि लोभादर्थयंदि न विचेतनीकृतः स्यात् ।

एतांश्च ध्रुवमपराधिनोऽन्तरारीन् ज्ञेयामि स्वयमिह जैनदीक्षयाऽहम् ॥३६॥

यादृधलिना केदालोचः कृतः—

इत्यन्तर्विमलतरः सुधीः सुधीरो निश्चिद्योद्धृतमुष्टिनाऽमुनैव बौद्धः ।

मौलिस्थान् द्रुतमुदमूलयत् समूलान् मूलानि स्वभवतरोरिवैष केशान् ॥३७॥

लघुकान् कथं नमामि !—

एषोऽहं न हि विनतोऽग्रजस्य वन्द्योऽज्ञानाख्यानपि लघुकान् कथं नमामि ! ।

तत्तुल्यो यदि च भवामि केवलद्वर्था तत् तातान्तिकमुपयामि नान्यथाऽहम् ॥३८॥

कृत्वेति स्वमनसि निश्चलां प्रतिज्ञां योगीन्द्रो विमलदनङ्गसंगरङ्ग^१×

समधित सत्समाधिमधि-व्याधिद्रुत्स्वननकुठारकं कठोरम् ॥३९॥

धावित्वा प्रतिभरतं प्रकोपमल्लं हन्ति सा स्वं-परगतं य एक एव ।

योऽक्षीणं व्यधित कुलाय कीर्तिदानं सोऽख्यात् त्रिभुवनवीरवीरमुष्टिः ॥७०॥

१ मृदाः । २ दिसम्-दिसाकरणस्वभावम् । ३ बाहुबलिः । पु० नास्ति । ४ पुस्तके न स्पष्टं प्रतीयते ।

सुखीक-सुखेत्सुखः प्रमोदसंगी संगीतं शुचि चिरज्य तत् पुरस्तात् । सर्गः-३

॥ ७१ ॥

भरतस्य विमर्गः-

४

परिहृताग्निलशस्त्रममुषयं स्वमेनुजं विगलद्विषयेन्द्रियम् ।

भरत एव विलोक्य पुरः स्थितः प्रविममर्शं सुविस्मितदुःखितः ॥ ७२ ॥

विरक्तकृतस्सकलैरपि पान्थयर्थिगिदमस्तु सुचक्रिपदं मम ।

ननु मयूक्तरोः फलजन्म किं सरसपत्रविनाशि न निन्द्यते ? ॥ ७३ ॥

बलिधुंजीकदशाऽपि निजं बलिं परिजनेन विभज्य विशुज्जता ।

विहगकेन नु नेत्रशोतायितं तद्वहमस्य समोऽस्मि न संप्रति ॥ ७४ ॥

मम विशुः स युगादिविशुर्भवेदिति यदन्तमधुं प्रजिगीपता ।

न गणितो जनकोऽपि मया ततो दुरिततोऽस्तबलो विजितो ध्रुवम् ॥ ७५ ॥

विजितयान् ध्रुवनं कृतकैबलोऽस्य ! भवान् सुकृतादहमग्रतः ।

ऋपभक्तमधुं परिदेदयन्-असुकृतिश्च अतिवांश्च पराभवम् ॥ ७६ ॥

? स्वकीयम्-लघुपुण्यम् । २ बलिशुक् काकः । ३ शतं नेत्राणां यस्य असौ नेत्रशतः-तद्वद् आचरितम्-एकदशाऽपि

काकैः सपरिजनं भोजनं कुर्वता नेत्रशतायितम् । ४ प्रजेभ्यः-इच्छता । ५ नास्ति सुकृतिर्यस्य ।

॥ ७६ ॥

१२

पुण्डरीक स सुचिरं शुचिरन्तरिक्षापतिः समनुचिन्त्य घनाश्रुविमिश्रदृक् ।

सपदि बाहुबलिं प्रणिपत्य तं विनयवान् गदति स्म सगद्गदम् ॥७७॥

॥ ७२ ॥

भरतमार्थना—

४ शपथलोपिनि पापिनि तापिनि त्वमकरो रणं ऊर्ध्वकरो दयाम् ।

अथि मयि प्रविधाय तथाऽथ तां मरपतित्वमलंकुरु निर्मम ! ॥७८॥
परिहृतस्य समयसहोदरैः सुकृतगात्रमिदं मम सांप्रतम् ।

अपयशोरिपुभिः परिवेष्टितं त्वदितरेण न चान्धव ! रक्ष्यते ॥७९॥
८ ऋषभनन्दन ! वीरशिरोमणे ! कुचरितानि विपद्य नु चक्रिताम् ।

अथ कृपाश्रय ! दास्यमहं श्रेये तव धलेन हि बाहुधले ! जितः ॥८०॥
त्वमथ वैकथचोऽमृतयिन्दुना नुदं तनोः तनुतापममुं मम ।

इति विलापपरं तमिलापतिं निजगद्गुः सचिवाः शुचिर्वाचिनः ॥८१॥
१२ सचिवानां वाणी— त्वदनुजो मनुजोत्तम ! निस्तमैःपदमदः सुयतिव्रतमाश्रितः ।

भवपरिभ्रमदं प्रसरन्मदं अयति चक्रिपदं न शिवेच्छया ॥८२॥
भरतवासव ! संपिहिताश्रवस्तव सहोदर एव महाश्रुतिः ।

१ अन्तःशुचिः । २ सप्तमीएकत्रयनम्, पुस्तके तु 'रणस' इति दुर्गम् । ३ दूरीकुरु । ४ शुचि वक्ति इति शुचिर्वाचिनः ।
५ तमोदीनं पदम् ।

स्वहृदभिग्रहयन्त्रितविग्रहो न हि महाऽऽग्रहितोऽपि वदत्यहो ! ॥८३॥

इति निगम्य स भारतभूपतिव्रताविभारतमाह निजानुजम् ।

शिश्निरयाऽथ रयास्त्रिजया दशा मुनिवर ! सृष्टाः प्रां प्रशमस्युहा ॥८४॥

पादुपलेः प्रसादः—

नयविभेद्य विवेकयिचस्वतो नयनकान्तिरनेन निवेशिता । भरतभूमिधरस्य मनोगुह्यमकृत दुःखतमोरहितोऽक्षयात्
विगतसर्वधनोऽल्पयनादिव गलितविद्य इवाऽल्पपदस्मृतेः । अनुजलोचनगोचरमात्रतः प्रमुमुदे भरतो यतिबानधवः
भरतकृता बाहुबलिस्तुतिः— अथ मुनीश्वरमेनमेनसं भरत एष मुदां भरतेस्ततः ।

विनयवान् नतवान् नुतयानयं स्वमतिः प्रवितत्य च वाक्स्मयम् ॥८५॥

बाहुपले रत्ने अन्तराजस्थायना—भरतप्रत्यावर्तनं च—

इह च सोमपशाः पसरयशाः प्रदुरशौयमहा महतो यशोत् (?) ।

भरतभूपतिना बहलीपतिः स विहितोऽबहितोऽबनिपालने ॥८६॥

यत्नभरदेधतो द्युदेधं लघुकरग्रहवाननुरागिणीम् । उपबुमुक्षुरिलां भरतोऽचिशत् स्वनगरं मणिषिग्रयुहान्तरम्
यदनिविश्य न पा (?) लुधमन्दिरं स किल बाहुबलिः परिवेदतः ।

धिगिह वक्त्रचरित्रभिदं ममेत्यजनि चक्रमहो ! प्रदामाश्रितम् ॥८७॥

१ व्रतस्य विभायां रतम् । २ अपापम् । ३ भरः—समूहः । ४ स्तुतवान् । ५ अकारान्तोऽपि ध्वस्तं । ६ वेपथुः—क्रमः ।

पुण्ड ॥ अधिबलेऽपि हि बाह्वलौ व्रतं श्रितवति प्रतिबुद्धमिव स्वयम् ।

॥ ७४ ॥

अथ स पौडशयक्षसहस्रकैर्द्विगुणसंख्यवृषैश्च निषेचितः । शुचिगुणाभिरितो द्विगुणाभिरप्यनुदिनं प्रमदाभिरमोघतचतुरशीतिमिताद्भुतवारणा-ऽम्ब-रथलक्षदलैर्भटकोटिभिः ।

नयतिपद्ममिताभिरथो पुरैर्द्वियुतसप्ततिसंख्यसहस्रकैः ॥९३॥

सहितमद्भुतचक्रिपदं श्रितो नवनिधान-चतुर्दशरत्नभृत् । स्वसमयं समयन्तमयं तदा रसमयं न विवेद रसापतिः । इतश्च-बाह्वलितपः— हिम-समीरण-रेणु-महात्पा-ऽम्बुद-लता-ऽहि-खगाश्रयदुःखदः ।

स ऋतुभिः सुमना न मनाक् कदाप्यचलि बाह्वलिर्यलिनो व्रतात् ॥९५॥

किञ्च वशी स्ववशीकृतवाननून् पडपि पड्पुजैत्रमहाव्रतः ।

सखिभिरेभिरथारिचयं निजं मुनिरजारयदाशु + + तत् ॥९६॥

बाह्वल्यैः तपसा श्रीऋषभस्य ममता— जितपण्डशंकरातवर्पजित् ऋतुयुतं च स वर्षमिदं मुनिः ।

निरर्शनो जितवान् कथमन्यथा निजपितुर्लभतां ममतां मताम् ॥९७॥

इह युगादिजिनोऽस्य सहोदरीयुगलवाक्श्रवणाद् मदनाशनम् ।

१ इतः । २ संगच्छमानम् । ३ पु० खण्डितम् । ४ जितपण्डशंकरातवर्पो हि भरतः, तं जयति इति-जितपण्डशंकरातवर्पजित्-बाह्वल्यैः-तेन भरतस्य पराजयात् । ५ अन्नरहितः-उपवासी । ६ श्रीऋषभदेवस्य-अथस्तने श्लोकद्वये सा ममता परिस्पृष्टा । ७ मदस्य नाशनम् ।

विदितवान् समयं च सुकेवलावरणकर्मविनाशकरं तदा ॥९८॥

अवतर आशु गजात् इत्येवं बाहुरूपदिष्टः—

श्रीयुगादिनिर्देशेन बाहुर्यालिभगिनीद्वयेन 'अवतर आशु गजात्' इत्येवं बाहुरूपदिष्टः—

अथ युगाविजिनेशनिर्देशतः स्वययुगं समुपेत्य तदन्तिके ।
अवतराऽऽशु गजादपि बान्धवेत्यवददुचगिरा युगपत् तदा ॥९९॥

प्रमुदितश्रयणस्तदुदीरितश्रवणतः श्रमणः स गतश्रमः ।

हृदि विचारयति स्म सविस्मयः किमु मम स्वसृष्ट्याचयमिदं मृदु ॥१००॥
न चंदतोऽदृतमादिजिनेशितुदुहितरौ हितरोपितमानसे ।

न हि मतंगजमस्मि च संश्रितस्तदनयोगंगदितं किमु वेद्यि नो ? ॥१०१॥
बाहुर्यालिचिचाराणां तद्व-माना-ऽपगमश्च—

यदिह मानमतंगजतोऽद्य मां द्रुतमिमे अवतारयतो हि ते ॥१०२॥
शियपयस्य हि यः स्वकनामजोक्षरयुगेन करोति निषेधनम् ।

तमविमान्य नु मा-नरिपुं कुधीरहमगां स्वपितुर्नतये न ही ॥१०३॥
भरतयुद्धमपास्य लघून्पि व्रतगुरून् शमिनः स्फुटकेवलान् ।

स्वमनसैव विकल्प्य विरोधयन्-अहमनल्पमदाददृत्तव्रतः ॥१०४॥

१ 'वदतः' वृतीयपुरुषद्विवचनम् । २ हिते रोपितं मानसं याभ्यां ते- । ३ वचसो विशेषणमेतत् । ४ प्रथमाद्विवचनम् ।
५ 'मा-न' शब्दे 'मा'कार-'न'कारौ द्वौ अपि निषेधवाचकौ । ६ असत्यव्रतः ।

सपरिवारयुगादिजिनान्तेः सफलयाभि निजं भवमय तत् ।
इति विनीतमतिः स यतिर्जवाचलदुच्चपदः किल यावता ॥३०५॥

॥ ७६ ॥

तावत्-बाहुबलेः-केवलम्-

प्रशमसौम्यतमः स रजस्तेमश्चयमयं परिहाय मनो मुनिः । भृशमलोकं सुलोकं विलोकनप्रदमवाप महः किल केवलम् ।

४

सुराणां स्तुतिः-

उदनदन् दिवि दुन्दुभयोऽभितः समभवत् कुसुमोत्करदृष्टयः ।
उपययुर्नवकेवलिनः मुनिः सुमनसः प्रमदात् प्रणिनं सर्वः ॥३०७॥

विमलवीरसुशान्तं रसां स्तुतिः प्रकटयद्भिरयो दिविपद्गणैः ।
परिधृतो विधृतोत्सवसंमदमुनिरयात् स रयत् प्रभुसंनिधौ ॥३०८॥

८

सुरबधूकृतमहलङ्गीतिको जिनपतिं च परीय विभावसुम् ।
मुनिवरः स उवाह सकेवलश्रियमिह स्फुटमौक्तिकं सत् प्रभाम् ॥३०९॥

यदि न केवलिनोऽप्यभवत् समास्तदिह केवलिनोऽस्य भवन्त्वमी ।

१२

१ रजसम्, तमसां च चयमयं मनः । २ लोका-ऽलोकविलोकनकुलम्-इति । ३ प्रणतुम्-इच्छवः-न्त्राः सुमनसः-देवाः ।
संज्ञानांश्च । ४ दिविपदो-देवाः । ५ लोके हि विभावसुम्-अग्निम् परिक्रम्य विवाहो वर-यध्वोः प्रसिद्धः-एवम् अत्रापि बाहु-
बलिः, विभावसुम्-केवलज्ञानरूपविभायुतं श्रोत्रगुणं परीय-प्रदक्षिणीकृत्य केवलेन संहितां श्रियम्-प्रुक्तिरमणीय उवाह । श्री-
क्षुपभक्षे-विधा-शब्दः केवलज्ञानप्रभावाचकः, वसु-सङ्ग्रह-घनवाचकः । ६ पूर्वं तावत् अस्य बाहुबलेः समाः-समानाः केऽपि
वलिनो न अभवन् । परन्तु इह-अस्मिन्-काले (बाहुबलिकेवलतासमये) अस्य बाहुबलेः समानाः भूमौ केवलिनो भवन्तु-
इति इदम । अत्र व-वयोरेक्यं नेयम् ।

इति वदत्तु सुरा-ऽसुर-किंनरेष्वधिजगाम स केवलपर्वदि ॥११०॥
सकलतापहरं प्रशमात्मकं समयतो बहृतः सरसं मुनिः ।

अनुदिनं कवलोक्यमेकशः स सततं बुभुजे त्वय केवलम् ॥१११॥
[प्रथमतीर्थपतेः स्फटिकाचले गमनम्-] सकलकेवललोकविदूरीतामलमनोऽणुगणैरिव त्रिमिते ।

प्रथमतीर्थपतिः समबासरत् यतिततिप्रयुतः स्फटिकाचले ॥११२॥

[प्रथमतीर्थपतिदेशना-] विविधशालस्रशालितमवसुतं सदुपदेशसदो बृंसदो व्यधुः ।
चतुरचारुचतुर्मुखरूपभागिह दिदेश स धर्ममधर्मभिन् ॥११३॥

[तदा च-भरतदानम्-] तदा च-भरतदानम्-वदतां वृणामिह चित्तीर्थं गिरं तमवाप सः
वृणामिह चित्तीर्थं गिरं तमवाप सः
अथ यथाविधिर्नैप परीय तं प्रथमतीर्थपतिं भरतेश्वरः ।

समभिनम्य विधाय च संस्तुतिं सह सहैकदशा समुपाविशत् ॥११५॥

[भरतो जगाद-] निजसहोदरभोगविमुक्तये सपदि सोऽपि जगाद जगत्पतिम् ॥११६॥

प्रमुरभायत चक्रपते ! भव-प्रभवमधुरभोगमरे रतम् ।

१ केवलित्वा हि मनसि निरुपयोगीनि-अथ एव तानि वैर्निदूरीकृतानि, तेषां केवलविदूरीतमनसा-अणूनां विमलत्वेन वेराजुभिरिव निमित्ति अत एव विमले स्फटिकाचले । २ द्युसदो देवाः । ३ अपर्यमं भिनसि-इति । ४ गिरं-वाणीम् । 'तम्' इति- " विष्णुमतन्त्रम् " इत्यनेन- 'गिरं' शब्दस्य पुंलिङ्गत्वेन, अन्यथा 'ताम्' इति भवेत् । अपवा 'तम्' इति कोटिव्यस्य विशेषणम्, गिर-अन्तम्- 'गिरन्तम्' इति समत्वं वा वाच्यम् । ५ इन्द्रो हि सहस्रवह्नु-इति वैरागिकाः ।

निजमनोऽपि विहाय सुसाधवो ह्यभिलपन्त्यपरं न तु भोजनात् ॥११७॥
[भरतो भोजनमानयत्—] इति निशम्य दृढप्रतिभो जनप्रभुरिहादसुतभोजनमानयत् ।
अथ जगाद विभो ! मम दान्यवान् यतिवरान् विरुजाऽशनहेतवे ॥११८॥

जिनवरो न्यगदन्नवभोजनं सुयतिनामिह कल्पत एव न ।
दृपतिपिण्डं-निमित्तकृता-ऽऽहृतंस्त्रिभिरतिप्रकटगुरुदूषणैः ॥११९॥

इति विभोर्वचनादतिदैन्यभाक् सुपितवद् भरतोऽजनि चक्रयपि ।
स्वविभुता स्वजनानुपयोगिनी सुमनसां सुखयेन्न मनांस्यहो ! ॥१२०॥

[सुरपतिरवदत्—] सुरपतिर्दृढधार्मिकयान्धवेऽसुखनिराकृतयेऽस्य तदाऽवदत् ।
सुयतिनां हि मवेयुरवग्रहा इह कियन्त इति प्रवद् प्रभो ! ॥१२१॥

[अवग्रहाः पञ्च—] प्रभुरवोचत भारतभूतले प्रथमकल्पपतेरथ चक्रिणः ।
नरपतेर्गृहिणः स्वगुरोरिति भवति पञ्चविधोऽयमवग्रहः ॥१२२॥

[सुरपति-जनपतिभ्याम्-अवग्रहदानम्—] इति तदा गदिते प्रमुणा दिवःप्रभुरवग् जगदीश्वर ! नित्यशः ।
विचरणाय मया दयतिनां ददौ ध्रुवमवग्रहं तप सुभारते ॥१२३॥

भरतभूपतिरप्यतिहर्षतः प्रथमतीर्थपतिं प्रणिपत्य सः । वसतये यतिनां प्रददौ तदा भरतभूमितले स्वमवग्रहम्

१ नृपतिपिण्डो-राजाग्राम । निमित्तकृतम्-साधुन उदिस्य हिसादिकरणतो यद् भोजनादि कृतं तत् । आहतम्-साधूनां भक्षणाय तेषां संमुखम्-यद् आनीतं तत्-एतत्तयविशेषणीविशष्टं भोजनं हिसादियत्नेकदोषजनकत्वेन न ग्रमणानां कल्पतो-इति । २ लुब्धितवत् । ३ दिवःप्रभुः-इन्द्रः । ४ अवग्रह-दानदः ।
अनुशा-पर्यायप्रायः ।

कमहमथ सुरेश्वर ! भोजये ? भरतभूषणित्युदिते तदा ।

प्रतिजगाद दिवोऽधिपतिगुणाधिकजनेभ्य इदं प्रवितीयते ॥२५॥

[जिनविहारः-भरतनगरीगमनं च—] इति निगद्य विशुं प्रणिपत्य च त्रिदिवमापदसौ त्रिदिवप्रभुः ।

न्यहरदन्यत एष जिनेश्वरः स भरतस्तु निजां नगरीमगात् ॥२६॥

[भरतः सुचिन्तितवान्—] अथ पुरं समुपेत्य सुचक्रधृत्-हृदि सुचिन्तितवान् सुकृतोत्सुकः ।

सुमुनयो न नयन्ति ममास्त्रमप्यथ गुणैशुवि को भविकोऽधिकः ॥२७॥

अविरताद् मंदमी प्रवरा जिनानुगहदो विरताऽचिरता नराः ।

अहममीषु सुवत्सलतां दधत् सुवि भवामि कृतार्थधनोऽधुना ॥२८॥

[भरतेन साधर्मिकेभ्यः उक्तम्-मम गृहे भोजनं विधीयताम्—]

स भरतः सुकृतैकरतः कृती प्रमदतस्त्विति संसदि संस्थितः ।

अविचलान् सुकृती भविनो जनान् समनुह्य स भूयस इत्येवम् ॥२९॥

ननु कृपिप्रभुत्वा निजजीविका अपि विहाय गृहे मम भोजनम् ।

इह भवद्भिरहो ! प्रविधीयतां सततधर्मतरैरथ भूयताम् ॥३०॥

[साधर्मिका वदन्ति—] अनुदिनोदयमेत्य ममाग्रतः प्रपठनीयमिदम्-विजितां भवान् ।

वहुतरं च भयं पस्विर्धते-तदिह मा हने मा हन भूषते ! ॥३१॥

१ मम भरतस्य अद्यम् । २ मत्-मत्त-मदपेक्षया इति-‘मत्’-पञ्चमीएकवचनम् । ३ महाहिंसादिभ्यो विरताः, अरपहिंसादितो न विरतास्ते । ४ प्रभूतान् ।

५ एतत्-अनुकरणम्-अत एव न शब्दशास्त्राद् विरदम् ।

गुणरीक- स्वयमिति स्वविबोधविधित्सया स भरतो भविकाननुशिष्टवान् ।

॥ ८० ॥

शिरसि चाऽक्षतवर्धनपूर्वकं तिलकतोऽनुवचश्च वदन्त्यमी ॥१३२॥

[भरतभावनम्—] इह समुद्रससौख्यसमुद्रजादुमुत्तमदभ्रमिविभ्रमितान्तरः ।

४

तदुदितं वचनं च निशम्य तत् प्रतिदिनं हृदि चिन्तितवानिति ॥१३३॥

अहह ! ! ! केन जितो ? विदितं ध्रुवं दृढतरैः प्रतिवर्धप्रमुखैरहम् ।

इह च तद्भयमेव विवर्धते तदय जीवदया क्रियतां मया ॥१३४॥

इति स तद्वर्धनः प्रकटीकृतादुमुत्तविवेककृताशनहेतिभिः ।

८

निजेरजो ज्वलयंस्तु कुसंगतं सुयशा एव सुवर्णमथाऽस्तनोत् ॥१३५॥

सुकृतिनोऽस्य मुखेन्दुविलोकनात् शिशिरता शुचिता च भवत्यहो ! !

इति विचार्य जना अतिदूरतोऽशनमिधाव् वनिनोऽत्र समाययुः ॥१३६॥

[साधनैकपरीक्षणम्—]

अथ विवेक्य-ऽविवेकिविवेचने निपुणधीभिरयो सचिवैरयम् ।

निगदितो भरताधिपतिः स्वयं प्रकृतवानिह तेषु परीक्षणम् ॥१३७॥

१२

अणु-गुणा-ऽदुमुत्त-शिक्षणसद्गुणव्रतविदः शुचयः स्वर्सदा त्रिधा ।

इति दशदिकण्ड्युताः कृताः त्रिरथ तेन च काकिणिरेखिताः ॥१३८॥

[भरतेन विहिता वेदचतुष्टयी—] स भविनां स्वयमात्मसधभिणां प्रपठनाय च वेदचतुष्टयम् ।

१ विधातुम् इच्छया । २ मुद्रासहितः समुद्रः, सौख्यसहितः सौख्यः, समुद्रजा लक्ष्मीः, तस्या अदुमुत्तमदभ्रम्या विभ्रमितम् आन्तरं यस्य सः ।

३ प्रतिभाः क्रोधादिकषायाः । ४ हेतयः-शब्दालि । ५ निजं रजो मलः । ६ मोहनव्याजतः । ७ वनवासिनः । ८ स्वसम्यग् ।

सुकृतनिर्मलसूक्तसमन्वितं रचितवानथ भारतभूषतिः ॥३९॥
तदनु सत्रं गृहाणि बृहत्तराण्यतिस्तितानि तु पञ्च शतानि सः ।

(अत्र सत्राणां विधापनम्—)

स्यपतिरत्नकरेण च पूर्वदिग्भुवि पुरात् नृपतिर्निरमीमपत् ॥४०॥

स्थिरसारवान् ।

रसवतीः सरसाः स रसाधिपोऽबुधुतरसात् तरसा स्थिरसारवान् ।
प्रमुदितोऽनुदिनं समभोजयद् विमलसत्रगृहेषु परीक्षितान् ॥४१॥

स महीमणिः ।

स्वपुरपश्चिमभूमितलेऽमलैर्मरकतैर्मणिभिः स महीमणिः ।
सपदि पञ्चशतीं सितचासनो व्यरचयत्-शुचिसत्रगृहाण्यसौ ॥४२॥

सं नवम् ।

इह सुपेणनृपः सुकुडुम्बिना विहितमन्नचयं सरसं नवम् ।
विचित्रशाकविपाकविशोभितं तदितरांश्च जनान् समभोजयत् ॥४३॥

(पाठकशालिका व्यरचयत्—)

व्यरचयद् विपुला बहुशोऽभितः स सुकृतैर्वितर्तयद्बहुशोभितः ॥४४॥

सरस्वती !

भरतभूमिभुजा त्रिरूपेण सा हृदि धृता मुदितैस्त्य सरस्वती !
विमलवेदचतुष्टयपुस्तकैरश्रुत ताः किल पाठकशालिकाः ॥४५॥

(रचयति सुपौषधशालिकाः—)

निजपुरोऽन्तरतस्तु महत्तराः कनकपिङ्गमणीभिरयं नृपः ।
सुरसहस्रयुजः स्थपतेः करात् रचयति स्म सुपौषधशालिकाः ॥४६॥

१ सनपुहम्-अन्नपुहम्-“छत्रं” इति सामेलभाषायां प्रसिद्धम् । २ रसाधिपः-भूमिपतिः । ३ सिता पवित्रा वासना वृत्तिर्यस्य ॥ ४ सारसम्-रसेन सहितम्, सुन्दरं च । ५ दक्षिणो-दक्षः । ६ अभितः-सर्वतः ।

अथ चतुर्ष्वपि ते श्रुतपर्वसु प्रचुरपुण्यपवित्रतरा नराः। विदधतेऽमलपौषघशालिकान्तरमुपेत्य सुपौषधमद्भुतम्
(विवाहविधियादि—) अयं विवाहविधिप्रमुखं नृपोऽखिलजनन्यवहारममुं तदा।

भविष्यु तेषु निरोपयति स्म सोऽतुलविवेकितया मुदितो भृशम् ॥४८॥

सुकृतलोभरतो भरतोऽनिशं विविधदानमिति प्रददन् मुदा।

सकलशारदचन्द्रवदुज्ज्वलं निजयशः प्रतप्तान विशारदः ॥४९॥

(अष्टमतीर्थपत्नी शिबं गते जिनधर्मविहीनता—)

किल गतेऽष्टमतीर्थपत्नी शिबं समभवद्-जिनधर्मविहीनता।

अथ तदन्वयिनोऽसुकृते रता अजनि वेदचतुष्कमतोऽन्यथा ॥५०॥
(श्रीऋषभः स्फटिकपर्वते, भरतप्रणतिश्च—) ऋषभदेवजिनः समवासरत् स्फटिकपर्वतशृङ्ग इति श्रुते।

भरतचक्रपतिः समुपेत्य स प्रणतवान् बहुभक्तिभरानतः ॥५१॥
सुकृलितात्मकरः स्थितलोचनः प्रमुमुखाभ्युजतो मष्टणोऽश्रुणोत्।

सकलकृष्ण-बल-प्रतिकृष्णयुग्-जिनप-चक्रिष्णानां चरितान्यसौ ॥५२॥
इति विचित्रचरित्रसमुच्चयं भरत एव निशम्य पवित्रहृत्।

विपुलकौतुकसंकुलमानसो जिनपतिं प्रणिपत्य पुनर्जगौ ॥५३॥
(भरतप्रश्नः—) इह हि संसदि कोऽपि नरोत्तमः किमु जिनाधिप ! योऽस्ति स पुण्यमान्।

जिनप-चक्रप-कृष्ण-बलादिपूतमनरेषु भविष्यति तेषु यः ॥५४॥

१ सुकृतलोभे रतः। २ इदानीं यद् वेदचतुष्कं वर्तते तद् एतद् अन्यथागतम्-इति सांप्रदायिकाः। ३ स्निग्धः। ४ 'पुण्यवान्' इति शिष्टतरम्।

(श्रीऋषभप्रतिवचः, मरीचिपरिचयश्च—) भरतश्चमिपतिः प्रसुणा तदा निजगदे जगदेकदयालुना ।
शृणु मरीचिरयं तव यः सुतो मम पुरोऽस्ति गृहीतमुनिव्रतः ॥५५॥

यद्व्यभवस्थितिकर्मयशादसौ न परिपालयितुं व्रतमीशिता ।
अथ विभर्ति सहाऽऽतपवारणं स्फुटमिवाऽऽवरणं परमात्मनः ॥५६॥

मम मनः सकपायमतस्तनून्मपि घृणोति कपायितवाससा ।
इह च दण्डित एव भृशं त्रिधा त्रिविधदण्डधरोऽस्मि यद्विस्ततः ॥५७॥

न निजक्रीतिसुगन्धियुतोऽस्मि तत् स हरिचन्दनमण्डलमण्डितः ।
इति च वेपथरो भ्रमति क्षितौ भवति नैव गृही कुललज्जया ॥५८॥

अत्रि इतीह नवीनमिव व्रतं भविजनैर्गदितोऽतिकुतूहलात् ।
वद् जवाग्निजधर्ममथाह सः प्रभुसुखामिहितोऽस्ति नहीतरः ॥५९॥

अहमशक्त इह व्रतपालने मशकवद् दुरितैरबलो हृदि ।
इति विबोध्य ममान्तिकमानयत्यमनैकनरान् विमलान्तरः ॥६०॥

(चक्रधरः, प्रथमकृष्णः, अन्तिमजिनश्च मरीचिः—)
त्वमिव चक्रधरः प्रियमित्र इत्यथ विदेहजमूकपुरीपतिः ।

प्रथमकृष्ण इतो भरतावनौ स भविताऽन्तिमतीर्थकरो ध्रुवम् ॥६१॥
(भरतः सहर्षं वक्ति, नमति च—) तनय एष जिनो भविता ममेत्युदितसंमदमेदुरमानसः ।

१ ईशिता समर्थः । २ आत्मनः परम-आवरणम् । ३ शरीरम् । ४ 'विदेहलोके मूकपुरी नाम नगरी' इति जैनसंप्रदायः ।

मुनिमरीचिमुपेत्य परीय च स्थित उवाच पुरो भरतेश्वरः ॥ ६२ ॥

व्रतमिदं गततीव्रतमत्र नो न च शरीरमिदं तव किंतु भोः ।

किल भवान् भविता यदपश्चिमो जिनपतिस्तदहं प्रणमाम्यथ ॥ ६३ ॥

(मरीचिमदः—) इति निगद्य नमस्कृतवत्यथो प्रभुसमीपगते भरतेश्वरे ।

मुनिमरीचिरसौ चिरसौ हृदयजिज्जितुर्नमनान्मदवानभूत् ॥ ६४ ॥

अहमहो ! मियमित्र इति ध्रुवं सुभगभोगयुतः किल चक्रभृत् ।

अहमहो ! प्रथमः पुरुषोत्तमः प्रभवित्ताऽहमहोऽत्र जिनेश्वरः ॥ ६५ ॥

विहितविश्वविधेकचिलोचनो मम पितामह आद्यजिनेश्वरः ।

भरतचक्रपतिश्च पिता ततो महदलं सकलं विमलं कुलम् ॥ ६६ ॥

इति मरीचिमुनिर्विदुरोऽन्तराप्रमददुन्दिलहत् प्रननतं सः ।

अबलधर्म-शरीरजुषामहो ! रसवती सहते न हि चक्रगीः ॥ ६७ ॥

(भरताभिग्रहग्रहणम्—) प्रतिदिनं विदयामि जिनाचनं ध्रुवमभिग्रहमेनमथाग्रहात् ।

जिनपतेः पुरतो भरतोऽग्रहीद् विमलवासनया कलितस्तदा ॥ ६८ ॥

(श्रीजिनबिम्ब-स्थापना—) प्रथमतीर्थपतिं प्रणिपत्य सोऽवतरति स्म ततः स्फटिकाचलात्

सुरपतिर्भरताय च हर्षितो मणिमयं जिनबिम्बमिहापयत् ॥ ६९ ॥

अथ पुरं ससुरेय्य स बभूवुः-निजगृहस्य पुरो मणिधामनि ।
अनुपमेयममेयमहाविभुं जिनविभुं तमतिष्ठपदुचधीः ॥७०॥

(जाह्नवीसमागमनम्-)

अकथितो भरतं किल जाह्नवी जिनवरार्चनसंगतमानसम् ।
संभवगत्य भृशं मुविता हृदि सुखशयानमभुं ससुपागमत् ॥७१॥

(भरत-जाह्नवी-प्रियालापः-)

सरभसं-भरतो भृशनीरजःकृतमनाः स्मितलोचननीरजः ।
परिचितां च पुरा लपुरीस्थितां त्रिपथगाममरीमवदन्मुदा ॥७२॥

भवदागमनं वद ।

विभ्रपि दृशोर्मम ॥७३॥

किमु सहास्यमिहोत्पसरोरुहं

त्वमृतवपि विभ्रपि ॥७४॥

अदर्थतो विपयोदयतो मया सुभग । तत्र तदाऽसि निपेयितः ॥७५॥

अदर्थतो विपयोदयतो मया सुभग । तत्र तदाऽसि निपेयितः ॥७५॥

अय भवन्तमेवेत्य जिनार्चनाच्छिवपथे प्रभवन्तमिहाऽऽगता ॥७६॥

अय भवन्तमेवेत्य जिनार्चनाच्छिवपथे प्रभवन्तमिहाऽऽगता ॥७६॥

अजननौय पुनर्जननायक ! सुजिननायकमर्चय भावतः । अहमहर्निशमेव निषेवणं तव करोमि यथा विपयैर्विना

अजननौय पुनर्जननायक ! सुजिननायकमर्चय भावतः । अहमहर्निशमेव निषेवणं तव करोमि यथा विपयैर्विना

(गङ्गाकारितं भरतस्नानादि-)

इति स चक्रपतिः शुचिजाह्नवी-वचनतोऽनलसो नलं-सोमश्शु ।

१ एवाप्याचक्राणः । २ रजोरदित्य नीरजः । ३ नीरज-कृतम् । ४ बहुतराद-अपि-इति विभ्रपः । ५ इह-आस्थसरोरुहम्-इति पदगङ्गा । ६ दत्ता-
रहितम्-इति गम्यते । ७ अन्मार्हितपदं प्राप्ते । ८ आलस्यहीनः । ९ नन्दनपरपतिवत् सोमरविः ।

पुण्डरीक-

॥ ८६ ॥

उपसि देहविशोधनतो जवादधिजगाम सुमन्त्रनशालिकाम् ॥७७॥

स्फटिकपीठनिविष्टमनु स्फुटप्रभजलैः प्रविमर्द्य सुगन्धिभिः ।

गगनगा स्वयमेव सुरापगाः स्नपयति स्म गतस्मयमानसा ॥७८॥

जलकणप्रधयोऽलकलालितो गुरुह्वे रुरुह्वेऽस्य शिरःस्थितः ।

विमलकामतरोरिव शीर्षगः सुकृतबीजगणोऽस्य विधायकः ॥७९॥

विमलगाङ्गजलं बलयाकृति स्वशिरसि प्रदधत् द्युनि स्फुटम् ।

निजगदेऽविर्जनैरयमीश्वरः प्रियतमां प्रविभर्ति नृ जाह्नवीम् ॥८०॥

धवलगाङ्गजलप्रतिमप्रभं प्रविदलत्कदलीदलकोमलम् । वसनयुग्ममदौक्यदद्भुतं नृपपतेः परिधानकृतेऽथ सा ॥

(प्रहासादितीर्थेश्वराः समीयुः—)

श्रीमत्प्रहासा-वरदाम-सुमनागधाल्य-तीर्थाधिपाः स्वपरिवारयुताः समग्राः ।

चक्रेश्वरं च जिनपूजनबद्धबुद्धिं मत्वा समीयुरमलान् प्रविधाय वेपान् ॥८१॥

(श्रीजिनप्रतिमालपनादि—)

जन्माभिप्रेक्ष्यविधिमानपरास्तु सर्वदेवाङ्गनास्तु विलसन्मधुरस्वरास्तु ॥

गीर्वाणवाक्यसुभगं शुभगन्धवारिपूरं जिनरूपनमेय चकार चक्री ॥८३॥

आनन्दतस्तदनु नन्दनचन्दनेन कृत्वा विलेपनमसौ विगतावलेपः ।

१ प्रातः । २ पुस्तके 'प्रातः' चर्त्त एव 'स्फटिक' स्थाने 'स्फुटिक' पाठः । ३ अलकलालितः जलकणसमूहः । ४ महलौ शोभायै । ५ परोक्षकालरूपम्-
'स्व' फलान् । ६ विस्तीर्णं क्षिराक्षि । ७ स्वजनैः-हर्षकैः । ८ प्रहासादितीर्थैर्नामानि जैनसंप्रदायप्रसिद्धानि । ९ अवलेपो गर्वः ।

अष्टप्रकारमपि पूजनमष्टकमच्छेदाय तत्र विचकार स निर्विकारः ॥ ८४ ॥

आरात्रिकं दशविंशतिक्रमावेत्ता निमीय स ध्रुवममायमनो दृग्नाथः ।

सन्माल्लक्ष्म्यविधये चरमाङ्गलिक्यदीपं प्रदीपसुकृतः कृतवान् कृतीशः ॥ ८५ ॥

(श्रीवीतरागस्तवनम्—) अथो चतुर्विंशतितीर्थराज-नामाक्षराद्यं भरताधिराजः ।

श्रीवीतरागरतवनं प्रधानं चक्रे विधायाऽऽत्म-मनोनिधानम् ॥ ८६ ॥

तथाहिः —

(श्रीऋषभ-महावीरौ—)

श्रीकिवलज्ञानचिर्भक्त.....धाम !

ऋते भवन्तं हृदयं दुरीहो ।

पदशत्रुजातादतिदुःखरा.....वी

भक्त्याऽऽगतोऽस्मीत्यथ रक्ष वीर ! ॥ ८७ ॥

१ मायाहितमनोयुतः । २ भगन्ते विद्या दुरीहा दुष्टा ईहा आगत्य हृदयं चित्तम् समलीकरोति-अपवित्रीकरोति-इति भावार्थः । ३ अतथाहम्-परिपुण्यमूल-भोपादिवर्णवर्गादि प्रस्तः सन् अतिदुःखरावी अतिदुःखतोदनशीलः भक्त्या आगतः, अतो हे भगवन् ! वीर ! अथ रक्ष-इति तत्त्वम् ।

श्रीअजित-पार्श्वनाथी—

श्रीधीतरागाद्भुतमोह-ता.....पा
असंशयं जगदुरकर्म पार्श्व !
जिन ! त्वदास्यांशुसुधानिपाना
तथा तव स्नात्रजलेन ना....थ ! ॥ ८८ ॥

श्रीसंभव-नेमिनाथी—

श्रीमखिन ! त्वां हृदि दुःखदूने
संस्थाप्य यदेव ! सुखीभवामि ।
भक्तिर्ममेयं न तु काऽपि नाना-
वर्णा कृपां ते जयतीह नाथ ! ॥ ८९ ॥

१ धीतराग ! पार्श्व ! अद्भुतमोह-तापाः त्वदास्यांशुसुधानिपानाः सन्तः-असंशयं अकर्म-निष्क्रियतां जग्मुः प्रापुः, तथा तव स्नात्रजलेन-अन्यत सर्वे स्फुरन्मेव । २ अत्र पूर्वार्धे प्रतीतिम् । उत्तमर्धे तु-मग काऽपि भक्तिः; हे नाथ ! तव-ते-कृपां जयति-या न नानावर्णा-किन्तु एकरूपा-अस्पर्शा-इति यावत् ।

(श्रीअभिनन्दन-वमिलिनी—)

अरुपिणी नष्टगुणा शिवश्रीदे-

भिन्ना कदाप्यस्तरसा. रसेन (१)

नन्दत्प्रभावा भवतोचकामि-

दमात्रितास्तां जिन ! केन नेमुः ? ॥ ९० ॥

(श्रीसुमति-सुनिमुव्रतौ—)

न को मनोभूखिजगन्त्यम्-नि

सुखाद् ध्वन्य त्वरितं मनस्सु ।

मत्सेति हत्वा मन एव तीव्रं (१)

तिरोभवस्त्वं शुचिधर्मघातः ! ॥ ९१ ॥

१ हे जिन ! हे रतेन ! (रसानाम्-इनः त्वामी-रसेन, तदमन्त्रणे) या शिवश्री, नष्टगुणा (रजस्-गर्वादिगुणराहित्येन, वा क्षायोपशमिकगुणहीनत्वेन, वा आत्मविशेषगुणभावयुतत्वेन) अत एव भिन्ना, अस्तरसा, अरुपिणी च-एतादृशी अपि सा भवता (भवदाश्रिता सती) नन्दत्प्रभावा जाता-अत एव हे जिन ! तां शिवश्रियम्-उद्यकामिदमाश्रिताः के न नेमुः-सर्व एव उद्यकभिनः उद्यस्थानाश्रियापिणः, दमाश्रिता दम्बुताः श्रमणाः नेमुः इत्यर्थः । अथवा 'रसेन' इति तृतीया-एकवचनम् । अथवा हे भिन्न ! लोकोत्तरत्वेन सर्वतः पृथग्भूत । अकदापि-नितन्ताम् अस्तरसा-रसहीना-इत्यादि पूर्ववत् । २ को मनोभूः कामदेवः-अमूनि विजगन्ति अपि मनस्सु न बबन्त-अपि तु सर्व एव त्वरित नवन्ध, अत एव हे तीव्र ! हे शुचिधर्मोपात ! त्वं मन एव हत्वा तिरोऽभवः-अतस्त्वयि न कदापि मनोभूसामर्थ्यं प्रभवितुं प्रभु-इति । अथवा हे शुचिधर्मघातः ! त्वं तीव्रम्-एव मनो हत्वा इत्यादि प्राग्वत् । 'तीव्रम्' इति पक्षे अस्य चित्रकवचनेन "नानुत्वार-विसर्गौ च चित्रभङ्गाय सम्मती" इति श्रीवाग्मटावतारवचनत्वेन नाम अनुत्वारः सम्पदि चित्रभङ्गं करोति ।

(श्रीपद्मप्रभ-मल्लिजिनी-)

पश्याऽऽहिता दुर्निगडे प्रमादेऽ-
क्षोक्तो वयं दुःखकवन्तमेव ।
प्रभोऽसि सीख्यासुतमात्तधाम ।

भवे त्वदन्ता किमिदं न भल्लिः ॥ ९२ ॥

(श्रीसुपार्श्व-अरनाथौ-)

श्रीबीतरागेन्द्र ! शिवश्रिया अ-
सुखाऽऽसुखाचारपविकल्पभान-
पार्श्वं न तस्याऽक्षरणोऽहिना ना (१)

श्वदृन्दमातिष्ठति नैव नाथ ! ॥ ९३ ॥

१ हे प्रभो ! हे आपतधाम ! (प्राप्त्येतीत्यर्थः) प्रामादरूपे दुर्निगडे आहिताः सन्तः दुःख-
कदमकमेव अमकः-अधः (अध एव अमकः-स्वार्थिकः-कः) तत् त्व पश्य । अस्य एतादृशस्य दुःखस्य प्रतीकाररूपं किमिदं सीख्यासुतमेव त्वदन्ता भल्लिः-
शब्दं न ? अपरित् तत्तमीपस्मिन् सीख्यासुतमेव तस्य कष्टस्य छेदनाय गच्छः पर्याप्त । २ हे श्रीबीतरागेन्द्र ! हे नाथ ! हे असुख-आसुखाचारपविकल्पभार !
त्वं शिवश्रिया विगजते (असुखं दुःखम्, आसुखं संसारमुखम्) तस्य वीतरागस्य पार्श्वे अहिना सर्पेण सह अक्ष-रूपो न-स्त्राक्ष-ध्वनिर्न (अन्ये देवा रुद्राक्षेण
जपं जयन्ति, मत्सर्पाश्च) एवमेव तस्य पार्श्वे श्वदृन्दमपि न आतिष्ठति (अन्येषां केषाञ्चिद् पूज्यतमानां त्रिकटे श्वदृन्दमपि दृश्यते) [अत्र 'श्वदृन्दम्' इत्यस्य उपरि
गतौ रेकः-विश्वकाव्याप्यमेव प्रयुक्त इति गम्यते.] नाञ्च 'ना' शब्दार्थो गम्यते ।

(श्रीचन्द्रप्रभ-कुञ्जनाथौ—)

चन्द्रो यथा नन्दति सर्वरौ कुं
द्रिवत् तु चन्द्राद्भमचयोऽमृतं शु।
प्रभो! तथाशान्तरसान्विता जना
भवन्ति ते वाग्भिरनूनविस्पथ! ॥ ९४ ॥

(श्रीसुविधि-शान्तिनाथौ—)

श्रीरज्जुबद्धां नृत्ततिं दृढांशं
सुमोह एव भ्रमयन्नरातिर।
विभो! तवाग्रे तु नयेत् कदा-नो-ऽऽ
धि-व्याधि वह्निप्रशमेऽसि पाथः ॥ ९५ ॥

१ पुस्तके तु 'चन्द्रो यथा नन्द ह सर्वकुं' इति पाठः। यथा सर्वरी-शर्वरी-रात्रौ चन्द्रः, कुं प्रीतिर्वी नन्दति, एवमेव चन्द्राद्भमचयो यथा शु इव अमृतं द्रवेत् तथा हे प्रभो!, हे अनूनविद!-सर्वविद! हे पथ! मार्गह्वर! ते तव वाग्भिर-देवनाभिः, जनाः शान्त-रसान्विता भवन्ति। २ एव अरात्रिः प्रमोहः श्रीरज्जुबद्धां लक्ष्मिपादावबद्धां, अत एव दृढांशं नृत्ततिं भ्रमयन् कराणि हे विभो! तव अग्रे न नयेत्-त्वं तु अधि-व्याधिप्रशमे जलह्वरः-आसि (पाथः-जलम्)।

(श्रीशीतल-धर्मनाथी—)

श्रीमन्नहं मोहतमोभिरन्धः

शीलास्त्वहीनं कृतवान् कुकर्म ।

तस्य क्षयोऽस्तू तव दर्शने ना-ऽ-

लसं मनो मेऽस्तु तवाङ्कितेऽथ ॥ ९६ ॥

(श्रीश्रेयांस-श्रीभनन्तौ—)

श्रीमन् ! यथाऽऽद्यो लघुरष्टजुः श्री-

श्रेष्ठः प्रवृद्धये वचनश्रिया अ ।

यांस्तवं दृष्टिन्तेऽणुरपीह नूनं

सर्वोरेवाऽसि तथाऽद्य नेतः ! ॥ ९७ ॥

१ हे श्रीमन् ! अहं मोहतयोभिः अन्यः सन् शीलाचर्यामिं कुकर्म कृतवान्, तस्य कुकर्मणः तव दर्शने सति क्षयोऽभूत्, अथ तव आङ्किते मम मनः अलसं न भवतु-इति । २ हे श्रीमन् ! यथा आद्यो लघु-अष्टजुः नून-अस्मिन् प्रवृद्धये श्रीश्रेष्ठः अष्टजुः ('अष्टजुः' इति न गम्यते) [अथवा अष्टो गुणान् द्रुपति-इति भवेत्] तथा त्वम् अद्य हे नेतः ! दृष्टिन्ते यान् गच्छन्, अजुः अपि इह नूनं सर्वोरेव सर्वगुरुरेव अस्ति इति ।

(श्रीवासुपूज्य-श्रीविमलौ-)

वाग्मीश ! ते सर्वसमा ध्वजः श्री
सुधास्रवा सद्भिरिति व्यभावि ।
पूर्णात् सुमात् त्वम्बुधितो निकाभ !
ज्यायोरसोल्लोलततिः समूल ! ॥ ९८ ॥

इत्थं श्रीजितराजमध्ययसुखा-ऽऽयु-र्वीर्य-तेजोयुतं स्वस्थैः श्रीऋषभादिनाममणिभिः श्रेणिद्वयस्थैः क्रमात् ।
नित्यं नृपितमात्मचेतसि सुदा संस्थाप्य यो ध्यायति सिद्धिश्चीकमलप्रभः स भवति स्कृजंयशःसौरभः ॥
—स्तवगम् ।

इति विधाय जिनाचनमन्वहं भरतभूमिसुरैर्भरतोऽन्वितः ।

भविजनान् बहुशो भुवि भोजयन् सुकृतवान् कृतवानथ भोजनम् ॥ १०० ॥

सुरसरिद्व-धरदाम-सुमागथाधधिपदेवकृतं स्तपनं तदा ।

हृदि निधाय वृषा बहवो भुवि विदधिरं जिनपूजनमन्वहम् ॥ १०१ ॥ उक्तं च—

१ पूर्वार्धे प्रतीतम् । उत्तरार्धे तु-यथा पूर्णात् सुमात् चन्द्रात् ('हुं' समुन्वगायै) अत एव पूर्णात् अम्बुधितः ज्यायोरसोल्लोलततिः जायते-इत्यादि-
अन्तर्तुं स्पष्टमेवं । अत्रापि पुरतर्कं तु 'ज्यायोरसोल्लोलततिः' इति विवेकः पाठः । २ पूर्वोक्तिदिष्टेषु श्लोकेषु श्रेणीद्वये श्रीजिनराजनामाभिः प्रतीतान्येव-ज्ञानं च
अस्माभिः विशेषस्थकारणाय महर्षिरहोः मुदितानि । ३ अर्थं च ग्रन्थकर्तुरपि नामनिर्देशः 'कर्मव्याप्य' इति । ४ भूमिसुराः गृदेवाः-व्याघ्रणा इति यावत् ।

शस्तसमस्तसरित्-समुद्र-तीर्थोदकानि घोषणया । स्मरयन् प्रागभिषेकं छेकः शेषं विधिं कुर्यात् ॥२॥

(भरतानुसरणम्-अन्यैः कृतम्—)

भरतचक्रधराचरितं च तद् भविकभोजन-दानमपि क्षितौ ।
सुकृतिभिर्विदधे निजशक्तितो नृपतिभिर्वहुभिर्वहुभावतः ॥३॥

(ऋषभसेनप्रदः स्फटिकाचले—)

ऋषभसेनगणः प्रथमोऽन्यदा ऋषभदेवचिह्नं प्रणिपत्य च । सविनयं स्फटिकाचलमूर्धनि सममष्टुच्छत-केवलसंभवे
इह हि बाह्व्यालिप्रमुखाः प्रभो ! यतिवरा अपि केवलिनोऽभवन् ।

प्रथमतः अतितीव्रतरव्रतः कथमहं न लभे परमं महः ? ॥५॥
यद्वृषभवोपचितं दृढकेवलाचरणनाम-कुक्कुटं मम प्रभो ! ।

(युगादिजिनो जगाद—)

व्रजति केन तपोविधिनाऽधुना रुचिरतीर्थमुचि क्व नु वा क्षयम् ॥६॥

अथ जगाद युगादिजिनाधिपो विमलशैल इतोऽपरदिग्मुचि ।

ध्रुवमनन्तमुनीश्वरमुक्तिदो विमलताकलितोऽस्ति पुराऽपि यः ॥७॥

विमलशैलयरस्य शिरस्यहो ! गणपते ! तवं तस्य समीधुयः ।

विमलता शिवसौख्यफलावलिप्रसवकल्पताऽस्ति च भाविनी ॥८॥
पथि भविप्रतिबोधविधायिनो विमलशैलविभावविभासनम् ।

तव च तत्र भवेद् बहुभावनोदय इति त्रितयं दुरितापहम् ॥९॥

१ छेकः चतुरः । २ शितसि शिखरे । ३ विभावः प्रभावः । ४ भविप्रतिबोधः, विमलशैलविभासनम्, भावनोदयश्च-एतत् भवितव्यम् ।

यतः— त्रितयमेव तद् दर्शयति—

संपलम्बि जीयलोप तेन अहं घोसिउ एअमाघाओ ।
इत्तं पि जो दुत्तं सत्तं वोहेइ जिणवयणे ॥ १० ॥
ममत्तदागणां दुप्पंडीयारं भवेसु बहुणसु ।
मच्चगुणमीलियाहिं थि उवयारसहस्सकोडीहिं ॥ ११ ॥

—एकम् ।

तित्थयराण गुरूणं साहूणं पंचयारीणं ।
तित्थाणं खु प्पहायो पयासिओ परमसुहहेउं ॥ १२ ॥
तित्थयराण प्पहायं तित्थाणं चैव जो पयासेइ ।
त्यविज्जण पावकम्मं सिद्धिसुहं सो लहइ जीवो १३
तित्थाणं च जिणाणं मग्गेइ पूयं संपह न प्पहावं ।
सो अत्थिक्खविह्णो बुद्धहयोही नरो होही ॥ १४ ॥

—द्वितीयम् ।

जिणनाहा गणनाहा जत्थ य सिद्धन्ति कम्मपरिसुक्का ।
भविषाण पूयणिज्जं सिद्धिखित्तं हू तं वत्तं ॥ १५ ॥
सिद्धिखित्तगयाणं भविषाणं भावणा भवे तिकखा ।

सकले जीवलोके तेन अहं घोपयितुमेतद् आलयातः ।
एकमपि यो दुःखार्तं सत्त्वं वोधयति जिनवचने ॥ १० ॥
सम्यक्त्वदायकानां दुष्प्रतीकारं भवेपु बहुकेषु ।
सर्वगुणमीलिताभिरपि उपचा(का)र सहस्रकोटिभिः ॥
—एकम् ।

तीर्थकराणां गुरूणां साधूनां ब्रह्मचारिणाम् ।
तीर्थानां खलु प्रभावः प्रकाशितः परमसुखहेतुम् १२
तीर्थकराणां प्रभावं तीर्थानामेव यः प्रकाशयति ।
क्षपयित्वा पापकर्मं सिद्धिसुखं स लभते जीवः १३
तीर्थानां च जिनानां मन्यते पूजां संप्रति न प्रभावम् ।
स आस्तिक्यविहीनः दुर्लभयोधिर्नरो भविष्यति १४

—द्वितीयम् ।

जिननाथा गणनाथाः यत्र च सिध्यन्ति कर्मपरिसुक्ताः
भव्यानां पूजनीयं सिद्धिक्षेत्रं खलु तद् वृत्तम् ॥ १५ ॥
सिद्धक्षेत्रगतानां भव्यानां भावना भवेत् तीक्ष्णा ।

ए भायणाए पावं कम्मं गलहं सयलं ॥१६॥

—तृतीयम् ।

(सिद्धप्राभृते शत्रुञ्जय-वर्णिकाः गाथाः—)

तथा च सिद्धप्राभृते—

पटमारए असीहं उस्सहे पद्दास जोयणा दिट्ठा ।

वीरे जोयण चारस छट्ट हए सत्त रयणीओ ॥१७॥

पुब्बप्रणतं कालं ओसरिपिणि-सप्पिणीसु तित्थगरा ।

सिन्तुञ्जगिरिचरम्मि अ समोसरिउं सिचं पत्ता १८

(श्रीपद्मानाभप्रमुखा जिनाः—)

सिरिपउमनाहप्पमुहा तित्थयरा भाविणो असंखिज्जा ।

सिरिसिन्तुञ्जगिरिम्मि उ विहित्ता निब्बुडिस्संति ॥१९॥

(त्रयोविंशतिजिनाः—अन्ये राजानश्च—)

तेधीसं तित्थयरा समोत्तढा नेमिवज्जिया जेण ।

तं विमलगिरीतित्थं सुकपत्था केऽपि पिच्छंति २०

पत्तास कोटिलक्खा अपराहं जाव अजियजिणो ।

आहणंसप्पमुहा रायाणो निब्बुह पत्ता ॥२१॥

१ पठे अरके इते प्राप्ते-आगते सति । २ रत्नयो इत्याः । ३ अतराणि-सागरोपमानि-इति जैनानां सांप्रदायिकः कालमानसूक्तः शक्येति शेषः ।

तीक्ष्णया भावनेया पापं कम्मं गलति सकलम् ॥१६॥

—तृतीयम् ।

तथा च सिद्धप्राभृते—

प्रथमारके अशीतिः ऋपमे पद्दाशद् योजनानि दृष्टानि ।

वीरे योजनानि द्वादश पंष्ठे इते सस रत्नयः ॥१७॥

पूर्वमनन्तं कालं अवसरिपिणी-उत्सर्पिणीषु तीर्थकराः ।

शत्रुञ्जयगिरिचरे च समवसृत्य शिवं प्राप्ताः ॥१८॥

श्रीपद्मानाभप्रमुखाः तीर्थकरा भाविनोऽसंख्येयाः ।

श्रीशत्रुञ्जयगिरौ तु विहृत्य निर्वृतयिष्यन्ति ॥१९॥

त्रयोविंशतिस्तीर्थकरा समवसृता नेमिवज्जिता येन ।

तद् विमलगिरितीर्थं सुकृतार्थाः केऽपि प्रेक्षन्ते ॥२०॥

पद्माशत् कोटिलक्षाणि अतराणि यावत् अजितजिनः ।

आदिद्ययशाःप्रमुखा राजानो निर्वृतिं प्राप्ताः ॥२१॥

१ पठे अरके इते प्राप्ते-आगते सति । २ रत्नयो इत्याः । ३ अतराणि-सागरोपमानि-इति जैनानां सांप्रदायिकः कालमानसूक्तः शक्येति शेषः ।

(आतुर्मासे श्रीअजित-शान्तिजिनी—)

सिरिअजिय-संतिनाहा चाउम्मासम्मि संडिया जत्थ
निम्मलनययाणीए पडिवोहिस्संति भवियजणं ॥२२॥

(नारद प्रमुखाः—)

नारयरिसी अ समणा भइयभावा उ जत्थ महरिसिणो ।
गगणउदलदणा सिवं लहिस्संति तिरथम्मि ॥२३॥

(पाण्डवाः—)

साहूण दीस कोडी पंडवसरिसाण धीरपुरिसाण ।
मिद्धि सिद्धिगिरिम्मि उ भगीरठे इत्थ सिज्झंति २४
कोडाकोडीसायर-मज्जे इचेवमाइया मुणिणो ।
सिद्धिसुहं संपत्ता तिलयम्मि इत्थ सेलम्मि ॥२५॥
प्रतिदिनं भविनः प्रतिबोधयन् विदधद्वसुतभावविभासनम् ।

चिमलयन् स्वमनो चिमनोभवं ब्रज मिहंविमलं विमलाचलम् ॥२६॥

इति निदेशमवाप्य जिनेशितुः सुयतिषश्चशतीसहितस्तदा ।

अवततार ततः स्फटिकाचलाद् विमलशैलमभि प्रथियासया ॥२७॥

१ मनोभवः कामः-नाद्रहितम् । २ मिहः प्रातःकाले पतद् द्विग-वीकम् । ३ प्रयातुम्, इच्छया ।

विमलभूमिधरं प्रति हृषतः प्रचलिते प्रथमे गणनायके। हरिणवेपथुरं सह चासवः प्रहितवांस्तदुपासनहेतवे॥२८॥

आतन्याभूतनृतध्वजमुजनिवहैरानन्दतेव हृष्ट-स्वर्गस्त्रीवर्गगीतैरिव विहितमहामाङ्गलिक्योचरावा ।

नन्या दिव्या विमानावलिरिह विमलाद्रिं प्रति प्रस्थितस्य रेजे श्रीपुण्डरीकप्रथमगणधरस्यानुगा हृषितेव ॥२९॥

जय स्यामिन् ! स्वामिन्निति हरिणवेपथुभृतिभिः सुरैः स्तोत्रव्यग्रैरनुगतपदोऽयं गणधरः ।

नचाल श्रीशङ्खजयगिरिवरं प्रत्यथ मुदा, चतुर्ज्ञानी सर्वांगमवचनकर्पूरकलशः ॥ २३० ॥

अरिन्तमभस्वरित्स्वरक्तो दोषानुपङ्गं त्यजन् यो जाड्यस्थितिरप्यभूत् प्रतिदिनं प्राप्यादुसुतप्रातिभः ।

तेन श्रीकमलप्रभेण रचिते श्रीपुण्डरीकप्रभोः श्रीशङ्खजयदीपकस्य चरिते सर्गः तृतीयोऽभवत् ॥२३१॥

इति श्रीबाल्मिक्यलिकेवलज्ञान-भरतसाधर्मिकवात्सल्य-पुण्डरीकयात्राप्रचलनो नाम तृतीयः सर्गः ।

चतुर्थः सर्गः ।

(विहङ्ग-भीपुण्डरीकः—)

श्रीपुण्डरीकः संमितोऽप्रतिमप्रतिभप्रभुः । यह्नदीक्षयद् भव्यान् विबोध्य विहरन् सुवि ॥ १ ॥

(पोतन पुरम्—)

धनुःपञ्चशतीर्देहस्ततः साधुशर्तवृत्तः । प्राप पाँरिपुः पुण्योद्द्योतनं पोतनं पुरम् ॥ २ ॥

तस्योयाने शुर्कहंसमङ्गलालापिभिवृते । मुनिप्रभावात् सर्वतुरमणीयर्तस्त्वये ॥ ३ ॥

वातनिर्घृतपुष्पौघकृतचन्द्रोदयप्रमे । यतिस्थितिकृते चक्रुस्ते देवा रत्नशालिकम् ॥ ४ ॥ (युग्मम्)

१ हरिणवेपो नाम 'हरीणेनेपो' नामा देवः प्रतीयते, य च जैतवंप्रदाये प्रसिद्धः । २ आतं तृतं यया सा-ईदृशी विमानावलिः । ३ रात्रो-ध्वनिः ।

४ पूङ्गवतभेदव्याख्यावद् अस्याऽपि व्याख्या आख्येया । ५ पञ्चभिः समितिभिः समितः । ६ अप्रतिभा-अनुपमेया । ७ पाणञ्जुः । ८ सर्व-ऋतु-रमणीयः ।

तदुपास्य उच्यते यत्र । ९ चन्द्रोदयः-आपावाम् चन्द्रको-दोति ख्यातः ।

(दत्ता भगवा—)
मुनेस्तत्र निविष्टस्य काचिदभ्येत्य देवता । नत्वांऽह्रियुगलं यावत् तस्यौ सुस्थमनाः पुरः ॥ ५ ॥

(भाल्लपुत्रो राजा—)
तावत् कृतारिर्देव्येन सैन्येन परितो द्युतः । अङ्गरक्षैर्महादक्षैः सुभटैरुद्धमटैस्तथा ॥ ६ ॥

मन्त्रिणा मतिचन्द्रेण राजहंसेन स्रजुना । युक्तः श्रीरत्नचूडाख्योऽभ्येत्य राजाऽनमद् मुनिम् ॥ ७ ॥

(मतिचन्द्रः—)
स ततः सन्धियः प्रोचे भगवन् ! अस्य भूपतेः । देवः कोऽसि पुरा वैराद् जिह्वास्तम्भं चकार किम् ? ॥ ८ ॥

कस्माद् या भक्षणादपि ज्ञोपदोषं पुणोप किम् । यौचराज्येऽवदद् वाक्यं नो राज्यप्रापणात् कथम् ? ॥ ९ ॥

(ज्यो मुनिः—)
मुनिरुत्तरे पुराऽनेन कर्मघन्धकरं वयः । उक्त्वा ज्ञातभिर्दं पश्चात् क्षामितं विनयात् पुनः ॥ १० ॥

ततः पूर्वभवं स्मृत्या विभ्यत् वाक्-कर्मवन्धतः । नासौ वदति तद् नाऽन्यद् दृपसीनेऽस्ति कारणम् ॥ ११ ॥

(जगाद पुनर्मन्त्री—)
स जगाद् पुनर्मन्त्री कोऽस्य पूर्वभवः प्रभो ! । किं वा तद्वचनं चेति ? कथ्यतां संसदि द्युतम् ॥ १२ ॥

(स्वामिदेवाना-रत्नचूडपुत्रपूर्वभवः—)
तेनेति पृष्टे 'तेनेऽथ स्वाभिना देशनाऽनुना । संमोहगेहसंदेह-व्यपोहार्यं सुमन्त्रिणः ॥ १३ ॥

(विदेहे क्षेत्रे रत्नपुरम्—)
क्षेत्रे महाचिदेहाख्ये विजयो मङ्गलावती । तत्र रत्नपुरं नाम नगरं पुण्यनागरम् ॥ १४ ॥

(यैरिहो राजा—)

१ छतम् अरिपु दैन्यं येन । २ मृकतादोषम् । ३ वाचा जन्यः कर्म-बन्धः-ततः । ४ समायास । ५ 'तन्' यतोः पोषकालक्ष्यम्-विस्तार
छतवान्-इत्यर्थः । ६ व्यपोहो-दूरीकरणम् । ७ पुण्याः नगरा नगरवासिनो यत्र तत्र ।

पुष्परीरू-

॥१००॥

४

८

चेरसिंहोऽत्र राजाऽपि नैव यः कुलप्रियः । जगन्मित्रोऽपि सरोऽपि नैव यः विश्वतापनः ॥ १५ ॥

(सीतामती रात्री-)

शीललीलायती तस्य नाम्ना लीलावती प्रिया । अक्षीणसत्यपीयूषा यस्या आस्यामृतद्युतिः ॥ १६ ॥

(पुनो मेपनादः-)

पूर्वपुण्यस्तयोदन्तः पुन्रः सुत्रामविक्रमः । मेघनाद इति ख्यात्या ख्यातो ध्यातो जगज्जनैः ॥ १७ ॥

(मेपनाददानव्यसन्-)

यात्यं क्रमेण तस्याज मौग्ध्यं सर्वत एव यः । यौवनं यः क्रमात् प्राप कलाः कीर्तिं च सर्वतः १८ ॥

(मेपनाददानव्यसन्-)

साक्षिणं शुद्धपुण्यं यः कृत्वा दत्त्वा निजं कर्म । मैत्र्यं दानाख्यमित्रेण स्थिरं जग्राह साग्रहः ॥ १९ ॥

दत्त्वाऽग्निभ्यः सुवर्णं यः सुवर्णं वादमग्रहीत् । विधाप्य पुण्यप्रासादोन् प्रसादं पुण्यतोऽनयत् ॥ २० ॥

स दानं च सदानन्दकरं धीमान् सदा ददौ । यथा यथा तथाऽभ्येयुः कलापात्रापणनन्तशः ॥ २१ ॥

महादानं ददानोऽयं वर्धमानमथो दिने । अष्टादश स्वर्णकोटीर्नृकोटीरैः प्रदत्तवान् ॥ २२ ॥

(दानव्यसन्भीतो राजा जगौ-)

दानव्यसनतो भीतो राजा रहसि तं जगौ । वत्स ! स्वच्छतया भोगः कार्यो नौदार्यमद्भुतम् ॥ २३ ॥

(मेपनादप्रवामः-)

निशम्येति महादानी महामानी महानिशि । निस्ससार सदाधारसारः सारभृतो भृशम् ॥ २४ ॥

(प्रियाः-)

१ राजा भेदो हि कुवलं कुवल्यम्-चन्द्रविक्रमि पद्म-तस्य प्रियः । अयं वैरिर्हि राजा-दृष्टः सन्निवि नैव कुवलानो निन्दितवलानो प्रियः-तेषां नाशकत्वात् । पुनश्च अयं वैरिर्हि दृष्टः जगन्मित्रः, सुगोपि सत् नैव विश्वतापनः, जगन्मित्रः-सुर-भालुर्हि विमतापनः प्रतीतः इति विरोध-परिहारी । २ अक्षीणं सत्यं पीयूषम्-अमृतं यस्यां ॥ ३ यः शुद्धपुण्यं साक्षि विधाय, निजं हस्तं दत्त्वा दाननाम्ना मित्रेण स्थिरं संपादितवान्-दानशूर आसीद्-इति सत्यम् । ४ सोभना वर्णा यस्मिन्-यस्योक्तान्-इत्यर्थः । ५ पुण्यमहालयान् । ६ कलापात्राणि-कलानिपुणः । ७ कोटीरौ-मुकुटः । ८ कृपायासा ।

भीष्मे व्रीहमेऽन्यदा गच्छन् वकुलस्य तरोस्तले । परिश्रान्तः सुविश्रान्तः शान्तस्वेदस्तु वायुना ॥ २२ ॥
 (दृष्टिः शरीरे-)
 तत्राऽकरमाद् भयग्रता सजला लोललोचना । हरिणी गर्भखिन्नाङ्गी वेगादागात् तदन्तिकम् ॥ २३ ॥
 मनुष्याचं जल्पन्ती रक्ष रक्षेति सोत्सुकाम् । स्वहस्तेन ततस्तेनाऽऽशृष्टा हृष्टा स्थिताऽथ सा ॥ २७ ॥
 सा भीष्मं श्रिरिति स्पष्टं कृपापुष्टं वदन् वचः । स्वात्सङ्गे रङ्गतो नीचाः स ददावभयं तदा ॥ २८ ॥
 (आजगाम सिंहः-)
 तदैव दैवयोगेन प्रयुताऽऽस्यः क्रुधा धुधा । आजगाम हरिः काममपेक्ष्यः कातराङ्गिनाम् ॥ २९ ॥
 (सिंह-मेघनादयोः संलपः-)
 मृगीं चीक्ष्य मेघनादो मेघनादाऽसंगताम् । स्थित्वा सुखं च संमील्याऽऽश्वस्य खागंगदद् गिरम् ॥ ३० ॥
 त्रिलोक्याऽऽद्य दैवेन दत्तैषा यद् गता नृगी । कवलः किल चकन्नस्थ इव व्रतस्ततो मम ॥ ३१ ॥
 जन्मसत्राचारिण्या ह हा क्रूरतया तया । भवन्तं पुण्यवन्तं तु दृष्ट्वा मुक्तः करोमि किम् ॥ ३२ ॥
 अहं क्रूरोऽपि शूरोऽपि पशुरज्ञानवानपि । भूकल्पमृरुहं नत्वा हन्तुं कुर्वे मनोऽपि नो ॥ ३३ ॥
 सदाकार ! सदाचार ! सदीपकृतिकारक ! ॥ कुमारार्पण मे भक्ष्यं तयाऽस्ति चेत् ॥ ३४ ॥
 स.कारमन्मथो वाचमथोवाचः नृपाङ्गभूः । अहो ! सिंह ! महोयुवर्त्त ! शृणु संवृणु मानसम् ॥ ३५ ॥
 (वाचिप्रत्यार्थः-)
 क्षत्रियाः सर्वतेजांसि समुच्छिद्य सुवस्तले । परमाणपरित्राणकृते सृष्टिकृता कृताः ॥ ३६ ॥

१ ददी अभयम् । २ क. तामनुज्यैः अपेक्ष्यः । ३ महानादोऽत्र सिंहः । ४ खाग-श्रादिनि । ५ त्रयाणां लङ्घनानां समाहारः-उपवासत्रयी इत्यर्थः ।
 ६ जन्मगृहचारिण्या । ७ वृथिव्या कल्पवृक्षरूपम् । ८ सखित्वम् । ९ मूर्तिमान् अनङ्गः । १० तेजस्विन् । ११ रज्ज कुश । १२ सर्वतेजांसि संपृष्टा ।

पुण्डरीक-

॥१०२॥

४

८

१२

ततस्ते प्राज्यसाध्राज्य! देहगेहतनूद्भवांन् । दानेनाऽपि सदा ददुर्नत्वहो ! शरणागतम् ॥ ३७ ॥
प्रसन्नेनाद्य देवेन पुण्यदेहस्य पोषदम् । भीतत्राणं ग्रहाभोज्यं दत्तं तत् किमहं त्यजे ॥ ३८ ॥

(सिंहाय मृगीस्थाने स्वेदेहदानम्—)

मम भक्ष्यान्तरायेण सर्वमेतत् प्रलेप्यते । इति चेद् वदसि तद्देहं ममाऽऽस्वादय सत्वरम् ॥ ३९ ॥
इत्युक्त्वा पतितेऽग्रेऽस्मिन् सिंहोऽवोचन्नरोत्तम ! । मानुषं जन्म दुष्प्रापं मोक्षदं किं परित्यज ॥ ४० ॥
मृगकान्ताकृते प्राणान् यच्छतस्तुच्छधीजुषः । भोक्ष्याम्यहं न मांसं ते गच्छ स्वच्छ ! चिचारय ॥ ४१ ॥
स ऊचे जगृहे मोक्षो मया श्रेयःश्रियाऽनया । मृग्या जीवस्थापत्रिका मोक्षं कुर्यान्नपापर्वम् ॥ ४२ ॥
प्रसादं कुरु परीन्द्र ! शरीरं मे कृतार्थम् । वदन्निति पुनर्यावत् पपाताऽग्रेऽतिसाहसी ॥ ४३ ॥

(मृगी-सिंहो अन्तर्हितौ—)

तावदग्रे मृगीं सिंहं नोऽपश्यद् विस्मितस्ततः । पित्तैर्न दूनचित्तेन ददक्षो किमिदं मया ? ॥ ४४ ॥
इति विस्मित्य विस्मित्य स्येन चित्तेन तच्चिरम् । वकुलादचलद् मेघ-नादो नाऽदो धिया रयजन् ॥ ४५ ॥
पुण्येऽरण्येऽन्यदाऽनेन गच्छता स्वच्छताग्निता । फल-द्रुमालिकलिता नदी काचिददृश्यत ॥ ४६ ॥
हेलया संचरंस्तत्र पुलिने विपुलेऽमले । मेघनादः फलान्यादं पपौ नीरं च निर्मलम् ॥ ४७ ॥

(मेघनादो ददर्श प्रासादम्—)

पुरस्तदा स्फुरन्नानारत्नराशिप्रभाभरैः । पवित्रिताम्बरतलं प्रासादं प्रददर्श सः ॥ ४८ ॥

१ पुत्रान् । २ प्रलय शस्यति " लीहन् श्लेषणे" घातुः । ३ आत्मनेपदमनित्यम् । अत एव भोक्ष्यामि-भोजनं करिष्यामि । ४ जविरक्षा । ५ अपापदम् ।
६ सिंह । ७ पित्तेन शरीरस्थेन तन्नाम्ना घातुना-पित्तेन हि क्रमो जायते इति प्रसिद्धः । ८ न अदः एतत् पूर्वोक्तं 'भोक्ष्यामि' । ९ पुलिनः तटः ।
१० आद भक्ष्यामास ।

(कृत्वा तस्या देवी—)
 कृतहन्तरमायेशस्तीतमीतविलोचनः । तद्द्वारे सुप्रभाधारे गत्वा मध्यं व्यलोकयत् ॥ ४९ ॥
 तं कृत्वा सुप्रतीक्ष्य चन्द्रधारिकर्णकया । द्वाभ्यां चामरभृद्भ्यां च नारीभ्यां सेविता मुदा ॥ ५० ॥
 आनन्दामृतकूल्येव कल्पयद्भ्यो जङ्गमा । सीमां सुदर्शनीयानां रेखां रूपभृतां भुवि ॥ ५१ ॥
 अतीवदिव्यदेहाभिः देवीभिः परितो दृता । रत्नसिंहासनासीनां दुःखदीनानवा भृशम् ॥ ५२ ॥
 सर्वदेवीभ्यरी कांचिद् विदुषा स्मितचक्षुषा । वृक्षारेण कुमारेण ददृशे हर्षदा दृशोः ॥ ५३ ॥ —कलापकम् ।

(देवता रिताः—)
 रष्ट्रया दुःखमुनीश्याममुखीमेनां सुमानसः । कामेकां सुमुखीमस्या दुःखहेतुं स पृष्ठवान् ॥ ५४ ॥
 मञ्जुयाचमभ्योवाच सा तदा कर्णसातदौम् । शृणु हृत्तं निजं चित्तं स्थिरीकृत्य सुकृत्यवित् ॥ ५५ ॥
 स्यामिन्याः कुलवृत्तान्तं स्यामिनी ज्ञापयिष्यति । दुःखहेतुं मया कथ्यमानमाकर्णयाऽद्भुतम् ॥ ५६ ॥

(विपादशरणम्—)
 अत्र यक्षवने हर्षात् क्रीडन्त्या पुष्पकर्न्दुकः । सर्वां प्रति स्वहस्तेन स्वाभिन्त्या प्रेरितो यदा ॥ ५७ ॥
 तदाऽङ्गुलीयोऽप्यङ्गुल्याश्चिन्तामणिचिभूषितः । पार्श्वे दिव्याग्निमसंपूर्णकुण्डे स सहसाऽविशत् ॥ ५८ ॥
 तस्य दिव्यस्य कुण्डस्य च द्विज्वाला कुलोच्यैः । न शाम्यति चिना सर्वं सान्त्वितानां महारमनाम् ॥ ५९ ॥
 मनःपुराद् विनिर्वास्य हर्षरजं म(हा)या हठात् । विपादो(त्य)ल्लुनिर्पादोऽस्याः तदा प्रभृति न्निथिवान् ॥ ६० ॥

१ समस्तोत्तर । २ सुदर्शनीयानां सीमा—जातः परा सुदर्शनीया । ३ नातः परा रूपवती । ४ आसीना—स्थिता । ५ कर्णमुददाम् । ६ कन्दुको हि भाषायाम्, 'ददो' दति । ७ अङ्गुलीपाशेषैः—चिन्तामणिः ८ () एताश्चिह्नगतः पाठः कल्पितः शोधकेन ।

(तद्विविधादनाशाय भेषजनादपोक्षणा -)

इति मौनावलम्बिन्यां कामिन्यां स व्यचिन्तयत् । निशम्याऽपि महादुःखं चेन्न हन्मि ततः पशुः ॥३१॥
विश्वेऽस्मिन् दीनताभीतो न दुःखं कथयेज्जनः । कथयेच्चैत् तदा दुःखनाशमाशास्य चेतसा ॥ ३२ ॥

अस्मात् कार्यव्ययादेव स्थिरं गुणयतन् लभे । अथवा मत्तदनायस्यं पुरः प्रदुरभूत् मम ॥ ३३ ॥
न मां वदति जिह्वाऽस्या यावद् दुःस्वापनीतये । तावत् करोमि-मे वाठछा पुण्यैर्भयात् फलेग्रहिः ॥३४॥
सतां मान्यः स तां देवीमवदत् तदनु स्फुटम् । वह्निकुण्डस्थितं शीघ्रमङ्गुलीयं प्रदशय ॥ ३५ ॥

साऽऽक्रम्य भूमिकां स्तोकां तजंन्या तद्वचोऽकरोत् । मुमुदेऽथ स तं दृष्ट्वा मुनिवद् बह्निर्न पनम् ॥३६॥
परदुःखविनाशाय कार्यं कुर्यात् पुनर्विधिः । हत्युदित्वा दवौ क्षम्पां निष्कम्पाङ्ग-मनस्थितिः ॥ ३७ ॥

(वरेजलीभावाः-)

तस्मिन् सत्त्वसुधाकुण्डे संगते कुण्डमण्डनम् । बहिः स जलतां भजे कीर्तिबीजलतां तदा ॥ ३८ ॥

(भेषजनादस्य साफल्यम्-)

जयनादेन देवीनां स्फीतेन यशसा समम् । मूर्तां मुदमिवैतस्यां मुद्रां नीत्वा म निर्ययी ॥ ३९ ॥

(देवीप्रसन्नता-)

सत्त्वेन तुष्टाऽतुष्टाऽहं वत्स ! स्वच्छ ! वरं घृणु । देव्या एवं वदन्त्यास्तं पुरो मुक्त्वा ननाम सः ॥७०॥
तस्याः प्रसन्नचित्ताया आलोकयाऽऽलोकनिर्मलम् । सुखचन्द्रमदुःखाभ्रमथाऽबादीत् कृताञ्जलिः ॥ ७१ ॥
यद्वरं दर्शनं स्वीयं दत्तं सोऽभूद् महावरः । पूर्वघृत्ते तु संदेहमन्देहं मतिरस्ति मे ॥ ७२ ॥

१ आशां कृता । २ फलवान् । ३ आतापनस्तेन यथा मुनिः करोति । ४ भेषजनादे । ५ एतस्याः पूर्वोक्ताया देव्याः । ६ दुःख-अप्रहीनम् । ७ इह संदेहमन्दः ।

(सर्वगुणाय—)
देवगुणे मन्त्रः पूरे कर्णपूरं कुरु स्थिरम् । कुमार ! सर्वगुणाधार ! मन्मनःप्रमदप्रद ! ॥ ७३ ॥
मन्त्रराज्यादिदेवो मां विद्धि सिद्धिप्रदो सदा । एताश्चतस्रः सैनस्य चतुरङ्गस्य देवताः ॥ ७४ ॥
(देवराजराजपतिशर्पणेन एव देवराजम्—)
ममात्मस्थानमासीन—देवीजिह्वाभिरागता । त्वद्दानसंभवा कीर्तिः कर्णार्कर्षं चक्रणं सा ॥ ७५ ॥
सर्वन्या—सर्वन्यासं पाण्यां मृगनारी—मृगेन्द्रयोः । अपि क्षत्रं च सत्त्वं च वीक्षितं च वीक्षितम् ॥ ७६ ॥
तत्र मार्गविपणस्य निपणस्य तरोस्तले । देहाद् दाढ्यमहं प्रापं सुदुःप्रापं तदा यतः ॥ ७७ ॥
जना ज्ञातमहत्त्वाय प्रायः स्वमुपकुर्वन्ते । त्वं तु मामप्यविज्ञायो—पचक्रे तद् भृशार्चयते ॥ ७८ ॥

(मेषनादे गार्गीनां कर्तव्यम्—)
योग्याः स्वल्पस्य राज्यस्य सेवका बहवोऽपि मे । अत्यद्भुतगुणं त्वां तु सर्वभौमं करोम्यहम् ॥ ७९ ॥
इत्युच्यता प्रसन्नास्या दृष्टेऽस्यं करपङ्कजम् । निवेद्योत्थापयांचक्रे राज्यदेवी कुमारकम् ॥ ८० ॥
माणिक्यमणिरत्नाढ्यशिरःकोटीरमध्यतः । मन्दारपुष्पं हस्तेन नीत्वा तस्मै ददौ सुरी ॥ ८१ ॥
राजसूतो ! प्रसूतेनाऽनेनाऽवश्यं वंशवदाः । भविष्यन्ति नृपाः सर्वे तमित्यूचेऽथ देवता ॥ ८२ ॥

(मेषनादप्रयोगः—)
राज्यदेवी तिरोभूता सा प्रभूताऽमरीच्यता । सोऽप्यचालीदिलीऽऽलोककुतूहलरसाकुलः ॥ ८३ ॥

१ कटवान् । २ मृगी सदेन्या, गिह—अर्देन्यः । ३ तव देहाद् अहं एतादृशं दार्ढ्यं प्रापम्—अर्थात् तव देहे अहम् एतादृश दार्ढ्यं निरीक्षितवती—यद्
अन्यत्र सुदुर्लभम् । ४ प्रभूतीर्भावति । ५ सर्वभूमीश्वरम्—सर्वमुल्लभम् । ६ उक्तवती । ७ अस्या मेषनादस्य पुष्टिः । ८ मन्दारः—कल्पतरुः । ९ प्रसूते पुष्पम् ।
१० इत्य—भूमिः ।

(विनाला गली -)

युष्मद्भूतलं भ्राम्यन्-अन्यदा दानिनां च जालायां विशालायां गयी पुरि ॥ ८४

सहेलाभिमहेलाभिः पुरुषैः धनपूर्यैः । कन्याभिगुणधन्याभिः पण्डितैश्चातिमण्डितैः ॥ ८२ ॥

सशङ्करसुदगारजनीः सुकृतसज्जनैः अर्धैरनिःश्वैर्महसा वारणैररिवारणैः ॥ ८६ ॥—युग्मम् ।

सकौतुकां पुरीं प्रक्ष्य किञ्चित् पप्रच्छ पौरुषम् । उत्सवैरुत्सवो लोको भद्रह किञ्च दृश्यते ? ॥ ८७ ॥

(गजेन्द्रो गजदोगतः—)

सोऽवदत् कायवानस्मि तथाऽपि शृणु कारणम् । यज्ञोगङ्गागिरीन्द्रोऽस्ति राजेशोत्तरः ॥ ८८ ॥

(हेमपती गङ्गा, तदुभौ वैलोक्यसुन्दरी च—)

तस्य हेमवतीभार्या-कुक्षिभृताऽद्भुता सुताः । त्रैलोक्यसुन्दरी नाम कामधाम महोज्ज्वलम् ॥ ८९ ॥

कलालीकोकिलोद्यानं गुणहंसालिमानसम् । युर्वन्मयूरजीमूतं लज्जामृतहिमर्थुति ॥ ९० ॥

रीजधाम सुकामस्य सदाचारस्य वासभूः । प्रापाऽतीव निष्पापाः यौवनं रूपपावनम् ॥ ९१ ॥

(यतोमती गणिनी-तरसो महालक्ष्मीमन्त्रः—)

मौतुष्वस्वा यशोमत्या गणिनीर्था हर्षतोऽपितम् । सा सस्मार महालक्ष्मीमन्त्रं स्थिरमना भृशम् ॥ ९२ ॥

प्रत्यक्षीभूय सा लक्ष्मी-देवी प्राह कुमारिकाम् । मम हंसेन निर्दिष्टं वृणीष्व मण्डपे नरम् ॥ ९३ ॥

इत्युक्त्वाऽप्य कुमारी सा महालक्ष्मीस्तिरोदधे । इतश्चेमां सुतां राजा यौवनस्यां व्यलोकयत् ॥ ९४ ॥

१ दानिनाम्-दानार्तिगच्छानाम्, मरुपर्तां च । २ निःस्वो निर्यन्तः-अभिःस्वो घनादप्य-अनिःस्वः भूषणादिसहिता अश्वः । अत्र य-शयोर्येक्यम् । ३ वारणो गिरः । ४ पुरम् एव पोष्यम्-पुरम्-नृत्यार्थः । ५ कायव्यामः । ६ कामपूहम् । ७ समस्तम् । ८ मानसं मानससरोवरम् । ९ 'युवमयूर' इति भवेत् ।

१० हिमपवित्र्यः । ११ गजपती । १२ आपणार्थं 'मासी'—मासुर्भगिनी-सखा । १३ गणिनी-साध्वीगणस्वामिनी ।

(५) अत्रोक्तं किं च यथाकामम् — स तदा कष्टितो भूपानजह्वत्-॥ ०६ ॥

(अ-वेगन्तः निपुणः, तत्परार्थं यथाग्रामम्—)
विज्ज्ञाकूपमगो भूगिति तद्रूपदशनात् । पपात स तदाकुष्टितोभूपानज्जयत् ॥ ०५ ॥
विज्ज्ञाकूपमगो भूगिति तद्रूपदशनात् । पपात स तदाकुष्टितोभूपानज्जयत् ॥ ०६ ॥

विज्ञानात्प्राप्तो भूयस्त्विन्नं तद्रूपदशनात् । पपात स तदाहुः । छहताभूपापयः ॥ ०३ ॥

परीत्यंश्चिन्नो भगो मयंश्चरणमण्डये । समल्यन्यथः सवगाप ॥ १७ ॥

कुसारी सुप्रसीदारी मुन्याङ्ग शक्त्या नयं वरम् । समममालयाः पुष्पमालयाः विजिरस्त ते ॥ १८ ॥

नयप्रज्ञां भरतनीश्वरसक्तये । इमे नात्वाऽस्मि याव्युदया भूयात् ॥ १९ ॥

इत्यदित्योत्सुके गाते तस्मिन् सोऽथ व्यचिन्तयत् । समुल्लेखकः अ०८ पृष्ठ १२

(भैषज्यः मरुतल्लस्य च्यात्—) तद्विशिः॥१००॥

अन्येऽप्यनं चेतत्

(नयनमपः—)
मृत्तायचलमालाभिर्मलितं शालितं ह्यजः ॥ १ ॥

चिस्तीणि तौर्णखाणवम् ॥ ३ ॥

॥ ३ ॥ (चिदोपकम्)

रमणाय तमनायः ।
रमणाय तमनायः ।

॥ ४ ॥

॥ ५ ॥ सोमशतार्थितम् ॥ ५ ॥

नः स्वर्णं स्वर्णान्नं । रत्नालंकृतं लंकृतान् । राजन्यान् रोहणीलीनान् चलान् स्वर्णचलानिव ॥ ६ ॥

५. अनुनीयो महत् । ४ विबुधतमि आचरितम् । ५ कोटीग मुकुटाः ।

१ । यिस्ता द्वा दः न चन्ता पूव पातता चि सा ह्य आश्वजन्त । ६
उत्तमातय द आश्वि तम । ॥ गो रणा ह्ये पवन्ते आश्विमान ।

कुञ्जरेन्द्रसमारूढान् सिंहां शृङ्गानानि । बभूवश्च सुवर्गानि जज्ञानि जज्ञानि च ॥ ७ ॥
दिशो दिशः सशतशः-तान् समेतान् नृयोतमान् । दृष्ट्वा व्यचिन्तयद्दहो ! स्त्रीनामाऽप्यतिमोहनम् ॥ ८ ॥
अत्युचचारुमञ्चस्य रत्नसिंहासनावलिः । तैर्नरेन्द्रैरलंके मित्र-प्रन्निवरावृतैः ॥ ९ ॥

(मेघनादकुमारः काङ्क्षति देवीं अवदत्—)

अथो कुमारमागत्य देवी काऽप्यवदद् वचः । लक्ष्म्या दत्तमसुं हंसं पुण्याश्रय ! समाश्रय ॥ १० ॥
नृराजं राजहंसस्यं कृत्वा देवी दिवं ययौ । स दध्यौ मयि साऽत्राज्यदेयता ममतायुता ॥ ११ ॥
दृष्ट्वा व्योम्नि मंरालस्यं भूषा विस्मयमित्यधुः । सभालोकसमालोकपरः किं कोऽप्ययं सुरः ? ॥ १२ ॥

(कन्या त्रैलोक्यसुन्दरी—)

ततः श्रीचन्दनालेषा सुधांशुविमलांशुकैः । सरत्नकोटीकोटीरप्रमुखाभरणभारिणी ॥ १३ ॥
नरयानसमारूढा शतसंख्यसलीवृता । बुद्धिपरीप्रतीहारीनीतमालास्यलोचना ॥ १४ ॥
श्रीः पुष्पाद् दानतः कीर्तिः सिद्धिर्ज्ञानाद् मतिःश्रुतात् । प्रादुरासीत् तथा स्वीधात् कन्या त्रैलोक्यसुन्दरी ॥
शृङ्गाराम्भोधमालीव नृपचित्तरसरत्नम् । सा तत्रोत्तरेलीचके न तु तं सत्त्वसागरम् ॥ १६ ॥
कुमरी सन्मुखं पाणिमुधृत्य वचनोद्गता । प्रतिहारी समारेभे सुरूपं भूषवर्णनम् ॥ १७ ॥

(काञ्चनपुरीपरित्यज्यः अमरचन्द्रः—)

अपि कुवलयनेत्रे ! काञ्चनाया नगर्याः नृपतिरमरचन्द्रः कीर्ति-चन्द्रातपादयः ।
अनुभितिविमलाङ्गं लोचनाभ्यां निपीय । त्वमसि रसचकोरि ! प्राप्नुहि प्रौढहर्षम् ॥ १८ ॥

१ मेघनादः । २ मरालो-दंष्ट । ३ अंशुकं-वस्त्रम् । ४ पाती पात्रविशेषः । ५ चञ्चलीचके । ६ तं मेघनादम् । ७ वरवचना ।

तत्र तेन महोदयेरपि महागम्भीरमत्यदुसृतं । प्रौढैरष्टशतैस्तथाऽऽप्तसहितै रग्येभ्यस्तुद्धौ(द्वौ)रिभिः ।
 श्रीजीनम्रतिमाऽऽलिमालितमहाप्रासादराजैर्वृतं । पीयूषोज्ज्वलनीरधूरभरितं सारं सरः कारितम् ॥ १९ ॥
 दार्द्र्यशत शतान्येयं दार्द्र्यशदधिकान्यसौ । जैनविभ्यानि निर्माय विर्मायः समधुपुजत् ॥ २० ॥

(लोभभूमेयैः) [* कवित्वस्य व्याख्यां नृपविगणानां मस्तकधुतेः ।

अपि । कनकरथोऽयं गौडभूमौमहेन्द्रः स्ववितरणेयशोभिर्येन धृतो अहेन्द्रः ।
 गुणिगणगुणविज्ञे । न धृषु स्वं प्रमोदात् शृणु च सुकृतगीतान्यस्य कर्णाच्युतानि ॥ २१ ॥
 आयाख्यात् शिक्षितानां सुचिमलकरिणां विंशतेः पुष्टभागे यच्च श्रीखण्डपट्टैरतिहृदरचनं पीठयन्धं निधाय ।
 सौवर्ण्यं जैनहर्म्यं तदुपरि च चतुर्द्वारमयं सुनाढ्यं । गर्जन्निस्वाननादैरखिलदलवृत्तो योऽकरोत् तीर्थयात्राम् ॥
 [* प्रदेशान्यङ्गल्या अपि विचलनाद् वाक्यविरतौ ।

(काम्पीनगरीषाः पद्मः-)

कान्तीनगयां नृप एव पद्मः साम्राज्यपद्मास्थिरयासपद्मः ।

यः कीर्तिपद्मैर्भुवनं सरोवत् व्यापत् पुनः कण्टकसंगहीनः ॥ २३ ॥
 संन्यक्तपस्य परीक्षणात् प्रमुदितेन्द्रेण दत्ताद् वराद् विभ्याज्यो विजित्य प्रतिवृपतिवरान् यच्चतुष्टपट्टिसंख्यान ।
 चक्रे तेषां करस्यैः शुचिजलकलसैः स्नानपूर्वं महात्मा ब्रह्मण्यास्थाप्य चित्तं शशिमणिविहितश्रीजिनस्य
 प्रतिष्ठा-राजसूयाख्यमुत्सवं प्रविधाय सः । सम्राट् संस्थापयामास स्वस्वराज्येषु भूपतीन् ॥ २५ ॥ [प्रतिष्ठाम् ॥ २४ ॥
 [* मुखे हस्तादानात् ।
 (प्रतिष्ठानपुराणयो हेमचूडः-)

एनं प्रतिष्ठानपुरस्य नाथं श्रीहमचूडं प्रथितं शृण्व्याम् । शृङ्गारधूराद्युतबह्विचिम्बकल्पद्रुमालिङ्गं यकोमलाङ्गि ॥ २६ ॥

* एतद्विहितानि वाक्यानि विलोकेषुमुन्दर्या आस्वीकारसूचकाणि । १ पदमिदं विविधम् ।

यः पूर्वं रचितस्य पत्रनिचये सौवर्ण्यवर्णालिभिः संलेख्य श्रुतपुस्तकान् सुयतिनां प्रादात् पितृश्रेयसे ।

श्रीतीर्थत्रापदप्रणामकृतये देवेश्वरैरागतैः दृष्ट्वा तानतिपुण्यहृष्टद्वयैर्धूतं शिरो विस्मयात् ॥ २७ ॥

[*त्वमतिनिपुणा-इति प्रवचनात् ।

(अन्वे दृष्ट्वा-)

देवमाज्ञाद्-श्रीनर-गुणपचूल-यज्ञायुध-स्वर्णभुजादयोऽमी । महीमहेन्द्रान् मनसा परीक्ष्य पुण्यानुमानेन लभस्व तन्विः ॥

*कुमारी न त्वेयम्-पुनरपि पुनः प्रैरयदिमाम् ।

इति प्रतीहारिकया प्रधानपृथ्वीभुजां वर्णनसिन्धुमध्ये । तथा कथंचिद् निहितं यथाऽस्या मनोऽतिमूढं न विवेद

कन्याकरग्रहावेश-रज्जुयिच्छेपतस्तदा । नृपचित्तमहाकुम्भाः पेतुर्दुःखमहाऽवटे' ॥ ३० ॥ [कार्यम् ॥ २९ ॥

बुद्धेषु बुद्ध्या यन्त्रेषु विमुक्तीषु सखीषु च । पुण्याद् वर इति स्वस्थे राजशेखरभूपतौ ॥ ३१ ॥

(इतो मेपनादभनर्गवद-)

स्यःसुवर्णयिसाहारात् किं सुवर्णं सुकोमलम् । हंसो वाणीमंतोऽभाणीत् कुमारं पृष्ठतो वहन् ॥ ३२ ॥

चक्रेशो जयदैवनामनृपतिः पदखण्डपृथ्वीजयात् सुज्ञानो विषयान् मुदा प्रतिदिनं लक्षद्वयीसंख्यया ।

दस्वा हंसं वदौ पदं स्वशयनात् भूमौ प्रियाभिमितान् प्रासादान् स कृती चकार सुकृती दानैकवीरस्तु यः ॥

पुत्रस्तदीयो नृपवरसिंहो जीयाचिरं निर्मलघर्मधीरः । तदङ्गजोऽयं विजयी जगत्यां श्रीमेघनादः स्फुटकीर्तिवादः ॥

विततसुकृततस्त्वयि प्रसन्ना समजनि राज्यसुरी ततस्तयाऽयम् । सकलवृषणैः परीक्ष्य दत्तो वृणु तदमुं मम

[पृष्ठगं कुमारम् ॥ ३५ ॥

तदति परिहर, प्रवृद्धचिन्ता, स्वजनविषादविनाशाहेतवे त्वम् ।
भज सुखमेवसंमदं हृदन्तः कुरु सुखचन्द्रकृचा शुभां सभां त्वम् ॥ ३३ ॥

तदनु तदनु रागपत्रपात्रात् नृपतनया हृदयान्मुजाद् विनिव्रात् ।
अरुणवदनहंसवाक्पद्माभिर्ध्रुम इवाऽपगतोऽभितो विपादः ॥ ३७ ॥

अयद्वपिततनून्हा नताक्षी स्फुरदुर्वेपथुवेपमानवल्गा । तरलतरुकाक्षलोलनेत्रा दृपबुहिता सहिता
[ह्यनेकभावैः ॥ ३८ ॥

(नेपथ्यास्य माद्योपमा-)

परिमलमुदितालिगीयमानां स्वकरसरोजयुगेन संगमय्य ।
विधिविलसितविस्मितस्य कण्ठे दृपतिस्तस्य मुदा न्यधत्त मालाम् ॥ ३९ ॥ तदा च—

हंसास्यद्वारनिर्यातसौभाग्याकृष्टया तथा । समं गत्वा दृपदृशः कुमारं विस्मयात् स्थिताः ॥ ४० ॥
देवीदत्तमद्वैतं ध्यामि ते तद्दृशां पुरः । नीतास्तेन विशामीशास्ते विश्वेऽपि स्ववश्यताम् ॥ ४१ ॥

(तन्मीदेवी अन्वीत—)

सुमकाक्षे तदाकाक्षे सिंहासनसमाश्रिता । देवताभिर्युता ताभिलक्ष्मीर्दिष्टा ततोऽब्रवीत् ॥ ४२ ॥
हंहो ! निरहोर्मनसः श्रूयतां वचनं नृपाः ! । त्रिखण्डानामखण्डानामथो नाथो भवत्यसौ ॥ ४३ ॥
यतः शुचिर्दानरुचिः सुकृती च कलाकृती । तात्त्विकः सात्त्विकश्चैव गुणज्ञो गुणिनां गणे ॥ ४४ ॥
पुरा परीक्ष्य चीक्षायां बद्धमस्य गुणैर्द्वैतैः । मन्मनोऽन्यं मनोऽंशं नो मन्यते भुवने नृपम् ॥ ४५ ॥
आज्ञा मान्या ततोऽस्यैव भान्याः कुरुत कल्पनाः । स्वामिनं स्वसमानं तन्नमतेनं गतेनसं ॥ ४६ ॥

१ अतः मनः-इति गम्यते । २ अहः-पापम् । ३ पु. मनोऽन्यम्-४ ४ एतः-पापम् ।

एवमुक्त्वाऽऽसनं शुक्त्वा श्रीरेत्याऽम्बरतः पुरः । नमस्तु तेषु मृते(वे)षु पुण्ड्रं चक्रे च चानन्दनम् ॥ ४७ ॥
चतुरङ्गचमूषकस्वामिनीभिर्मुदा महत् । वर्धपनं प्रवर्धिष्यु दिव्याक्षतभरैः कृतम् ॥ ४८ ॥
दिधि दुन्दुभयो नेहुः प्रसेदुः सकला विशाः । रसस्फीतिं जगुर्गीतिं देव्यो दिव्याङ्गकान्तयः ॥ ४९ ॥
अङ्गनागानपीयूष—धाराभिव्योमपल्वलम् । मृतं ततोऽवृणीभूता भूर्मेघोर्पकृतेस्तदा ॥ ५० ॥
सप्तभावनया धर्मो न्यायो बुद्ध्या यथा तथा । स तथा सप्रभो रेजे पद्मया पद्मनाभवत् ॥ ५१ ॥

(कृतयेतोका-मुन्दरीपाणिप्रद्वजो मेघनादः प्रासादं समासदत्त)

ततश्च पञ्चशब्देषु वायमानेषु निर्भरम् । स्तुवस्तु कविदृन्देषु जयवादिषु मन्दिषु ॥ ५२ ॥
द्वेषमः स्वर्णदानानि राजहंसासनोऽम्बरे । सकलः कलभारुढः मौढ्यपतिशोभितः ॥ ५३ ॥
अहंप्रविक्रया लोकनेत्रैः पीतप्रभाभुतः । राजशेखरराजस्य प्रासादं स समासदत्त ॥ ५४ ॥
मिष्टान्नैः प्राज्यपक्वाक्षैः सारैः सरसभोजनैः । सुवर्ण-वस्त्राभरणैर्वुहूलैर्मृदुलैस्तथा ॥ ५५ ॥
महोत्सवे महीनाथान् राजा भीराजशेखरः । सबकारं धमत्कारयुतचित्तोऽतिचित्रितः ॥ ५६ ॥ (यु-वि०)

(मेघनादो भूमिं विनेतुं बचाल—)

बचाल सोऽचलो जेतुमर्थो राजकराजिकः । अग्रे तथा प्रतापोऽपि ग्रहराजकराजितः ॥ ५७ ॥
निस्वानर्धननिस्वानरुजितैर्मनुसंजितैः । दक्षाभिर्मर्दहकाभिः शब्दाद्वैतं तदाऽभवत् ॥ ५८ ॥
अप्यजहुर्जनाः कार्यं हविस्थं हस्तसंश्रया । तदा धार्थिर्यतोऽथापि ददते नोत्तरं दिशः ॥ ५९ ॥
इमकुम्भस्थलस्थानि सिन्दूरपटलान्यथुः । सुरेणाञ्जनं विहिता किं संख्याऽरिग्रहापहा ॥ ६० ॥

१ आषाढार्द्र—'एषामष्ट' । २ मेघः, मेघनादोऽपि । ३ ग्रहराजस्य करैः विरक्तैः-अजितः-बलोऽपि विषिष्ट इति । ४ मर्दुः-बाहुषादी चारणः ।

५ मदानो हकारस्वामिः ।

पुष्परीक-

॥११३॥

४

८

१२

योऽन्माकं सुदयाचकं भ्रान्तमास्माककवत् । तद् यातेति रयाः शब्दन् प्रेरयन्ति स्म किं ह्वलैः ॥६१॥
 सहेतयश्च सस्नेहा दुर्जया मरुता अपि । वेलुः शल्यपतंगानां सदीपा इव पत्तयः ॥ ६२ ॥
 दान्ताः कृत्वाऽथ दुर्दान्तानीन्द्रियाणि सुसाधुवत् । ज्ञानीव क्रूरकर्माणि विनाश्य क्रूरचेतसः ॥ ६३ ॥
 संस्थाप्य घर्मिणो राज्यमासादान् भूतले यथा । नीत्वा सार्धं च सद्बुद्धान् चण्डो दण्ड-घनानि च ॥६४॥
 इति जित्वा दिशः सर्वाः सर्वोर्वीशसमन्वितः । प्रार्थितः स्वसुरेणाय विशालां प्रति सोऽचलत् ॥६५॥

(मेघनादः सर्व-जित्वा-प्रतिनिवृत्तः-)

इति जित्वा दिशः सर्वाः सर्वोर्वीशसमन्वितः । प्रार्थितः स्वसुरेणाय विशालां प्रति सोऽचलत् ॥६५॥
 इतश्च पञ्चगव्यतिशेये पुरपथि स्थितम् । सरोवरं नरोत्तमः मेधयाऽस्थात् सपरिरुद्धदः ॥ ६६ ॥
 केऽपि छायासु विश्रान्ताः प्रान्तरथमपीदृिताः । भव्या इव भयं भ्रान्त्या घर्मस्थानेषु घर्मिणाः ॥ ६७ ॥
 तृपातुराः पुनरिं शालं प्रज्ञापरा इव । मनसीव महाज्ञानाः स्नानं तत्र व्यधुर्जनाः ॥ ६८ ॥
 मन्त्रिभिः कारितं तत्र मेघनादो महत्तरम् । राजराजेश्वरो हर्षात् राजावासे समाश्रयत् ॥ ६९ ॥
 भूमीकहंरिद्वीपाणि संबूर्ण्य यशसः कणाः । राशीकृता इयाऽनेन राज्ञाः तस्युगुन्दराः ॥ ७० ॥

(वनपालविहित-उपायमवर्णना-)

सिंहासने निविष्टस्य सेवितस्य नरेश्वरैः । तस्य पद्मचयश्चक्रे वनपालरूपायनम् ॥ ७१ ॥
 तत्र पत्रशताकीर्णमिकं स्वर्णसरोरुहम् । स ईशः स्वशये निन्ये नासा-त्रेभ्रमप्रदम् ॥ ७२ ॥
 तदुप्राणप्राणपीयूषं गन्धं जिघ्रन्नरानमून् । व्यलोकयदिलापालो लीलाललितलोचनः ॥ ७३ ॥

१ प्रान्तरोद्भूत्यो मार्गः । २ गृहीतहारिः-अग्निः । ३ शयो हस्तः

(इह ततः केन कारितम् ?—)

सरः साररसाऽऽपूर्णं किमेतत् केन कारितम् ? । अप्राक्षीद् वनपालान् सोऽवनिपालावलीघृतः ॥ ७४ ॥

(सरोवरस्य प्रणेत्या—)

ऊचुस्ते देवराजोऽस्य स्वसुरस्य पुरा तव । पितामहो महोयुक्तोऽभूद् मनोरथसंज्ञकः ॥ ७५ ॥

वृत्तं भूतचतुःशत्या द्वारैरष्टभिरेव च । संख्याऽपसव्यपक्षस्यसत्रप्रासादशोभितैः ॥ ७६ ॥

धर्मकर्ममहोत्कण्ठामकुण्ठां चहता हृदि । कारितं तेन तत् ख्यातं मनोरथसरो ह्यदः ॥ ७७ ॥

सूपकारैः सुपक्वानि सत्रेण्वन्नानि भावतः । स सदाऽदापयद् धर्मी धर्माधिकृतमन्त्रिभिः ॥ ७८ ॥

पूर्णिमास्याममावास्यां चतुर्दश्या(म)ष्टमीदिनं । पण्ठाख्यं च चतुर्थाख्यं तपः कृत्वाऽभ्यगादिह ॥ ७९ ॥

अष्टासु जैनगेहेषु पूजामष्टविधां स्वयम् । कृत्वाऽष्टसु च सत्रेषु हृष्टो पान्थानभोजयत् ॥ ८० ॥

पारणस्य दिने स्वर्णदानं दानेश्वरो मुदा । यावद्देदं सुपान्थेभ्यो यावज्जीवं स्वयं ददौ ॥ ८१ ॥

कालं कृत्वा शुभध्यानादिन्द्रसामानिकः सुरः । ईशानदेवलोकेऽभूत् स राजर्षिर्महर्द्धिमान् ॥ ८२ ॥

यदा नन्दीश्वरे याति ससुरस्तीर्थयात्रया । सरोवरे तदाऽत्रापि समायाति कदाचन ॥ ८३ ॥

वयं तेन सरः-सत्र-प्रासाद-तरुपालने । त्रियुक्ता धर्मिणो नित्यं ततो रक्षां विदधमहे ॥ ८४ ॥

इत्युक्त्वा सरसो वृत्तं सारसान् स रसाधिपः । जगन्मान्यः स संमान्यः तुष्टा दानाद् द्यसर्जयत् ॥ ८५ ॥

ततः सोऽचिन्तयच्चित्तं चित्रः पद्मे गुणोच्चयः । सौरभ्यं सौकुमार्यं च साधुवत् सुकुलीनता ॥ ८६ ॥

अहो ! घ्राणं विनिद्राणं प्राणितोऽकारि येन मे । क्वाऽपि पत्रे स पद्मस्य गन्धो मूर्तोऽपि वीक्ष्यते ॥ ८७ ॥

तेनेति पत्रविततिर्वितेने वितना यदा । तदा सुदाऽत्र सुदाङ्गमेकं लेखमलोक्त ॥ ८८ ॥

(मुमुक्षुं मेपनादः—) 'श्रीवैरसिंहराजेन मेघनादप्रसादतः' । इति प्रेक्ष्याऽक्षरश्रेणि रसत्रिश्रेणिमारुहत् ॥ ८९ ॥

पितृनामायलोकेन हर्षं दुःखं वियोगतः । आत्मनिन्दामविनयात् विषापः प्राप भूमिकाम् ॥ ९० ॥ तथाहि—

(मेघनादविना प्रदितो लेखः—)

स्वस्तिश्रीरननुर्याः सुकृतकृतमतिभूषतिवैरसिंहः । क्वाऽपि स्थाने स्वपुत्रं दिशति गुणशतालंकृतं मेघनादम् ।

वत्साऽनिच्छासुखं मां तव विरहभराद् राज्यभाराच्च खिन्नं । तूर्णं भो ! भक्तिपूरासृतकलसनिभात् मोदय वत्साऽनिच्छासुखं मां तव विरहभराद् राज्यभाराच्च खिन्नं ॥ ९१ ॥ [स्वाङ्गसंगत् ॥

उत्कण्ठातस्तत्ताचेऽस्तातादेशस्य पत्रिकम् । इति प्रवाच्याऽनिर्वाक्यसंसदं स दधौ हृदि ॥ ९२ ॥ यतः—

(मेपनादगते पितृवास्तव्यादः—)

ततो विचार-वितेशः स्वचित्ते स व्यचिन्तयत् । अहो ! पितृगिरोऽनुच्छसद्वात्सल्यंगिरो भृशम् ॥ ९३ ॥ यतः—

पितुर्मनोरोहणभूमिकाया अपूर्वमेतत् किल भेदकत्वम् । यत्र स्थिता पुत्रकुदोपधूलिर्भजेदवश्यं गुणरत्नभावम् ॥

जनकस्य तनूजा न मान्यताज्जनकस्य च । प्राप्य शिक्षावचोऽप्येकं कृप्यन्ते ते कुपुत्रकाः ॥ ९४ ॥

निजभाग्यलतोद्भूतं प्रभूतापुष्पमदभुतम् । प्राप्य यः पूजयेत् पित्रोश्चरणौ स नरोत्तमः ॥ ९५ ॥

करकोमलितैर्भौज्यैर्भाजने येन भोजितः । तं तातं विस्मृतं मोहाद् ह्य ! द्वाऽहं स्मारितोऽक्षरैः ॥ ९६ ॥

लोभाद् धर्मं स्मराच्छीलं प्रतिपन्नमसंस्वतः । स्नेहं च विस्मरेद् वृद्धैः स जीवेत् पुमान् कथम् ? ॥ ९७ ॥

(पुनरपि मेपनादमूर्छा—) इति दुःखभराम्कान्तः सोऽपतद् मूर्छया भुवि । विनयस्य मनस्यस्य गुरोः शिक्षाहतेरिव ॥

१ ऐच्छिकमुपलब्धीनम् । २ ततो विस्तारयुत-आवेशो यस्य । ३ गिरन्ति इति-गिरः । ४ मान्यतया जनकस्य गुरोः । ५ ये तनूजा जनकस्य

मान्यतानजनकविशेषणविशिष्टस्य शिक्षावचः प्राप्य कुप्यन्ते ते न तनूजाः, किन्तु कुपुत्रका एव-इति ज्ञायते । ६ असत्त्वतो निर्वलत्वेन, प्रतिपन्नं शरणागतम् ।

७ वृद्धेः—धन-धान्य-राज्य-सुखादिवृद्धेः । ८ विनयरूपोऽत्र युक्तः ।

(सदुपवागः—)

श्रीभेयनादं राजेन्द्रं स राजा राजशेखरः । समुपाचीचरचारुविधेः स सविधस्थितः ॥ २०० ॥ ततश्च-
सिञ्चन्ति स्म जलं केचित् मुञ्चन्ति स्माऽम्बुजानि के । समीरमीरयन्ति स्म केऽस्मिन् विस्मितदुःखिताः ॥ ११ ॥
मणुर्धुसुगैश्चारु चन्दनैरङ्गवन्दनैः । तस्याऽवशां विवशता लेपितैर्न व्यलोपि तैः ॥ २ ॥
उपचाराः कृताः सर्वे तस्मिन् परिचक्रमुः । पटूनि बाऽथ चाटूनि हितान्यज्ञे जने यथा ॥ ३ ॥
विषाचीशयश्चैतैर्वैद्विह्येऽस्य वीक्षिते । नात्मा लक्षयते लक्ष्यं तद्वक्षाः प्रवदन्ति तम् ॥ ४ ॥

(मूर्छनादौ वेदानामपि वैफल्यम्—)

तस्याङ्गारोग्यसाध्यं ते मन्वाऽसाध्यं विचक्षणाः । क्षणाद् वैद्या ययुर्दुःखात् आङ्गहीना इव द्विजाः ॥ ५ ॥
(लोकक्षणाः—) एवं जाते महोत्पाते ह्यापाते दुःखवैरिणः । लुलुबुः केऽपि भूषीठे तत्प्रहारहता इव ॥ ६ ॥
कस्मादकस्मादस्माकं पश्यतां नय दुर्नय ! । राजेन्द्रं यमराजिति महीशा मुमुहुरमुहुः ॥ ७ ॥

आजन्माराधिते ! बुद्धे ! सा काऽपि प्रकटा भव । जयी त्वयाऽयं जायेत सचिवा इत्यचिन्तयन् ॥ ८ ॥
गरीयसां गुणानां क्व स्यान्ममेनं विना भुवि । शास्त्रवैरपि तत्रेत्यं दुःस्वाचक्रे चिरं चरैः ॥ ९ ॥

(त्रैलोक्यमुन्दरीशोः—) अथाऽग्रमहिषी तस्य देवी त्रैलोक्यमुन्दरी । बहुशोकमलं गाढं तुर्मलं बहुशोऽशृणोत् ॥
विदुषी स्म सखीमेवमवादीत् तां प्रियंवदाम् । दुःखगुरुचीरोहान्दः कः शब्दः श्रूयते सखि ! ॥ ११ ॥
अनाकर्ण्येव तत् सोच्यं तदीयं बलयद्दयम् । स्पृशन्ती निजहस्तेन स्फारयन्ती स्वलोचने ॥ १२ ॥
प्राप्याऽपि पाणिकमलं तव स्यान्ममदोऽद्भुतम् । किं कङ्क्षे गतकङ्क्षाये इव त्रैलोक्यमुन्दरि ! ॥ १३ ॥

१ तैत्तिरीयैः तन्म मे वनादस्य विवशता न व्यलपि । २ द्विजानां आढं हि प्रियम्—यतो मोक्षप्रप्तिः । ३ कोलाहलम् । ४ गुरुची—भाषायाम्—'गळो'

सोचे भङ्गत्वा नयैः स्वर्णैरित्यर्थोक्ते विपादिनी । दृश्यौ भाव्यऽशुभं किञ्चित् नववाक्याद् विलस्यते ॥ १४ ॥
 हा ! हित्याऽस्मान् कथं स्वाभिन् ! यासि लोकान्तरं स्वयम् । इत्युच्चै रुदितं श्रुत्वा दृश्यौ त्रैलोक्यसुन्दरी ॥ १५ ॥
 स्वाभिचामरधारिण्यौ चिमला-कमलाभिधौ ! कथं चक्रन्दतुः सेति समुत्तस्थौ समुत्सुका ॥ १६ ॥
 संभ्रान्ता सा तता यान्ती द्रुष्टितात् सारहारतः । चिक्षेप मौचितकश्रेणीं पुण्यबीजमिव क्षितौ ॥ १७ ॥
 प्रियंवदादयः सख्यश्चेत्तुरलक्त-काङ्क्षण(न)म् (?) । कुर्वन्त्य इवाऽसौ ह्यस्याऽऽगच्छतोऽनुपदं मुदे ॥ १८ ॥
 (त्रैलोक्यसुन्दरी-मूर्छा-विलापी)
 ततः प्रेक्षयाऽतिदुष्प्रेक्ष्यामवस्थां भर्तुरात्मनः । वियोगोष्णतुंसंता पश्चिनी साऽपतद् सुवि ॥ १९ ॥
 सखीक्षीतापचारैः त्वाग् मूर्छांऽगच्छत् तदङ्गतः । ज्वलद्वियोगज्वलनज्वलज्वालभयादिव ॥ २० ॥
 यक्षियोगव्यथामन्था ममन्थाऽस्या मनोऽसुखिम् । दुःखक्षाराम्युगवाणीमणीश्रेणी तदुक्तयौ ॥ २१ ॥
 आश्वस्य स्वाभिनः स्वस्योन्नम्यास्यमथाऽब्रवीत् । ब्रूहि नाथ ! यतो नाऽथ करिष्ये विप्रियं प्रिय ! ॥ २२ ॥
 चाकथं वेहि दृशं देहि स्मितं वा देहि वल्लभ ! । एकेनाऽप्येषु दत्तेन जीवाभ्येपाऽन्यथा कथम् ? ॥ २३ ॥
 इयामास्पताऽक्षिसंकोचो मानाद् मौनं चिरं कृतम् । स्नेहं हन्ति त्वयेत्युक्तं मयि स्मरं भृतास्मर ! ॥ २४ ॥
 शत्रूणामपि नम्राणां त्वं प्रसादपरः सदा । मयि नाऽसि कथं मानादपमानमनुस्मरन् ॥ २५ ॥
 यावदेवमवि प्रोक्ते न रेजे च ततस्तथा । व्यचिन्ति स्वगतं धर्मवाक्यादेश वदिष्यति ॥ २६ ॥
 प्रोचे प्राणेश ! मध्याह्नस्वपनं न वरं बहु । उत्तिष्ठाऽमी निविष्टा हि चिदांसो वचनेच्छवः ॥ २७ ॥
 त्वद्दानयशसाऽऽनीता द्वारे सन्त्यर्थिनोऽर्थिनः । दानप्रिय ! प्रियं दानं तेभ्यो देहि मुदे हि मे ॥ २८ ॥

... १ न गम्यतेऽस्य भावः । २ सृष्टि नय ।

सायंतनी जिने पूजा भूजने ! कियतां त्वया । त्वं पूजापुण्यतः कालं त्रिकालमपि वञ्चसे ॥ ३९ ॥
तद्वचोऽनाप्य साऽमूर्च्छद् मूर्छयन्ती सभासदः । सखीभिः शिक्षिताऽरोदीद् रोदयन्तीव रोदसी ॥ ३० ॥

(त्रैलोक्यसुन्दरी परलोकप्रयाणाय प्रोत्तस्यौ—)

परासुं तं परिज्ञाय प्राणनाथं महासती । परलोकप्रयाणाय प्रोत्तस्यौ सुस्थिरा तदा ॥ ३१ ॥

(उद्वेगनाय अन्येभ्यम् उपदेशः—)

सतां सद्वाक्यसंयोधम्-उपरोधं महीभृताम् । नाऽमंस्त शस्तशास्त्रार्थानुक्त्वा विनयवाक्यतः ॥ ३२ ॥
विश्वान्निःस्वामिकाच्छून्याद् पिब्यती वाऽमुना समम् । निजालीपु नृपालीपु साऽचालीद् दुःखितास्वथ ॥ ३३ ॥
(प्रियंदा प्रोच-) तदा प्रियंवदा प्रोचे ण्डिवपत्नीयुतः पतिः । याति ते किं ततोऽस्वस्था ज्ञातं वाऽसि रजोमयी ॥

लोकाः कुलपलं भूपाः हृद्रलं मुनयस्तदा । सुस्नेहयलमित्याहृदक्षं सर्वं तु साहसे ॥ ३५ ॥

(सर्वेषां वित्स्वयः—) प्रजापाश्च प्रजापाश्च प्रजाः सर्वाश्च विस्मिताः । भवामोहेन सत्त्वेन तस्या रूपेण च क्रमात् ॥

(वित्ता—) रचितायां चितागां सा दध्यौ-श्रीचन्दनादयः । स्पर्शस्नेहात् समं तत्पुर्णमुजाऽन्न हविर्भुञ्जि ॥

(त्रैलोक्यसुन्दरीजननी दुःखिनी—)

दुःखिनीं जननीं सोच्ये किं दुःखायस्व मानसे । विवाह इव मन्येऽग्निमयाऽम्ब ! पतिपार्श्वगा ॥ ३८ ॥

(जीवन्ती दम्पती—)

इत्युक्त्वा त्यक्तहृत्कृपा यावज्जगन्ममदादसौ । जीवन्ती दम्पती तावद् दृष्टौ सिंहासने जनैः ॥ ३९ ॥
पञ्च धन्यः पितुर्भक्तो धन्यैपाऽतिपतिव्रता । स्तुवन्तो ददगुश्चैवं सुरं लोकाः पुरस्सरम् ॥ ४० ॥

१ पुष्पीपते ! २ परासुम्-गतप्राणम् । ३ प्रकर्षेण आपसाहिता इति ।

(मपनादजनक-द्वयाः शम्भूः, सं. ५५-)

आगच्छन् स्वर्गतोऽद्राक्षमहं रत्नपुरेश्वरम् । गवाक्षे दुःखिनं लेखलेखिनं भूविलेखिनम् ॥ ४३ ॥
 परोपकृतिलोभेन दुःखलोभेन तस्य च । प्रेरितः पार्श्वमेत्याऽहमपृच्छमसुखं त्वपम् ॥ ४७ ॥
 वीरसिंहनृपः प्रोचे प्रमृज्य निजलोचने । गीर्वाण ! शृणु मे वाणीमन्तर्वाणिगणाग्रणीः ॥ ४८ ॥
 सुतोऽगुणयुतो देव ! भूविभूषणमद्भुतः । ययौ देशान्तरे क्वाऽपि मया प्रापि पुनः स न ॥ ४९ ॥
 अथ द्वादश वर्षाणि कश्यतः स्वैस्त्यशीः (?) सुतम् । जग्मुर्वातास्तु नाऽजग्मुस्तस्य प्रीतिप्रदा मम ॥ यतः—
 भृशायतेऽन्वहं धर्मः स्वजनश्च सुखायते । वंशः शस्तायते येन को वाञ्छति न तं सुतम् ॥ ५१ ॥
 दैवीदत्तप्रसादोऽयं खण्डत्रितयनायकः । यः श्रूयते स मे पुत्रो नामसास्येन भूतले ॥ ५२ ॥
 व्यामोहमेघसंपूर्णं प्राचड्यद् दौघनं ययौ । शरद्वद् वार्धकेः हंसप्रकाशं संस्मराम्यहम् ॥ ५३ ॥
 सुरप्रवर ! चेष्टित्वममुमाप्य ममैति सः । तस्य न्यस्य महीमंसे मुनीन् सेवे स्वमुक्तये ॥ ५४ ॥

१ मुव विलिखति-रति । २ जन्तुर्वाणिः-पण्डितः । ३ न अवगतम् । ४ इंसुल्यं पुत्रम् । ५ तस्य वंसे स्कन्धे महीं भूमि-राज्यं न्यस्य मुनीन् सेवे-संयमं समाधये ।

प्रोच्येति स शुचिर्वाचं तस्यौ प्रोचे मया ततः । लेखं स्थापय मत्पाणौ हयं स्वं मानसं नृप ! ॥ ५५ ॥
त्वत्पुत्रं मेलयिष्यामि खेलयिष्यामि ते मनः । तत्रेत्युक्त्वा गृहीत्वाऽहमागच्छं स्वसरोवरे ॥ ५६ ॥

(देवकृता मेघनाद-परीक्षा—)

सैन्यावासांस्तत्र प्रेक्ष्य चित्तेऽचिन्ति मया ततः । परीक्षेऽहं पितुर्भक्तिमस्मिन् विश्वेश्वरे स्थिराम् ॥ ५७ ॥
एष लेखस्ततोऽक्षेपि छद्मना पद्मनालके । ततो मूर्च्छां मया प्रेक्ष्य विस्मृतं विनयात् तव ॥ ५८ ॥
मम पौत्रस्य पुत्रीति ज्ञात्वा त्वन्मूर्च्छया ततः । पतिव्रताव्रतस्थैर्यमस्याः सत्या मयेक्षितम् ॥ ५९ ॥ यतः—
दानवान् धनवान् श्रेयान् विद्यावान् बलवान् पुमान् । पितु-मातु-गुरुभ्येषु विनयेनैव राजते ॥ ६० ॥
चातुर्यमार्जवं रूपं फलास्तु किल कौशलम् । पतिव्रताव्रतेनैव कुलवध्वाः सुशोभते ॥ ६१ ॥ अतः—

(विस्तृतः—) तुष्टस्तययि पितुर्भक्त्या हृष्टोऽस्या भर्तृभक्तिः । आचष्टु तद्वरं राजन् । पुत्रि ! त्वमपि सत्वरम्
अमरो विररामिवमुक्त्वा तावूचतुस्ततः । नास्ति वाञ्छा तवाऽऽलोकादावयोस्तुष्टभावयोः ॥ ६३ ॥

(देवदत्ता विद्या, प्रतिमा च—)

श्रीमेघनादराजस्याऽनिच्छतोऽप्यमरोत्तमः । आकाशयानविद्यायाः कर्णं मन्त्रमदात् तदा ॥ ६४ ॥
विद्येयं विद्यमाना न प्रकाश्या कस्यचित् पुरः । सुरः शिक्षां प्रदायेति प्रोचे त्रैलोक्यमुन्दरीम् ॥ ६५ ॥
देवाधिदेवप्रतिमा गुणैरप्रतिमा त्वया । हयं सति ! सुते ! पूज्या भक्त्या चित्तस्य नित्यशः ॥ ६६ ॥
वस्ते ! चित्तेऽथ किञ्चित् तेऽसाध्यं साध्यं भवेत् तदा । स्मर्तव्य एव देवोऽहं समेत्याभि क्षणादिह ॥ ६७ ॥
(देवो गतः—) अहो ! महाप्रसादोऽयं तयेत्युक्ते कृतेऽञ्जली । दिवं विद्योतयन् देवो मेहसा सहसाऽगमत् ॥ ६८ ॥

लक्ष्मीवद्वीकलानीव स्वर्णपिण्डानदादसौ । मेघनादः स एवेति जगदुर्मागधाङ्गिरम् ॥ ८३ ॥
उत्सङ्गेऽस्माकमेतेन चालेन क्रीडितं चिरम् । वृद्धा धात्र्य इति प्रोच्य स्वचित्तेऽन्वभवन् मुदम् ॥ ८४ ॥
मद्गशानि ध्यूध्रुन्दाद् आशीर्वादान् गुरव्रजत् । उपायनान्यभीष्टेभ्यो गृह्णन् प्रीतिवचो जनात् ॥ ८५ ॥
ईक्ष्वगे प्रेक्षणेऽप्यर्थिजने जाम्बुनदोचयम् । ग्रामग्रामं कवीन्द्रेभ्योऽगच्छद् यच्छन् पुरान्तरम् ॥ ८६ ॥ (युग्मम्)
(मेघनादपितृभक्तिः-) सौधाः तर्धेरसिंहोऽथ स्वासने संनिवेशयन् । जगदै मेघनादेन नत्वा कृत्वाऽञ्जलिपुरः ॥ ८७ ॥
नात् । सर्वाणि सौख्यानि विना त्वत्पादसेवनम् । न रोचन्ते यथा प्रौढमोदका हीनशर्कराः ॥ ८८ ॥
यतः-पितस्तवाऽप्येत्यमाधिपः यदाऽऽप्नुवम् । हेतुसर्वं तत्र पुण्यस्य गन्धे मूलं यथा तरोः ॥ ८९ ॥
एवं दिनयतः पाद-पीठेऽथ निविशान् पितुः । स चमत्कारयांचक्रे सद्भक्तीनपि भूषतीन् ॥ ९० ॥
(प्रणमः विना-) अथ द्वादशार्चयेभ्यः स्वसुतस्य समागमात् । प्रीतः स्वजनवर्गभ्यो राजा भोज्यमदाद् मुदा ॥ ९१ ॥
(मेघनादे राज्यभारः, वैरातिहृतममहृण च-)
ततोऽवादीत् सुतं पुत्र ! नय राज्यं नयस्थिरः । भोगेषु गतनिर्वन्धोऽतिर्वन्धो यास्य(स्य)तः शिषम् ॥ ९२ ॥
अनिच्छतोऽपि पुत्रस्य दत्त्वा राज्यं नरोत्तमः । चक्रेश्वरगुरोः पार्श्वे साग्रहः सोऽग्रहीद् व्रतम् ॥ ९३ ॥
वैरसिंहं विनेशं हि कथं स्यामिति दुःखिनीम् । गोत्रवृद्धां भुवं भूषः सहसा स शशास तत् ॥ ९४ ॥
(मेघनादप्रार्थनः) प्रातर्मध्यदिने सायं पूजयित्वा जिनेश्वरम् । अदात् सदा स दानेशः स्वर्णकोटित्रिकं मुदा ॥ ९५ ॥
(मेघनादो नन्दश्राद्धीपं ययौ-)
देव्या त्रैलोक्यसुन्दर्यां युतः शय्यागतोऽन्यदा । जाग्रहकोऽम्बरे रात्रौ किञ्चित् तेजो ददर्श सः ॥ ९६ ॥

१ भुवर्गोऽन्यम् । २ प्राममममहृम् । ३ चक्रेश्वर-भाषायां- 'साकर' इति । ४ हे पितः ! अहं तव अपत्यं यद् आधिपत्यं प्राप्तुम-न्दति । ५ अत्र 'निविशमानः' इति युक्तम्-निपुंसक विभक्तिः-आत्मनेपदित्वात् ।

तदालोकचिलोकाय प्रोत्थितोऽपि द्यलोकयत् । प्रधानानि विमानानि धृन्दारकभृतानि च ॥ ९७ ॥

स देवविग्रयाऽद्यालीदम्बरे संवृताम्बरः । मिलित्वा सह तैरेकमप्राक्षीत् क्व-प्रयास्यथ ?-॥ ९८-॥

याणीमवाणीद् गीर्वाणः शृणु नन्दीश्वरे वरे । सुराः शाश्वततीर्थेश-प्रणामाय प्रयान्त्यहो ! ॥ ९९ ॥

कुतुकिन् ! कौतुकाचेत्थं समायासि मया सह । सुप्रतिष्ठस्ततरितष्ठ विमाने मन्मनोसुदे ॥ १०० ॥

देवसन्माननादेयमासीनः स तदासने । ययौ नन्दीश्वरद्वीपसमीपमरैः समम् ॥ १ ॥

(नन्दीश्वरगतो जित्देवप्राप्तादः)

सुधासधर्मसंगीतं कुर्यतीज्वमरीद्वय । हे विमुच्य विमानानि देवाः प्रासादमासदन् ॥ २ ॥

(देवकृता जिनपूजा-) तीर्थान्ममःकलसैः स्नानं दिव्यपुष्पैश्च पूजनम् । धनुःपञ्चशतोन्मानमूर्तीनां विदधुः सुराः ॥ ३ ॥

अथो इन्द्राश्चतुष्टपटिस्तुष्टियुक्ता धिवेकतः । जिनस्याऽऽरात्रिकं कर्तुमर्म्म राज्ञे तदा ददुः ॥ ४ ॥

(हेमतेयः केशली-) जिनमूर्तीनिमस्कृत्य पुरस्कृत्य नृपं सुराः । हेमशेखरनामानं नेमुः केवलिनं जिनम् ॥ ५ ॥

श्रोतुं चित्तमविष्टेषुर्निविष्टेषु च तेष्वथ । दिदेश देशनां साधुः कृतधर्मनिवेशनाम् ॥ ६ ॥ तथाहि-

(केवलिकृता यात्रादेशना-) सकलसुमनसां या पावनी भावनीरैः प्रभवति सुकृताद्रेः सद्दिवेकाञ्जयुक्ता ।

भवमपि तमतीत्य प्रक्रमेत् स्वर्नदीव सुकृतिभिरिति साऽत्राऽऽरभ्यतां तीर्थयात्रा ॥ ७ ॥

भवद्भिः पूर्णिमा-चैत्रीमहापर्व सुपर्वभिः । विहाय विषयासंगं कर्त्तव्यं सकलं सदा ॥ ८ ॥

एवं सुधर्मवचनैः प्रस्तावौचित्यसंयुतैः । देवान् प्रमुदितान् श्रुत्वा मौनमाप महाशुनिः ॥ ९ ॥

(केवलिके इन्द्रप्रभः-)

१ धृन्दारका देवाः । २ सुमनसो देवाः, सुपुरुषाश्च ।

सौधर्मन्द्रो यचोऽवोचत् भगवन् ! भरतनामनि । मम क्षेत्रे महातीर्थं किञ्चिद् भावि कदापि किम् ? ॥ १० ।
(केवलीयः) आचिरासीद् मुनेरास्यात् सोत्सुकेव सरस्वती । मा कार्पीर्मानसं स्वीयं दुःखावासं हि वासवः ॥

यतः—(शत्रुजयगिरिः, तद्वन्ध्या च)

पञ्चाशत् योजनी मूले तुल्लवे चाष्टयोजनी । यस्याऽस्ति शिखरावासो दशयोजनसंभितः ॥ १२ ॥
शत्रुजयगिरिः' सोऽयं प्रसिद्धः सिद्धिदायकः । सिद्धान्तेऽनन्ततीर्थेऽन्येऽल्पः । श्रूयते पुरा ॥ १३ ॥
यद् ब्रह्मचर्यं गतपुतेन धनेन कालेन किलाऽन्यतीर्थं । एकोपवासेन तदत्र जीवः शत्रुजये सिद्धिगिरौ लभन्ते ।
राजानश्चक्रिणश्चाथ मुनिराजा अनन्तशः । सिद्धाः सिद्धिं गमिष्यन्ति पुरा पञ्चदपि ध्रुवम् ॥ १५ ॥
श्रीमशुगाद्वितीर्थशतीर्थं सिद्धिगिरेर्भूशम् । आविर्भावी प्रभावोऽस्य सुखितो भव चासंब ! ॥ १६ ॥
(युगः, मेघनादय ययुः—)

इति श्रुत्वा मुनिं नरया कृत्वा चित्तं निजं स्थिरम् । सौधर्मन्द्रस्तथऽन्येऽपि स्वस्वस्वर्गं सुरा ययुः ॥ १७ ॥
(केवली ययौ) देवयुक्तोऽथ राजाऽयमगमत् स्वपुराय च । विद्याधरमुनिश्चैव केवली सेऽन्यतो ययौ ॥ १८ ॥
स्थाने तस्मिन् नृपं मुकत्वा स्वर्गं सोऽगात् सुरोत्तमः । सन्तो यतो दृष्टेहात् कार्यदीपमवृद्धिदाः ॥ १९ ॥
नृपः प्राणप्रियाः प्रोक्ते दयिते ! किं नु रोदिषि ? । समीक्ष्य स्वामिनं सेत्थमुद्गिरति स्म मुद्गिरम् ॥ २० ॥
(ईलेयमुन्दर्या ' कष गतं भवता ' इति पृथम्—)

विहाय मामिह स्वाभिन् ! रजनावेजनावनौ । केन किं संगतं क्वाऽपि गतं युष्माभिरुत्सुकैः ॥ २१ ॥
(तदनुत्तम, गमनापलापय—)

१ गीतेश्वरं वर्तमानं प्राणिदं तीर्थम् । २ इन्द्र । ३ अत्रनावनौ—जनपदितभूयो—एकान्ते इति ।

गमने गमनं देय-शिक्षातः स्थगयन्निजम् । सस्नेहोऽपि स दक्षोऽपि स्वकर्ममेरितोऽवदत् ॥ २२ ॥
लोकैऽस्मिन् लोकयित्तानां लोलक्षीणां पुरो नराः । गुणवर्तास्तु नैवाऽर्ता अपि प्रकृत्यन्ति ते ॥ २३ ॥
स्त्रीलया निर्विचाराऽसचित्युयत्या कठिनं वचः । सन्मामभःसयद् गत्वा राजा राजासनश्रितः ॥ २४ ॥

(नम एत स्नेहभोजनं केवलमनुप्राप्तं वैराग्यम्—)

मिमाऽऽस्यादप्यद्भुतः श्रुत्या सा दृष्टी सुचि नाऽद्विनाम् । स्नेहो देहोऽथ नाऽहोऽपि—रूपनातो ध्रुवो ध्रुवम् ॥ २५ ॥
भासिनीत्युन्मनीमूय जातमूयस्ताराऽरतिः । विश्वं चिन्मयं विश्वमवश्यं सा व्यभावयत् ॥ २६ ॥

(वैराग्यम्—) पितुः विनामहं देवं तं मनोरथसंज्ञकम् । सस्मार हतशं-संसारं संसारं हातुमुत्तुका ॥ २७ ॥
सुरः मादुरभूत् मूलप्रभूतममदस्तनः । उवाच वत्से ! किं घत्से कार्यं कर्तुं सुचेतसा ॥ २८ ॥

तं भिजं पूयं प्रेक्ष्य सा जगाद सगद्गदम् । समीपे सुगुरोर्मां त्वं गृह्णाण सुर ! सत्वरम् ॥ २९ ॥
कर्मणो हि प्रानत्यम्—इति चिन्मयजिता । अनित्यः सर्वसंसारः स्नेहहीनाऽहमस्मि तत् ॥ ३० ॥
समप्रत्यजनस्नेह-गन्धनिर्मुक्तमानसाम् । कृत्या प्रसादं मां तात ! गृह्णाण गुरुसंनिधौ ॥ ३१ ॥
अर्थं भावं विभाज्याऽस्या ज्ञानादथ सुरोत्तमः । प्रीतः पुत्रीचरित्रेण सोऽवदद् वदतां वरः ॥ ३२ ॥

(नैवनाशिता केवली, कलामणि गता प्रलोभयमुन्दरी—)

वत्से ! श्रीविरसिंहस्य राजर्षेः सुतपस्यतः । अथैव केवलज्ञानम्—अपुनर्भूत्यभूरभूत् ॥ ३३ ॥

(रामनगति केवली—)

१ अगत्यन्त । २ दृष्टिता अपि । ३ वत्सनातो ध्रुवः स्नेहः, देहोऽपि अद्विनामि न ध्रुवो ध्रुवम् । पुस्तके तु ' नैहोऽपि स्वल्पान्तो
एते गतः । ४ जगा भूयस्वता अरतिर्यस्याः ता । ५ विश्वं यनामम् । ६ चं सुखम्, गारस्तु प्रवीतः-तो हतौ यस्मिन्-तं हतशं-य एव—संतापम् ।

कमलासनमासीनः सोऽस्ति काञ्चनपर्वते । प्रयान्तः सन्ति देवेन्द्राः सुते ! तस्य मेहेऽद्भुते ॥ ३४ ॥

यद्यस्ति परलोकेच्छा मुक्तेच्छायाः सुतेऽथ ते । गेहात्रिसर तत् पाप-पयोधिं प्रतर त्वैर ॥ ३५ ॥

(तत्र गता श्रिलोक-सुन्दरी-)

इत्युक्त्वा च ततो नीत्वा देवीं श्रिलोक्यसुन्दरीम् । ययौ काञ्चनशैलेऽथ तया सह ननाम तम् ॥ ३६ ॥

(वैरसिंहवलि-देशना-)

निविष्टेषु सुरेष्वग्रे वैरसिंहो महासुनिः । सदुःखां स्वस्त्यां वीक्ष्य सर्वराग्यं वचोऽब्रवीत् ॥ ३७ ॥

(श्रिलोक्यसुन्दर्या प्रत्याचम-तस्या दीक्षा च-)

निशम्य शमसंपूर्णं शमिनोऽस्य मुनेर्वचः । चतुर्गतिर्भवोच्छ्रियै ययाचे चतुरा व्रतम् ॥ ३८ ॥

मा कार्षीर्भवनिर्वन्धमेवमुक्त्वा मुनीश्वरः । दीक्षां ददौ स दक्षः याः समक्षं सर्वसंसदः ॥ ३९ ॥

प्रव्रज्यां प्राप्य संतुष्टा मनःसंवेगवेगतः । सा समादाय संन्यासं चारिताऽपि सुपर्वभिः ॥ ४० ॥

(प्रियां विता दुःखितो मेघनादः-)

राजा श्रीमेघनादोऽथ प्रियामेप्रदं दुःखितः । केनाऽप्यऽपहृतामिति राज्यदेवीमतोऽस्मरत् ॥ ४१ ॥

(गण्यदेशीतानिष्प-)

उपवासत्रयमागते साऽऽविर्भूताऽवदद् वचः । निस्मेहवच्सा ते सा सातेः सानुशयाऽभयत् ॥ ४२ ॥

ततः सृष्टेन देवेन नीता सदगुरुसंनिधौ । दीक्षां नीत्वाऽद्य संन्यासं सा जग्राह महाग्रहा ॥ ४३ ॥

(मेघनादो ययौ कञ्चनपर्वते-)

निशम्येति-नृपो राज्ये निवेद्य निजगोत्रिणम् । सह राज्यसुरीं नीत्वा ययौ काञ्चनपर्वते ॥ ४४ ॥

--- १ महः-उत्सवः । २ मुक्ता इच्छा-यया-उत्थाः । ३ तपो कुण्ड । ४ देवैः । ५ सा ते तव, साते मुखे सानुशयो सपञ्चात्पाया ।

॥१२॥

पुण्डरीक-
॥१२७॥

(मेपनामन्तः-) वैरसिंहमुनिं नत्वा सुरसंसदि सोऽवदत् । पतिभक्तिपरित्यागात् कथं पुण्यं प्रशस्यते ? ॥
यतो युष्मदयः सर्वम्-अवधूय गृहक्रमम् । स्वयं संन्यासविन्यासं चक्रे वक्रैतरान्तरा ॥ ४३ ॥
मुनिराह महाराज ! भर्तृभक्तिर्भवे चरा । प्रधानं मुक्तिमार्गस्य साधने तु व्रतं महत् ॥ ४७ ॥ यतः-

(भर्ता न मुक्तिदः-)
भर्ता मेऽप्यमिति स्नेहः स तु मोहमयो भृशम् । महामोहान्न मुक्तिः स्याद्-अतो भर्ता न मुक्तिदः ॥ ४८ ॥

(भार्या न मोक्षदा-)
भार्या ममेति च स्नेहः स तु मोहमयः सदा । महामोहान्न मुक्तिः स्याद्-अतो भार्या न मोक्षदा ॥ ४९ ॥
नारी नरस्य मोहेन नरो नारीविमोहतः । यदि व्रते न वर्तत तदाऽनन्तो भवेद् भवः ॥ ५० ॥
भार्या भवे भवेऽपि स्युः पतयथ पुनः पुनः । एवं बद्धो भवेत् किं तत् मुक्तिजन्तुव्रजो ब्रजेत् ॥ ५१ ॥

(केवलविदितं मेपनामन्तस्य अल्पम् आयुः-)
तया व्रिलोक्यसुन्दर्यास्तर्वाऽपि नृप ! संप्रति । विद्यतेऽनित्यताग्रस्तमायुः सप्त दिनावधिः ॥ ५२ ॥
त्यज तस्मान् महामोहं भज र्थं सुखं । स्मर स्मरस्य पापित्वं भव मा भवदुःखमोक् ॥ ५३ ॥

(मेपनामो वाणीमवाणीत्-)
श्रुत्वेति यंतिता राजा शमसाग्यसमाकुलः । वाणीमवाणीत् संयोज्य पाणी प्राद्विभरीं प्रति ॥ ५४ ॥
मया देवनिविद्धेन प्रिये ! न कथिता तव । नन्दीश्वरस्य यात्रा यत् न्यूनं तद् मान्यतां मम ॥ ५५ ॥
साऽह नाऽहमिति क्रोधाद् दान्तमादां तपो नृप ! । मोहव्यपोहतः किन्तु विभ्वं वीक्ष्य विनश्वरम् ॥ ५६ ॥

१ सत्त्वा इति । २-सुखः विभो ।-नृप । ३ यतिजनत । ४ भवदुःखमाम् मा भव ।

क्षान्तं क्षान्तं महाराज ! स्वान्तं शान्तं यतो मम । यतस्व त्वं ततः स्वार्थं संकल्पं द्रुतमल्पेय ॥६७॥

(मेयनादप्यन्यात्—) ततो नृपोऽपि चिज्ञाय निजायुर्वायुचञ्चलम् । मनो निजं नियम्याऽसौ संन्यासे संन्यवेशयत् ॥
(निद्राभितः इति—) केवली चैरसिंहोऽथ तयोः संन्यस्तचित्तयोः । पुरः पुरा श्रुतां सिद्धिगिरेः कीर्तिमकीर्तयत् ॥

एवं ततः श्रवणतः मुहुष्यानस्थयोस्तयोः । देही देहान्तरं गन्तुम्—इहान्चक्रे नवं पुनः ॥६०॥

(त्रिलोक्यसुन्दरी सौधर्मस्वर्ग—)

जीवः त्रैलोक्यसुन्दर्याः स्वर्गं सौधर्मनामनि । सौधर्मन्द्रस्य भार्याऽश्रद्धा नाम्ना सेयं मनोरमा ॥६१॥

(मेयनादो तलचरो दुषः—)

श्रीमेयनादजीवस्तु जातस्त्वल्पभवस्थितिः । चन्द्रचूडस्य पुत्रोऽयं रत्नचूडनृपोऽभवत् ॥ ६२ ॥
(देवी आगता—) पितर्युगते प्राप्ते राज्ये राज्ञी च सोऽन्यदा । देवीं ददर्श शय्यास्थो विस्मितस्तां ततोऽबबत् ॥

क्वा त्वं सुन्दरि ! कस्याऽसि कामिनी किमिहाऽगता । इदं निवेद्यतां सर्वं मदीयमनसो मुदे ॥६४॥
हसित्वा सहसा साऽऽह राजन् ! जानासि किं न माम् ? । तव पूर्वभवस्याऽस्मि भार्या त्रैलोक्यसुन्दरी ॥६५॥

(पूर्वभवदेवी तलचरो विरक्ता—)

इति श्रुत्वा निजं पूर्व-भवं स्मृत्वा नृपोत्तमः । मुञ्चन्नश्रूणि सोऽबोचत् संसारोद्विग्नमानसः ॥६६॥

पूर्वाम्नातेन नाम्ना ते जातिं स्मृत्वा पुरातनीम् । राज्यं रजस्समं मन्ये विषवद् विषयानपि ॥६७॥

मया त्वयि पुरा प्रोक्तं स्नेहहीनं हि यद् वचः । तद् मे स्मरति हृद्देहि येनाऽदाहि मनस्तव ॥६८॥

तदा त्वां गुरुपादान्ते नाऽहं दान्तेन चेतसा । क्षामये यदि तद् मे स्यादनन्तं भ्रमणं भवे ॥६९॥

भवे भवेऽपि भविनो मनो-वाक्-कायसंभवा । व्यापारोऽपारता नित्यं भवेत् पापं ततो हृदा ! ॥७०॥

(भवं विहङ्गमानो रत्नपूङ्गवः—)

भवं विहङ्गतुकामोऽस्मि तत् त्वं कथय सत्त्वरम् । गुरोर्गुणगुरोः कस्य पार्श्वं गृह्णाम्यहं व्रतम् ॥ ७१ ॥

(देवीर्हन्तौ गुरुः पुण्डरीकः—)

अवादीत् साऽऽदिदेयस्य पुण्डरीको गणेश्वरः । शङ्खजयगिरौ गच्छन् समेत्यत्यत्र निश्चितम् ॥७२॥
ममागत्य तदीय त्वां ज्ञापयित्यामि भूमिप ! । तं गणाधीश्वरं नत्वा स्वार्थं कुर्याद् यथोचितम् ॥७३॥

(गता देवी—) त्वयमुक्त्या तिरोभूता सा देवी स्नेहवत्सला । राज्ञा श्रीरत्नचूडोऽपि स्वचित्तेऽथ व्यचिन्तयत् ।
मिथ्यादुष्कृतदानेन उक्तपूर्वं कुवाक्यतः । अहं तु सांप्रतं हन्त पापी स्यां निश्चितं वदन् ॥७४॥

(भीमशान् रत्नपूङ्गवः—)

पवं कुर्याक्यतः पाप-तापतोऽद्भुतभीतिभाक् । मन्त्रिन् ! श्रीरत्नचूडोऽयं तदा प्रभृति मौनवान् ॥७५॥

अस्मान्नाऽऽगतान् ज्ञात्वा सेयं देवी मनोरमा । श्रीरत्नचूडराजानं प्रमोदादानयत् पुरः ॥७७॥

मतिचन्द्रमहामात्य-पृष्ठमुक्त्वा गणेश्वरः । मौनावलम्बिनं भूपं प्रत्यालोक्य ततोऽब्रवीत् ॥७८॥

श्रीरत्नचूडराजेन्द्र ! मा भैषीर्चनं वद । सत्यां धर्म्यां यतो वाचं वदन्ति यतयोऽपि हि ॥७९॥

(दक्षिण रत्नपूङ्गवः—)

इत्थं भूयैर्भवं राज्ञो मन्त्रिणोऽग्रे मुनीश्वरः । गदित्वा स्वाऽऽस्पृक्षोऽशान्तवर्षापरत्नान्यगोपयत् ॥८०॥

(रत्नपूङ्गवा पुण्डरीकस्तुतिः—)

रत्नचूडस्ततः प्राञ्चद्रोमाञ्चनिचयाधितः । पुण्डरीकगणाधीशं नत्वा स्तोतुं प्रचक्रमे ॥८१॥

पूज्यादिदेवकुलपत्न्यलपुण्डरीकं ! श्रीपुण्डरीकगणनाथ ! बहुश्रुधातमम् ।

त्यक्तान्यकद्वचनधान्यरसां रसज्ञां स्वां भोजये ननु तव स्तवनामृतान्नैः ॥ ८२ ॥

स्वामिन् ! भवोदधिप्रभुं जिघर्षयमानमाप्तेस्तरन्तमपि तत्र स कामचौरः ।

नारीविलोचनतरीयुगलाधिनाथस्तीक्ष्णैः कटाक्षविशिखैर्निरपातयद् माम् ॥ ८३ ॥

यद् राग-रोपरजसा कलुषं किलाऽऽसीत् ज्ञानोदकं मम तवोदयतस्तदैव ।

पीतागमामृतसमुद्र ! सुनीन्द्र ! पूतं भूतं विवेकमलालयहंसशोभि ॥ ८४ ॥

पूर्वानुभूतमखिलं नरकस्य दुःखं ममन्यते मम मनोऽतिमनोहरं तत् ।

स्यां तद् यिनाऽतिविमलः किमहं ततः स्यात् किं दर्शनं तव शिवद्रुमशुद्धबीजम् ॥ ८५ ॥

त्वं विभवन्ध ! यदि सर्वसमोऽस्ति तत् किमहं सि हंसि मम मोदयसे मनः किम् ।

मोक्षं समीपयसि दूरयसीह जातिं तुभ्यं नमोऽनवगताय ततो यतीश ! ॥ ८६ ॥

स्यानाद् मनो नयनयुग्ममिदं विलोकात् कर्णौ वचःश्रवणतश्च शिरः प्रणामात् ।

स्वामिन् ! कृतार्थमयुनाऽजनि सर्वमेतत् जन्माऽस्ति मेऽद्य सफलं तव सेवया तु ॥ ८७ ॥

(तत्त्वदृष्टो राज्यत्यागः—) यतिस्तुतिमिति प्रोच्य ययौ पोतनपत्तने । राज्यं निजं ददौ राजा राजहंसाय सूत्रवे ॥

(श्रीपुण्डरीकगुरुभगवतीपि रत्नचूडो गतः सपरिवारः—)

ततश्च—स्नातदेहस्तुदन्मोहस्त्यक्तगेहीवरगिभिः । गजारूढैः वयःप्रौढैः प्रबुद्धैर्बहुबुद्धिभिः ॥ ८९ ॥

श्वेतवस्त्रैर्धृतच्छत्रैः संगीताकुण्डलच्छत्रैः । मण्डलेशसहस्रैस्तु पञ्चभिः सहिततदा ॥ ९० ॥

रत्नगुणोऽप्यन्तरं दानं ददन्नचलनेनसा । अतुच्छं कृतसर्वविश्वत्रयमुत्सुकपद्मसौ ॥ ९१ ॥

देवदूतैरितो देवा विदधुर्देवमण्डपम् । पञ्चगोत्रनविस्तारं गव्युत्तित्रितपोच्छ्रितम् ॥ ९२ ॥

श्रीमत्-गुणादिदेवस्य तत्र मूर्तिचतुष्टयम् । जगदित्रकरं चक्रुश्चाक्यामीकरप्रभम् ॥ ९३ ॥

(गिरिविष्टरं भद्रगुणोऽ-) दिव्यमूर्तिभृतः स्थालमक्षयं विदधुः सुराः । श्रीगुण्डरीकः पूर्वस्यामासीनः सिंहविष्टरे ।

आमपद्यं गजं गङ्गं सुरत्या मुकुटमग्न्यसौ । तैर्युतो रत्नचूडोऽथ प्रविश्य प्राणमल्लिनम् ॥ ९४ ॥

(गन्धर्वस्योऽपि शोः-) सतः श्रीगुण्डरीकोऽस्य मूर्ध्नि मन्त्रं समुचरन् । हस्तं न्यवेशयल्लिन-व्रतन्यासं च तत्तनौ ।

नाभेयमूर्तिं परितस्तनो भ्रामति भूपतौ । दिव्यचूर्णभरोऽक्षेपि सुरा-ऽसुर-नरेश्वरैः ॥ ९७ ॥

तत्र मद्गङ्गीनानि गगन्तीषु सुरीव्यसौ । प्रदक्षिणाग्रं दत्त्वा मुनिं नत्वा निविष्टवान् ॥ ९८ ॥

(श्रीगुण्डरीकदेवता-) ततः पञ्चमहत्त्वाणां क्षिप्याणां गोचरं मुनिः । निजां प्रचारयामास गावं पीयूषवर्षिणीम् ॥ ९९ ॥ तथाहि—

जीनयतं येन गृहीतमेतत् तेनेह पापं निगृहीतमेव । यः पालयेद्भिर्मलमानसस्तत् तं लालयेन् मुक्तिरियं निजा-
निक्षेपतोऽपि धन्यास्ते ये मोहं राज्यसंभयम् । सुदुस्त्यजं परित्यज्य प्रपन्ना मुक्तिवीथिकाम् ॥ [१००] ॥

श्रीतैजानपयोभिसंभययचोरत्नोचयं राजितां स्फूर्जद्बोधगुणोत्करेण सहितां तत्त्वोपदेशसुजम् ।
सम्बोध्यः परमात्मभूषणकृते दत्त्वोज्ज्वलां चाऽक्षयं साधुर्जोर्ध्वमसौ पुषोप विगलद्दोषस्तपस्तीव्ररूक् ॥ २॥

(देवानामगमालि-) ततोऽन्ये मूमीशा गगधरवरं गच्छसद्धितं प्रणम्योर्वीपीठे प्रलुठितशिरोहीरनिकराः ।

निजस्थानं जग्मुर्विगतगृहमोहं ब्रतयुतं स्तुवन्तो राजानं शुचिसुकृतकर्पूरकलसम् ॥ ३ ॥

(१ तर्गः पूर्णः--) श्रीरत्नप्रभसूरिसुरकरतो दोषानुपहं त्यजन् यो जाड्यस्थितिरप्यमृत प्रतिदिनं प्रासादभु-
तेन श्रीकमलप्रभेण रचिते श्रीपुण्डरीकप्रभोः श्रीशङ्खजंयदीपकस्य चरिते सर्गश्चतुर्थोऽजनि ॥४॥ [तत्प्रातिभः।
इति श्रीरत्नप्रभसूरिगिण्य-आचार्यश्रीकमलप्रभ-विरचिते श्रीपुण्डरीकचरिते महाकाव्ये

श्रीरत्नचूडपूर्वभव-वर्णनो नाम चतुर्थः सर्गः ।

पञ्चमः सर्गः

(श्रीपुण्डरीकः प्रतस्ये--) श्रीपुण्डरीकोऽथ गंगाधिनाथो भुवं दिवं तैमुनिभिः सुरैश्च ।

पवित्रयन् विश्वविबोधहेतुं स्वैरानुभिर्भानुरिव प्रतस्ये ॥१॥

(चम्पापुरी प्राप--) अथो यथोक्तक्रमतो धरित्रीं क्रामन् मुनीशः स मनःस्थितिज्ञः ।

स्वशोभया दत्तदिवंप्रकर्षां चम्पापुरीं प्राप विपार्ष्वृत्तिः ॥२॥

(चम्पापुरी जगाद--) तस्याः समीपोपवनेऽस्ति शस्तः प्रौढः प्ररूढः किल चम्पकद्रुः ।

स शाखया संनतयाऽवगम्य जगाद तं दिव्यगिरा गणेशम् ॥३॥

(लक्ष्मीधरो राजा तदागमनं च--) कृत्वा प्रसादं भगवन् ! इहाऽद्य गृहाण वासं निगृहार्णं खेदम् ।

लक्ष्मीधरालयं नृपतिं वयस्यं मम प्रशस्यं कुरु बोधदानात् ॥४॥

१ धिगीः, शोभाभिद्य । २ भवतां स्थितिं जानाति इति--मनोभेद । ३ यथा चम्पया दिवस्य स्वर्गस्य-अग्नि, प्रकम्पो दत्तः । ४ निष्पापः । ५ द्रुः-

वृक्षः । ६ मार्गन्त्यनन्दं दृष्टिपुत्र-इति ।

गुह्यं वरदिवरं निशम्य ज्ञानोपयोगादवगम्य किञ्चित् ।
तस्यै सुरेनिमित्तमपरत्न-सिंहासने तत्र मुनिः स यावत् ॥५॥

तावत् कंठपरमपरमभापुरःशीरयुताध्वशोभा ।
देहाद् हरन्ती तपस्य तापं ज्योत्स्ना शनैश्च प्रससार तत्र ॥६॥
दिनेऽपि पन्द्रातप एव किं स्यात्-इत्युत्थिता ये मुनयः सुराश्च ।

आगच्छतः श्रीधरमृषिस्य छत्रस्वरूपं ददशुः वाशाङ्गम् ॥७॥
अग्रे मन्त्रोक्त्याशुमहोऽप्यनेन स्थिरौजसा पञ्चमसा निरस्तम् ।

इत्थं सुरेषु प्रवदत्सु राजा सैन्ययुतोऽभ्येत्य यतिं ननाम ॥८॥
(गुणैस्तैः, वस्तुतः—) प्रणम्य संस्तुत्य गिरं प्रतस्ये मृषोऽथ देवो मुगर्वेप एव ।

स्वं पञ्चपक्रोशमित तदिन्दुप्रकाशितं प्रेक्ष्य चिभुं बभाषे ॥९॥
मन्त्रो ! नृपस्याऽस्य घनप्रभोऽयं करोति किं श्वेत्करोऽतिसेवाम् ।

चक्रं यथा पूर्वमवोद्भवमेव पुण्यप्रभावेण तु चक्रनेतुः ॥१०॥
उग्रं समग्रं चिहितं तपः किं दानं प्रथानं किञ्च वा प्रदत्तम् ? ।

पुरा भवेऽनेन सदा कृतेनः पराभवेनेति विभो ! वदाऽऽशु ॥११॥
सृष्ट्याऽस्य पादौ यचनं तु शृष्टा गुरोः पुरोऽभूत् स सुरोऽथ मौनी ।

लक्ष्मीधरः पूर्वमव स्वकीयं शुंश्रुपुरस्थाद् विहितावधानः ॥१२॥

१ पूर्वस्य । २ पञ्चपक्रोशः । ३ मन्त्रोक्त्याशु-मह्यः, तस्य महः तेजः । ४ पु- तु "पुरेण" इति पाठः । ५ पञ्चमिः, यद्भिः वा श्लोकीमितम् ।
६ वदत । ७ पञ्चमिः । ८ एतः पञ्चमः । ९ श्लोकीमितम् । १० लक्ष्मीधरः ।

पुष्परीक-

॥१३४॥

४

८

१२

(उवाच श्रीपुण्डरीकः—) उवाच वाचं दन्तांशुभिश्चन्द्ररुचिं प्रपुष्पणम् ।
प्रोद्यत्प्रभायां श्रवणे सभायां पतत्रिवर्गेष्वपि मौनवत्सु ॥१३॥

(आचाम्लचन्द्रतपः—) हंहो ! महीपस्य यदस्य जातं शशाङ्करत्नं किल नित्यसेवि ।
आचाम्लचन्द्राख्यतपस्तरौस्तत् फलं स्फुटं चाऽत्र पुराकृतस्य ॥१४॥

यतोऽत्र जीवाः कृतपूर्वकर्मदत्तं सुखं चाऽप्यऽसुखं लभन्ते ।
ततस्तपोऽनेन कृतं यथैतत् शृण्वन्तु पूर्वोऽस्य भवश्च भव्याः ॥१५॥ तथाहि—

(लक्ष्मीपरायणपूर्वभवः, लक्ष्मीपुरं नगरम्—) द्वीपेऽत्र जम्बूपपदे विदेह-क्षेत्रे पवित्रैः सुकृताम्बुपुष्टैः ।
प्रासादपद्मैः सहितं सरोवल्लक्ष्मीपुरं नाम पुरं पुराऽऽसीत् ॥१६॥

(राजा भुवनेश्वरः—) सदाऽपि यो निर्मलधर्मकर्मकृतोऽपहर्ता भुवनस्य भीतिम् ।
सुरेन्द्रदत्तोऽर्पिजने सुरद्रुवम्बूच भूवल्लभ एव तत्र ॥१७॥

सौर्याग्निरस्मिन्निहिता विधात्रा दाहं समुद्भुस्तु द्यनारिवंशाः ।
यशोऽस्य शश्वच्च चचार विश्वं तेषां मनो दिग्विजये तु खिन्नम् ॥१८॥

(गत्नी चन्द्रलेखा—) भूमीपतेरस्य महार्घ्यसौख्यरत्नोच्चयानामिह सारकोशः ।
चातुर्य-सौन्दर्यविलासवासो भार्या सदाऽर्याऽजनि चन्द्रलेखा ॥१९॥

सदा सदाचारसरिदरायां मनो मनोभूषसहितं यदीयम् ।

१ पक्षिवर्गेषु । २ सदागमिव । ३ अत्रैवं विष्णु-सौर्याग्निर्नृपे, दाहस्तु अग्निरिव यथास्तु चचार, अग्निरिवानां मनः खिन्नम् । चतुस्तस्तु यत्र अग्निः—
तत्रैव दाहः उच्यते, एवं यो गतिवर्ता स एव क्षिप्तो भवति—अत्र तु नैवम् ।

ससनी तयोश्चञ्चलता ततोऽगात् हृत्येव दूरं विमलात्मिकाया ॥२०॥
न्यायेन युक्तो मृदुलैः कंराग्रैः स्वैः पालयंस्तत्र निजां प्रजां ताम् ।

मेने सुतत्वेन सुतेन हीनो महीनमुख्योऽयमहीनधैर्यः ॥२१॥

(अम्बरतोऽवतीर्णो नरः—) शस्त्रेशो-शोस्त्रेश-धनेश-धीशैः सद्भिः शुभायां पुरतः समायाम् ।

दिव्यार्म्बरं सोऽम्बरतोऽवतीर्णं दृपो नरं कान्तिधरं ददर्श ॥२२॥

(आह राजा—) संप्रान्तनेघस्तमवेक्ष्य राजा हास्यस्मितार्थैः सहसा स आह ।

आगम्यतामत्र सुमित्र ! शीघ्रमालिङ्गनं देहि च पद्मनूपः ॥२३॥

(पद्मनूपः—) आलिङ्ग्य पार्श्वं स निवेश्य पद्मं प्रोचे बहुभ्यः किमहो ! दिनेभ्यः ।

त्वमागतः किं च मदीयमित्र धूमध्वजो भोः ! कुशली वदेति ॥२४॥

(जगाद पद्मः—धूमध्वजो दृष्टः, तच्छ्रुत्वा चक्रेश्वरीसेवा, प्रसन्ना देवी—)

जगाद पद्मः शृणु सावधान ! वैताल्यशैले शिवमन्दिदेशः । धूमध्वजः संसदिनीमुपोल्य चक्रेश्वरीमेव नृपः

भूत्वाऽथ देवी प्रकटा तदा सा धूमध्वजं भूमिपतिं वभापे । [सिषेवे ॥२५॥

निधामि तुष्टा तव सत्त्वतस्तद् वरं वृणु त्वं ननु धर्मवीर ! ॥२६॥

श्रीधूमकेतुः स उवाच चेत् त्वं देवि ! प्रसन्नाऽसि मयि प्रकामम् ।

१ राजमातृभगीः । २ महीनाः महीस्वामिनः । ३ अहीनं धैर्यं यस्य अथवा अहीनवत्-सर्पराजवत्-धैर्यं यस्य । ४ शस्त्रेशाः युद्धविद्याविचक्षणः ।

५ पण्डिताः । ६ मोक्षिनः । ७ धीप्रधानाः तार्किकान् । ८ दिव्यवस्त्रधरम् । ९ गगनतः । १० हास्येन स्मितम् आस्यं यस्य । ११ सप्त दिगानि यावद्

उपवासान् कृत्वा ।

सुरेन्द्रदत्तस्य ततो नृपस्य मदीयमित्रस्य सुतं प्रयच्छ ॥२७॥

(सुरेन्द्रदत्तस्य वरयाज्ञा—)

चक्रेश्वरी साऽऽह सुरीः नरेण राजन् ! हरिद्वर्णतुरंगिकायाः ।

सोऽयं किंसोरो भविता तवाऽद्य तर्पयेत्स्वं नु निजस्य सख्युः ॥२८॥

(देवीवर्णितः पुनोपायः—) सुरेन्द्रदत्तस्य ह्यं तमेवाऽऽरूढस्य भावी तनयाऽभ्युपायः ।

घन्यः पुनस्त्वं तु नृप ! स्वमित्रे प्रीतिं सदा स्फीतमतिं विमर्षि ॥२९॥

(आतिथिचमनमुक्त्वा देवी शिरोधनुः—) यन्मित्रदुःखेन तु दुःखितोऽसि ददासि तत् ते वरमद्य तुष्टा ।

वेताल्यशैलेऽत्र तपोत्तरस्यां विद्याधरेशत्वमखण्डमस्तु ॥३०॥

देवीत्युदित्वाऽथ तिरोबभूव भूवल्लुभोऽप्याप फलं वरस्य ।

सायं दिने तत्र ह्यं तु जातं वर्यत्रयं पालितवान्नरैः स्वैः ॥३१॥

(पवनजयो ह्यः—) तेन त्वयि प्रीतिभृता नृपेण विमानमारोप्य ह्यः स एव ।

प्रस्थापितोऽयं पवनजयाख्यो विद्याभृतां पञ्चशतैर्मया च ॥३२॥

अतो यद्वृभ्यो नृप ! वासरेभ्यो ममाऽगमोऽभूदिति सर्वमुक्त्वा ।

जगाद पद्मः करमुन्नमय्य भो ! भोः ! कुरुध्वं तुरगं नृपाग्रे ॥३३॥

विद्याधरास्तेऽथ विधाय नम्रं विमानमेकं पवनजयाख्यम् ।

उत्तारयामासुरसुं तुरगं सुरेन्द्रदत्तस्य नृपस्य दृष्टौ ॥३४॥

सुरेन्द्रदत्तः सहितः प्रधात्रैः स्फुरत्स्त्रावं प्रेष्य पुरस्तुरंगम् ।

(गुणरीक्तस्य गणाल्लिकेतिः—) अन्येषुगुणेष्वपि सर्वसंन्यैरचालीत् तुरगाधिरुदः ।

वाह्यालिकेलीषु कुतूहलेन कुर्वन्निलागोलमलं विलोलम् ॥४०॥

ततश्च—शरासनं कोऽपि शरासनेन प्रांसैः प्रयासं नृपतेः पुरः कः ।

गदामृतः केऽप्यगै—दारणं च स्वं दर्शयामासुरितश्च वीरः ॥४१॥

राजा निजं चारुतरं तुरंगं गतीश्वतस्तथतुरो विधाय ।

स तं ततं कारयितुं तु वेगं दृढासनोऽभूद् दृढैर्यधुर्यः ॥४२॥

(राजानं दृढीया उद्यत्वात् पवनजयः साधंशतयेजीम्—) विदामधीशेन कशाहतोऽथ विहाय भूमिं स विहायसेव ।

क्षणं खगान् व्याकुलयन् पुरोगान् हयो रयोर्बकमशुबचाल ॥४३॥

अरे ! हरे ! भूमिविशुं दृढीत्या मा याहि ध्रुवीति पदेऽग्रहीत् तम् ।

चिन्त्यस्यतामन्यतुरंगमाणां शिरस्तु सोऽगान्दृष्टं विलङ्घ्य ॥४४॥

यथा यथा तं नृपतिश्चक्यं तथा तथा स प्रचकर्व भूपम् ।

तद् योजनानां शतमेकमेवं सार्धं ययौ गन्धर्वहेन सार्धम् ॥४५॥

(राजा सरोवरं प्राप—) करेऽथ दूनो नृपतिर्मुमोच बलगां तुरंगश्च दिवं तदैव ।

तूर्णं सतः प्राग पथःपूर्णं सरोवरं चित्तहरं हरीन्द्रः ॥४६॥

१ भुगोलम्—यकम् पुञ्जम् । २ प्रातः—अंशविशेषः—कुन्तास्त्रम् । ३ अगाः—पर्वताः, तेषां दारणम् । ४ त्येन—वेगेन; उच्चो क्रमो पादौ यथा स्यात् तथा । ५ वेगपूर्वकगमनात् जाते घृहीप्रचारे कविरेतत् उत्प्रेक्षते । ६ नायुना ।

पीत्वा समीरं लघुरोमरन्ध्रः प्रीतः स तस्थौ तरुमूलभेत्य ।

राजाऽवतीर्योऽथ हयं स्वयं तं पानीयपानाय ततो निनाय ॥४७॥

॥१३९॥

संस्नाप्य सत्नौ च पयो निपाय तुरंगराजं स नराधिराजः ।

प्रीतः प्रमोदात् प्रशशंस विश्वमूलं जलं निर्मलतानुकूलम् ॥४८॥

४

(दृष्टो ललनां दृष्टो—) तीरस्थितौ नीरविलोकनाय प्रसारयामास नृपोऽथ नेत्रे ।

स निस्सरन्तीं सरसोऽपि रक्तां कयाऽपि युक्तां ललनां वदशं ॥४९॥

संकेतयन्तीव रणाय कामं विज्रासयन्तीव कुलस्य लज्जाम् ।

संतर्जयन्तीव तुलस्य सत्त्वं सा वामनेत्रा विकटैः कटाक्षैः ॥५०॥

वीनस्तनाभ्यामतिमोदकैर्भायां प्रलोभयन्तीव युवन्मनसां ।

तस्योपकौशं कतिचित् पदानि गत्वा समालिङ्ग्य तरुं पुरोऽस्थात् ॥ ५१ ॥ (युग्मम्)

निरीहचित्तं नृपतिं समेतं पालीवनालीपु हयं च बद्ध्वा ।

स्थितं समीरः शिशिरोऽमुदेव सहागतः स्नेहत आलिलिङ्ग ॥५२॥

(तया ललनया प्रहितो दूतगुणेन संदेशः—) तत्रैतय दूती नृपतिं प्रणत्य प्रोवाच संयोज्य करौ पुरंस्था ।

प्रसादमाधाय मयि क्षितीश ! वाक्यं समाकर्णय सावधानः ॥५३॥

१ लघुमी रोमच्छदः, समीरो-नायु पीदते । २ मयादिम् । ३ कर्तुंलकृत्या, पुष्ट्या च मोदकम् आतिशान्ताभ्याम्-वयवा अतिहृत्प्रदाभ्याम् ।

४ युवमनांसि * भवेत् । ५ कायसमीपम् । ६ अग्रस्थिता ।

कामेन कामं स्वशरैर्नियिक्तैः संप्रापितां विह्वलतां लतान्तः ।

सदौपधीसंनिभदेहयष्टिस्पर्शात् विशाल्यां कुरु मे सखी त्वम् ॥५४॥

(तललापाः कामपातन्त्यम् —) तस्यां वदन्त्यामिति तत्र सख्यां मदालसाक्षी लुलदङ्गयष्टिः ।

राज्ञः समीपं समुपेत्य हाव-भावेयुता स्वामवदत् सखी सा ॥५५॥

प्रतीच्यामम्भोधौ प्रसूमरकरभ्रंणिकलितं रवेर्विम्बं रक्तोत्पलमिव पुरः प्रेक्ष्य सहसा ।

तमस्तोमोऽप्युच्चैः सखि ! स विदलत्कम्भैरुचिश्चाल प्रोल्लोलालिङ्कुलवदलं चन्द्रवदने ! ॥५६॥

प्रशान्तनेत्रो नरनायकोऽयं तां नाथिकां कोमलबागुवाच ।

(तस्यः पृष्ठपत्नीनतरङ्गत, ललनाये उपदेशः —) अयि प्रसन्ना भव चारुरूप-प्रज्ञापितप्रौढकुले ! मृगाक्षि ! ॥५७॥

भद्रे ! सुखं वैपयिकं क्षणं स्यादनन्तपापं त्वत्तिदुःखदायि ।

धीरीकुरु त्वं तु मनो निजं तत् वीरीभवाऽस्मिन् स्मरयोधयुद्धे ॥५८॥

यतः—रूपं सशीलं नययुग्ं नृपत्वं धनं सदानं वचनं तु सत्यम् ।

परोपकारे बहुबुद्धिमत्त्वं तत् पायसं शंकरयेव सारम् ॥५९॥

अन्यथ—विश्वत्रये सन्ति परस्त्रियो यास्ता मे स्वसारो नियमोऽस्ति सारः ।

विधायं चित्तं विमलं स्वकीयं यथाऽऽगतं सुन्दरि ! तत् प्रयाहि ॥६०॥

१ तदाकुञ्जमपे । २ शल्पयहिताम् । ३ मदेन अलमे नेत्रे यस्याः सा । ४ प्रमणशीलाः । ५ कम्भम्—मलिनम् । ६ भ्रमाकुलवत्—दयामत्वेन ।

७ वीरा शूरा भव । ८ नीतिचुम्बम् ।

(तत्र उपरि तस्याः कावचस्याया आक्रमणम्—)

अस्मिन् क्षितीशे वदतीति सख्या सत्योद्यतेस्याधि तनुः प्रमुक्ता ।

आलिङ्गयन्ती तरसा रसाख्या राज्ञाऽपहस्तेन ततो निरस्ता ॥६१॥

॥१४१॥

तस्थी ततश्चन्द्रमुखी विपादमपीकृतश्याममुखी नितान्तम् ।

सा सन्मुखीभूय सखी तु तस्याः साटोपक्रोपात् प्रकटं जगाद ॥६२॥

जडेन राजन् ! भवताऽनुरक्ता विमाननात् कोपयुता क्षता या ।

साऽपत्यभावेन तव प्रियाया भवं समग्रं समलंकरोतु ॥६३॥

(सलना-तूत्यो अरायता जगत्तुः—) अदृश्यतां जगत्तुरेवमुक्त्वा स्वान्ते बहन्तयौ बहुरोपपोषम् ।

तं शोकुनं ग्रन्थिमसौ तु बद्ध्वा विचारयामास वचस्तदीयम् ॥६४॥

उक्ता क्रुधा दुष्टतरात् कुवाक्यात् दृष्टो यदर्थः स सुतप्रसूतेः ।

आभ्यां कृताद् मे महतोऽपि विघ्नात् संभाव्यते मङ्गलमेव पश्चात् ॥६५॥

(अल्पे तत्रिः—) एते तु देव्यौ कुपिते मयि स्तः करिष्यतस्तद्विघ्नं कदाऽपि

रात्रिस्तथाऽपि प्रसरत्पिशाची तच्छोधयाम्यात्म-मनः सुवाक्यैः ॥६६॥

आलोचनायाऽऽत्मकुर्मणोऽसावुत्तार्य मौलेर्मणिमेकमेयम् ।

मन्त्रं स्मरन् मण्डितवान् पुरस्तं विचिन्तयन् सद्गुरुमेव मूर्तम् ॥६७॥

१ तस्य सत्यपरायणस्य अधि-उपरि, तथा कामिन्या निजं शरीरं प्रमुक्तम् । २ अनुक्ता या ही विमाननात् कोपयुता क्षता च जाता ।

३ प्रवृत्ति छन्दः । ४ शुद्धं करोमि । ५ नमस्कारमन्त्रम् ।

शुद्धीक-

४

८

१२

(दूरेण हठं प्रतिहमणम्—)

देर्वापथिकीं भणित्व

प्रतीपं मनसैव पापात् ।

संक्षेपतो वन्दनकं विधाय चित्तोद्भवं भावमुवाच वाचा ॥६८॥ तथाहि—
निरीहचित्तस्य ममैव देहं विलोक्य ताभ्यां विधृतः स्वचित्ते ।

कामो निकामं च कुकृत्यहेतुर्मिथ्याऽस्तु तद्दुकृतमेव मेऽद्य ॥६९॥
प्रयच्छतो योयमनिच्छतोऽपि संगं ममाऽङ्ग्रेऽद्र तयाऽप्यनङ्गात् ।

कृतोऽभिषङ्गः शुचिशीलभङ्ग-कर्ता निवदं दुःकृतमस्तु मिथ्या ॥७०॥
यत् तामधिक्षिप्य करेण सख्याच्चित्तेऽतिकोपो विहितो मया सः ।

येनाऽन्तवाक्यं मयि वादिता सा मिथ्याऽस्तु तत् केवलिनं समक्षम् ॥७१॥
(सुतः समागच्छः—) मां चेत् सदाचारपवित्राग्रं पात्रं प्रशान्ते रहिते समेत्य ।

इत्यर्धवाक्ये विनिवारयन्तं पुरस्सरं सोऽथ सुरं ददर्श ॥७२॥
जगाद ऐवो नृप ! यत् त्वदीये चित्तेऽस्ति तत् ते रिपवो लभन्ताम् ।

राज्यं कुरु त्वं सुचिरं शुचित्वं चन्द्रस्यै मुष्णन् विमलैश्चरित्रैः ॥७३॥
(सुरं प्रति राक्षः प्रस्तः—) मया त्वयि ब्रौहमतिः कृताऽऽसीत् तत् क्षम्यतामक्षतपुण्यभूमे ! ।

भूयोऽबदत् कोऽसि कथं सकोपो मयि प्रसन्नोऽसि कथं पुनस्त्वम् ॥७४॥

१ पुरस्त्वम् । २ प्रशान्तेः पात्रम् । ३ शक्ति-रक्षणम् । ४ कृतस्य शुचित्वं मुष्णन्-सुषुप्तम् ।

(भूतानन्दो भवनादिनायः—) स्मितस्मितास्यो द्रुतसुखगार सुधाकिरं सोऽथ गिरं सुरेन्द्रः ।
जानीहि भूमीतलनाथ ! भूतानन्दाऽभिधं मां भवनाधिनाथम् ॥७५॥

प्राणप्रिया मे सुरसुन्दरीति सरोवरे कौतुकतः समेता ।
कामाकुला संगमपीहमना तवाऽपमानात् सविधं ममाऽगात् ॥७६॥

तथा त्वयि क्रोधयुतः कृतोऽहं विनाशबुद्ध्या समुपागतोऽत्र ।

वाक्यानि ते चित्तविशोधकानि श्रुत्वा प्रशान्तः प्रकटश्च जातः ॥७७॥

अहो नारीनेत्रयोः पापित्वम्— आभ्यां कृतस्नेह इह प्रवृद्धः कलङ्कितोऽन्ते भवितेति दत्ते ।

धाता मयीं नेत्रयुगे तु नार्याः संकेतयन् दक्षजनान् समग्रान् ॥७८॥

धनं धनैर्धनयुतं सुखं सयौवनं ते किल वर्ततेऽपि ।

एतानि पापय नयन्नतोऽहं जानं गुणार्थैव सतां हि संगः ॥७९॥

(द्रुकृता राजप्रसंगा—) धन्या त्रिलोक्यां तव वंशभूषणं त्वयेदं नृपते ! ततस्त्वम् ।

सुरा-ऽसुरार्थकृतान्यनारी-सहोदरत्वेन महाव्रतेन ॥८०॥

समग्रसौख्यप्रवृत्तममूमेर्भूमीश ! तेऽत्राऽप्रियमीशते के ? ।

१ संगम् अपि ईदृशता । २ अत्र श्लोके नारीनेत्रयोः पापित्वमेव दर्शयति—आभ्यां नारीनेत्रयोः कृतः स्नेहः—श्रुत्वा सन् अन्ते इह कलङ्कितो भवितेति ।
इति हेतुना विधाता समग्रान् दक्षजनान् संवृत्तयन् नार्याः नेत्रयुगे मयीं स्यामतां दत्ते । लोकैऽपि कलङ्कितो जनः स्यामतामेव प्राप्नोति ।
३ के तव अभियं कर्तुं समर्थाः ? ।

देवः स एव वचनं सहर्षं संभाष्य तथ्यं मनसश्च पथ्यम् ॥८१॥
दातुं सुतेच्छाद्भुम एष योऽस्ति फलेग्रहिस्त्वीदृशापुण्यतोऽस्ति ॥८२॥

(देवे वचनं दापितं एता-) विस्मरणीयं वचनं नहीदं त्वयेत्युदित्वा स जगाम देवः
मूत्वा समीपेऽथ नृपस्य कर्णे प्रच्छन्नवाक्यं च जगाद किञ्चित् ॥८२॥

महाग्रहाद् भूपतिना प्रणम्य प्रयादितः सन्नभयं तु देव्याः ॥८३॥
गतेऽथ देवे नरदेव एव पूर्वा दिशं रक्ततराश्वरान्ताम् ।

(मूर्खदेवः-) महामागंकलान्त्याऽत्यरुणवदनो विष्टरंनिभे दिशतः प्राचीक्षेत् शृयुगगनपात्रे विनिहितम्
कैरस्ताराभोज्यं त्वरितमशनीकृत्य पवित्रान् प्रगे पान्थः पूषा शशधरसुधाघोलममलम् ॥८५॥
(इत्येवमाः समागताः-) तुङ्गास्तुरंगा दृढवेगरङ्गाः मनोरथाऽतीतपथा रथाश्च ।

चर्मचरास्ते नृपतिं विलोक्य हृष्टा निविष्टाश्चरणौ प्रणम्य ।
हृष्टवाऽथ हृष्टा निजसेवकाः स्नात् विलोकयन्तः परितो नृपेण ॥८६॥

(मधरेपाः-) मह्यैः कृतं मर्दनमस्य देहे खेदापनोदाय सुदा तदाऽथ ।
राजा तुरंगाहरणं तु रङ्गाद् जगाद् तेषां पुरतो न चाऽन्यत् ॥८७॥

संवाहयामांसुरसुं च वौहं हस्तेन ते बाहसमूहव्याः ॥८८॥

१ भाग्यनयमाने प्राचीक्षेत् । २ धिरोः । तति सुखेदेवे वाक्पण्यम् अभावः, चन्द्रस्य च हीनमानितां भवति-अत एव कविना एवमुदप्रोक्षि ।
३ निविष्टाः । ४ अश्नन् ।

(चचास सुरेन्द्रदत्तो दृष्टः—) महीमहेन्द्रः स सुरेन्द्रदत्तश्चतुश्चामूखसंवलितश्चाल ।

अनेकरूपैः शुचिसाम-दानादिभिर्युतो न्याय इवैष मृतः ॥ ८९ ॥

पुरं प्रविश्य प्रकृतिस्थितिज्ञः शशास नित्यं करणानि सोऽथ ।

चिवेक-विज्ञानविकाशहेतुरात्मेव लोकस्य ततः प्रियोऽमूल ॥ ९० ॥

(चन्द्रलेखा यभार गर्भम्—) सदा शुभं शुकवताऽपि देहरतेः कृते तेन रते कृतेऽथ ।

सा चन्द्रलेखाऽमलशीललेखा यभार गर्भं बहुसौख्यगर्भम् ॥ ९१ ॥

भ्रूवल्लभस्याऽथ सुयल्लभायाः कपोलपालीष्वथ निमलत्वम् ।

राराज गर्भं वसतो नरेन्दोर्विभ्रमकाशोदयिनः प्रभेव ॥ ९२ ॥

रौजाऽन्यदाऽनेन मनोरमाङ्गी प्राणप्रिया सा ददशे कुशाङ्गी ।

तनूतनुत्वं वचनैः प्रसन्नैः हृष्टा ह्रिया नाख्यदसौ प्रियाय ॥ ९३ ॥

विविचिन्त्य किञ्चिन्नज्जवेतस्य समुत्थितः प्रौढमुदाऽन्यदाऽयम् ।

दिने चतुर्थे जगदे च तेनाऽप्यसंभवदोहदुर्बलाङ्गी ॥ ९४ ॥

(राक्षोदोहदः—) स्वच्छा निजेच्छा सुकृतैरतुच्छा संपूर्यतामेवमसौ निगद्य ।

प्रीणीत् समारोप्य सुखासने तां सखीसमेतां जिनमन्दिरेषु ॥ ९५ ॥

मासादर्याताऽखिलजैनमूर्ति-शीर्यपु-हेम्नो मुकुटान् नवीनान् ।

सा प्रेक्ष्य दृष्ट्यौ मम दोहदोऽयं ज्ञातो मनःस्थोऽपि कथं प्रियेण ? ॥ ९६ ॥
(दोहदोऽयम्—) जेनेन्द्रविम्बेषु विधाय पूजां स्वर्णा-ऽन्नदानानि मुदा प्रदाय ।

स्वं दोहदं सर्वमिति प्रपूर्य समेत्य पप्रच्छ नृपं नतास्या ॥ ९७ ॥
ज्ञातः कथं मानसदोहदोऽयं निगद्यतां चित्रमिदं ममाऽद्य ।

राजाऽप्यहंकारविवेण मुक्तं युक्तं प्रशान्त्या वचनं बभाषे ॥ ९८ ॥
पुण्येन केनाऽपि हि पूर्वजानां सुरः स तुष्टः सरसस्तटे यः ।

जिनेन्द्रकोटीरकरं च कर्णं त्वदोहदस्तेन पुरा ममोचे ॥ ९९ ॥
सा यौरिव चक्षुःशशाङ्कविम्बा सद्वुद्धिबद्ध गूढपरोपकारा ।

संगुप्तपद्मा सरसीव राज-राजमिथा गर्भयुता रराज ॥ १०० ॥
(तत्ती क्षतं सुप्तम्—) प्राचीव सूर्यं द्वितीयेव चन्द्रं चिन्तामणिं रोहणभूरिवैषा ।

तेजोदयुतं लोचनसेवनाऽभं संपूरिताशंसमसूत सूनुम् ॥ १०१ ॥
(शान्तिविवेकम्—) तदा सदाऽऽनन्दकरं स दानं ददाबदारिद्र्यकरं जनेभ्यः ।

मुमोच गुप्तिं बहुदीनतृप्तिं चकार भूपस्त्वनकारवाक्यः ॥ १०२ ॥
(नूतनां अमरतोषः—) अस्मिन् सुते गर्भगतेऽस्य नातुर्वाञ्छा बभूवाऽमरतोषराणाम् ।

ततः कुमारोऽमरतोषरोऽयं पित्रा पवित्राख्ये इति व्यधायि ॥ १०३ ॥
(अष्टादशोऽयं पित्राः—) नवाङ्गमेदाद् दिगुणो लिपीस्तद् दैगुण्यतोऽप्यायुधयुद्धभावात् ।

१ 'जिनेन्द्रकोटीरकाश्च त्वोहदः' इत्यनेयम् । २ कदापि कथं नकारं न वक्ति । ३ अमरसुखानां दोहदः पूर्वोक्तः । ४ पवित्रनामधेयः,

(वसन्तसेनो मित्रम्—) इत्थं शिशुत्वे संकलाः कलास्ता अधीयुषो भूमिभुजः सुतस्य ।

श्रीक्रान्तमन्त्रिप्रवराङ्गजेन वसन्तसेनेन बभूव सख्यम् ॥ १०६ ॥

(यौवनम्—) तथाऽस्य देहे प्रससार सार-शाल्त्राम्बुयुग्ं यौवनसिन्धिरुचैः ।

मौर्ख्यं-यथा तत् तृणवद् जगाम बाल्यं ममज्वाऽमलबालुकेव ॥ १०६ ॥

(वसन्तक्रीडा—) वसन्तसेनेन युतोऽथः सख्या सख्याद् वसन्ते स वनाऽवनीषु ।

पुरुषोचयं भूपसुतश्चिकीर्षुर्जगाम कामाधिकथामधामी ॥ १०७ ॥

(इडाः सद्योभाः—) ततोऽवनीजानिसुतो बनीजानितो बिलोक्येति समृद्धशोभान् ।

आस्यं वयस्यस्य स जातहास्यं सलीलमूचे सहस्रोन्नमय ॥ १०८ ॥

त्वं नेत्रमित्रीकुरु मित्र ! चित्र—प्रदानं विशेषान् मधुनोऽधुनाऽत्र ।

तल्लु गुरुल्ल पल्लवपुष्पलक्ष्म्या मनो जनानां हरतो रयेण ॥ १०९ ॥ तथा चैतत् प्रतिपन्नम् ।

नाऽम्भोभोज्यभरंददाति दमयेद्-अंशयानशत्रुं दवं नो तिष्ठेद् मितकालतोऽथ दिवसं पार्श्वं वसन्तः कदा ।

हर्षं हेतुमकुर्वति द्रुमततिश्चास्मिन् समेते सदा सोल्लासा किल सा तदत्र जयंति प्रीतिर्निराशाश्रया ॥ ११० ॥

छायाद्यायासशान्त्यै कुसुमपरिमलः कायसौरभ्यकर्ता

[अन्यच्च—

निष्णातान्येव तृष्णा-क्षुद्रपशमविधावस्य नानाफलानि ।

धन्यो बन्धोऽपि भूमीरुहनिबह इहाऽनेकलोकोपकारी ।

१ यत्र सिन्धुः प्रसरति तत्र दृगानि, बालुकाश्च न स्यातुं शक्नुवन्ति-अत्राऽपि यौवनसिन्धौ प्रसरति तृणरूपं मौर्ख्यम्, बालुकारूपं च बाल्यं दूरपणतयेव । २ कामाधिकथामधामी । ३ बनीजान्-वन्धो आताम्यं-बुद्धिम् । ४ पल्लवः । ५ वसन्तः । ६ न श्वानो बभूवः । ७ तृषा ।

‘विद्वानप्येष नैवाऽहितनिहितमना यो मनागप्यघात् स्यात् (?) ॥१११॥
त्वं पश्य कर्पूरतरौ वयस्य ! कोदण्डदण्डं पुरतः प्रचण्डम् ।

चलच्चरस्तन्निजहस्तबाण्डां संपूरयाम्येनमहं विमृश्य ॥११२॥
(दक्षारो धनुषः—) एवं गदित्वा मुदितोऽथ गत्वा नत्वा धनुः सोऽन्तनुवीर्ययुक्तः ।

प्रमृज्य हस्तेन तु कान्तकान्तिं चकार दिव्यायुधमेतदृध्वम् ॥११३॥
वामस्य हस्तस्य समर्प्य मेढ्रं सुदक्षिणत्वादपरस्य कोटिम् ।

दत्त्वा वरेऽस्मिन् धनुषि प्रणेत्रे गुणं समारोपयेप विज्ञः ॥११४॥ [ततश्च—
नेर्दुः पर्वतकन्दरा दुतपदं नेशुश्च सिंहा अयि, पेतुः कुम्भिघटा नदीषु च तटाद् यान्तपो जवेनोत्कटाः ।
चक्रुः शब्दममृमिश्रं मिलितस्त्रीवत् तथाऽष्टौ दिशः—दक्षाराद् धनुषो मुखायितमस्तैर्विभ्वकर्णैरपि ॥११५॥
स ज्यां समुत्तार्य ततः प्रसह्य सहेलमालोक्य वसन्तसेनम् ।

जगाद ययस्य शरासनस्य योग्याः शराः स्युस्तदहो ! सुयोगः ॥११६॥
(कुमारो तितो, पूष—) यावत् तदुक्तस्य सुमन्त्रिपुत्रः प्रत्युत्तरं किञ्चिदपि प्रदत्ते ।

तावत् कुमारोऽमरशेखरोऽथ स चापहस्तोऽपि तिरोबभूव ॥११७॥
(तद्वैपगाय मित्रप्रयासः—) निमेषमात्रात् धव ययौ कुमारो विचारयन् मन्त्रिसुतोऽतिवेगात् ।

शब्दायमानः प्रतिवृक्षमेव बभ्राम कुत्राऽपि न तं ददर्श ॥११८॥

१ पु० अस्फुटम् । २ ‘चल त्वरातो निज’—इत्यपि ‘पठितुं शक्यते’ । ३ ‘कान्तकान्तिं’ उचितम् । ४ धनुषो मध्यम् । ५ अत्यर्तं कस्मिन् पशुपि ।
६ शब्दं चक्रुः । ७ शब्दं कुर्वन्—आकारयन् ।

मित्राखंलोकेन विनाऽस्य दुःखदोषाकुलं लोचनपद्मयुग्मम् ।

संकोचमानं च तथाऽङ्गयष्टिस्तन्नालवद् नम्रतरा लुलोल ॥११९॥

पूर्वप्रशंसामुदिता इवेते द्रुतं दुमाध्याखचिरोपचर्याम् ।

चक्रुः प्रसूनैः शिशिरैः समीरैर्भूमीशुश्रुस्य वयस्यदेहे ॥१२०॥

विना सखायं किल तस्य कायं मूर्छां पिशाचीव बने ग्रसन्ती ।

समीरहक्काभिरनुप्रसूनवाणावलीभिस्तरुभिर्निरासे ॥१२१॥

(मित्ररुतः प्रविताफः—) संप्राप्य संज्ञां सचिवस्य पुत्रो नाऽऽलोक्य मित्रं बहूदुःखतापात् ।

स्फूर्जद्बहुस्नेहभवा हि धीरो हवोज्जगार प्रविलापवाचः ॥१२२॥

संबन्धसंमोदकस्य दृष्टेः दोषापहस्य प्रतिभाप्रकाशात् ।

सूरस्य मित्रस्य वियोगतस्ते विलोकितुं विश्वमहं क्षमो न ॥१२३॥ [यतः—

न भास्करो भास्करतां मयाति चन्द्रस्त्वमप्यञ्चति नैष चन्द्रः ।

दुःखाऽर्बनं नैवैवर्न करोतिः वियोगघातुर्विपरीतसृष्टेः ॥१२४॥

(मित्रादियोगतः तपसोऽभिताफः) तस्माद् जगद् दुःखमयं समग्रं हा ! मित्रहीनं त्वरितं विहाय ।

चराभि किञ्चित् तप एव गत्वाः तपोधर्मान्ते स्वतन्मोऽभिदाहम् ॥१२५॥

१ मित्ररुतेन । २ बभूवन्तानवत् । ३ निरस्ता । ४ धीराः प्रवितापवाचः । ५ सूरपक्षे सन्ध्याकथाकथाः, दोषा रात्री । मित्रपक्षे सन्ध्याक सञ्ज-
नसंघः, दोषाः दुर्गुणाः । ६ दुःखाए रक्षणम् । ७ वियोगरूपस्य विघातः । ८ तपस्विनो भिक्षुः । ९ निजतन्मोहाहम् (वयः—पापम्) ।

(अल्पे यतिः—) एवं विचार्य स्वमनो निवार्य मोहाद् महादुःखभराच्च भोगात् ।
(यतेः उपदेशः—) दीक्षोन्मुखं बीक्ष्य सुदुःखितं तं द्राग् मौनमुद्रां स मुनिर्विमुच्य ।
ज्ञानांशुयुक्तोऽमलवाक्यरत्नोच्चयं स्वयं तस्य ददौ विहस्य ॥१२७॥
बृंहो ! विशुद्धात्मक ! पूर्वकर्म प्रयतते भोगकृते गरीयः ।

मुक्तेऽप्य तस्मिन् व्रतभावमुक्तेर्जीवो भवेऽस्मिन् भवितैव भव्यः ॥१२८॥
(वयस्यवंगमो भावी—) किं प्रष्टुकामः स्ववयस्यसंगं त्वं विद्यसे तत् शृणु मन्त्रिपुत्र ! ।
विने तृतीये कुशलस्वरूपं वेत्तासि तस्येति विलम्ब्यता तत् ॥१२९॥ किन्तु,
(यतिनिकटे द्वादशव्रतस्वीकारः—) सम्यक्त्वशीलाभ्युदितं प्रभालं तीव्रव्रतं द्वादशमूर्तिमुखैः ।
श्रीजैनधर्मं भवदुःखदृष्टिकल्पान्तदं भानुनिभं गृहाण ॥१३०॥
(महानन्त्रः—) तस्या महामन्त्रममुं महाधिव्याधिप्रणाशाय परात्मनोश्च ।

बीजाक्षरैश्चारुभिरष्टपष्टिभित्तयुतं नित्यमतः स्मर त्वम् ॥१३१॥
(वसन्तसेनस्य अल्पे प्रवासः—) वसन्तसेनस्य तदोपकर्णं भूत्वा मुनिसंतं निभृतं जगाद ।
, अथो गुरोरंद्भिरजः स्वमौली न्यस्याऽचलं निश्चलचित्तवृत्तिः ॥१३२॥
(कवित् कीर्तितः—) पुरुषः मूर्खितः—) ततः फलवृत्तिकरो विहारपरो व्रजद्वेष पुरोऽद्रिशृङ्गे ।

१ प्रार्थयत् । २ योग्यः । ३ जैनसंप्रदाये श्रावकाणां द्वादश व्रतानि, काव्यसंसारं सूर्या अपि द्वादश—अत एव तयोर्द्वयोरेपि अत्र श्लोके साम्यम् ।
अत्र व्रतस्य नपुंसकत्वेन 'द्वादशमूर्ति' स्यात् । ४ स्व-परयोः । ५ जैनसंप्रदायप्रसिद्धो नमस्कारमन्त्रः—अष्टपष्टि-अक्षरमित एव । ६ संपादयः ।

सुसं शिलायां बहुलोहकीलैः संकीलितं सत्पुरुषं ददर्श ॥३३॥
तं मूर्छितं वीक्ष्य कृपाभृतोऽयं गिरिर्हारात् साष्टशतं चलेनाम् ।

तेनैव मन्त्रेण ततोऽभिमन्त्र्य चिक्षेप साक्षेपमनास्तदङ्गे ॥३४॥

(मन्त्रप्रभावात् तस्य पुरुषस्य मूर्छाविग्रहः—) तन्मन्त्रपूतोदकसेक्तोऽथ तूष्णीं बभूवुः किल लोहकीलाः ।

नरोऽपि चैतन्यधरः क्षणेन प्रोत्तस्थिवानुन्मिषिताक्षिपद्मः ॥३५॥

(वारयादनात् प्रायेण—) कृतं विशलयं करेण मनस्तु प्रयाज्य किञ्चित् कुरु मे महात्मन् ! ।

वसन्तसेनं विहितोपकारं वीक्ष्याऽबदत् सोऽथ कृतज्ञधुर्यः ॥३६॥

(वदतम्—) ऊचे वसन्तो नहि देव ! याचे परं वद त्वं कथमेक एव ।

संपीडितः केन च कान्तकान्तिकायेन संसूचितमूषभावः ? ॥३७॥

(श्वाज्ञे जयन्ती—) असौ वभाषे बहुधीरवीर ! हीराख्यैर्भात्यगिरौ समस्ति ।

वरीयसी निर्मलरत्नहर्म्यैर्गरीयसी भो ! नगरी जयन्ती ॥३८॥

(पिम्लो नृपः, रत्नमाला गती—) तस्या नरेन्द्रो रिपुमह्यनामा कामाधिको जेतुतयाऽऽभया च ।

सदा मनोनतनरङ्गशाला भार्या तदीयाऽजनि रत्नमाला ॥३९॥

(तपुनः— चन्द्रवर्तसोऽदृश— लीलावती यम मगिनी—) अनेकसंग्रामजयोजितौ जाश्वन्द्रावतंसोऽस्मि सुतस्तयोस्तु ।

१ बलुः— अलात्रलिङ्ग । भाषाभाष्य— बलु । २ कर्णं शरीरम् । किञ्चित् प्रयाज्य मे मन्यो निघत्स्य कुरु । ३ कान्ता ।

प्रादुर्भवंनिर्मलशीललीला लीलावती तद्बहुहिता स्वसा मे ॥१४०॥
सुवर्णलावण्यगुणौघरत्ननिधिं शरीरं किल वीक्ष्य तस्याः ।

प्रकारवद् यौवनमेव कृत्वा वेधाः स्मरं यामिकंवद् शुभोच ॥१४१॥
(विमलकीर्तिं ज्योतिर्विन्द-) भूयः सुतां रूपयुतां विलोक्य ज्योतिर्विन्दं तत्र विशलकीर्तिम् ।

पप्रच्छ स स्वच्छमना धरोऽस्याः कः स्यादतोऽसाववदद् विचार्य ॥१४२॥
(कनकान्तरीये द्वीपे पद्मावती-) राजन् ! समुद्रे कनकान्तरीये पद्मावती तिष्ठति तत्र देवी ।

तद्गोहेह मध्येऽस्ति धनुः प्रचण्डमद्दयंरूपं धरणेत्रमुक्तम् ॥१४३॥
(दिव्यं धनुः-) तन्नोपवासत्रय-भूमिशय्या-ब्रह्मव्रतस्थस्य नरस्य हृदयम् ।

भवेद् विगृह्याऽथ धनुस्तु दिव्यं तन्मण्डनीयं वरमण्डपेऽत्र ॥१४४॥
(पुत्रीवरयोग्यता-) कोदण्डदण्डं किल यो व्युदस्यं कोटौ गुणं स्थापयिता चलेन ।

धन्यः स कन्यां तव भूमिभर्तर्लीलावतीं स्वीयकरे ग्रहीता ॥१४५॥
(मणिचूले वीरः-) ज्योतिर्विन्दो वाक्यमिदं निशम्य दिदेश राजा मणिचूलवीरम् ।

स तत्र गत्वा विधिवद् धनुस्तद् नीत्वा चचालाथ विमानरुढः ॥१४६॥
(लक्ष्मीपुत्र-) आगम्यैतौ दिव्यधनुस्तदेव लक्ष्मीपुरस्योपवनान्तराले ।

कंपूरदृक्षस्य तले विमुच्य वाप्यां स्वयं स्नानकृते जगाम ॥१४७॥

(चक्षते नो धृताः—) स्नानं वितन्वन् धनुषो गुणोत्थं दक्षरमाकर्ण्य जवाकुलोऽसौ ।

तं राजपुत्रं स्वगृहे विमुच्य चापं गृहीत्वा मणिवृलवीरः ।
तत्रागतथापधरं नरं तं विलोक्य धृत्वा स्वपुरीं निर्नाय ॥१४८॥

गत्वा सभायां रिपुमल्लवीरं नत्वा सहर्षः समुपाविवेश ॥१४९॥
(राजाधिराजः, वशिष्ठः—) राजा धनुः प्रौढघनुः प्रभाढ्यं वीक्ष्याऽवदत् कोऽपि बली न तादृक् ॥

कोदौ समारोप्य गुणं हि योऽस्य करोति मे कोटिगुणं प्रमोदम् ॥१५०॥
उक्त्वेति मौनस्थममुं सचिन्तं दृष्ट्वा बभापे मणिवृलवीरः ।

भूत्वोपकर्णं नृपतिस्तदैव हृष्टो नेरन्द्रान् सहसाऽऽजुहाव ॥१५१॥
(विवाहयोग्या एवमी—) उपस्करं तत्र विवाहयोग्यं भूमीपतौ कारयति प्रकामम् ।

रात्रौ स्वसौधाग्रगन्धशालां संश्रित्य चन्द्रेऽभ्युदितेऽस्मि सुप्तः ॥१५२॥
(रात्रुप्रहरणम्—) केनाऽपि विद्याधरपौशनेन विहायसैव व्रजताऽस्मि दृष्टः ।

हृत्वाऽग्रवैरादिह शैलशृङ्गे संकीलितो विस्मृतसर्वविद्यः ॥१५३॥
ततोऽतिपीडाभरतो न वैरी सम्यग् भयाऽलक्ष्यत गणपीह ।

संजीवितोऽहं त्वयका तथाऽपि ज्ञात्वा करिष्यामि रिपुं प्रशान्तम् ॥१५४॥
सह्यविहीनस्य च जीवदातुस्तवोपकारादवृणो न हि स्याम् ।

हृत्वा कृपां धन्य ! तथाऽपि किञ्चित् याचस्व मां पुण्यनिधिं कुरुत्व ॥१५५॥ [यतः—

स कल्पवृक्षः स तु कामधेनुश्चिन्तामणिः सैष सुधा स एव ।

योऽनेकदुःखाकुलजन्तुजातोपकारकारी दृढधर्मधारी ॥१५६॥

गुहरीक-

॥१५५॥

(वसन्तसेनो जगाद—) वसन्तसेनो हृदयप्रमोदसुधागिरं साधुगिरं जगाद ।
नरेशसुनो ! बहुदुःखदीनोऽप्यहं त्वयैवोपकृतोऽग्रतोऽपि ॥१५७॥

यथा नरः कोमलकल्पवृक्षच्छायासु तृप्तश्च गतश्रमः स्यात् ।

अहं तथा तद्वचनैः सुशीतैर्मन्मित्रवार्तासहितैः प्रहृष्टः ॥१५८॥

प्राणाधिकं यद् भवता वयस्यं प्रकाश्य दत्तं मम जीवितव्यम् ।

महोपकारी विहितः स एव परात्मवद् दर्शयता तमेवम् ॥१५९॥

(श्योभि विमानम्—) इत्यासमौनेऽथ वसन्तसेने ज्योमाङ्गणे निर्मलकान्तकान्ति ।

प्रादुर्यभूवाद्भुतमेकमुच्चैर्विमानमाश्चर्यकरं पुरस्तात् ॥१६०॥

नरो विनिर्गत्य विमानमध्यात्—चन्द्रावतंसं प्रणाम भक्त्या ।

क्षेमोऽस्ति भो ! भो ! मणिचूलवीर ! तदा मुवा तं सहसा स आह ॥१६१॥

चन्द्रावतंसो मणिचूलशृङ्गो दृत्तं समाख्याय निजं समग्रम् ।

वसन्तसेनं कृतजीवदानं निर्दिश्य स स्वेन समं निनाय ॥१६२॥

वसन्तसेनं स्वकरं गृहीत्वा विमानमारूढहृदादितोऽथ ।

स्वयं समारूढ्य ततश्चाल कुमारराजो मणिचूलयुक्तः ॥१६३॥

(मणिपूरीतो बगले—) विहायसा गच्छति सद्धिमाने वीरो बभावे रिपुमल्लपुत्रम् ।

स्वयंवरायातनृषाध्यहेतोर्व्यलोकयत् त्वां स यदा पिता ते ॥१६४॥

स्वद्वन्द्वरक्षैः शयनीयमग्रेभूयेक्षितं तत् त्वयका नु हीनम् ।

हृतो हृतो राजसुतो हि केने-स्यांरावमुच्चैर्विदधुस्ततस्ते ॥१६५॥

स्वद्विप्रयोगाच्च विराहंकृत्याद् व्यग्रं नृपं वीक्ष्य मया बभाये ।

स्वामिन् ! अहं ते तनयं निरीक्ष्याऽऽनेष्यामि तत् त्वं भव सुप्रसन्नः ॥१६६॥

(धूमपवजो वृषः गपरिवारः—) एवं निगद्य प्रचचाल सचस्ततोऽहमद्राक्षमितः प्रयान्तम् ।

धूमध्वजं पद्म-महेन्द्र-सूर-भीमैर्युतं स्वामिनमुत्तरस्याः ॥१६७॥

एनं प्रगम्याऽथ मयेति दृष्टं किं, कुत्र दृष्टो रिपुमल्लपुत्रः ? ।

पद्मोऽवदत् तत्सदृशोऽस्ति शूलिशैलस्य शृङ्गे मृतवद् वराकः ॥१६८॥

इतः कुमारः कथमेभिरेवं विचारयन् वेगभरादिहाऽऽगाम् ।

वसन्तसेनेन तु सेवितं त्वां-दृष्ट्वाऽस्मि दृष्ट्वा परिपूर्णभावः ॥१६९॥

(धूमपवजो देवी—) चन्द्रावतंसोऽवददुस्तुकोऽहं ज्ञातं हि धूमध्वजभूप एषः ।

पूर्वं रिपुस्तन्मम देहपीडा कृतेदमुसं हि विरोधपीजम् ॥१७०॥

एवं तदालापपरायणस्य चन्द्रावतंसस्य विलोचनाग्रे ।

पुरी परीता फल-पुष्प-वृक्षैर्बभूव भूषल्लभनन्दनस्य ॥१७१॥

(सीया नगरी—) समीपमेतां नगरीं समेतां विज्ञाय साध्यमाना वेतंसः ।
उत्थाय विस्तार्य विलोचने स्वे जगाद सौस्तुक्यवचांसि हर्षात् ॥१७२॥ [तथाहि—

‘रिरिदेवगृहृष्वजमाला भान्ति विनिर्मलकान्तिविशालाः ।
धर्मन्दपस्य भट्टेऽपि सारा धृता अभ्यासिभिरसिधारा ॥१७३॥ [अतः—

मासादाः स्फुरदुरुकान्तिहेमकुम्भैः शोभन्ते मरुजरैर्मदप्रदैश्च ।
पापारिप्रहतमुदा प्रहस्तला लं किं योधाः सुकृतमहीभुजो हसन्तः ॥१७४॥

अहो ! अप्रतो दृश्यते राजधामे मरुदमार्गगच्छस्तुवर्णौघधाम ।
हिमाद्रिं प्रति स्पर्धया पिङ्गाङ्ग-प्रवाहस्य कीर्त्येव मेरुदंढाङ्गः ॥१७५॥

गजगजितजितसिन्धुपतिं भट्टशस्त्रततिस्खलदकैंगतिम् ।
ननु राजगृहाजिरमत्र वरं प्रविभाति जगज्जनचित्रकरम् ॥१७६॥

(राजपथ—) वसन्तसेने वदतीत्यमेतद् विमानमागादुपराजपथम् ।
शीघ्रं समुत्तीर्य ततस्त्रयोऽपि नेमुर्दं विस्मयसस्मितास्यम् ॥१७७॥

(दृष्टवन्ता—) कुमारदृष्टे मणिचूलवीर—प्रज्ञापितेऽसौ रिपुमहाराजः ।
व्यचिन्तयच्छत्रुविनाशविद्या—पूजाकृतेऽनेन सुतो गृहीतः ॥१७८॥

मत्तोऽधिकोऽयं भुजवीर्यमत्तो रिपुर्विजेयः कथमेव एव ।
चिन्ताऽथवा काऽत्र सदैव दैवमेव प्रमाणं हि भवे भवेऽस्मिन् ॥१७९॥

१ चन्द्रावतंसः । २ रिरिः—पातुर्विशेषः । ३ अलमर्थे ‘लम्’ इति ज्ञायते । ४ अत्र श्लोके राजधाम—मेरुपर्वतयोः साम्यम् । ५ धूर्यंगतिम् ।

६ राजपथस्तमीपम् । ७ विशेषणम्, क्रियाविशेषणं वा । ८ मम सकाशात् ।

(सर्वगतं दुष्टानां शांताः—) ततोऽप्यवार्थं स्वसुभाजनेभ्यो वसन्तसेनस्य सुभाजनेनाय ।

स प्रैरयद् भ्रूभ्रमसंभ्रमेण महीमहेन्द्रो मणिचूलवीरम् ॥१८०॥
नरेशनिर्देशमथो विचिन्त्य तदा मुदा पाणितले विलम्ब्य ।

(वसन्तसेननिप्रसक्तिः—) ततः कुमारोऽमरशेख(ष)रोऽपि प्राणप्रियं लोचनगोचरस्थम् ।
वसन्तसेनं मणिचूलवीरो गृहेऽर्घ्यदानाय निनाय शीघ्रम् ॥१८१॥

हसन्तमालोक्य वसन्तसेनं मुदोत्थितोऽयं सहसाऽऽलिलिङ्ग ॥१८२॥ [तदा च—
कुमारचित्तेन वसन्तचित्तेन कुमारचित्ते ।

स्वयं त्वमुक्तं चिरसंचितं स्नाक् संढीकितं शैत्यमपूर्वभोज्यम् ॥ १८३॥
(मित्रयोः संभाषणम्—) मित्रेण पृष्टोऽथ वसन्तसेनो वृत्तं निजं व्याविरहात् समग्रम् ।

मन्त्राप्ति-राजाङ्गजीवदानप्रभृत्यवादीत् प्रमदप्रदायि ॥१८४॥
ततो वसन्तेन युतं कुमारमसिस्नपेद् मङ्गल-गानपूर्वम् ।

कोटीर-हारा-ऽङ्गद-हीरमुद्रादिभिः स वीरस्तमलंचकार ॥१८५॥
(वर्गहातो गुप्तहः—) ततः प्रतीहारवरो वृत्सिंहः पद्मध्वमानीय जगाद वीरम् ।

(निस्मितं चेत्—) वसन्तसेनादिभिरन्वितोऽयं तुरंगमारुह्य तदा चंचाल ।
ववाऽहं वच वैताड्यनगः क्व चेदं विचिन्तयन् विस्मितचेतसैवम् ॥१८७॥ [इतश्च—

१ लघुवर्णं वृत्तम् । २ लघुवर्णमात्र । ३ मृगयायास ।

(स्वयत्नवत्तः—) चन्द्रोदये शीततरं दिनेऽपि मुक्ताङ्कितं मोहकरं भवेऽपि
चित्रप्रदं चातिविचित्ररूपं नेत्रातिथिं मण्डपमेव चक्रे ॥१८७॥
(विद्यापरेवत्तः—) यावत् कुमारः स तु मण्डपान्तर्बध्ववीक्षां ललितोत्पलाक्षः ।
दृष्टान् निविष्टान् कनकासनेषु विद्याधरेन्द्रान् मुदितो ददशं ॥१८८॥
(वृत्तन्तरेभिन्नम्) पुरः परिक्रम्य स वेत्रिवांश्च निर्दिष्टपूर्वं गुरुविष्टरेऽथ ।
स्पष्टप्रभो राजसुतो निविष्टः स्वकीयमित्रेण सशोभपृष्ठैः ॥१९०॥
शृङ्गारपीयूषपयोमुखोऽस्य प्रभान्मसा श्रीरिपुमल्लहर्षः ।

कल्पद्रुवद् वृद्धिमगात् तथाऽन्यराज्ञां प्रतापोऽग्निरिवोपशान्तः ॥१९१॥
(संगीतम्—) इतो मृदङ्गध्वनिमन्द्रमुन्निद्रनीरन्ध्रपुरन्धिगीतम् ।

आकर्ण्य कर्णप्रमदप्रदं द्रागुत्कर्णितैर्भूषतिभिर्बभूवे ॥१९२॥ [तावच्च—
(पद्य—) महोऽधिकं तत्र महोत्सवेन महाघनुः प्रौढविमानरुढम् ।

आनीय चोत्तार्य ततो भटाग्रैस्तद् मण्डितं मण्डपमध्यभागे ॥१९३॥
(राजपुरी लीलांशो—) ततो द्वितीयाद् महतो विमानात् सौख्यात् सखीभिर्विहिताऽवलम्बा ।
लीलालुलचीलपयोजनेन लीलावती राजसुतोत्तारः ॥१९४॥

१ दिनेऽपि चन्द्रोदये, मुक्ताङ्कितत्वेऽपि भवे मोहकरत्वम्—एतदेव मण्डपस्य चित्रप्रदत्वम् । चन्द्रोदयः—चन्द्रस्य उदयः, भाषायां—चन्द्रवा वा,
मुक्ताः—मौक्तिकानि, मुक्तात्मानो वा । २ वीक्षांशू-कवेः स्वातन्त्र्यमेतत् । ३ प्रतीहारवाचा । ४ महति आसने । ५ शोभासहितं पृष्ठं यस्य सः । ६ अंशो
दि इमं शुद्धिमुपनयति, आर्ग्यं च उपशमयति—अत्राऽपि प्रभाम्भसा एवमेव अनुकूलम् ।

संल्लङ्घति निमलमौलिरत्नैः स्खलंल्लङ्घति हार-प्रणीगणैश्च ।

॥१६०॥

तद् दिव्यचापं बहुभक्तियुक्ता संपूज्य पुण्यैर्हरिचन्दनैश्च ।

संवर्धय साऽवाप्य मुदं च तस्यौ नीरङ्गिकाच्छन्नमुखी सखीयुक् ॥१६१॥

(प्रतीक्षी कन्याप्रदण्डपणं प्रोवाच—) अस्यां सभायां प्रसरत्यभायां प्रौढप्रतीहारिकयैकयाऽथ ।

विस्तार्य हस्तं चतुरं प्रशस्तं प्रोचे वचः प्रोबमनुवृताढ्यं ॥ १६७ ॥

तथाहि— हंहो ! भूमीमहेन्द्रा अतनुनिजतनुज्योतिषा निजितेन्द्रा

यः कोऽपि क्षत्रियोऽस्ति स्वमुजबलकलास्वर्गस्थवित्तः

हंहो ! धीराश्च वीराः समधिगतरणाम्भोधितीरा भवत्सु ।

चापं प्रारोप्य कन्यां परिणयतु जनिं स्वां स धन्यां करोतु ॥१६८॥

(पण्डुरगे नृपायाम् अवगम्यम्—) श्रुत्वैवतुतस्त्युरनेकवीराः स्वदंशमश्रुमोहायितशस्तहस्ताः ।

एकेऽर्बलौकेऽपि न तस्य धृष्टास्तत्स्पर्शतः के भुवि संनिधृष्टाः ॥१६९॥

(वपिष्ठो रत्नधनः, विफलद—) अथोत्तरश्रेणिपधूमकेतु-पुत्रोऽत्र रत्नध्वजसंज्ञकोऽस्ति

सूरेण पद्मेन युतस्तु वीर—मानी स मानी बलवानुदस्थात् ॥ २०० ॥

ततो धनुः सोऽतनुवीर्ययुक्तो यावत् समुत्पाटयति प्रसह्य ।

तावद् विवेताः शूर्यसन्धिवन्धः पपात घाताहतवत् पृथिव्याम् ॥ २०१ ॥

१ भाषायाम्—मलका(—बलकाट । २ आ० सलकार—सलकार । ३ शमकार । ४ जन्म, जन्तर्नी भा । ५ एके केवल नृपाय तस्य धनुषः अवलोक्ये

एवमेव अपि न पृष्टः समर्थाः । ६ विविधं प्रपद्य ।

(तत्पद्ममन्दिरात्कं—) तदैव वैवस्य विपाकतोऽस्य भोलेरिलायां विलुलन् स मौलिः । ॥२०२॥

लीलावर्तोपावृतत्वान्तमेत्यं तस्यौ मणीभिः प्रहसन्निवोच्चैः ॥२०३॥

कन्या सखी प्रीतिमती यभाये लीलावति ! त्वत्पदयोनिपत्य ।

कृत्वा प्रसादं दृष्टुं मेऽधिपं त्वं वदन्निवेदं मुकुटः पुरोऽस्ति ॥२०४॥

चातुर्यशालाऽथ विन्यायं बाला पदेन चिक्षेप किरीटमेनम् ।

तदैव काक्षेणं निरीक्ष्य पद्मशक्के मनः स्वं हृदकोपसेच्य ॥२०५॥

रत्नचयजं तं रिपुमहाराजो दयामयश्चन्दनसेचनाव्यैः ।

विधाप्य चैतन्ययुतं सुवाक्यैः संमान्य चाऽस्थापयदासने तम् ॥२०६॥

(भगवतोत्तराणाकथनम्—) कुमारराजोऽमरशेखरोऽयमक्रौर्यदृष्टिर्ददशौर्यदृष्टिः ।

उत्थाय नीत्वा च धनुस्तदाऽनीनमत् तदानीमर्चलाचलाङ्गः ॥२०७॥

(बालया पुण्यमालाऽऽरोपणम्—) गुणोधिरोपं गुरुदङ्कतिं च कृत्वा स्थितस्याऽस्य मुकुटकन्धौ ।

बाला विशालामिह पुष्पमालामारोपयत् कामगजेन्द्रशाला ॥२०८॥

(कुमारी पपात—) याचत् कुमारी वरणस्य मालामारोप्य दूरेऽजनि तावदेव ।

पपात चैतन्यविहीनदेहा कल्लोलोलाम्बुजवह्वरीव ॥२०९॥

आकास्मिकी ग्लानिमवेक्ष्य राजा राजाङ्गजायाः प्रलुठद्भुजायाः ।

१ मत्परात् । २ इत्या भूभिः । ३ वक्रदृष्ट्या । ४ हृदकोपहृदं स्वं मनः-चक्रे । ५ नर्त चकार । ६ भवलावत बलम् अङ्गे यस्य । ७ गुणोऽत्र धनु-

रज्जुः । ८ मुकुटपूजायाम् ।

अचीकरन् ग्लानमना नितान्तं शीतोपचारान् प्रचुरान् जवेन ॥२१०॥
(सभाजनो भाविहीनः) मुग्धैर्विदग्धैर्विहितैरुपायैर्न नाशमर्तिः सभियतिं यावत् ।

तदा भृशं ग्लानिमवाप भृषः सभाजनोऽभूच्च स भौविहीनः ॥२११॥
(वसन्तसेनवर्षितो मन्यप्रभावः—) इतो वसन्तो मुनिदत्तमन्त्रं त्रिः सप्तकृत्वो मनसा विचिन्त्य ।
अनीनयस्त्रीरभरं तदङ्गाभिपेककृत्यै करसंशयैव ॥२१२॥

पानीयमानीय तदीयहस्ते यावन्नरो निक्षिपतीह कोऽपि ।
सौगन्ध्यसाराऽव्युत्कृष्टकान्तिभारा तदाऽम्बुधारा गगनात् पपात ॥२१३॥

(उल्लिख्य कुमारी—) सा नीरधाराऽम्बरतो वसन्त-हस्ते ततो भूषसुता शरीरे ।
संगं करोति स्म तदैव मूर्च्छां प्रक्षालितेव प्रययौ जवेन ॥२१४॥
वसन्तसेनश्च सभाजनश्च दिव्योदकस्पर्शत एव कन्याम् ।

मूर्च्छांमपाकृत्य ससौष्ठवाङ्गीं वीक्षेत्यऽचिन्नीयत चित्तमध्ये ॥२१५॥
अधेतुर्वैकल्यमिदं किमस्याः कः न स्मरन् मन्त्रमसौ वसन्तः ? ।
करेऽम्बरस्थोऽस्य ददौ जलं को नैवं जर्नैर्निश्चलताऽऽपि काऽपि ॥२१६॥
तदा पुनर्मङ्गलशब्ददृष्टन्दं निमिष्य किञ्चिद् विगुणत्वमाप ।

पवित्रचारित्रतरतस्य साधोरिवाऽपवादादनु शुद्धभावः ॥२१७॥
(सत्त्वाः—) अथ प्रमोदाद् रिपुमहाराजस्ताम्बूल-वस्त्रा-ऽऽभरणैः प्रधानैः ।

स्वयंवराऽऽयातमहीमहेन्द्रान् सत्कर्ममारम्भयदुच्चचित्तः ॥२१८॥

(धूमध्वजस्तस्य द्वयः—) धूमध्वजस्याऽथ सुतोऽदुसुतोजाः पराभवोद्भूतविपादनुजः ।

देहाऽपदुत्वं व्यपदिश्य वेगाज्जगाम सकोधचिरोधधाम ॥२१९॥

दुर्द्धि विपर्यास्य निजेश्वरस्य पुनः पुनर्विग्रहमूलेहेतू ।

तौ द्वेप-रागायिव पद्म-सूरी प्रचेलतुस्तेन समं ससैन्यौ ॥२२०॥

अयोत्तरश्रेणिपतिः स धूमध्वजोऽङ्गजं वीक्ष्य निजं सचिन्तम् ।

पप्रच्छ पद्मं नृपमेव वत्सः किं स्वस्थचित्तो न तथाविधोऽद्य ॥२२१॥

श्रीपद्मराजस्य मुखेन सर्वं पुत्रापमानं स निशम्य सम्यक् ।

उवाच धीमान् सुत ! मा स्म कार्षीर्विपांऽदनोग्रं हि विषादमन्तः ॥२२२॥

यतः— यथा ते कोटीरप्रकटमणिकोटीरिततमाः परिक्षिप्तः पादेन तु दृपकुमार्यां मदवशात् ।

तथाऽहं खण्डाग्रद्युतिरिपुमूर्धार्धगलित-स्फुटहन्तश्रेणिं रणमुचि निघास्येऽश्वचरणीः ॥२२३॥

इत्थं निस्त्रिंशवाचा सभयमिव भवंतृकम्पनिस्त्रिंशदण्डं नीत्वा विद्याधरेन्द्रोऽतुलचलकलितो विद्ययोन्मेयमात्रा ।

त्रिंशत्प्रोवामचक्रैर्युततनुरतनुक्रोधतः पट्टिसंख्यै-रुदण्डैर्वाहुदण्डैरदिशदरिपरित्रासनाय प्रयाणम् ॥२२४॥

(पुष्पावचूलः सचिवः—) पुष्पावचूलः सचिवस्तदैवाऽवदद् ददन्नीतिमर्तो मर्ति च ।

संमील्य भूपान् प्रथमं स्वसैन्ये दूतस्ततः प्रेष्यत एव राजन् ! ॥२२५॥

(भिन्नशृगाहानम्—) तथा महाराज ! निजं वयस्यं लक्ष्मीपुरेशं हि सुरेन्द्रदत्तम् ।

१ अकारान्तोऽपि कर्मशब्दो ज्ञायते । २ विषमक्षणादपि तमम् । ३ 'भवत्' -शतप्रत्ययान्तं भू-भावोः ।

मृपं त्वमाकारय यत् स्वमित्र-वर्गं सुपृच्छथ क्रियते हि कार्यम् ॥२२६॥
वाक्यं प्रभो ! ते महितेऽथ दृते दुर्नीतियुक्तं यदि वक्ति वैरी ।

स्वामिन् ! तदाऽमुं त्वभिषेणेस्त्वं तदृध्वंकिपाकफलं हि तस्य ॥२२७॥

(इति शिखरं—) नीतिप्रणीतं सचिवस्य वाक्यं श्रुत्वाऽऽजुहावाऽथ सुरेन्द्रदत्तम् ।

कन्या प्रयाच्येति निस्पृष्टवाचं दूतं प्रयाचं विससर्ज तस्मिन् ॥२२८॥

गत्वा ॥ दूतो रिपुमहृन्मृपं-नियन्धतो बन्धुजनोपकृत्यै ।

निदेशयन्तं च निर्जास्तनूजान् सिंहासनस्थं निजगाद गाढम् ॥२२९॥

तथाहि— (इति शिखरी—) विद्याढ्यवैतालनरेन्द्रनाथः श्रीधूमकेतू रिपुधूमकेतुः ।

वितन्य सौजन्यभरं स्वचित्ते त्वां वक्ति मद्वक्त्रवचोभिरेवम् ॥२३०॥

रत्नचञ्जाय प्रथमाङ्गजाय निजाय बज्जार्येतसदङ्गजाय ।

दृष्ट्वा तु कुमारीं स तु याचते ते स्वाजन्यतः प्रीतिरूपे तु वृद्धिम् ॥२३१॥

बन्धुप्रतिज्ञा ननु का दृष्टेयं भञ्जन्ति लोका हि वनेऽपि वंशान् ।

एतत्सुताय स्वसुतां प्रदाय सहायमेनं तु गृहाण धीमान् ॥२३२॥

तथेच्छसि त्वं यदि राज्यमार्यं ! विचार्य तत् कार्यमिदं कुरुष्व ।

यतो महद्विभः सह कोपरोपः सोपप्लवं जीवितमातनोति ॥२३३॥

१ सेनायुधं नय—आक्रमणं कुर्व । २ पञ्चाद—तस्य युद्धस्य किर्णफलमतः फलम् । ३ वाचाटम् । ४ वेङ्गवत् दृढो आयतो च मुनी

वत्य । ५ स्वजनभाषतः । ६ मायाबाध—बाँसबा ।

दूते गदित्वा चिरतेऽथ राजा कालुष्ययुक्तोऽप्यवदत् प्रयत्नम् ।

॥१६५॥

ताराधिराजोऽपि सुलक्ष्मलक्ष्मा चन्द्रातपं मुञ्चति निर्मलं हि ॥२३४॥

(राज्ञः प्रतिवचः—) हे दूत ! वाक्यं शृणु यत् स धूम-ध्वजः पुरा मैत्र्यवशात् सुतां मे ।
प्रयाचते तद् घटते सतां हि याश्चाऽपि नो ग्रन्थुषु लाघवाय ॥२३५॥

किन्तु, दिव्यप्रभं चानवलोक्यमन्यथापं समारोप्य मुदं ददौ यः ।

एवं स भूपः कपटस्य कूपः समीहते यत् तदसौ करोतु ।

अहं स्थितोऽस्मि प्रतिकर्तुमेनं रोगं हृदं वैद्य इव प्रविद्यः ॥२३७॥

इत्थं मृदुस्पष्टगिराऽतिपुष्टां धैर्याद् विद्युष्टः स ययौ च शिष्टः ।

ज्ञात्वा रिपुं तं रिपुमल्लराज आजहवत् स्वमणिचूलवीरम् ॥२३८॥

(वेतावनादः, अभिप्रयाणं च—) तत्राऽऽगतं प्राञ्जलिमग्रसंस्थं जगाद् राजा मणिचूलवीरम् ।

अक्षौहिणीसप्तकसंख्यसैन्ययुक्तोऽरिमागर्धिमभिप्रयादि ॥२३९॥

दिने दिने त्वं कुशल ! स्वरूपं प्रस्थापयेथा इति राजवाक्यात् ।

प्रमाणमादेश इति प्रणत्य जगाम सैन्यैः सहितैः स तत्र ॥२४०॥

(विषादमहः—) प्रमोदपीयूषपयोचिभग्ने जने ससंगेऽप्यथ रम्यलसने ।

न्यवाहयद् भाग्यवरैरहीनः स तां कुमारेण सखं बहीर्षः ॥२४१॥

(विषादमहः—) प्रमोदपीयूषपयोचिभग्ने जने ससंगेऽप्यथ रम्यलसने ।

न्यवाहयद् भाग्यवरैरहीनः स तां कुमारेण सखं बहीर्षः ॥२४१॥

(विषादमहः—) प्रमोदपीयूषपयोचिभग्ने जने ससंगेऽप्यथ रम्यलसने ।

न्यवाहयद् भाग्यवरैरहीनः स तां कुमारेण सखं बहीर्षः ॥२४१॥

(विषादमहः—) प्रमोदपीयूषपयोचिभग्ने जने ससंगेऽप्यथ रम्यलसने ।

न्यवाहयद् भाग्यवरैरहीनः स तां कुमारेण सखं बहीर्षः ॥२४१॥

उदलुकश्लोकलेपु तत्र चतुर्गुं जातेषु च मङ्गलेषु ।

॥१६६॥

प्रयान्य किञ्चित् मम पुत्रिकायाः करं विमुञ्चेति नृपस्तम्बे ॥२४२॥

(पुत्रस्तम्बस्य यावन्मम—) ऊचे विहस्याऽमरशेखरोऽपि धनुःसमं दिव्यशरप्रपूर्णम् ।

तूणं प्रतूर्णं वसुधाधिनाथ ! यच्छ प्रयच्छ त्वमतो मतं मे ॥२४३॥

राजाऽवदद् देव ! गुणैस्त्वदीयेस्तनूमुखं स्वाङ्गसुखं ददामि ।

पुत्र्यास्तु भाग्येन धनुर्मयाऽऽसं तूणं त्वसाध्यं कथमर्पयामि ? ॥२४४॥

(विन्यामणिः—) तस्मादिहाऽऽस्माककुलेऽस्ति पूज्यञ्चिन्तामणिश्चिन्तितवस्तुदाता ।

एनं गृहाणेति निशम्य हर्षोन्नीत्वा मुमोचाऽथ करं प्रियायाः ॥२४५॥

(प्रतिज्ञा—) इत्थं विवाहस्य महोत्सवेषु कृतेषु राजाऽथ कुमारराजः ।

संस्थाप्य चार्प कनकासनेऽसौ संपूज्य संयोज्य करौ जगाद ॥२४६॥

त्वां चाप ! यथापमहं सुभाग्यान् तत् कथं त्वत्सदृशं निषङ्गम् ।

पूर्णे यदैषोऽत्र मनोरथः स्याद् यास्यामि भोक्ष्यामि तदाऽन्यथा न ॥२४७॥

(नमस्कारो मन्त्रः—) इति प्रतिज्ञाय गिरं स्थिरं तं वीक्ष्य स्थितं भूपसुतं वसन्तः ।

अरं स्मरन् पञ्चनमस्कृतिं सोऽप्यस्थाद् महास्थामनिकामधाम ॥२४८॥

इत्थं स्थितौ तौ नृपतिश्च मत्वा परिच्छेदेनाऽल्पतरेण गत्वा ।

प्रमोदतो विस्मयतोऽप्युपासामास त्रिरात्रं स विवेकपात्रम् ॥२४९॥

(वरुणः—) दिने चतुर्थेऽप्युदिते दिनेशं—निधुमदीपप्रतिदीप्तदेहः ।

फणीभिरोजस्विमणीगणाभिरुद्योतयन् सप्तभिरम्बरान्तः ॥२४९॥

(न इषु—) महोज्ज्वलाभ्यां चलकुण्डलाभ्यां मेरुं जयन् निर्मलपुष्पदन्तम् ।

वरं पृणु त्वं नृपनन्दनेति वदन् पुरोऽम्बूद वरुणोऽरुणेन्द्रः ॥२५०॥

देवेश्वरं सोऽमरशेखरोऽथ निरीक्ष्य नत्वाऽह सह स्मितेन ।

ज्ञानेन जानन् अपि पद्मणेन्द्र ! मां पृच्छसि त्वं हृदयस्य तत्त्वम् ॥२५१॥

(स्तो निष्ठाः—) क्षणं स्थिरीभूय मुजंगमेन्द्रः प्रदर्शयामास निषङ्गयुग्मम् ।

एकस्तयोः कृष्णतरैः शरैस्तु पूर्णौ द्वितीयश्च सुवर्णवर्णैः ॥२५२॥

तं दयामयाणं किल वामहस्ते द्वितीयमेतस्य करे द्वितीये ।

समर्प्यं हृषीद् उपकर्णमित्य प्रभावमाह स्म मुदे तदीयम् ॥२५३॥

(रिपुहो देव पप्रच्छ—) वतंसयित्वा स्वकरी सुरेन्द्रं पप्रच्छ नत्वा रिपुमह्वराजः ।

मूर्च्छां किमेया मम पुत्रिकायाः केनाम्बु दत्तं च वसन्तहस्ते ? ॥२५४॥

कृत्वा प्रसादं सुरराज ! सर्वं संदेहमुच्छिन्धि मदीयमेनम् ।

सूर्योदये यस्य विलोचमान्ध्यं नो याति तद् यातु कथं हि तस्य ॥२५५॥

(स्रष्टः प्रतिवक्ति—) स स्पष्टमाचष्ट सुरोऽथ तुष्टः राजन् ! समाकर्णय दचकर्णः ।

आनायितं चापमिदं यदाऽत्र तदागतः कौतुकतस्ततोऽहम् ॥२५६॥

अपेक्षमाये मयि मण्डपं ते मालां यदा भूपतिपुत्रकण्ठे ।

चिक्षेप साक्षेपकटाक्षवीक्षया मन्ददक्षदक्षदक्षियुगा कुमारी ॥२५७॥

॥२५८॥

तदा च—

स्वस्वामिकोटीरपदप्रहारात् साटोपकोपात् सं तु पद्मभूपः ।

यतः—

प्रायुङ्क्त कन्यामरणाय विद्यां भूता विचिता तु तथाऽभिभूता ॥२५८॥

क्रोधः प्रयोधतरणेरुराहुकल्पः कल्पद्रुमप्रतिमधमं विनाशवर्द्धिनः ।

स्नेहासृतयुतितनुक्षयपक्ष एष वर्ज्यः सतां हि महिमान्बुरुहे हिमानी ॥२५९॥

तथाच—

सर्वाचारविचारज्ञः सर्वशास्त्रविशारदः ।

सर्वधर्मानुरक्तोऽपि कोपात् पापं करोत्यहो ! ॥२६०॥

वसन्तसेनस्य तु हस्तपद्मे तुष्टेन मन्त्रस्मरणाद् मयैव !

न्यषायि नीरं हि सुताङ्गपुष्टिविधायि बन्धुममदमदायि ॥२६१॥

भाग्यात् कुमारस्य वसन्तसेनस्यैकाग्रमन्त्रस्मरणाच्च तुष्टः ।

पुराऽन्यपुण्यादसुतोऽथ मन्त्रात् सुखं भवेदत्र भवेऽन्यथा न ॥२६२॥

(परोक्षिमन्त्रप्रभावमहिमा—)

कल्याणसंततिवर्नीनवनीरवाहं सौभाग्यवद्विधनपल्लवपुष्पकालम् ।

आलानमाश्रयकृते जलपेः सुतायाः भव्या सुवि स्मरत भोः ! परमेष्ठिमन्त्रम् ॥२६३॥

(सुतो गतः—) एवं वचस्तस्य नरेश्वरायाः श्रुत्वा मनोर्हत्य पपुः प्रमोदस्य ।

१ उदरगुहः—महागुहः । २ कल्पद्रुमसमानपर्याविनासने अग्निः । ३ अमृतपुतिबन्धः । क्षयपक्षः कुण्ठपक्षः । ४ कल्पलताशने विलम्बः क्रोधः ।

५ वनी कलम्बः । ६ जलपेः सुताया स्वस्याः आलानवत्यन्वयः । ७ कलम्बः ।

यावत् प्रणेषुर्विनयात् ततोऽपुं तावत् तिरोऽमृदुरगाधिराजः ॥ २६४ ॥
(एको नः—) एको नरोऽयो मणिवलवीरसैन्यात् समभ्येत्य तदैव तत्र ।

कृत्वा प्रणामं नृपपादमूले कृताऽञ्जलिः प्राञ्जलिवागुवाच ॥२६५॥
धूमध्वजोऽसौ शिवमन्दिरेशः संमील्य मृपान् भविताऽस्त्यऽमित्रः ।

युतस्वरूपं कथितं प्रवीर ! प्रस्थापितैर्गूढनरैर्नरेन्द्रैः ॥२६६॥
(युवाय ता—) तस्येति धारयात् सृष्टिमान् नृपेशः कोटीरयेन् स भृकुटी ललाटे ।

हृत्क्रोधधूमध्वजधूमवल्ली हर्षोर्वरीन्द्रो द्रुतवाचमूचे ॥२६७॥
पर्यप्यन्तां महाभ्या निजजवभरतः क्रान्तविश्वा क्षणेन

सज्यन्तां सवृजजेन्द्रा मिलवलिपटलैर्वीनतैः सेव्यमानाः ।
योधाः ! संनष्टां भो ! रणसलिलनिर्धेमन्यने मन्थशैलाः

मृपाः ! संभूयतां च प्रवलरिपुकुलप्रत्यनीकैरनीकैः ॥२६८॥
उदित्वैवं राजा स तु निजसमाजाच्च तरसा रयादुत्थायाऽथ द्विरदनेवरं लक्षणाधरम् ।

प्रसह्य प्रारुह्य प्रतिनृपेणासह्यमहिमा-ऽहिमाशुः पूर्वस्या नगमिव पुरा प्रोद्वगत इतः ॥२६९॥
(अमरशेखरकुमारोऽपि समिन्धो युवे च्चाल—) ततः कुमारोऽमरशेखरोऽपि मित्रेण चापेन च चारुसूतिः ॥

चन्द्रावतंसः स्वसहोदराणां शतत्रयेणाऽनुगतोऽभ्युपेतः ॥२७०॥
(अक्षौहिणीनवकम्—) एवं तदा तंश्चुपि तत्र राशि मृपाः समीपं समुपेयुरन्ये ।

अक्षौहिणीभिर्नवभिर्मितं तद् बभूव सैन्यं रिपुदैन्यदायि ॥२७१॥

भेरीभा झारभारैः सुरपतिसदने गायतस्तुम्बरोस्तु स्थानं यच्छन् हयानां स्थपुटखुरपुटस्फोटनैस्तालदानम् ।
कुर्वन् पातालमूले युजगपतिपुरो नाटके जायमाने सोऽचालीद् दिग्गजेन्द्रानपि हि बधिरयन् प्रौढढक्कादिनादैः॥

(एतर्त्तो गिरिः—) ततो रथावतंगिरौ ससैन्यं स्थितं नृपस्तं मणिचूलवीरम् ।
(जगाद शीघ्रं चल भो ! यथाऽथ च्छिनक्ति तं छद्वापरं स्वशत्रुम् ॥२७३॥

(राजशृगाङ्गे मन्त्री—) मन्त्री ततो राजशृगाङ्गनाभा राजानमानम्य तदा जगाद ।
स्वामिन् ! समाकर्णय नीतियुक्तां विज्ञप्तिमेकां सच्चिर्वैकचित्तः ॥२७४॥

(नतिशायम्—) रागस्थितौ तीव्रतरं व्रतं यन्मार्गश्रमे गद् बहुनीरपानम् ।
यत्कोपतः प्रोद्धतशत्रुयुद्धं तन्नायतावायतसौख्यहेतुः ॥२७५॥ तथाच—

रात्रौ स्वनेत्रे विनिमील्य यां सिद्धान्तमप्रेक्ष्य तपोविधानम् ।

शस्त्रोरनालोक्य बलप्रयाणं नैतत् प्रभो ! चारुविचारचारि ॥२७६॥ अन्यच्च—

(अश्रगेहम्—) यथाऽश्रगेहोपगतः प्रदीपो वातोपघातेन विनाशमेति ।
तेजस्वितेजोऽपि तथा प्रशान्तेर्मध्यस्थितं कोऽपि विहन्ति नैव ॥२७७॥

प्रौढप्रवीरक्षयहेतुद्धं नीतौ निषिद्धं नृप ! सर्वथैव ।

तच्चेत् समानादिभिरेति सेवां रम्यं तदा नेत्यमतो रणं स्यात् ॥२७८॥

१ तुम्बरः—देवगायको गन्धर्वः । २ आयतौ भविष्यति । ३ गमनम् । ४ अश्रगेहम्—अश्रेण रचितं दोषरक्षागेहम्—गाथायाम्—'अनरक्तं फानस' ।

५ मामादिभावैः ।

(लास मिश्र—) श्रुतेत्यमात्यस्य वचः स्वसैन्यं संस्थाप्य दूतस्य दूदी स शिक्षाम् ।
भोः ! प्रोद्धतैरेव वचोभिरेनं युद्धेयतं त्वं कुरु न प्रशान्तैः ॥२७९॥

(सप्तमः) ततः स दूतो जयतोऽभ्युपेत्य घूमध्वजं वाचमुवाच ॥२८०॥
हितं सुनीत्या सहितं मित्रं मे वचः शृणु त्वं नृप ! सावधानः ॥२८०॥

यद् मूषविद्यापलये त्वयाऽस्य सुतो हृतो यच्च विवाहमध्य ।
पद्मः कुमार्या विचकार यिष्म तेन प्रकोपाकुलितोऽरिमल्लः ॥२८१॥

सर्वभित्तारेण रसाधिपस्त्यां सर्वत्र सारभृतः प्रधानैः ।
 क्रुद्धोऽपि रुद्धोऽस्ति तव प्रबोध-हेतोस्ततोऽस्मि प्रद्वितो हिताय ॥२८२॥

(१८) काले— विचार्यं तत् त्वं निजसौख्यतत्त्वं स्थानमाधाय समाधानाथ ।
श्रुत्वेति दूतस्य वचः स राज्ञिभुजं निजं प्रेक्ष्य बलाद् यभाषे ॥२८३॥

(इत्यस्य निष्ठा—)
 कण्डूलदोर्मूलमुजानुकूलं वाक्यं प्रवक्तुः, कनकस्य जिह्वा ।
 एतस्य दूतस्य तु मन्त्रिराजः ! प्रदीयतां मत्प्रमर्देन दानम् ॥२८४॥

(तृणमुक्तं नक्षत्रं) बद्धाच्च विद्यावलये यथाऽस्य सुतो गृहीतोऽथ तथाऽरिशीर्यैः ।
स्वशौर्यदेवीपुरतस्तु नालि-केरीफलस्फोटनिकां करिष्ये ॥२८५॥

१ अरं क्षीप्रं सरत् । २ समाधिना समाहितो भव । ३ प्रवक्तुर्दुतस्य । ४ विद्यामण्डले । ५ देवीपुरतो हि नालिकेरस्फोटो विभ्रुतः, अत्रापि स्वर्गीर्देवी पुतःस्तुगर्भिनाशिकेरस्फोटः । ६ नातिकेय ।

संभानसंधो न हि मेऽस्ति चित्ते चित् तेऽस्ति तन्मेऽद्ध्युगं नम त्वम् ।
रे दूत ! गत्वा कथयेति तस्य पुरः पुरं प्रेतवतेयियासोः ॥२८६॥

(इति पुराणम्—) प्रसह्य दूतं स नृपोऽप्रसह्य-शौर्यो विरुज्य स्वमहीमहेन्द्रैः ।
युक्तोऽचलचारुचमू समूह-श्चमूरवक्रतरं स शूरः ॥२८७॥

एवं सुबं कांचिदपि व्यतीत्य धूमध्वजेन क्षितिपेन सर्वा ।
सेना रसेनाऽर्गलितेन तेन चक्रेऽथ चक्रणं समानरूपा ॥२८८॥ तथाहि—

(तेनां यशस्वतो विधाय चचाल धूमध्वजः—) अष्टाभिरक्षौहिणिकाभिरष्टावरानरित्रासकृते चकार ।
मुखेषु तेषां परितस्तथाऽष्टौ स्पष्टौजसो भूमिपतीन् सुमोच ॥२८९॥

अक्षौहिणीर्द्वादश नेमिरूपा धूमध्वजस्तत् परितो न्यधत् ।
अक्षौहिणीभिः स्वयमष्टभिश्च युक्तस्ततो नाभिमभिस्थितोऽसौ ॥२९०॥
समग्रसैन्यस्य पुरः प्रयागे न्यवीविशत् पद्मनृपं महेन्द्रम् ।

रत्नध्वजं स्वाङ्गजपञ्चशस्या वामेऽमुचद् दक्षिणतोऽथ शूरम् ॥२९१॥
सहोदरं स्वं शिविरस्य पांश्वर्णी भूपोऽमुचद् मेघरथाऽभिधानम् ।

इत्थं समग्रं स विधाय सैन्यं चचाल शस्त्रनभि धूमकेतुः ॥२९२॥

१ तैपिकरणप्रतिज्ञा । २ 'चेत्' कथं 'चित्' । ३ प्रेतपतिपुर-यमपुरम् । ४ अध्वप्यशौर्यः । ५ चमूरेण झूलतम् (रवः शब्दः) । ६ शत्रुतो-
भाय भगंत इव जातेन-आश्रयाय-भागवित्यो-अर्गलः । ७ चक्रेण समानरूपा-चक्राकारा । ८ अष्टौ अत्रान्-सैन्यस्य चक्रान्वृत्तने भरणाणामाकारेण
धूमध्वजस्या जातने । ९ पार्श्वः-आश्रयाय-पत्नी (पगनी)

नृतस्य यापयेन किलाऽष्टविंश-अक्षौहिणीभिः सहितं रिपुं स्वम् ।
धूमध्वजे ते रिपुमहाराजोऽभ्यायान्तमाकर्ण्य बभूव सज्जः ॥ २९३॥

रमानेऽयं देवोर्मणिचूलवीरं स्वकं हृतं कालमुखोभिधं च ।
अक्षौहिणीपञ्चकयुक्तमेव सुमोच संकोचकृते रिपूणाम् ॥ २९४॥

पन्द्रायतंसं किल दक्षिणाद्रे द्वितीयपक्षेऽमरशोवरं च ।
अक्षौहिणीनां सहितं चतुर्लेकैकशोऽस्थापयदेव राजा ॥ २९५॥

संयमिनीः पञ्चसहस्रहस्तिस्थितैर्भटविंशतिभूमिपैश्च ।
पुक्तः स्वयं पक्षयुगान्तराले तस्थौ सुसज्जो विद्युतातपन्नः ॥ २९६॥

अक्षौहिणीभिरित्यभिः समेतं वज्रायुधार्थं मणिवलेपुग्रम् ।
जिनाचर्चानुष्टुटेन्द्रदत्त-शक्त्यायुषं सोऽथ सुमोच पुच्छे ॥ २९७॥

चिरङ्गिणीमेव रिपुप्रमाथी विधाय सर्वां गरुडस्यै मृत्यां ।
चञ्चल मन्दं रिपुर्वशकन्द मोन्मूलनेच्छुद्विपवन्द्यः सः ॥ २९८॥

अनीकयोर्गोजनपञ्चकेन तयोस्ततः संस्थितयोर्नृपां तौ ।
सशोभयामासतुरुस्तुको तत्र क्षेत्रे रणायोत्कटधैर्यधुर्यौ ॥ २९९॥

(सुभटानां वार्ताः—) दिनत्रयं सैन्ययुगेऽपि सर्वे-योधा-ऽऽयुधानां पुरतः प्रमोदात् ।
महोत्सवं भोजनिकां विधाय सचकतुस्तौ सुभटान्नरेन्द्रौ ॥ ३००॥

१ पञ्चयुग-भाषाणाम्-चरितम् । २ कर्मक्षेत्रः । ३ सेनाम् । ४ सैन्यं गणवन्धुदे योजितम्-युद्धाकारेण प्रयुक्तम् । ५ द्वियो-दस्ती । ६ द्वयोः सैन्ययोः । ७ युगं द्वयम् ।

ते क्षत्रियाः श्रीजिनमर्चयित्वा ययाचिरे प्राञ्जलयः प्रणम्य ।

अत्र व्रतं क्षत्रमखण्डमस्तु परत्र भक्तिस्त्वयि वीतराग ! ॥३०१॥

(भार्या-भगिनी-अननीभिः कृतमाङ्गलिकया मदाः—) भार्याभिरेके भगिनीभिरेके वृद्धाभिरेके जननीभिरेके ।

बीराः प्रचेतुः कृतमाङ्गलिकया हर्षप्रकर्षादिति दुष्प्रथर्पात् ॥३०२॥

(पुढतामात्मः—) पण्ड्या तियौ मङ्गलवासरेऽथ रणार्थवाच्येषु घनं रणतस्तु ।

शुटस्तु लोहेष्वपि कण्टकेषु नत्वा नृपं तेऽभिरिपु प्रचेतुः ॥३०३॥
रथी रयेश हयिनं हयेशः पत्तिः पदातिं सगेजं गजस्थाः ।

घन्वी घनुष्मन्तमथो जगाम स्पर्धाप्रवृत्ते प्रयत्नेऽत्र युक्ते ॥३०४॥
इत्थं रणेऽस्मिन् रिपुमह्ययोधैः क्रोबोद्धतैर्वरिगणोऽग्रेणोऽपि ।

व्यावर्तितः शैबलिनीजलौघो वृद्धोपि चार्धेरिव दुस्तरङ्गैः ॥३०५॥
सैन्यं सदैव्यं न निजं निरीक्ष्य महेन्द्रराजोऽभिरिपूनिर्णय ।

मत्वा तमप्युत्थितमत्र कालवक्त्रस्तमागाद् रिपुमह्यपुत्रः ॥३०६॥
शरैः शरान् दक्षतया श्रिपन्तो खड्गेन खड्गं परित्वण्डयन्तौ ।

परस्परं युद्धमरं चिरं तौ प्रचक्रतुर्विभ्रमनो हरन्तौ ॥३०७॥
(एते महेन्द्रराजः—) स मल्लवत्कुलमुजोऽतिधैर्याद् महेन्द्रराजं च रणे गृहीत्वा ।

कूर्ममाण्डवन्निष्ठुरभूमिपीठे मास्फोटयत्कालमुखोऽतिकालः ॥३०८॥

१ रणगोरी । २ अश्वारोहिणम् । ३ गजरोहिणम् । ४ घटुर्वर्तः । ५ घणनं गणः-संख्या-अवकाशः-अगणः । ६ इत्याय । ७ कूर्ममाण्डव-कोष्ठ ।

महेन्द्रराजं निहतं निशान्य स पद्मभूषोऽथ सुमोच बाणम् ।
काण्वेन विद्धः किल तेन कालोऽकाण्डेऽपि जातः सकलोऽपि नीलः ॥३०॥

(एतः पद्यः सम्पूर्णः—) विषेण विद्धं तमेवैष्य कालमुखं गतं कालमुखं ज्वन ।
कुन्धो द्यावे मणिचूलवीरः शस्त्रैस्तथाऽस्त्रीः सहितोऽहितं तम् ॥३१०॥

स पद्मभूषोऽथ सुमोच बाणं तमोभुतं विश्वमतो बभूव ।
शरं स वीरस्तु विमुच्य भातुं-शतैरेः सैन्यमतापपद्य ॥३११॥

(एतन्मो एतः—) मुक्त्वा शरं पद्मभूषो हिमेन प्रक्रमयामास तन् रिपूणाम् ।
वीरस्तदैवाऽग्निशरेण भस्मीचकार पद्मं सविकारचित्तम् ॥३१२॥

निहत्य पद्मं मणिचूलवीरश्चाल पावद विकारालमूर्तिः ।
रत्नचजेनाऽऽशु शरेण तावत् त्रिशद्व्रजेन्द्रः सहितो हतोऽयम् ॥३१३॥

(एतो मणिचूलवीरः—) बन्ध्रावतंसो मणिचूलवीरं हतं धिलोक्याऽनवलोक्यरूपः ।
रत्नचजं तत्र महामुजं तं योधः स्फुरत्क्रोधयुतो हरोऽथ ॥३१४॥

बन्ध्रावतंसोऽथ शरदयेन चिच्छेद कर्णौ युगपत् तदीयौ ।
उवाच रत्नचजमेव गच्छ जीव स्वकीयं हि भयाऽसि मुक्तः ॥३१५॥

सतोपकोपः स्फुटतैटकेन खड्गेन युक्तः स हयं विमुच्य ।
यावद् दधावेऽथ तदाऽसिमस्य चन्द्रावतंसः शकलीचकार ॥३१६॥

१ बाणमवेष्टि । २ नीलः—रक्तारहितः—मुक्तः । ३ कालमुखं मरणम् । ४ अहितः चन्द्रः । ५ किरणशतैः । एतत् शरं तापकम् । ६ एतद् अर्ध
विष्णुम् । ७ एतत् शरं शङ्खम्—भूयन्ते हि महाभाले अन्यस्वादीनि शस्त्राणि । ८ दुर्भयत्वेन न द्रष्टुं शक्यं रूपं यस्य । ९ खण्डं चकार ।

रत्नध्वजोऽसौ तरवारिहीन-हस्तोऽप्युपानते समुपेत्य तत्र ।

चन्द्रावतसं गगनेऽतिदूरं चिक्षेप साक्षेपमुजो जवेन ॥३१७॥
रत्नध्वजभाटभिरुन्निपवतैः क्षणं प्रपवतैः स तु लेखितः स्वे ।

आविष्टचित्तो मणिचूलपुत्रोऽधाविष्ट तं शत्रुमथो निहतुम् ॥३१८॥

(निहतो लक्ष्मणः—) रत्नध्वजं तं च निहत्य शक्याः सोऽघातयत् तत्सहजान् स्ववीरैः ।

रणं जगाहे रिपुमह्युर्ब्रज्रायुधतैः सुभट्युतोऽयम् ॥३१९॥
ततः सुतं स्वाङ्गजपञ्चराया युतं हतं धूमदपो निशान्य ।

सुरेन्द्रदत्तादिनरेन्द्रयुक्तञ्चालः कालप्रतिमो रिपूणाम् ॥३२०॥ नतञ्च—
चलनं चलतं सर्वं सत्त्वरं भो नरेन्द्राः ! दृष्टं दृष्टमा मा भो भद्राः ! शुद्धबंशाः ।।

हत हतमरिष्टन्दं सर्वमेवाऽयुनेति प्रवदति चलितेऽस्मिन् बुधुमे शत्रुपक्षः ॥३२१॥
गजै रथास्तैस्तुरगा अमीभिः पदातयो व्याकुलिता निपेतुः ।

अतश्च धूमध्वजपञ्चवर्ति-वीरैः शरान्धं तमसं चितेने ॥३२२॥
प्रभंश्यमानं रिपुभिः श्वसैन्दवं सर्वं विलोक्याऽमरशेखरोऽसौ ।

उत्तोलफालप्रवर्णाश्वसंस्यञ्चालः शुभाध्यभटान् समग्रान् ॥३२३॥
अनेकवीरैः सहितं तमेक-चित्तं विलोक्याऽमरशेखरं ते ।

तत्सुम् पुनरे रिपवो मनस्ये श्रीभीमराजे हि यथा तर्कसि ॥३२४॥

धूम्रपत्रोऽधामरशेखरं तं गजस्थितो वीक्ष्य तुरंगमस्थम् ।
स्वयं स शिष्याय हयं यतोऽत्र क्षत्रव्रताशैव चलन्ति धीराः ॥३२६॥

भट्टेषु तत्राऽधामरशेखरस्य पुरोऽप्यऽतिष्ठत्यु स धूमकेतुः ।
संसर्गरः संगरेहेतवेऽमान्न स्यादुमिष्टे हि तदा बलिष्ठः ॥३२६॥

अस्त्राणि शस्त्राणि समागतानि स्वहेलया तावकहेलयन्तो ।
न प्रापतुः पारभरं सतृणमभ्य-भन्याविव संभवस्ये ॥३२७॥

(ममत्त भूयान् भगतेभ्यः—) उविग्नचित्तोऽथ स धूमकेतुं कृत्वा हयं तं गदया जघान ।
तुरंगयुक्तोऽमरशेखरस्तद् ममज्ज भूयामिह जानुमानः ॥३२८॥

ततोऽनुभूय क्षणमेव मूर्ध्नि पादौ समाकृष्य पुनः संचितः ।
तदा गदामात्मकरैः गृहीत्वाऽवचूर्णयामास शिरांसि शत्रोः ॥३२९॥

पावन्ति लण्डानि कुमारराजश्वकार शत्रोः शिरसां रणेण ।
तावन्ति वयन्ति शराबलीभिर्जातात्रि रूपाणि तु धूमकेतोः ॥३३०॥

तदा कुमारोऽपि वसन्तसेनस्तूणं गृहीत्वा धरणेन्द्रदत्तम् ।
शत्रोः शरीराणि शरैर्विनीलैर्विव्याध स व्याधवदेणवृन्दम् ॥३३१॥

अतान्तरे दूरगतः सुरेन्द्र-दत्तस्त्वज्ञानंस्तनयं स्वकीयम् ।

धूमध्वजे प्रीतियुतोऽष्टपष्टि-बाणजघानाऽमरशेखरं तम् ॥३३२॥

(स एव च मुहूर्तः—) अचिन्तिताऽऽयातशरप्रहारमुमुहं तन्नामरशेखरोऽथ ।

कुमारमुक्तैर्घरणेन्द्रबाणैर्धूमध्वजैश्चैकतनुर्ममार ॥३३३॥

संमूर्छितं वीक्ष्य निजं वयस्य वसन्तसेनः परमेष्ठिमन्त्रम् ।

स्मृत्वाऽष्टपष्टिप्रसृतिप्रमाण-नीरेण तन्नामरशेखरं शीघ्रम् ॥३३४॥

(गतमुहूर्तः—प्रमाणोऽमरशेखरः—) तेनाऽभिवेकेण कुमारदेहात्-शल्यानि निश्चक्रमुरक्रमेण ।

ततः प्रसन्नोऽमरशेखरोऽयं क्षेत्रं निरीक्ष्येति दयार्द्रमूचे ॥३३५॥

हाहास्तिकं तारतरोमरावं हुंहुं हया हुंकृतिकण्ठकण्ठाः ।

हाहाहहा वीरवरा बरे(ही)ही नाथहीना विलपन्ति वधवः ॥३३६॥

हे हे रणोऽयं सकलोऽपि निन्यो धिग् यतो जीवगणो हतोऽथ ।

अहो महादेषविशेषं येष नरस्तु गच्छेन्नरकं हि येन ॥३३७॥ यतः—

जं न लहइ संमत्तं लहूण वि (०)

नवि तं कुणइ अमित्तो ।

सुहुं वि सुविराहिउ समत्थो वि (०)

तो बहुगुणनासाणं (०) ॥

यन्न लभते सम्यक्त्वं लब्ध्वाऽपि-

नाऽपि तत् करोति अग्निप्रः ।

सुष्ठु अपि सुविराघयितुम् (१) समर्थोऽपि

ततो बहुगुणनाशानाम् ॥

१ प्रवृत्तिः—भाषायां पसली-श्लोको । २ युगपत् शीघ्रम् । ३ एते जायमानानां शब्दानां सूचनम् ।

वमन्तमेनोऽथ जगाद देव । वाक्यैः सशोकैर्जनमानसानि ।

भिनत्सि, किञ्चित् तव काऽपि शक्तिः समस्ति तज्जीवय सर्वमेतत् ॥३३८॥

मातृपुत्रस्तवाऽन्यतुरंगमं स्वं पीतेन बाणेन घनं जघान ।

नीत्वा निपङ्गं सह पीतबाणं सजीवमेतं नृपसूँ रुरोह ॥३३९॥

(पृथगत्र-पद्मार्ज गदैऽपि घृणा श्रीकृष्णः—) सुयणंयणैरभृताब्जबाणैः प्रविध्य हस्त्य-श्व-पदातिसैन्यम् ।

तज्जीवयामास दयार्द्रचित्तः क्षेत्रेऽथ घूमच्चज-पद्मवर्जम् ॥३४०॥

घूमच्चजांश्चे स्तितबाणाविद्धं न पीतबाणा विदधुः प्रवेशम् ।

स पद्मदेहस्य तु भस्मपुञ्जः कणं कणेनैव गतोऽग्रतोऽपि ॥३४१॥

(देवपुत्रजीविनाय बाणेन्द्रात्पथना कृता अमरयोगेण—) आश्वयंयुक्तैः स्तुवति प्रकामं नरेन्द्रवर्गेऽमरशेखरोऽथ ।

आराधयामास 'धरे(रणे)न्द्रदेवं कृत्वोपवासत्रयमेकचित्तः ॥३४२॥

(आत्मे बाणेन्द्रः—) अथाऽम्यरे तं धरणेन्द्रदेवं चिलोक्य भूमीशसुतो बभाषे ।

कृत्वा प्रसादं सुरराज ! घूमच्चजं तथोज्जीवय पद्मभूपम् ॥३४३॥

जगाद देवो ननु विस्मृतं किं मया तदाऽवादि तवाऽग्रतोऽपि ।

यद् भस्मरूपं मम बाणविद्धं विमुच्य जीविष्यति सर्वं एव ॥३४४॥

तवोपवासादिकसत्त्वतोऽहं तथाऽपि हृष्टोऽस्मि कुमार ! गाढम् ।

धर्मप्रकम्पोऽङ्गिषु सानुकम्पो यः स्यात् स धन्यो हि नरो धरायाम् ॥३४५॥

(धर्मचक्र-पत्रयोः उत्तरकृतम्—) एवं गदित्वा धरणेन्द्रदेवे स्वस्थानयातेऽमरशेखरोऽयम् ।

ततस्तयोरुत्तरकृत्यकृत्यं प्रकारयामास विधेर्निर्वासाः ॥३४६॥

(गुरुरदत्तस्य स्वपुत्रेण समागमः—) स्फुरत्प्रभावं सविवेकभावं निशम्य धूमध्वजशशुर्मेनम् ।

आश्चर्यतोऽभ्येत्य सुरेन्द्रदत्तो यावच्च तावत् स्वसुतं ददश ॥३४७॥

सुरेन्द्रदत्तोऽपि सुतं समीक्ष्य विपादतः साश्रु जगद पाणिभिः ।

पूर्वं त्वया यः परिलाहितोऽसौ सुतो हतो हन्त हताश ! हस्त ! ॥३४८॥

(सुरेन्द्रदत्तस्य मूर्ध्नि—) यावत् कुमारो जनकं निरीक्ष्य सोत्कण्ठमुच्चिच्छति तत्प्रणत्यै ।

सुरेन्द्रदत्तो नृपतिः स तावत् लुलोठ मृषीठमकुण्ठमूर्ध्निः ॥३४९॥

कथं कथं मूर्ध्नि मे पिताऽयमित्युबधाचं नृपजं निरीक्ष्य ।

दृष्टः सुरेन्द्रं रिपुमल्लमृषोऽप्यचीकरत् सज्जमथोपचारैः ॥३५०॥

शीतोपचारात् सुतदेहसंगात्रिजापराधंस्मरणात् सुरेन्द्रम् ।

यथाक्रमं स्वल्पगतोग्रमूर्ध्नि दृष्ट्वा जनोऽस्यात् सकलाः सद्युःखः ॥३५१॥

मोक्षप्ररोहः कथमस्य राज्ञो निवार्यतां चेति (चेत् ?) मथो भिगद्य ।

चिन्ताञ्चिताञ्चेतसि यावदस्थुस्तावन्नुपाः स्वे ददशुमुनीन्द्रम् ॥३५२॥

(अन्तीकाः पादः—) ऊर्ध्वं नरेन्द्रेषु विलोकयत्सु रत्नध्वजोऽस्त्युत्सुकवाचमूचे ।
अहो प्रदीयोऽत्र पितृव्य एष श्रीकीर्तिचन्द्रः समुपैति भाग्यात् ॥३५३॥
संगोऽप्य इस्तौ बहुहयंतोऽप्य सर्वेषु श्रेषु समुत्थितेपु ।

यतिश्चतुर्गन्धर्वो धरायामवातरत् तत्र तपःपवित्रः ॥३५४॥
स्रगात् कृते विस्तृतमण्डयेऽत्र सिंहासनेऽस्तौ निपसाद साधुः ।
अथो ययोक्तेन गुरुक्रमेण नेमुनरेन्द्रा मुनिराजमेनम् ॥३५५॥

इतः कुमारो जनकं स्वकीयं सुरेन्द्रदत्तं वृषमाह हर्षात् ।
मात ! त्वमुत्थाय जवेन साधु-पादाम्बुजे किं न नमस्करोषि ॥३५६॥

इदं वचस्तस्य सुग्रासंघर्षं श्रुत्वा सधर्मः स सुरेन्द्रदत्तः ।
हित्वा रयाद् दुःखविषं मुनीन्द्रं नत्वा नरेशः समुपाविवेश ॥३५७॥

एवं सममेऽपि नरेन्द्रवर्गे साम्यप्रविष्टे पुरतो निविष्टे ।
मृत्वोत्थिताः किं वयमत्र यूयं वेत्थं प्रवीरेषु मिथो वदत्सु ॥३५८॥

(अतिचन्द्रल देवता—) वैराग्यधीतेषु संभा-जनस्य साधुस्तदा मानस-भाजनेषु ।
परात्मनः पुष्टिकृतेऽप्य ताप-शान्त्यै न्यघाच्छीतलगोरसें सः ॥३५९॥ तथाहि—

आयुः सदा वायुचरं नराणां वातोद्धताग्नीजवदङ्गमङ्ग ! ।

१ सुधासुप्तम् । २ धर्मवदितः । ३ समतां प्राप्ते । ४ वाणीरसोऽपि गोरसः ।

पद्मस्थिताम्भःकणवत्त्वनित्या रामाभिषङ्गाश्रमाः प्रसङ्गाः ॥३६०॥

दुष्प्राप्यमानुष्यतंरीमवाप्य रजोभरैर्मृदजनस्तु दक्षः ।

सद्धर्मरत्नैर्भरतीह येभ्यो भङ्गेऽपि तस्या लभते महर्द्धिः ॥३६१॥

ऊर्ध्वं गते पुंसि रजःसमूहो यथाश्वपुरात् प्रलयं प्रयाति ।

अनेहसा सा (से) ह्रियते तथाशु स्थितेऽपि जीवे कणशः शरीरम् ॥३६२॥

बिम्बं विचार्य त्वनिर्धार्यनाशं भोः । पापकार्यं न ततोऽत्र कार्यम् ।

कृत्यं पुनर्निर्मलपुण्यकृत्यं यशो यतः स्याच्च वशोऽपि मोक्षः ॥३६३॥

धिग् धिग् भवं यच्च हि मान-लोभ-व्यामोहतो निर्मलबुद्धिलुप्तैः ।

सुतेन तातो जनकेन पुत्रः प्रहण्यतेऽन्योऽन्यविवेकनाशात् ॥३६४॥ अन्यच्च—

अधर्मराद् क्रोध-मदाश्वयुक्ते स्थितो जवाद् मोहरयेऽत्र यस्य ।

विशेत् पुरं तर्जजसां भरेण सोऽन्यो हि पश्येन्न गुरुज्ञ देवान् ॥३६५॥

तस्माद् महापापमयं विहाय संसारवासं ननु भव्यजीवाः ।

श्रीजैनधर्मे सततं यतध्वं यतः स्फुरत्केवलमङ्गलं स्यात् ॥३६६॥

एवं मुनिज्ञानघनः पवित्र-वाक्यामृतैर्भव्यमनःसरांसि ।

भृत्वा स यावद् विरराम तावद्देव्य तैस्तल्लहरीष वाणी ॥३६७॥

१ गमा-की । २ तगि-नीः । ३ रत्नभूतायास्तर्था भ्येऽपि महर्द्धिलभते । ४ अवश्यं, नाशो प्राप्त्य तत्त्वं । ५ कलिते नगरे वा । ६ मोहरणरजसांम् ।

मायंऽहमाऽयोगतिसंगतं यद् विद्यातुकामा वयमय सद्यः ।
योगप्रदीपेन निषितास्तद् विद्यो महद्ग्रथो हि भवेद् महत्त्वम् ॥३६८॥

युद्धं प्रभो ! जीविकायकाय—व्यप्यतो दुष्कृतपद्मगन्तान् ।
समुद्धर त्वं वरणप्रहीणान् परोपकाराय सतां हि शक्तिः ॥३६९॥

मन्त्रोबसुस्त्विति सभाजनेऽस्मिन् मौनं अस्मिन् साधुरसौ यभाये ।
याचच्छ्रेवात्मसमाधिना भोः श्रीजैनधर्मं विविधिप्रकारम् ॥३७०॥

(गुणवत्तो दीक्षितः—) सुवक्ष्यामि जगाद नत्वा मुनिपादपद्मे ।
दीक्षाप्रदानेन सुतप्रहारप्रदं विशुद्धं कुरु मां यतीन्द्र ! ॥३७१॥

असारसंसारभवोमपाप-विपाकवैरूप्यमिति प्रणिन्य ।
श्रीजैनदीक्षां विनयावनम्रो जग्राह कुम्राहविमुक्तचित्तः ॥३७२॥

(धूमण्यगमिणः प्रवर्जिताः—) इतश्च—धूमध्वजराजदारा वीराग्यतः पञ्चशतीमितास्ते ।
वैधव्यवैधुर्यमरप्रणुला विमुच्य गेहं जगृहुर्ब्रतानि ॥३७३॥

वसन्तसेनेन युतः कुमारः सियेविपुः स्वस्य पितुः पदाब्जे ।
व्रतं ययाचे व्रतिनं प्रणम्य पुत्रा न कष्टं गणयन्ति भक्तैः ॥३७४॥

(अमरसेनारः प्रेरितः कीर्तिचन्द्रेण आवागच्छन्नाचरणे तपसि, दत्तं च तद्विधियुक्तं पुस्तकम्—)

१ अहः पापम् । २ व्यपायो नाशः । ३ भावसाहितम् । ४ माम् । ५ सेविषुमिच्छुः ।

साधुर्बभाषेऽमरशेखरं तं त्वन्नोगकर्मास्त्यति भो ! गरीयः ।

यदा भवेऽस्मिन्न भवेविरक्तः आचाम्लचन्द्रं तु तदाऽऽचरेस्त्वम् ॥३७५॥
'आदिश्यतां तस्य विधिस्ततो मे' प्रोक्तेऽमुना साधुरवगं विचार्य ।

आचाम्लचन्द्राचरणेन युक्तामेनां गृहाणाय सुपुस्तिकां तत् ॥३७६॥
तां पुस्तिकां सोऽमरशेखरस्य समर्प्य पाणौ मुनिकीर्तिचन्द्रः ।

जगद् भोक्तावदिमां मदीयां शिक्षां समाकर्णय सावधानः ॥३७७॥ तथाहि—
(कीर्तिचन्द्रस्य शिक्षा—) भक्तिं जितेन्द्रे सुदृढां दधीयाः सदा दयां जन्तुषु संदधीयाः ।

दीनेषु दानं दमवान् दधीयाः सद्गुरो महद्गुरो मत्तिमादधीयाः ॥३७८॥
किं बहुना— ? यथा प्रसीदन्ति सुराः समग्राः यथा विपीदन्ति न बन्धुवर्गाः ।

यथा न सीदन्ति गुरुपदेशा यथा निषीदन्ति तनौ गुणौघाः ॥३७९॥
यथा च न ग्लायति कीर्तिवल्ली वृद्धो यथा ग्लायति नैव धर्मः ।

राज्यं प्रकुर्वन्नपि स्वर्गवन्तथाऽऽयतेथाः सततं कुमार ! ॥३८०॥
ततश्च— (रिपुमहाराजार्दन् भावकान् कृत्वा जगाम कीर्तिचन्द्रः—) मुनौ समौने रिपुमहाराजश्चन्द्रावतंसो मणिचूलवीरः ।
रत्नध्वजः कालमुखस्तथाऽन्ये ययाचिरे वीरवराः सुधर्मम् ॥३८१॥
(नगरो जयन्ती—) गार्हस्थ्यधर्मं स निधाय तेषु साधुर्जंगामाय ततोऽन्यदेक्षे ।

१ त्वं भवे । २ उवाच । ३ सर्वम्-अल्पम् ।

विद्याधरेन्द्रास्तु मियः स्ववैरं विमुच्य जगमुर्नगरीं जयन्तीम् ॥३८२॥
विद्याधराणां समरोहतानां स्यात् प्राणविश्राणनतोऽधिपोऽयम् ।
इत्थं मियः प्रोच्य कृपाः समग्र-विद्याधरेण विदधुः कुमारम् ॥३८३॥
(विद्याधराणां विद्याधरेन्द्रास्तु मियः स्ववैरं विमुच्य जगमुर्नगरीं जयन्तीम् ॥३८२॥
विद्याधराणां समरोहतानां स्यात् प्राणविश्राणनतोऽधिपोऽयम् ।
इत्थं मियः प्रोच्य कृपाः समग्र-विद्याधरेण विदधुः कुमारम् ॥३८३॥
चक्रुर्मोऽस्मै हि परोपकारः समृद्धिदश्चात्र परत्र लोके ॥३८४॥
धैताढ्यशैले सकले तदैव श्रेणिद्वयस्याऽपि पुरेणु वेगात् ।
उरज्ञाऽथ राज्ञोऽमरशेखरस्य प्रधोषयामासुरिति क्षितीशाः ॥३८५॥
स राजराजोऽमरशेखरोऽथ दिदेश तान् श्रीरिपुमल्लमुत्थानम् ।
रत्नचवजं श्रीनृपधूमकेतोः पट्टेऽभिषिञ्चन्तु नरेश्वरा भोः ! ॥३८६॥
प्रमाणमादेश इतीरयित्वा रत्नचवजस्याऽथ महोत्सवान्ते ।
राज्याभिषेकं विदधुर्हि सन्तः कुर्वन्ति शत्रौ विनन्ति हितानि ॥३८७॥
स्मितोज्ज्वलां सोऽमरशेखरोऽथ स्नेहप्लुतां वाचमुवाच वाग्मी ।
लक्ष्मीपुरं प्रत्यधुना प्रयाणं ममानुमन्यध्वमतो नरेन्द्राः ! ॥३८८॥
ततश्च— प्रयाणदक्षास्वय वादितास्तु माङ्गल्यतौर्येषु घनं नदत्तु ।
विमानरूढेषु च खेचरेषु गायत्सु तारं चरकिञ्चरेषु ॥३८९॥

१ समरेन्दुदे-आहतानाम् । २ विश्राणनं-दानम् । ३ अमरशेखरः । ४ नम्रे । ५ वत्ता ।

लीलावती सा सुवधूर्विधूत-मदा सुदा तत्र तदा ननाम ॥४०४॥

पुत्रस्य नम्रस्य बधूयुतस्य तुष्टान्तराऽऽशीर्वचनं प्रदाय ।

सा चन्द्रलेखा. गुरु राजगेहं ददौ तदौन्नत्यकृते स्तुपायै ॥४०५॥

सलेचरैः भूमिचरैः समर्थमन्तांष्ट्रिपद्मः सुकृतैकसम्य ।

चकार राज्यं सुचिरं सुनीतिप्राज्यं नरेन्द्रोऽमरशेखरोऽथ ॥४०६॥

अथाऽन्यदा पुत्रमुत्तेन पत्युश्चरित्रमाकर्ण्य तपःपवित्रम् ।

सा चन्द्रलेखा वरपुस्तिकां तां संपूजयामास सुगन्धपुष्पैः ॥४०७॥

(त्रिदशप्रभा गुहः—) राज्ञी ततः श्रीत्रिदशप्रभाख्यानं गुरुन् प्रणन्तुं सहिता सखीभिः ।

तां पुस्तिकामात्मकरे गृहीत्वा तपोविधिं ज्ञातुमना जगाम ॥४०८॥

(गुहमित्यस्योदरजनन्ये चन्द्रखलौ आचामलचन्द्रस्य विधिर्दिक्षितः—)

प्रणम्य तस्यां पुरतः स्थितः यां तां पुस्तिकां ते शुरवो गृहीत्वा ।

आचामलचन्द्रस्य विधिं समग्रां प्रवाच्यांचक्रुरवक्रचित्ताः ॥४०९॥ तथा हि—

“ प्रकामं कान्तिके मासि शुक्लायां प्रतिपत्तौ । आचामामलं तपः कुर्यात् स्मरस्मरविवर्जितः ॥४१०॥

एवं चतुर्दशीं यावदाचामामलानि नित्यशः । उपवासं पूर्णिमास्यां कुर्यात् पूजां त्रिधा सदा ॥४११॥

दिनेष्वेवं तपः कुर्यात् कायोत्सर्गं तु रात्रिषु । चन्द्रोदयास्तमानं हि चन्द्रसन्मुखलोचनः ॥४१२॥

कायोत्सर्गं प्रतिनिशं वर्धमाने घटीद्वये । स्मरन् पञ्चनमस्कारं जिनं चन्द्रे निवेशयेत् ॥४१३॥

१ स्तुपा-पुत्रवधूः । २ स्मरस्य स्मरणं स्मरस्मरः ।

द्वादशस्यपि पक्षेषु शुक्लेष्वेवं तदश्नोत् । प्रतिपत्सु तु कृष्णसु विधिवत् पारणानि च ॥४१४॥
विधिश्चायम्— पारणे मुनये शुद्धमन्नं पात्रं विशुद्धिमतम् । दत्त्वैकैकः यथाशक्त्या ततो मुञ्जीत भावनात् ॥
आवश्यकं च पूजां च कृष्णपक्षेषु त्रितयशः । कुर्वन् सरसमदनीयात् यथेष्टं द्रुष्टतोद्भिन्नतः ॥४१६॥
अथाऽस्योद्यापनविधिः— श्रीवीतरागमूर्तीनां शतं सप्ततिसंयुतम् । विधाय विधिना रम्यं प्रतिष्ठाप्यं शुभे दिने
पुरस्तात्सां तु मूर्तीनां तत्संख्येमांदैर्कैर्भूतम् । स्यालं संदौक्येदेतत्संख्यानि तिलकानि च ॥४१८॥
उद्यापनविधिरेवमश्विनीपूर्णिमादिने । प्रतिपत्तियौ च कृष्णे पारणं विधिना चरेत् ॥४१९॥
विधिश्चाथ— आयकाः अक्षिकाश्चैव जिनधर्मपरायणाः । भोजनीया महामयस्याः सप्तविंशतिसंमिताः ॥
सप्ततिशतसंख्याश्च जेतसिद्धान्तपुस्तिकाः । गुरुभ्यो हि प्रदातव्या ज्ञानस्याऽवासिद्देतवे ॥४२१॥
इदमाचाम्लचन्द्राख्यमित्युद्यापनभूषितम् । यः कुर्यात् स भवेद् मुक्तस्तृतीयेऽत्र भवेऽथवा ॥४२२॥
एवमाचाम्लचन्द्रस्य विधिस्तीर्थकरोदितः । उद्धृतः कीर्तिचन्द्रेण धर्मिणासुपकारकः ॥४२३॥
। इत्याचाम्लचन्द्रतपोविधिः संपूर्णः ।

ते वाचयित्वेति सुपुस्तिकां तां संमीलयामासुरयाऽऽशु राज्ञी ।

प्रोचे प्रमो ! मेऽद्य कुरु प्रसादमाचाम्लचन्द्रस्य समर्पणेन ॥४२४॥

(चन्द्रलेख्या आख्यं तत् तपः—) विज्ञाय हर्षं त्रिद(दि)शप्रभाख्यैः सूरिभ्यैरेदिव्यसुगन्धचूर्णः ।

निचिक्षिभेऽस्याः शिरसि प्रहृष्टैराचाम्लचन्द्रस्य विधानहेतोः ॥४२५॥

सा चन्द्रलेखा स्वगुरुन् प्रणम्य गत्वा निजं राजगृहं प्रमोदात् ।

निवेद्य पुत्रामरशेखराग्रे क्रमात् तपस्तद्विधिवचकार ॥४२६॥
(अमरशेखरो जिनेन्द्रगृहाणि प्रारम्भमासा—) ह्येवां भातारं वीक्ष्य तपश्चरन्तीं भक्तो जनन्यां सुकृतैकवीरः ।

प्रारम्भयामास दृषो जिनेन्द्र—गृहाणि संसत्यधिकं शतं सः ॥४२७॥
(वीक्षाले प्रतिष्ठा, आदिने च तपस्यापवाद—) वैशाखमासे विधिना सुलग्ने ततः प्रतिष्ठाप्य जिनेन्द्रमूर्तिः ।

उद्योपनं चाभिनर्णमास्यामहीकयत् तत्तपसि प्रपूर्णं ॥४२८॥
(वर्तिचन्द्रदेवणा—) तदा नरेन्द्रो मणिचूलवीरं पप्रच्छ किं क्वापि स कीर्तिचन्द्रः ।

नमस्कृतोऽमूढ भयता मुनीन्द्रः प्रवृत्तिमेनां कथय द्रुतं मे ॥४२९॥
(चन्द्रप्रभापां पुरे कीर्तिचन्द्रः श्रीश्रीमन्मन्त्रिजिनिपाथे—) वीरोऽयं दन्दु देव ! मया नतोऽमूढ श्रीकीर्तिचन्द्रः स सुखेन्द्रदत्तः
चन्द्रप्रभापां पुरि संस्थितस्य जिनस्य पार्श्वे ह्यभिनन्दनस्य ॥४३०॥

भुरवेति राजा बरपुस्तकानि विहेस्तितानि स्वयमेव नीत्वा ।

विमानरूढः सहितो जनन्या चचाल विद्याधरनाथयुक्तः ॥४३१॥

(‘‘वस्तोनि’’ यतिभ्यः भृष्टपुत्रंकादि—) चन्द्रप्रभां सोऽथ पुरीमुखेऽथ नराद्या जिनं द्रष्टुं अभिनन्दनं कृतम् ।

सुमक्तचित्तो विनयवर्धनो ददौ यातायः श्रुतपुरतकानि ॥४३२॥
पुत्रं निजं देव-नरेन्द्रवृन्दैः संस्तूयमानं पुरतो निरीदय ।

सा चन्द्रलेखा जिनमनमक्षि-युगेन पीत्वा नितरां निदध्यौ ॥४३३॥

तथाहि— नमस्कृतः श्रीभक्तिमन्दनो यद् दत्तो यतिभ्योऽत्र च पुस्तकौघः ।

उद्यापनं यद् रुचिरं प्रपूर्णं फलं तपःकल्पतरोस्तदेतत् ॥४३४॥
 (चन्द्रलेखा कैवलज्ञानं प्राप—) इत्यदुसुतं निर्मलधर्मभावाद् महासती व्रतसमरतपःपा ।
 आलोकलोकप्रविलोकदीप्र-दीपप्रभं प्राप महो महोचम् ॥४३५॥

ततो भूतो केवलसंसर्गोऽन्तर्विलोक्य राजा जननीं स्वकीयांम् ।

तीर्थकरं श्रीअभिनन्दनाख्यं पप्रच्छ माता किमिह स्थितेति ? ॥४३६॥

ततश्च— (अमरोत्तरो विलोक—) जिनस्य वाक्यादभिनन्दनाख्यं तां केवलज्ञानयुतामवेक्ष्य ।

स राजराजोऽमरशेखरोऽथ भवे विरक्तः सच्चिदानुवाच ॥४३७॥

हंहो ! अर्माहियां ! मम रौडयमेतत् सोमस्य दुर्ब्रस्य समर्पणीयम् ।

अन्यस्य वा न्यायवतोऽपि करय, देयामि यस्मादथ जैनदीक्षाम् ॥४३८॥

(कर्तव्यचक्रेण दर्शितः—) अर्देशतः श्रीअभिनन्दनाख्य श्रीकीर्तिचन्द्रोऽथ गणाधिनाथः ।

वसन्तसेनेन युतं तदैव तं दीक्षयामास नराधिराजम् ॥४३९॥

राजपिरपोऽद्युतधर्मं एवं विगाह्य सिद्धान्तपयोधिमाधयम् ।

आचाम्लचन्द्रं व्रतरत्नगुहैश्चकार मोक्षत्रिचिं संगमेच्छुः ॥४४०॥

(वसन्तसेनोऽपि श्रमणः—) आर्चाम्लचन्द्रं चरतततोऽस्य वसन्तसेनो विदधेऽथ सेवाम् ।

यतोऽन्तरङ्गं विनयाख्यमेव व्रतं हि सिद्धाः तच्चिदो वदन्ति ॥४४१॥

(अमरशेखरानम्—) साधुस्ततोऽसौ निशि पूर्णिमायाम् ध्यायन् शशाङ्के जिनमूर्ध्वदेवः ।

तस्यावतिस्वच्छमनाः स्वकायो-त्सर्गं मायो लिखत एव रात्रौ ॥४४२॥

इतश्च— (अमरेश्वरं ननुमाजगाम चन्द्रदेवः—) चन्द्रावतंसाल्पविमानसंस्थश्चन्द्राभिधानो ग्रहंमण्डलेन्द्रः ।

निजावधिज्ञानमथो पृथिव्यां प्रयोजयामास तदैव रात्रौ ॥४४३॥

स चन्द्रदेवोऽमरशेखराख्यं ध्यानस्थितं राजसुनिं निरीक्ष्य ।

विहाय वेगेन निजं विमान-मेनं नमस्कृतुं विहाऽऽजगाम ॥४४४॥

जाते प्रभातेऽथ महामुनीन्द्रो ध्यानं स संपूर्य च चाल यावत् ।

चन्द्राख्यदेवो मुनिमेनमेनः-प्रगाशादेनोः प्रगतम तावत् ॥४४५॥

नत्वा स चन्द्रो मुनिराजमूले प्रभो ! कृतार्थोऽस्मि तवाऽद्य दृष्ट्या ।

ततः प्रसादं कुरु मे निजेन केनाऽपि धर्मेण सुवाचिकेन ॥४४६॥

जवे मुनीन्द्रोऽमरशेखरोऽथ कार्येण केनाऽपि मया न दृष्टिः ।

क्षिप्तासुरेन्द्र ! त्वयि किंतु कायो-त्सर्गं विधिर्ज्ञेयं जितोपदिष्टः ॥४४७॥

तथापि— जिनेश्वरं श्रीअभिनन्दनाख्यं नमस्कुरु स्वं कुरु भो ! कृतार्थम् ।

एवं गदित्वा बलिते मुनीन्द्रे स चन्द्रदेवोऽप्यचलत् सहैव ॥४४८॥

तं वीतरागं स मुनिः प्रगम्य पपच्छ चन्द्रेऽत्र तदा निविष्टे ।

भवत्प्रसादेन विभो ! ममाद्य पभूव पूर्णं ब्रतरत्नमेतत् ॥४४९॥

(अभिनन्दनं प्रति अमरशेखरस्य प्रशः—) ममपुत्रद्वयापि कियत् समस्ति भव्योऽस्म्यऽभव्योऽप्यथ दूरभव्यः
निगद्यतामद्य मयि प्रसद्य सद्यश्च संदेहगणं विभिन्निद्ध ॥४५०॥

(जिनस्य उत्तरम्—) जिनोऽवदत् भो ! दिवसान् दशैवा-ऽवशिष्यते ते खलु जीवितव्यम् ।
भवे द्वितीये भरतस्य मध्ये शत्रुञ्जयाद्रौ भवितैव मोक्षः ॥४५१॥

(अमरशेखरेण गृहीतमनशनम्—) इत्थं निशम्याऽमरशेखरोऽयं जिनेन्द्रपादौ प्रणयात् प्रणम्य ।
जग्राह तत्राऽनशनं मुनीशोऽनीशो भवे स्थातुमघौघघोरे ॥४५२॥

चिनम्बरं विश्वमथो निरीक्ष्य विलोक्य मित्रं च तथा स्वभावम् ।
वसन्तसेनोऽपि जिनं प्रणम्य संन्यासविन्यासमसौ ययाचे ॥४५३॥

स्वामी यभापेऽथ वसन्तसेनं महाशुने ! द्वादश वत्सराणि ।
व्रतं प्रपाल्य प्रथमे च कल्पे गन्तासि तद् माऽनशनं ग्रहीस्त्वम् ॥४५४॥

(श्रीअभिनन्दनजिनामुभया चन्द्रविमाने चन्द्रेण सह आरुह्य अमरशेखर-नसन्तसेनो भ्रमणौ तीर्थाणि वन्दितुं उत्सवतुः—)
प्रभुं प्रणम्याऽथ स चन्द्रदेवो व्यजिज्ञपन्नाथ ! मुनी इमौ तत् ।
प्रस्थाप्यतां शाश्वततीर्थनाथमूर्तीः प्रणन्तुं हि मया सहाऽद्य ॥४५५॥

चन्द्रोऽथ लब्ध्वाऽनुमतं जिनस्य विकृत्य शीघ्रं रुचिरं विमानम् ।
वसन्तसेना-ऽमरशेखराल्भ्यौ विपृष्ट स व्योम्नि ययौ जनेन ॥४५६॥

१ 'अनशनम्' इति प्रकरणतो गम्यते ।

(ज्योतिष्क-चन्द्र-लोकगणजिनिबन्धनम्—) ज्योतिष्कलोके निखिलेऽपि नित्य—मृतनिमस्कार्यं मुनीश्वरौ तौ ।
ततो विमाने स तु शाश्वते स्वे प्रवेशयामास शशाङ्कदेवः ॥४५७॥

निजे विमानेऽथ जिनेन्द्रमूर्तीः संवन्दयामास सुरो मुनीशौ ।

सिंहासने स्वे विनिविश्य चैतौ नत्वा पुरस्ताद् निपसाद हर्षात् ॥४५८॥
पुरो निविष्टेऽथ सुरोत्तमेऽस्मिन् बाचंयमेन्द्रोऽमरशेखरोऽयम् ।

ददौ तदौचित्ययुतं नितान्तं घर्मोपदेशं शुभभाववृद्धये ॥४५९॥
तथाहि— (मुनिभ्यो मत आमारः सुराजस्य—) साहाय्यतस्ते सुरराज ! जैन-तीर्थानि नित्यानि नमस्कृतानि ।

ततोऽस्मदीये हृदये समाधिर्बभूव पुण्यैकनिधिर्भवांश्च ॥४६०॥
यतः— सहाय्याद् यस्य सर्वो गुरुजनक-जनन्यादिवर्गोऽतिपूज्यो ।

नत्वा तीर्थानि हर्षाद्गुरुकुतसुधास्वादतृप्तान्तरात्मा ।
प्रक्षीणानन्तपापः सविधशिवसुखो जायते विष्टेऽस्मिन् ।

धन्योऽसौ पुण्यभागं बहुमिह लभते सर्वसंघस्य तस्य ॥४६१॥
तथाच— अनया यात्रया जातः-संन्यासो निर्मलो मम ।

देहकष्टं यतः शुद्ध-भावतः स्यात् फलेग्रहि ॥४६२॥
अन्यच्च— (अमणयोश्चन्द्रेण सह संलापः—) तथा कथय भो ! देव ! विमानं ते महाप्रभम् ।

उदिते च दिनाधीशे दृश्यते निष्प्रभं कथम् ? ॥४६३॥
जगाद देवो मुनिचक्रवर्तिन् ! स्यान्निष्प्रभं मे न विमानमेतत् ।

तेजोऽस्य शीतं रवितीव्रभासा विहन्यते हि प्रशमः कुयेव ॥४६४॥
 यौष्माकमूर्ध्नि स्थितमेतदस्ति छत्रं मदीयं सितशीतकान्ति ।

अस्य प्रभा सूर्यरूपाऽपि नैव प्रहन्यते साधुहृदि क्षमेव ॥४६५॥
 छत्रं तदेतच्च ममाऽभियोगिदेवा भवन्मूर्ध्नि विभो ! धरन्तु ।

सर्वेषु वस्तुष्वपि निःस्पृहाणां युष्माकमेवा मम भक्तिरस्तु ॥४६६॥
 ऊचे मुनिर्देव ! मुनीश्वराणां सितातपत्रेण भवेन्न कार्यम् ।

वाण्याऽनया त्वं गुरुभक्तिभाजा पुण्याधिकोऽभूरधुना सुरेन्द्रः ॥४६७॥
 चन्द्रो बभापे भगवन् ! द्वितीयभवेऽहमेतद् विमलातपत्रम् ।

प्रस्थापयिष्यामि भवच्छरीर-छायाकृते कौतुकहेतवे च ॥४६८॥
 (विमानेन वन्दित्वा तीर्थाणि आगतौ मुनी—) इत्थं गदित्वाऽथ मुनी प्रणम्य विमानमारोप्य स चन्द्रदेवः ।

गत्वा मुदा श्रीअभिनन्दनस्य पार्श्वं विमुच्यशु पुनर्जगाम ॥४६९॥
 (भगवतोऽखिलजीवः शयं लक्ष्मीधरः—) ततो निजायुः परिपाल्य श्रेष्ठं समाधिना मृत्युमवाप साधुः ।

यमूव चम्येशमहेन्द्रपुत्रो लक्ष्मीधरोऽयं हि स एव जीवः ॥४७०॥
 महेन्द्रभूपेऽथ दिवं प्रयाते लक्ष्मीधरः प्राप यदेव राज्यम् ।

पूर्वप्रपन्नं तु तदा स चन्द्रः प्रस्थापयामास तदातपत्रम् ॥४७१॥
 इतश्च— (वसन्तर्सेनो देवो जातो मुचकुन्द-नाम्ना—) पवित्रचारित्ररतः क्रमेण संपूरितायुः स वसन्तर्सेनः ।

विषय सौघर्मसुरेन्द्रलोके बभूव देवो मुचकुन्दनामा ॥४७२॥

तथाहि— (शत्रुजयमाहात्म्यम्—)

जाहसं सितुंजे चउत्थं चित्ताण्डं आसि ।

पूओवगरणकरणुज्जमेण पावेह छट्ठफलं ॥५०३॥

पये वचंतो वि ह्रु तिगरणसुद्धो अ अट्ठमं भत्तं ।

मग्गे जिणंविद्याहं वंदंतो पावए दसमं ॥५०४॥

वंभवयं धरंतो एगासी विविहभावणमहंओ ।

कमसो दुवालसं पक्खक्खमणमेगगचित्तो य ॥५०५॥

एवयदंसणपूयणकरणे य मासियं हरिसवसओ ।

तलजागरणे पामह छम्मासियं चांउजामेण ॥५०६॥

जो वंदिज्जइ सत्तुंजं पन्नरसि-ऽदठमि-चउहसीसुं च ।

बुद्धि वि पक्खाण फलं सो होइ परत्तसंसारी ॥५०७॥

दारिहं दोहगं कुमरणदासत्त-मरण-रोगाहं ।

सि तुंजरायस विवाण दठावणेपूयेनेन ह्रु हवंति ॥५०८॥

सदठाणे वि विंदसे सितुंजे वंदिए पसमरसमाए ।

यास्यामि शत्रुजये चतुर्थं चिन्तनादिके आसीत् ।

पूजोपकरणकरणोद्यमेन प्राप्नोति पष्ठफलम् ॥५०३॥

पथि ब्रजन् अपि खलु त्रिकरणशुद्धिश्च अष्टमं भक्तम् ।

मार्गे जिनविद्यानि वन्दमानः प्राप्नोति वशर्मम् ॥५०४॥

ब्रह्मव्रतं धरन् एकांशी विविधभावनामयः ।

क्रमशो द्वादशं पक्षमणमेकाग्रचित्तश्च ॥५०५॥

पर्यंतदर्शनपूजनकरणे च मासिकं हर्षवशतः ।

तलजागरणे प्राप्नोति पण्मासिकंचतुर्यामेन ॥५०६॥

यो वन्दते शत्रुजयं पञ्चदशी अष्टमी-चतुर्दशीषु च ।

द्वयोरपि पक्षयोः फलं स भवति परीत्तसंसारी ॥५०७॥

दारिद्र्यं दीर्घाग्यं कुमरणदा-सत्व-मरण-रोगाः ।

शत्रुजयराजस्य विम्बानां स्थापने पूजनेन खलु भवन्ति

सदृशाणे वि विंदसे शत्रुजये वन्दिते प्रशमरसमये ।

१ एकमुपवासम् । २ उपवासद्वयम् । ३ उपवासत्रयम् । ४ उपवासचतुष्टयम् । ५ एकवारं भोजनकारकम् । ६ उपवासपञ्चकम् । ७ पूर्णिमा-पुस्तके च

पञ्चरत्नोद्धिः इति भाष्यं ६ प्रामाण्यं ? इति टीका ।

सो वि द्रु जस्ताहफलं विदेते य अदिदृष्ट ए लहृद् ॥५०९॥ सोऽपि खलु याम्नादिफलं दृष्टे चादृष्टे लभते ॥५०९॥
संसारबाधं परिहृत्य तस्माद् गृहाण दीक्षां कुरु मोक्षवीक्षां ।

निधेहि तत्त्वे हृदयं स्वकीयं भो ! दुर्गतिद्वारमथो पिधेहि ॥५१०॥
माहात्म्यमिदं विमलाचलस्य साधुर्गदित्वा विरराम यावत् ।

तावत् स देवो नृगवेप एव चन्द्रेण तेनैव सहाऽऽजगाम ॥५११॥
(चन्द्रो देवः—) श्रीपुण्डरीकं यतिनं प्रणम्य चन्द्रो बभाषे बहुभक्तियुक्तः ।

तवांहियुग्मं प्रणतं मया यत् ततो मदीयं महदय भाग्यम् ॥५१२॥
यतः— हृदा तदा चञ्चुरितं सुमार्गे पुण्यदुर्मैः पम्फुलितं तदाऽऽह्वैः ।

भवेत् तदाऽऽसासैवैव सुक्तिर्यदा मुदा ननमितः सुसाधुः ॥५१३॥
तथाच— अद्य प्रभो ! जागरितं हि भाग्यैर्यैव वृत्तं सकलैरुणैर्घैः ।

अथैव देहं सममृत् सवर्गं ममात्मनस्त्वदीदृशपुण्यदानात् ॥५१४॥
अत्र प्रस्तावे—(लक्ष्मीप्रवर्गा—) लक्ष्मीप्रः सोऽथ मुनिं बभाषे प्रभो ! नृगवस्थाप्य समग्रराज्यम् ।

उचत्तेति चाक्यं वृपतिः स चरणां गतोऽप्रकम्पान्तरवृत्तिरेव ।
दीक्षां ग्रहीतुं पुनरागमिन्ये विलम्ब्यतां तावदिहैव पूज्यैः ॥५१५॥

नतोत्सवं चाऽस्य विधातुकामो सहेयतुस्तौ सुचक्रन्द-चन्द्रौ ॥५१६॥

(भागते लक्ष्मीधरप्रवोपाय पूर्वमित्ररूपो मुचुकुन्दः—) अथाऽन्यदाऽसौ मुचुकुन्ददेवो ज्ञानादेवेत्य स्वभवं पुरात्यम् ।
स पूर्वमग्नीवशातोऽतिमोहं बिभ्रंश्च लक्ष्मीधरभूमिनाथे ।

समेत्य चायं दृपवा समध्ये देवो निशान्ते प्रकटो यभूय ॥४७४॥
जाते निशान्ते परमेष्ठिमन्त्रं स्मरन् जजागार दृपः स यावत् ।

तावत् पुरस्थं मुचुकुन्ददेवं विलोक्य नत्वाऽऽह विकस्यरास्यः ॥४७५॥
(लक्ष्मीधर-मुचुकुन्दयोर्वर्तिलिपः—) स्वर्गात् कुतस्त्वं ननु कोऽसि देवः कस्मादकस्मात् प्रकटो यभूय ? ।

देवः स ज्वेऽस्मि वसन्तसेनस्तथाऽभवं पूर्वभवे वयस्यः ।
निगद्यतामद्य मयि प्रसद्य सद्यः प्रमोदाय समग्रमेतत् ॥४७६॥

ततो ममत्वेन पुरातनेन सौधर्मकल्पाद् जर्वतः समेतः ॥४७७॥
राजाऽवदद् देव ! वसन्तसेन-नागैव हर्षाकुलितोऽस्मि गाढम् ।

अहो ! अहं मोहसमूहमूढ ऊढे भवं न स्वमपीह पूर्वम् ॥४७८॥
तथाऽपि कृत्वाऽद्य मयि प्रसादं निवेद्यातां पूर्वभवप्रवृत्तम् ।

भवादृशां दर्शनमत्र लोके मोघं नहि स्यादमरोत्तमानाम् ॥४७९॥
अथो वभाषे मुचुकुन्द देवो राजन् ! यदा श्रीमुनिपुण्डरीकः ।

अष्टापदाद्रेर्विमलाचलेन्द्रं गन्ता तदा ते नगरीसुरेता ॥४८०॥
ततश्च—श्रीपुण्डरीकं प्रणमस्यतस्ते नरेन्द्र ! बोधोवरणीयमेतत् ।

क्षयं गमिष्यत्यखिलं समस्त—पापेन सार्धं हि भवोद्भवेन ॥४८१॥
ज्ञानान्तराये प्रलयं प्राप्ते मुखेन तस्य स्वभवं नरेन्द्र ! ।

लक्ष्मीधर ! एवं शृणुया यतोऽत्र तिष्ठन्त्यपाये सुगुरूपदेशाः ॥४८२॥
इतीरयित्वा विरतेऽथ देवे जगाद लक्ष्मीधरभूष एषः ।

श्रीपुण्डरीकागमनं सुरेन्द्र ! कृत्वा प्रसादं कथयेर्ममात्रे ॥४८३॥
तथेति सद्यः प्रतिपद्य वाक्यं तिरोचभूवाऽथ तदा स देवः ।

लक्ष्मीधरो भावधरो नितान्तं श्रुत्वेति नित्यं यतते स्म धर्मे ॥४८४॥
ततः सुरोऽयं मुचकुन्वानामा भवाद् वयस्यं निजमुद्धिधीर्षु ।

विचिन्तयामास यदि प्रयामि स्वर्गं तदा विस्मरतीति कार्यम् ॥४८५॥
श्रीपुण्डरीकस्तु दिने चतुर्थं भूमीमिमामेव्यति साधुयुक्तः ।

स्थास्यामि तस्मान्नगरीवनान्तश्चारी तरो चरपकनामनीह ॥४८६॥
इत्थं स्वचित्तेन विचिन्त्य देयस्तथावयो चम्पकशास्त्रिशाखाम् ।

परोपकाराय यतो महान्तो दत्तावधानाः सततं भवन्ति ॥४८७॥

(लक्ष्मीधर-श्रीपुण्डरीकयोः समागमः—) अथो पथोऽनेन दिने चतुर्थे वयं समेता मृगवेप ! देव ! ।

अस्मत्पणामं मुचकुन्ददेवश्चक्रे तदा संनतचम्पकेन ॥४८८॥

कृत्वाऽऽग्रहं गाढतरं ततोऽस्मानस्थापयद् भिन्नेविवोधहेताः ।

स्थितेऽप्येवहास्मासु स एव देवः संप्रेयं लक्ष्मीधरमानिनाय ॥४८९॥

भो मृगवेप ! तत्त्वं शृणु— आचाम्लचन्द्राद् सुदितः स चन्द्रश्चन्द्रातपत्रं प्रददौ तदाऽऽस्ये, किं बहुना ?

पृष्टं स्वया यद् मृगवेप ! देव ! सर्वं तदस्माभिसिदं न्यवेदि ॥४९०॥

राजानं विलोक्य— भो ! भूप ! लक्ष्मीधर ! पूर्वजन्म विचिन्तय त्वं सकलं स्वकीयम् ।

इत्थं गदित्वा विरराम साधुः श्रीपुण्डरीकोऽस्यभिरामवाक्यः ॥४९१॥

(लक्ष्मीधरस्य जातिस्मरणम्—) लक्ष्मीधरः समग्रं विचिन्तयन्नकमना बभूव ।

देहेऽथ मूर्छाकुलिते स्वजातिं स्मस्मर स स्मरंसेन हीनः ॥४९२॥

इतश्च— शीघ्रं मुचकुन्ददेवो मृत्वाऽथ हृदयः किल चम्पकद्रैः ।

शीतोपचारैः प्रचुरैर्नरेन्द्रं चकार चैतन्ययुतं तदैव ॥४९३॥

अथो मुनीन्द्रं मृगवेपदेवो नत्वा बभाषे भगवन् ! जवेन ।

तं चन्द्रमाहातुमहं ब्रजामि भूमीमुखे छत्रमिदं ददौ यः ॥४९४॥

१ पुस्तके तु 'बोध' इति, स च पाठः अवतंस-वतंसकत्वा सम्प्रचितोऽपि भवेत् । २ स्मरस्य अयं स्मारेत्यतः—तेन हीन इति ।

इत्थं गदित्वा मृगवेप एष तं चन्द्रमाकारयितुं जगाम ।

साधर्मिकं धर्मरता महान्तः प्रवर्तयन्त्येव हि धर्ममार्गे ॥४९५॥

अथाऽनन्तरम्— (लक्ष्मीपरप्रवेशः—) मूर्छाप्रणाशात् सकलः स भूत्वा श्रीपुण्डरीकं यतिनं प्रणम्य ।

संसारवैराग्यतरङ्गितात्मा लक्ष्मीधरो भूमिपतिर्बभावे ॥४९६॥
यौष्माकवाक्यैर्हि विभो ! पवित्रज्ञानोज्ज्वलैर्मंड्य तमो निरस्तम् ।

भवं ततोऽद्राक्षमहं च सम्यग्-दृष्टित्वयुक्तो मुनिराज ! जातः ॥४९७॥
किं यद्वृणा !—श्रीजैनधर्मोच्चयशंकराद्यं पीतं त्वदीयं वचनाऽभ्युतं यत् ।

उन्मत्तभावं परिहाय विश्वं पश्यामि विश्वं च यथास्थितं तत् ॥४९८॥
तवोपदेशाद्भूतकुण्डमध्ये स्नात्वा मनो मे विमलं बभूव ।

भूयो रजःस्पर्शनिषेवणाय दीक्षाद्विक्लीकरणात् प्रभो ! ते ॥४९९॥
एवं वचस्तस्य मुनिर्निशम्य ज्ञात्वाऽवबोधोधावरणस्य शान्तिम् ।

जगाद राजन् ! विनयस्थचित्तो दीक्षां नय त्वं विनय स्वपापम् ॥५००॥
शत्रुंजयं सिद्धगिरिं युगादि-देवस्यवाक्यादयुना ब्रजाम ।

अनन्तसिद्धः परिशुद्धमेनं गिरिं गिरा स्तोतुमलं न कोऽपि ।
श्रीकेवलज्ञानमहोऽपि तत्र संभावनीयं शुभभावतस्ते ॥५०१॥

तथापि सिद्धान्तवचोभिरेतत्-प्रभावमाकर्णय दत्तकर्णः ॥५०२॥

१ सचेतनः । २ दूरिकुरु । ३ अस्मात्पुरुष-पञ्चमीबहुवचनम् ।

तथाहि— (शंभुजयमाहात्म्यम्—)

जाहसं सितुंजे चउत्थं चित्ताहंए आसि ।

पूओबगरणकरणुज्जमेण पावेह छदठफलं ॥५०३॥

पंये बचंतो वि ह तिगरणसुद्धो अ अदठमं भत्तं ।

मग्गे जिणयिंयाहं वंदंतो पावए दसमं ॥५०४॥

बंभवयं घरंतो एगासी विविहभावणमईओ ।

कमसो दुवालसं पक्खक्खममेगगचित्तो य ॥५०५॥

पव्वयंसणपूयणकरणे य मासियं हरिसवसओ ।

तलजागरणे पामह छम्मासियं चाउजामेण ॥५०६॥

जो वंदिज्जइ सत्तुंजं पन्नरसि-ऽदठमि-चउइसीसुं च ।

इभि वि पक्खाण फलं सो होइ परत्तसंसारी ॥५०७॥

गरिहं दोहगं कुमरणदासत्त-मरण-रोगाहं ।

से तुंजरायरस विबाण दठावणेपूयणेन ह हवन्ति ॥५०८॥

दठाणे वि विदेसे सितुंजे वंदिए पसमरसमाए ।

स्वस्थानेऽपि विदेशे शंभुजये वन्दिते प्रशमरसमये ।

१ एकमुपकासम् । २ उपवासद्वयम् । ३ उपवासत्रयम् । ४ उपवासचतुष्टयम् । ५ एकवारं भोजनकारकम् । ६ उपवासपञ्चकम् । ७ पूर्णमा-पुस्तके तु

व्याहुरभ्येति । इति अष्टः ८ । प्राक्किं ९ । १० ।

सो वि द्रु जत्तादफलं दिदेते न अदिदृष्टं लहइ ॥५०९॥ सोऽपि खलु यात्रादिफलं दृष्टे चादृष्टे लभते ॥५०९॥
संसारत्वाच्चं परिदृष्ट्य तस्माद् गृहाण दीक्षां कुरु मोक्षवीक्षांम् ।

निवेदि तत्त्वे हृदयं स्वकीयं भो ! दुर्गतिद्वारमयो विवेदि ॥५१०॥
माहात्म्यमिदं विमलाचलस्य साधुर्गदित्वा विरराम यावत् ।

तावत् स देवो मृगक्षेप एव चन्द्रेण तेनैव सहाऽऽजगाम ॥५११॥
(वृत्ते १९ः—) श्रीपुण्डरीकं यतिनं प्रणम्य चन्द्रो बभौ भक्तियुक्तः ।

तवांद्दियुगं प्रणतं मया पत् ततो मदीयं महदथ भाग्यम् ॥५१२॥
यतः— ह्रदा तदा चञ्चुरितं सुमार्गे पुण्यद्रुमैः पङ्कलितं तदाऽऽद्यैः ।

भवेत् तदाऽऽसासैदितैव मुक्तिर्यदा मुदा ननमितः सुसाधुः ॥५१३॥
तथाच— अथ प्रभो ! जागरितं हि भाग्यैरथैव वृत्तं सकलैर्गुणैर्धैः ।

अथैव देहं समन्वृत्तं सवर्गं ममात्मनस्त्वीदृशपुण्यदानात् ॥५१४॥
अत्र प्रस्तावे—(लक्ष्मीप्रसङ्गा—) लक्ष्मीधरः सोऽथ मुनिं बभावे प्रभो ! व्ययस्थाय्यं समग्रराज्यम् ।

दीक्षां ग्रहीतुं पुनरागमिष्ये विलम्ब्यतां तावदिहैव वृज्यैः ॥५१५॥
उक्त्येति याज्यं नृपतिः स चर्मा गतोऽप्रक्रम्यन्तरघृत्तिरेव ।

व्रतोत्सवं चाऽस्य विधातुकामोऽसौ सहेयतुस्तौ मुचकुन्द-चन्द्रौ ॥५१६॥
१ मोक्षदीप्तिनाम् । २-१-४-५ च-फल-सद-नमयातुर्ता यदन्तान् स्पर्षि । ५ ईयवः ।

लक्ष्मीधरोऽयं वृषतिः स्वराज्ये सहस्रमलं सुतमभ्ययिञ्चत् ।

ततो व्रतस्नानकृतेऽधितष्ठौ स मण्डपान्तः शुचिहेमपटम् ॥६१७॥

अशीतिलक्षाः प्रमिताः प्रवृद्धाः स्थानेषु संस्थाप्य निजेषु पुत्रान् ।

वैराग्यवन्तो वरमण्डलेशाः स्नानाय पट्टेज्ज्वथ तत्र तस्थुः ॥६१८॥

क्षीराब्जुधेरम्बुभिरात्मदेव-देवीयुतौ तौ मुचकुन्द-चन्द्रौ ।

लक्ष्मीधरस्याऽखिलमण्डपेक्षीः सहाऽभियेकं विधिना व्यधत्ताम् ॥६१९॥

ततः स राजा गजराजरुढः प्रौढाश्वसंयैरितरैस्तु सर्वैः ।

धृतो व्रताय प्रचचाल दिव्यैर्वस्त्रैः सुवर्णाभरणैर्मनोज्ञैः ॥६२०॥

देवौ तदा तौ मुचकुन्द-चन्द्रौ लक्ष्मीधरे प्रीतिभरं धरन्तौ ।

दिव्यानि रूपाणि बहूनि कृत्वा विचक्रतुः प्रक्षेपकानि तत्र ॥६२१॥

इतश्च— प्रभावनार्थं नृगवेषदेवश्चकार चारुं गुरुमण्डपं सः ।

मध्येऽस्य च श्रीऋषभस्य मूर्ति-चतुष्टयं पुष्टमनाः सुवर्णैः ॥६२२॥

सिंहासनं पूर्वदिशो विभागे स्थालं प्रपूर्णं च सुगन्धचूर्णैः ।

तदा प्रचक्रे सृगवेषदेवः श्रीपुण्डरीको निषसाद तत्र ॥६२३॥

अथ— लक्ष्मीधरोऽशीतिसुलक्षसंख्यैर्मण्डलेशैः सह मण्डपाग्रे ।

समेत्य हर्षादय चन्द्रदेवं जगाद भोः ! छत्रमिदं नय त्वम् ॥५२४॥
गजादयोत्तीर्य स मण्डलेशैर्युतः प्रणम्य प्रणयेण सम्यक् ।

प्रयच्छ दीक्षां भगवन् ! ममेति द्यजिज्ञप्तु तं मुनिपुण्डरीकम् ॥५२५॥
ततश्च— युगादितीर्थकरनाममिश्रं गीतं भणन्तीषु वरामरीषु ।

श्रीजेनदीक्षां विधिना नृपस्य देहे सुमन्त्रैर्निदधे मुनीन्द्रः ॥५२६॥
लक्ष्मीपरे राजमुनी पुरस्त्ये ऽष्टे निविष्टे च सभाजनेऽस्मिन् ।

सर्वेशनां धर्मनिवेशनाय प्रोवाच वाचंयमराजराजः ॥५२७॥ तथाहि—
जातस्तोत्रमिदं हि गोत्रमखिलं धन्या जनिस्तेऽजनि बुद्धिः शुद्धिमियाय पापपटलं प्राप क्षयं तेऽखिलम् ।
संसारोऽपससार सारसुकृताऽऽसारेण संप्रेरितो हे साराधिक ! यज्जिनेन्द्रदुहिता दीक्षा भवन्तं श्रिता ॥५२८॥

पतः— (प्रवक्ष्यामिहात्म्यम्—)

उक्तोऽसं दम्बरधरं आराह ह जाव अच्चुयं कल्पं । उक्तुष्टं द्रव्यतवमाराधयति यावदच्युतं कल्पम् ।
भावतथएण पामह अंतमुहुत्तेण निव्वाणं ॥५२९॥ भावतवेन प्राप्नोति अन्तमुहुत्तेन निर्वाणम् ॥५२९॥
एगदियसं पि जीवो पव्वज्जमुवागओ अनन्नमणो । एकदिवसमपि जीवः प्रवक्ष्यामुपागतोऽनःयमनाः ।
जह्वि न पामह मोक्खं अवस्सवेमाणिओ होइ ॥५३०॥ यद्यपि न प्राप्नोति मोक्षमवश्यं यमनिक्को भवति ॥५३०॥
विशेषतोऽपि ते धन्याः भोगान् मूयोऽनुभूय ये । अन्तेऽपि तोषितात्मानस्यजन्ति कुद्धभोगिबन्त ॥५३१॥

(किं पुनस्तेषां ये शब्देऽपि त्यजन्ति-इति भावः) उक्तवेति वाक्यं चिरते मुनीन्द्रे संचन्द्रदेवोऽन्यगदत् प्रणम्य ।
मुनिर्ब्रभापे शृणु चन्द्रदेव ! छत्रेण कार्यं नहि किञ्चिदस्ति ।

प्रभो ! भवन्मूर्ध्नि सितातपत्रं विधृत्य तापं पयि वारयामि ॥२३२॥
यता यतीनां समतामतीनां छाया-ऽऽतपौ नो सुख-दुःखः हेतू ॥२३३॥

इत्थं प्रभुश्रीगुरुपुण्डरीकः श्रीचन्द्रदेवेन महार्हं भक्त्या ।
छत्रंतदां मूर्ध्नि धार्यमाणं निषेधयामास विवेकविज्ञः ॥२३४॥

(भक्त्यरेतो प्रविचकार पुण्डरीकः —)

साधुज्ञानान्बुत्सेकप्रसूतिमसिलतासूतिवाक्यप्रसूतैः संवास्याऽऽश्लेषास्यानमर-नरवरान् प्रस्फुरद्बोधगन्धैः ।
बाह्यछन्नन्यत्र वेदो प्रविचरणमसौ पुण्डरीको गणेशो भूमाबालोऽयं वाग्मे-तरचरणमथो सिंहपीठाव्ययधत्त ॥२३५॥
गणाधीशं तत्र स्वगुरुमुखोऽयमदमसु विहाराय प्रोद्यन्मनसमवगम्य द्रुतमतः ।

बभूव श्रीशत्रुजयविमलयात्रोद्यतमना विनेयानां वर्गो विनयगुणकर्पूरकलशः ॥२३६॥
(पञ्चमः सर्गः —) श्रीरत्नप्रभसूरिसूरकरतो दोषानुषङ्गं त्यजन् यो जात्यस्थितिरप्यमृतप्रतिदिनं प्रासादसुतप्रतिभः ।
तेन श्रीकमलप्रभेण रचिते श्रीपुण्डरीकप्रभोः श्रीशत्रुजयदीपकस्य चरिते सर्गोऽभ्यवत् पञ्चमः ॥२३७॥

॥ इति श्रीरत्नप्रभसूरिशिष्याचार्यश्रीकमलप्रभविरचिते पुण्डरीकचरिते
श्रीलक्ष्मीधरप्रतिबोधवर्णनो नाम पञ्चमः सर्गः ॥

पष्ठः सर्गः ।

(श्रीपुण्डरीको राजर्षिर्हृषितैर्महर्षिभिः । समन्विनसुरैस्तैश्च विजहार विशुश्रुवम् ॥१॥
श्रुतक्रमेण संक्रामन् क्रमाभ्यां क्रमतो मुनिः । ययीः गजपुरं देवैः सहितः सहितोऽङ्घ्रिपुं ॥२॥
इतश्च (सोमयशा नृपः—) श्रीबाहूयलिनः पुत्रस्तत्र सोमयशा नृपः । ससैन्योऽत्र तदा राज-पाटीमाटीकते स्म सः ॥
पञ्चलक्षमिर्तदेव-विमानैः व्योमनि स्थितैः । मुनिमायान्तमज्ञासीत् पुण्डरीकं स भूपतिः ॥ ४॥
ततः सोमयशा भूयश्चित्ते चिन्तितवानिति । अहो ! अंहोऽखिलं क्षीणमहो ! मेऽद्य महोदयः ॥५॥
यतः— पद्मिन्यो राजहंसाश्च जीमूताः सुतपस्विनः । न देशमनुगच्छन्ति स देशः श्रियमदनुते ॥६॥
पुत्रं श्रीभरतेशस्य गणेशनृपभेक्षितुः । यान्तं सिद्धगिरिं श्रीमत्पुण्डरीकं नमामि यत् ॥७॥
(प्रतीक्षाः तपसाः—) इत्थं सोमयशा राजा हृदा ध्यात्वा मुदा तदा । सत्यसारं प्रतिहारं प्रोचे मोत्सुकया गिरा ॥
(विजयसेनो मण्डलेशः, गुणारामः श्या—)
हंहो विजयसेनाख्यं मण्डलेशं ममाऽधुना । गुणारामाभिधम्बान-युक्तमाकारय द्रुतम् ॥९॥
तथाऽयं सत्यसारोऽपि नीत्वा देशं नृपस्य तम् । गत्वा विजयसेनाख्यं मण्डलेश्वरमाहूत ॥१०॥
ततो विजयसेनोऽयं स्वेन श्वानेन संयुतः । समागत्य ननामाऽऽशु श्रीसोमयशसं नृपम् ॥११॥
नृपो विजयसेनं तं प्रोचे भोः ! त्वरितं चल । यथा श्रीपुण्डरीकाग्रे स्वरूपं कथ्यते शुनः ॥१२॥

१ अहः पापम् । २ मेधाः । ३ गणधरस्य ।

इत्युक्त्वा स ॥ सर्व-सैन्ययुक्तोऽचलत् ततः । मार्गे यान्तं तदा श्रीमत्पुण्डरीकमयाऽनमत ॥१३॥

तदा च— किङ्किणीकलकण्ठः सोऽङ्कुण्ठनूपुरयुक्पदः । सारमेयो गुणारामोऽप्यमेयविनयोऽतमम् ॥१४॥

ततश्च— सुराश्च साधवः सर्वेतिर्यञ्च विनयाञ्चितम् । सारमेयं समालोक्य चमबभ्रुभिरं हवि ॥१५॥

अहो विनयस्य महिमा—

नीरं निर्मलशीतलं कदुतरं रयादेव निम्बादिषु दुग्धं सर्पमुखादिषु स्थितमहो जायेत तीव्रं विषम् ।

दुग्धशीलादिषु संगतं श्रुतमपि प्राप्नोत्यहोतिं परां घन्योऽयं विनयं कृपात्रमपि यः संन्यसेन्नित्यशः ॥१६॥

तथा च— विणओ आवहइ सिरिं

लहइ विणीओ जसं च कितिं च ।

न कयाइ दुविणीओ

सकजसिंद्धिं समाणेइ ॥ १७ ॥

विनय आवहति श्रियम्

लभते विनीतो यशश्च कीर्तिं च ।

न कदाचिद् दुर्विनीतः

स्वकार्यसिद्धिं समापयति ॥ १७ ॥

ततः सोमयशाः साधुं नत्वोवाच कृताञ्जलिः । सगुरो ! गुरुसंदेहमिदे तिष्ठ मुदेऽत्र मे ॥१८॥

निर्बन्धोऽपि मुनिर्भक्तनिर्बन्धं प्रेक्ष्य भूयते । किञ्चिद् ज्ञानेन च ज्ञात्वा तत्र स्थातुं मनोऽकरोत् ॥१९॥

सुनेमनोऽथ विज्ञाय भक्तिसंभृतमानसः । चक्रे हरिणवेवोऽयं रत्नशालां सविष्टैराम् ॥२०॥

(अभाषिष्ठ पुण्डरीकः—) ततः श्रीपुण्डरीकोऽसौ निषसाद प्रसादवान् । ततोऽभाषिष्ठ राजानं श्रीसोमयशसं ब्रुविः ॥

भो ! श्रीसोमयशोराजन् ! संशयो यस्तवाऽऽशये । ते निवेदय वेगेन यथाऽऽशु कथयाम्यथ ॥२१॥

ततो विजयसेनं तं श्वानघृतविशारदम् । राजा संकेतयामास मुनिविज्ञसिकाकृते ॥२३॥

अथो विजयसेनोऽयं मुनिं नत्वाऽवदद् वचः । प्रभो ! प्रथममस्यैव स्वरूपं श्रूयतां सुतः ॥२४॥ तत्राहि

(गुणारामशुनकवृत्तान्तरम् -)

श्रीसोमयशसो राज्ञः सेवायै गच्छतः पथि । सारमेयमशुं दृष्ट्वा मनो मोहमुवाह मे ॥२५॥

ततो मया ममत्वेन श्वानोऽयं जगृहे गृहे । भोजितो भोजनैः सारैर्भूषितो भूषणैस्तथा ॥२६॥

किं यद्वृत्ता ? क्षणं स्थानुं न शक्नोमि श्वानमेनं विना विभो ! । तदाप्रभृत्यतोऽनेन सार्धं तिष्ठामि मायि च ॥

अहं गुणादिदैवदप्य प्रासादेऽगममन्यदा । तदा स्वामिन् ! अयं श्वानोऽप्याजगाम समं मया ॥२७॥

अहं गर्भगृहे पापदादिदैवस्य पूजनम् । अकार्षं हर्षतस्तावत् श्वानोऽयं तस्थियान् बहिः ॥२८॥

ततः पौषधशालायां गुरुन् यावत्तमाम्यहम् । तावत् प्रथममेव श्वा नमश्चक्रे तथाविधिः ॥२९॥

इंदियनयतुष्टेन हर्षोत्कर्षयशाद् मया । गुणाराम इति ख्यातिः श्वानस्यास्य तदा ददे ॥३०॥

किं यद्वृत्ता ? - सद्धर्मकर्ममर्माणि जानाति सकलान्यसौ । तिर्यग्योनिस्थितो ज्ञानी त्वयं मे विस्मयो यदि

अतः— (गुणारामशुनकविषये प्रस्ताः—)

कथं मेऽस्योपरि स्नेहो ज्ञानी श्वानोऽप्यसौ कथम् ? । कारणं कथ्यतामेतत् संदेहाभ्योचितारणम् ॥३१॥

ततो विजयसेनस्य पृच्छामाकर्ण्य सुनिर्मलाम् । प्रभुः श्रीपुण्डरीकोऽयं जगाद गर्दतां चरः ॥३२॥

हंहो विजयसेन ! त्वं स्वकीयाशयसंशयम् । पृष्टवानसि तद्युक्तं गुरुणां लाभ एव हि ॥३३॥

१ भाषायाम्-नामारो २ श्वगुणाम् ।

कुजातिं च सुजातिं च ज्ञाना-ऽज्ञाने सुखा-ऽसुखे । जन्तुलंभेत भोः ! पूर्वं-भवसंभवकर्मणा ॥३६॥

(विजयसेन-युष्माराययोः पूर्वभावः—)

ततोऽद्या सर्वसंदेहं-संमोहापोहेतवे । आत्मीयं शौचं चैव शृणु पूर्वममुं भवम् ॥३७॥
 तथाहि— (काञ्चनपुरम्—) जम्बूद्वीपाभिधृती । विदेहक्षेत्रमध्यतः । श्रीकाञ्चनपुरं नाम विद्यते स्वंःपुरोपमम् ॥
 (भीमसिंहो वृषः—) भीमः सिंह इव प्रोथदरिच. रणदारणे । भीमसिंहानि वस्तत्र पाति भूमिपतिः प्रजाः ॥३९॥
 (पद्मा तल्ली—) सदा स्मितेन वक्त्रेण चरित्रेणाऽचक्षेन च । द्विधाऽपि जितपद्माऽस्ति पत्नी पद्माभियऽऽस्य तु ॥
 अन्यथा सा निशाशेषेऽपश्यत् पत्यङ्गसंगता । स्वप्नान्तमप्रसरद्भानुं भानुं भुवनभासितम् ॥४१॥
 शीघ्रं स्वप्नममुं लब्ध्वा बुद्ध्या बुद्ध्यावय स्थिरम् । संस्थाप्य पद्मराज्ञीयं राज्ञे तस्मै व्यजिज्ञपत् ॥४२॥
 राजा वैभीमयाऽवादीद् देवीदृक्स्वप्नतस्तव । सुतोऽदमुतौजसां युक्तो भविता भूरिभाग्यभाक् ॥४३॥
 इति स्वप्नफलं श्रुत्वा निजभर्तृमुखादसौ । पद्मा प्रमोदसद्भाऽथ ययौ राजगृहं रयात् ॥४४॥
 (अतएव पद्मा सुतम्—) कतिचिद् दिवसान् हर्षादतिवाद्या महासती । संपूर्णसमयेऽसूत तनुं साऽदूनतेजसम् ॥
 (भुवनभाट्टः—) पूर्वस्वप्नानुसारेण तस्य पुत्रस्य भूपतिः । भुवनभानुरिति ख्यातिमाख्याति स्म सविस्मयः ॥
 इतश्च— यथा सुवाचिनि स्नेहः संतोषिणि यथा सुखम् । यथा स्वाचारिणि तेजस्तत्राऽसौ बधूधे तथा ॥
 (उपाध्यायो ज्ञानानन्दः—) सुतं भुवनभानुं तं भीमसिंहोऽथ भूमिपः । ज्ञानानन्दाख्यविदुषः पार्श्वे पाठकृतेऽमुचत् ॥

१ अपोहो-दूरिकरणम् । २ मुञ्जः संबन्धि । ३ स्तः स्वर्गः । ४ वारणो-दुस्ती । ५ पद्म-पद्मा । ६ भाट्ट-किरणः । ७ हे देवि ! ८ भविष्यति ।

ततश्च—साहित्येषु स सौहित्यं वैचक्षण्यं च लक्षणे । मेयेऽमेयमर्तिं प्राप लोत्सेऽनलं स्यतां क्रमात् ॥
 इतश्च—शृङ्गारसर्गद्वारं कलालोकोक्तिं वनम् । सुतं नृपः स तं प्रेक्ष्य ज्ञानानन्दमथाऽब्रुदत् ॥२०॥
 भोः कलाचार्य ! पुत्रोऽयं सकलासु कलास्वपि । त्वया विशारदश्चक्रेऽधुना युद्धे कुरु द्रुतम् ॥ ५१ ॥
 विनयो हि विनेयानां व्रथा स्त्रीणां शमो मुनेः । युद्धं क्षत्रियपुत्राणां विभूषणमसंभृतम् ॥५२॥
 उच्यतेति नृपतिज्ञाना-नन्दाख्यं तं कलागुरुम् । वस्त्रा-ऽलंकृतिदानेन संमान्याऽथ विसृष्टवान् ॥५३॥
 ज्ञानानन्दकलाचार्यो नृपोक्तं मनसा स्मरन् । छात्रं सुवनभानुं तं शस्त्रश्रममचीकरत् ॥५४॥
 शब्दवेधी सुक्षमवेधी शीघ्रसंज्ञानवानसौ । दृढमहारी धैर्याढ्यो धनुर्युद्धे क्रमादभूत् ॥५५॥
 (यार्ग्यपुत्राणि—) खड्गयुद्ध-गदायुद्ध-मल्लयुद्धादिकान्यसौ । ज्ञात्वा सुवनभानुस्तं गुहं नत्वा व्यजिज्ञपत् ॥
 (सगर्वेचाभ्यासः—) 'मयःप्रसादादासादि सादियुद्धादिकक्रमः । राधावेधश्रमज्ञाने संध्रमो मे गुरो ! महान् ॥
 ज्ञानानन्दस्ततः क्षत्र-पुत्रपञ्चशतीधृतः । ययौ पुरयहिर्भूमिं युक्तो सुवनभानुना ॥५८॥
 क्षत्रपुत्रान् ततः सर्वान् श्रेण्या संस्थाप्य सोऽब्रवीत् । हंहो ! राजसुताः सर्वे शृण्वन्तु वचनं मम ॥५९॥
 अमृतः—चारी चूततरो वामपक्षशाखावस्थितः । चापपक्षी दशोर्लक्षी-क्रियतां भूषसुनवः ! ॥६०॥
 तथा, पक्षिणोऽस्यैव भो ! दक्षा ! दक्षिणेतरेचक्षुषि । समाश्रित्यैकतानत्वं लक्षं बध्नीत निश्चलम् ॥६१॥
 इत्याकर्ण्य वचश्चारु ज्ञानानन्दकलागुरोः । प्रमाणं युष्मदादेश एव ते क्षत्रिया जगुः ॥६२॥
 ज्ञानानन्दः पुनः प्रोचे भो ! भोः ! क्षत्रियसुनवः ! । घृतं शाखां खगं चापं चक्षुरस्य च पश्यत ॥६३॥

अर्धते प्रोचिरे' स्वामिन् । रुचिरेणाऽखिलं वयम् । पश्यामो व्यक्तिसंयुक्तमेतत् युष्मत्प्रभावतः ॥३४॥
अथो भुवनभानुं सोऽपृच्छत् किं त्वं पृच्छ(पश्य)सि । ऊचेऽयं वाचचक्षुः तत् पश्याम्यन्यन्न किञ्चन ॥३५॥
ज्ञानानन्दः कृमारस्य पृष्ठौ दत्त्वा करं जगौ । सिद्धो भुवनभानो ! भो ! राधावेधविधिस्तव ॥३६॥
बृक्षायालम्बनरन्यैः स्खलितं नो मनो मनाक् । सेधति स्म ततो राधावेधः सन्मेघसस्तव ॥३७॥
यतः— धर्मो दया दानविधौ च धैर्यं सृष्टौ जलं लोभनरस्त्वपाये ।

शारत्रेषु मूलं भुवि मातृका स्यादेकाग्रतवाऽखिलकार्यसिद्धेः ॥६८॥

जानीत क्षत्रियास्तस्माद् भवेऽमुत्र परत्र वा । सर्वदा सर्वदांमेनां स्थिरामेकमनरकताम् ॥६९॥
ज्ञानानन्दरततोऽशेषक्षत्रपुत्रयुतस्तदा । श्रीभीमसिंहभूष्य हर्षदः पर्पदं ययौ ॥७०॥
तत्र च—सन्मान्याऽऽसनदानेन भूषः ग्राह कलागुरुम् । हंहो ! प्रबुद्ध्युद्धिः किं युद्धे जातः सुतो मम ? ॥७१॥
ज्ञानानन्दोऽथ सानन्दो जगद जगतीपतिम् । राजन्नजनि वक्षस्ते तनयो विनयोचयात् ॥७२॥
किं बहुना ? सकलकलापरिकलितो लाषण्यपुण्यलीलाभिः । गुणगणमणिनिधिरेष प्रसन्नवेपः सुतो जातः ॥
(ज्ञानानन्दगुरुमत्सराः—) अथोचे पृथिवीनाथो ज्ञानानन्दं कलागुरुम् । दानं त्वदानन्दकरं मुदाऽनन्तं ददेऽथ किम् ।
यतः— जन्मप्रदात्रे शरणप्रदात्रे कलाप्रदात्रेऽतिघनं वितीर्ये ।

नरोऽनृणीयन्नपयाति हारयं तुषान् प्रदार्येव गृहीतरतनः ॥७३॥
तथापि, कृतोपकाराय नराय लोकैः स्वस्यानुमानेन सदोपकार्यम् ।

संगीणतः किं वसुधां सुधाभिर्न मुच्यतेऽग्रे शशिनो ह्यशोऽन्तः ॥७३॥
ततो मम हृदानन्दकृते वद विदां वर ! । मत्पुत्रशास्त्रदात्रे किं ददे तुभ्यं मनीषितम् ॥७७॥
अथ ग्राह विहरयैष गुरुहर्षात् कलागुरुः । भूमीश ! तव सन्मानमेव लब्धं मनीषितम् ॥७८॥
किन्तु, छात्रं भुवनभानुं रवं पात्रं सद्गुणसंपदः । प्रार्थयिष्येऽधुनाभीष्टं न तु त्वां पृथिवीपते ! ॥७९॥
रसनाथसुतो भस्तिरसेनाऽथ कलागुरुस्म । प्रणम्य माञ्जलिः प्रोचे हर्षोत्फुल्लमुखाम्बुजः ॥८०॥
अम्राप्यं स्वर्ण-रत्नाद्यै-रर्थसंपयतां भुवि । भवाद्दशां पुरः किं किं दानं संदौक्येज्जनः ॥८१॥

(शानानन्द-दत्ता शिक्षा—)

तथापि प्रार्थयतां किञ्चिद् मम जन्म कृतार्थ्यताम् । अथ प्रोचे कलाचार्यो राजपुत्र ! वचः शृणु ॥८२॥
नेपुण्यं पुण्यतः प्राप्यं सकलास्तु कलास्वपि । अतः सुकृतिना भाव्यं कृतिनाऽपि सदा रचया ॥८३॥
यतः— चन्दनं हि घनसारपरागात् स्यात् सुगन्धकलितं लघुनाम्न ।
इत्थमत्र सुकृतादभिनन्द्या पापतो न तु कला विमलाऽपि ॥८४॥

अन्यथ— यः कलालिकलितः सकलोऽपि स्यात् कलङ्ककल्पः किल चित्ते ।
तस्य शीतलरुचेरपि तेजो ह्रीयते हि शशिवद् भुवने ही ॥८५॥
यतः— धर्मिणं जनकं रवीयं गुहं संस्मरता च माम् । इच्छता चाऽऽत्मनः कीर्तिं धर्मे कार्यस्वयोद्यमः ॥
श्रीसर्वज्ञस्त्वया पूज्यः त्रिकालं च त्रिशुद्धितः । परोपकारे पुण्ये च यतितन्यमहर्निशम् ॥८७॥
ऋषामेतात् प्रार्थये धीमन् ! नान्यत् किञ्चित् पुनः पुनः । इत्थमेव भवेत् कीर्तिः कलायास्तव मेऽपि हि ॥

१ यष्टपन्तम्-शशिविचोपणम् ।

इत्थं कलाचार्यवचः शुचि श्रुत्वा नृपाङ्गजः । नत्वा जगाद सुगुरो ! करिन्देऽहमिदं ध्रुवम् ॥८९॥
अथ— अनुकृत्यो दुक्कलानि भूपस्तस्मै कलाविदे । ददौ तदौचित्ययुता गुणिगीरवहेतुवित् ॥९०॥
एवं श्रीभीमसेनेन भूभुजा सत्कृतः कृती । ज्ञानानन्दः कलाचार्यो निजं धाम जग.म.स. ॥९१॥

अथाऽन्यदा कृतस्नानः संवीतशुचिचीवरः । गृहदेवगृहे देव—पूजायै नृपसूर्ययौ ॥ ९२ ॥

(शिक्षा पक्षि—) उत्तारयत् स निर्मात्यं कुमारो निजपाणिना । जिनेन्द्रमूर्तिहस्तस्थामपश्यद् दिव्यपत्रिकाम् ।
स्वर्णवर्णावलीरङ्गां पत्रिकां नृपनन्दनः । नीत्वेत्थं वाचयामास विस्मयावाममानसः ॥९४॥

तथाहि— योऽत्र दुःख-सुखपूरगतोऽपि स्वीयसत्स्वतरणीं न विमुञ्चेत् ।

गर्व-दैन्यजलधिद्रयमध्ये नो पतेत् स गतपातक्रभारः ॥९५॥

अन्यच्च— पूर्वकर्मवशातः सुखिनः शुर्दुःखिनश्च भुक्ते भविनोऽमी ।

धीरधीभिरिति तत्त्वमेवंत्य सत्त्वमेव सततं करणीयम् ॥९६॥

इत्थं दिव्यमिदं पत्रं वाचं वाचं स भूपभूः । स स्वांन्तं स्नपयामास प्रमोदक्षीरनीरधौ ॥९७॥

ततः श्रीवीतरागस्य पूजां कृत्वा नृपाङ्गजः । काव्यद्वयं स्मरन्नेव चक्रे तदिननिर्गमम् ॥९८॥

विधाय सायमप्येष कुमारो जिनपूजनम् । याते यामेऽङ्गसौख्येन शय्यायां स्वापमाप सः ॥९९॥

(भुवनभानुर्विष्णो नारीभिक्षत—)

ततो यावज्जजागार कुमारः स्फारसस्त्ववान् । तावत् पुरो बिल्हपान्नीमेकां नारीमवैक्षत ॥१००॥

वक्रकनकां च वक्रास्यां रौद्राक्षीं भीषणोदरीम् । लभ्योष्ठीं लम्बदन्तां तां स विलोक्य विसिद्धिमये ॥
अथ प्रोचे कुमारं सा घोरघर्षनिःस्वना । भो ! जातेऽपि निशाक्षये सहे ! जागर्षि वा कथम् ? ॥१०२॥
कुमारः प्राह निद्रा नो चिदेषात् तव दर्शने । किन्तु मे कथ्यतां का त्वं मूढेऽव्यत्र किमागमः ॥१०३॥
सह सा प्राह हास्येन सहसा भूपतेः सुतम् । अलक्ष्मीं नाम देवीं मां विद्धि लक्ष्म्या हि वैरिणीम् ॥१०४॥
पुण्यं पापं च यन्धाय भवेऽस्मिन् भविना भवेत् । अथो तद्वन्धविच्छित्त्यै लक्ष्म्य-लक्ष्म्यौ विधिर्व्यधात् ॥१०५॥
अहं पुनरधिका । यतः—

उपार्जयन्ति यत् पापं लक्ष्मीसंगेन ये नराः । तस्य प्रक्षालनायाऽहं तान् सेवे कृपयाऽन्विता ॥१०६॥
अधुना तु— तत्र देशेऽवतराय सनायाताऽस्मि सांप्रतम् । यदि त्वं वदत इदं यामि समेक्ष्यामि तु बार्धके ॥
तस्यां जोषमुपेयुष्यामेवं प्राह नृपाङ्गजः । इदानीमेव हे देवि ! देहे मेऽवतर त्वर ॥१०८॥
उक्त्वा यावदिदं वाक्यं कुमारो विरराम सः । छायावत् तावदस्यङ्गे दृढावेशा विवेश सा ॥१०९॥
(मुबन्म-उदुल्यः) तदा विचिन्तयामास नृपजो निजचेतसा । वेदनीयोदयादय मामलक्ष्मीः समाश्रयत् ॥११०॥
(मुबन्मनोः प्रवालः—) तस्या उपभोगाय यामि देशान्तरं ततः । कुटुम्बं मदभोग्येन दुःखं मा लभतां परम् ॥१११॥
यतः— यन्धुभिः सह सुखं परिभोग्यं नैव दुःखमिति सज्जनमार्गः ।

स्यान्निशि ग्रहपतिर्ग्रहयुक्तो नाऽर्कतेजसि न रुद्रजटासु ॥११२॥
चिन्तयित्वेति जैनेन्द्रमूर्तिं नीत्वाऽऽत्मना समम् । सत्वरं सत्त्वरङ्गेण निस्ससार स सारवान् ॥११३॥

(मः-) गच्छन्नथ पथि प्रोदृष्टश्चेणिविराजितम् । सरः सरसमम्भोधि-सदृशं स दृशा पपी ॥ ११४ ॥
ततश्च- प्रक्षाल्य चरणौ जैनमूर्तिं नीत्वाः नृपाङ्गजः । पपावपापः पानीयं पूत्वा पूतेन वाससा ॥ ११५ ॥

(शार्दूलश्च रासती-)

पीत्वा नीरं सुतृप्तोऽन्तर्याविव व्यावर्तते ततः । तावत् प्रादुर्बभूवाऽग्रे राक्षसी भीषणैक्षणा ॥ ११६ ॥
निजगाद कुमारं सा रीद्वरबाध राक्षसी । भो ! युद्धं कुरु शीघ्रं वा मुञ्च शस्त्रं ममाग्रतः ॥ ११७ ॥
इति श्रुत्वा रणार्थेय यावदुत्तिष्ठते हठात् । तावत् तस्य करात् खड्गं हृत्वा खे राक्षसी ययौ ॥ ११८ ॥
इत्थं वीक्ष्य विशन्नं खं विहरतोऽन्तर्यचिन्तयत् । अहो ! अलक्ष्म्या देव्याऽयं प्रभावो दर्शितो निजः ॥ ११९ ॥
लक्ष्म्या वासो हि खड्गः स्यात् गतः सोऽद्य कराद् मम । अथवा बाह्यभावेः किं यतैः सत्त्वं प्रयातु मा ॥
निमित्तयेति कुमारोऽयं धीरधीरदुस्तुतप्रभः । अचलाया विलोकाय सहेलमचलत् ततः ॥ १२० ॥

(गन्तुम्-) अयाऽसौ भूयसी भूमि भ्रान्तः आन्ततनुर्भूशम् । वसन्तपुरपार्श्वस्थमभ्यन्ततदमाश्रितः ॥ १२१ ॥

(रासती-) छायायां चलपन्नस्य स्थितो यावत् स निश्चलः । तावत् तत्र पुरे वह्निप्रदीपनमभूद् बहू ॥ १२२ ॥
दिवा तारकितं व्योम स्फुलिङ्गैः स्फुटितैस्तदा । द्युटितैर्ज्वालजालैश्च चक्रे सूर्यशतान्वितम् ॥ १२३ ॥

(स्वामिनो नरः-)

अस्मिन्नवसरे कोऽपि स्थूलः दयामाङ्गकुत्सितः । नरो नगरतोऽभ्येत्येत्याऽतुरः प्राह भूसुजम् ॥ १२४ ॥
कोऽपि सत्पुरुषोऽसीति वेद्मि सुन्दरदेहतः । स्वर्णपञ्चशतीग्रन्यमसुं पार्श्वे गृहाण तत् ॥ १२५ ॥
कुमारो न्यगदद् भद्र ! स्यादर्थोऽनर्थदो भुवम् । ममाऽधुना विशेषेण देवं हि विसुखं यतः ॥ १२६ ॥
पुरुषः सोऽद्यदत्त विश्व-बन्धो ! बन्धोऽयमस्ति मे । चेत्त्वं गृहाण तद् बह्वेने रक्षामि स्वकुटुम्बकम् ॥

हृदयान्तर्दया घृत्वा दाक्षिण्यादृतवारिधिः । कुमारस्तस्य तं ग्रन्थिजग्राह निजपाणिना ॥१२९॥
 गतेऽथ पुरुषे तस्मिन् कुमारे च निषेदुषि । तरो तत्र विरौति स काकः क्रूररवौ रयात् ॥१३०॥
 कुमारश्चिन्तयामास कुरुते कुरुते ह्यसौ । कष्टं तिष्ठति मे पुष्टं कथमस्मादपीह किम् ? ॥१३१॥
 (काकहते स्वर्गम्—) इत्थं गृहविचारेण गृहचित्तो दृषाद्भजः । शीघ्रं वायसवित्रास-कृते तं ग्रन्थिमक्षिपत् ॥१३२॥
 तदैव स्मृतिभाग् घाघ-दुत्थायाऽऽशु विलोक्ते । तावत् कुत्रापि न प्राप सम्पत्त्वं पापवानिव ॥१३३॥
 अलङ्घ्या तदसौ स्वर्गं राजसुतुर्गचिन्तयत् । स्मृतं काकशब्देन यत् कष्टं तदुपस्थितम् ॥१३४॥
 कुमारे चिन्तयत्येवं पुरुषः स पुरात् पुरः । समागत्य प्रमोदेन च, वटूकोऽवदद् वचः ॥१३५॥
 देव ! त्वदीयसाहाय्यात् कुदुग्धं सकलं निजम् । गृहं च ज्वलनादस्मादक्षतं रक्षितं मया ॥१३६॥

(मुचनभानोधिन्ता—) विजयस्व चिरं तत् त्वं सर्वोपकृतिकारकः । समर्पय मदीयं च स्वर्गं स्वर्पनिकाऽऽहितम् ॥
 उक्ते व्यक्तैऽथ तेनेति चिन्ताभूर्भूमभूत् । याचतोऽस्याऽयुना किं किं वचो वद्विम् वचस्यपि ॥१३८॥
 काकस्य संमुखो ग्रन्थिः क्षिप्तः प्रत्येति को वचः ? । यद्यपीधमसंभाव्यं सत्यं वक्ष्ये तथाऽपि तु ॥१३९॥
 यतः— ऊचुषो वचनं सत्यं तस्थुषो धर्मिणां पथि । यद् भाव्यं तद् भवत्येवं सुखं चाऽप्यसुखं मम ॥१४०॥

एवं सुचिन्त्य चित्तेन त्रपापूरप्लुताक्षरम् । स्वर्णवृत्तं यथावृत्तं जगाद् स विपादभाक् ॥१४१॥
 अथ, रक्षाक्षरं वभादेऽसौ पुरुषः परुषाकृतिः । भो ! भो ! स्वर्पनिकामोपस्त्वयाऽपि विहितः कथम् ? ॥
 तथादृशा अपि चेद् द्रव्यं मादृशानां हि गृह्णते । ततो जगति कः कस्य विभ्वेऽस्मिन् विश्वसिध्यति ॥१४३॥

ततोऽयं याभि मे स्वर्णं ददीथा अन्यजन्मनि । इत्युक्त्वा स नरः कोपादोपाद् गन्तुं प्रचक्रमे ॥१४४॥
तं यान्तं नृपजो रुद्ध्वा बभापे व्याकुलाक्षरम् । मया प्रमादमुग्धेन स्वर्णं निर्गमितं तव ॥१४५॥
तथापि कथमप्यस्मिन् भवे मामनृणीकुरु । ऋणरज्जुनिबद्धस्याऽन्यभवे न भवेद् गतिः ॥१४६॥
धर्मिणोऽपि कृतिनोऽपि कदाऽपि स्याद् ऋणं किमपि कस्यचिद्देय ।

तस्य तत्र सकलेऽपि तु दत्ते संभवन्ति हि मुखानि परत्र ॥१४७॥
अन्यच्च— केऽप्युपाज्यं घनमात्मकलाभिर्जीवियन्ति जलदा इव जीवान् ।

छयनाऽन्यधनमत्र नयन्ति स्वोदराय बड्वाग्निवदंके ॥१४८॥ किं बहूनां ?
सतां मोक्षे वाञ्छा स तु सुकृततस्तच्च सुमते-गुरोरेवैषा स्यात् स्वयशमनुजत्वे च स गुरुः ॥
ऋणाश्च स्वातन्त्र्यं परभवगतः नामपि ततोऽधमर्णत्वं मा भूत्-इति मतिमतां संमतमहो ! ॥१४९॥
ऋणाद् महाभयं कुर्वन्नङ्गैर्नैवाऽनुनाऽधुना । अनृणीभूयमिच्छामि भूत्वा कर्मकरोऽप्यहम् ॥१५०॥
बभापे पुरुषः सोऽथ हंहो ! क्षत्रियपांसन ! । तव कर्मकरस्याऽपि योग्यं भोज्यं न मे गृहे ॥१५१॥

पुनः प्राह कुमारोऽसौ तव स्वर्णाधमर्णताम् । विहातुमीहेऽहमहो ! भोज्यं मुञ्जे ततः कथम् ॥१५२॥
किन्तु, एत प्रहरान् यावत् कृत्वा कर्माऽखिलं तव । पश्चात्ते दिनयामे तु चने भोक्ष्ये फलान्यहम् ॥१५३॥
स नरः प्राह किं कर्म समग्रं त्वं करिष्यसि । कुमारः प्रोचिषान् कस्तवं कर्तव्यं किं किमस्ति ते ? ॥१५४॥

(स त्यागो नरः चण्डमुण्डखण्डालः—)

सगर्वं स नरः प्राह विभवे को नाम वेत्ति न । चण्डमुण्डाभिर्घ्नं सर्वचण्डालाधिपतिं हि माम् ॥१५५॥

तथाच, इमशानं रक्षणीयं हि नेतव्यं मृतकाऽम्बरम् । एतन् कर्म त्वया पञ्च मासान् कार्यमहर्निशम् ॥
कुमारश्चिन्तयामास हूं मातङ्गगृहे मया । भान्यं कर्मकरेणेति हीनं हा ! पाप्मनः फलम् ॥१५७॥
अथवा— हितेऽहिते वा विहिते हि देही देहेन चेत् स्यादमुनाऽवृणोऽयम् ।

लाभो महीयानिति रेणुमुष्टि-क्षेपादिबोद्धिद्रष्टृगेन्द्रनाशो ॥१५८॥

(चण्डालगृहे किकरो भुवनभावः—)

एयमायो विचार्योवे जातोऽहं किकरस्तव । इमां मूर्तिं पवित्रे तु क्वाऽपि सुश्रामिं चेद् भण ॥१५९॥
उवाच श्वपचः सोऽथ को देवोऽस्ति तवाऽपि रे । पावित्र्यं किं परद्रव्यचौरगौरवदूरग ! ॥१६०॥
अथवा गच्छ कुत्राऽपि सुकत्वा गच्छ इमशानके । एवं प्राप्य वचो भूय-पुत्रोऽचालिद् द्रुतकमम् ॥१६१॥
गच्छक्षत्रे ददर्शाथ वटं शालामिरुक्तकम् । एकं विलोकयामास विकटं तत्र कोटरम् ॥१६२॥

(भुवनभावना भिज्याभत्वा जिनमूर्तिवत् भुवना—)

स्वर्णसमुद्रगफाऽन्तस्थां जलकान्तमणीमयीम् । नृपजो जिनमूर्तिं तां सुमोच वटकोटरे ॥१६३॥
श्रीवीतरागमुद्दिश्य भूरिभावनया भृतः । स्थूलस्थूलानि चाऽश्रूणि सुश्रृण्वन्चे नृपलङ्कजः ॥१६४॥
पुराभवांहसा तां कां सातङ्कां कुदशां गतः । ययाऽहं मोक्षितः स्वाभिन् । त्वां देहात् तु न चेतसः ॥१६५॥
इतः इमशानभूमिस्थो रे कर्मकृदिति ब्रुवन् । शब्दायते स्म मातङ्गस्तं भूपतिसुतं प्रति ॥१६६॥
श्रुत्वा भुवनभानुश्च वेगादागात्तदन्तिकम् । उवाच श्वपचः किं रे ! सत्वरं नागमिष्यसि ॥१६७॥
कुमारः प्राह मां स्वाभिन् ! आदेशेन प्रसादय । तुल्लगर्भः स मातङ्गस्ततो वक्तुं प्रचक्रमे ॥१६८॥
रात्रावन्न त्वया स्पेयं मृतकाऽम्बरनीतये । चित्तादग्धानि काष्ठानि मीलयाऽनीय सर्वतः ॥१६९॥

शुक्लीक—

॥२१८॥

४

८

१२

नीत्वेति श्वपचवचस्तस्थौ स जगतीशजः । श्रीबीतरागं सर्वज्ञं मनसा संस्मरन्नरम् ॥१७०॥
 (कविद्वयोक्तं—) अथाऽस्मिन् समये कोऽपि योगी कम्पतनुर्भृशम् । कुमारपार्श्वमायासीद् रक्षेति वचनं वदन् ॥
 कुमारः ग्राह मा भूमीर्भो योगिन् ! वद किं भयम् । बभाषे प्रखलदूर्णं वर्णीं स पृथुवेपथुः ॥१७१॥
 सुदुस्तपं तपस्तेषु घणमासान् मन्त्रसिद्धये । किन्तु ब्रह्मव्रतं प्रान्ते मया खण्डितमेकदा ॥१७३॥
 सिद्धिलोभादहं कृत्वा सत्त्वमत्र समागतः । आहुतावाहितायां कोऽप्याविरासीच्च राक्षसः ॥१७४॥
 पुष्टा गुरुरपदिष्टाश्च मन्त्रास्तत्त्वत्वासेहेतवे । श्रुता अप्यफला जाताः खण्डितब्रह्मणो' हि मे ॥१७५॥
 यतः— (ब्रह्मचर्यवर्णना—) मन्त्र-तन्त्र-वरयन्त्रसमूहा औपधानि च यतः सुतपांसि ।

वाञ्छितानि ददतेऽत्र परत्र ब्रह्म तव विजयतां व्रतराजः ॥१७६॥
 तथाच, कीर्तियतः स्फूर्तिमियति विश्वे यतः शुचिः स्यादिह वैहमेतत् ।

यतश्च मोक्षः स भवेत् परत्र तद् ब्रह्म जीयादखिलव्रतेन्द्रः ॥१७७॥
 अथ, राक्षसो भुजमेकं मे धुसुजेऽहं च पीडितः । नष्टा त्वदीयं क्षरणं स्वरक्षायै समागमम् ॥१७८॥
 कुमारः प्रोचिवान् शीघ्रं स्वां कन्यां मे समर्पय । यथा विधाय त्वद्रूपं राक्षसे प्रीणयामि तम् ॥१७९॥
 योगी प्रोचे कथं चारुवपुस्तस्मै प्रदास्यते ? । धर्मा-ऽर्थ-काम-मोक्षा हि संभवन्ति यतः स्फुटाः ॥१८०॥
 ऊचे कुमारी भो योगिन् ! परार्थं प्राणदानतः । धर्मा-ऽर्थ-काम-मोक्षास्ते साधिता एव सर्वथा ॥१८१॥
 किंच, निःश्वासेन महोद्भूत-ज्वालाया लक्षितो मया । पश्याऽयं राक्षसोऽभ्येति तव योगीन्द्र ! द्रुतं द्रव ॥

कृत्वा प्रसादं कन्यां तु निजां मम सम्पद्य । यथा विधाय त्वदेवंपं राक्षसं प्रीणयामि तम् ॥ १८३ ॥
योगी प्रोचे ममैकोऽस्ति हस्तो वैतीथिको न तु । तदुत्तारयितुं कन्यां न शक्तोऽस्मि शरीरतः ॥ १८४ ॥
कुमारोऽथ स्वहस्तेन कन्यामुत्तार्य नत् तनोः । पर्यधादथ तस्यैकं सुजं भक्षितमैक्षत ॥ १८५ ॥
याते योगिनि चिन्तान्तश्चिन्तां चक्रे स भूपम् । अहहाऽस्य वराकस्य हस्तहीनस्य का दशा ? ॥ १८६ ॥
अथो कुमारमन्येत्य राक्षसो रक्षवीक्षणः । स रुष्टः स्पष्टमाचष्ट दष्टीष्टो दीढ्यपुष्टितः ॥ १८७ ॥
रे ! रे ! योगीन्द्र ! मदन्त-मध्याचणकचज्जवात् । निर्गत्य नष्टः पापिष्ठः तत् किं जीवसि मेऽग्रतः ॥ १८८ ॥

(मुकुतमातु भक्षयति राक्षसः—)

इत्युक्त्वा राक्षसो भूप-पुत्रदेहस्य भक्षणम् । प्रारब्धे श्रुतिसंभादु रभसादुष्टदंष्ट्रया ॥ १८९ ॥
रक्षसा भक्ष्यमाणोऽयं कुमारः सारसारवान् । हर्षादचिन्तयचित्ते कृतार्थदेहमद्य मे ॥ १९० ॥ यतः—

(मुकुतमानोः सम्राजना—)

यद् द्यधायि यद्दुःखविधायि पापभङ्गनिचयेन मयाऽग्रे । चेत् तदेकतनुकृत्यतोऽत्र क्षीयते मम ततः किम-
अन्यच्च, रे शरीर ! तव नाथ ! इहात्मा दत्तवान् विविधभोगभरान् यः । [पूर्णम् ॥

इत्थं कुमारो धर्मेण संवर्मितमना मनाक् । न वेद सेदमङ्गस्य भक्ष्यमाणस्य रक्षसा ॥ १९३ ॥
राक्षसः प्राह भो ! योगिन् ! क्षत्रव्रह्मव्रतस्य ते । मन्त्रं साधयितुं द्रव्यं दण्डो योग्योऽथवा न किम् ॥ १९४ ॥
कुमारः प्राह दण्डोऽयं योग्य एव कृतस्त्वया । ममोर्वोर्मांसमद्यापि विचिंते तत् तु भक्षय ॥ १९५ ॥

इत्युक्ते भूपुत्रेण निष्ठुरस्याऽपि रक्षसः । ऊर्ध्वीवभूबुलौमानि तं द्रष्टुमिव सात्त्विकम् ॥१९६॥
 राक्षसो विस्मयाद् दध्यौ नाऽयं योगी भवेद् ध्रुवम् । व्रते वा चलिचित्तो यो दुःखे न स हि सासदिः ॥
 निश्चित्येति समुत्थाय कुमारवदनाऽभ्युजम् । उन्नम्य निजहस्तेन राक्षसोऽथ व्यलोकयत् ॥१९८॥
 पूर्णेन्दुं हृचकोराणां राजाऽञ्जं लोचनालीनाम् । तन्मुखं प्रेक्ष्य दुःखाश्रुण्णाल्भ्यो राक्षसोऽचक्षत् ॥१९९॥
 हा हा नरोत्तमस्याऽस्य जगत्कल्पतरोर्मया । सत्त्वपीयूषकुण्डस्य विहितं ह्यहितं महत् ॥२००॥

(प्रथमो राक्षसो भुवनमात्रं जीवितं दत्तौ)

योगिनं यः परित्राय निजं देहं ददौ मम । परोपकारिणं तं हा ! मारयामि नरं कथम् ? ॥२०१॥
 रक्षोराजो विचिन्त्यैवमौपधीं द्रणरोहिणीम् । सुकुमारं कुमारस्य मूर्छितेऽङ्गे व्यलेपयत् ॥२०२॥
 रुदव्रणस्तपौषध्या कुमारो लब्धचेतनः । उत्तस्थौ मम देहं भो ! भक्षयेति पुनर्वन्दन् ॥२०३॥
 ततश्च, सर्वसत्त्वहितं सत्त्वसहितं नृपनन्दनम् । पल्लवो विपुलानन्दो नत्वा सुत्वा तित्रोऽभ्यवत् ॥२०४॥

(भुवनभक्तोः स्मयान्काष्ठमहृणम्—)

अथाऽत्राऽभ्येति मातङ्ग उच्चैर्वाचमुवाच सः । रेऽर्धदग्धानि दारुणि मीलितानि ह्यया न किम् ? ॥२०५॥
 अधुना तानि बक्ष्यामीत्युदिता स नृपात्मजः । काष्ठानि मीलयात्मास चित्ते स्तुवति भाऽन्त्यजे ? ॥२०६॥
 इतश्च—अन्धकाररजःपुल्लमरुणो गगनाङ्गणात् । प्रमाष्टि स्म दिनाधीशो तत्राऽऽजिगमिष्यो दुतम् ॥२०७॥
 दोषाकारं कलङ्काढ्यं सेवमाना निशाचरः । गृहाद् दीपान्तरं जग्मुरागते चण्डरोर्चिषि ॥२०८॥

१ लोचनभ्रमराणाम् । २ राक्षसः । ३ “वही प्रापणे” घृतोः । ४ “यन्मुमिच्छो” ५ रोर्चिषि-किरणाः ।

अस्मिन्नवसरे मन्दा-ऽऽनन्दकन्दनिकन्दनम् । शुश्राव दुःश्रवं कन्दनं नृपानन्दनः ॥२०९॥
चण्डालश्चण्डगुडोऽथ जगादऽऽनन्दतुन्दिलः । अहो ! अथ महालाभो रे ! रेऽस्माकं भविष्यति ॥२१०॥

(एनदमः श्रेष्ठी, तत्पुत्रो वसन्तो मृतः—)

यतोऽन्न धनदत्तस्य श्रेष्ठिनस्तनयो नयी । विनयी सुभगस्त्यागी वसन्ताख्यो मृतोऽपुना ॥२११॥
चारुणि चीवराण्यस्य गत्वा याचस्व सत्वरम् । मत्पत्न्याः परिधानाय यथा तानि भवन्ति भोः ॥२१२॥

(भुवनभानोचिन्तनम्—)

स्वीकृत्येति वचस्तस्य कुमारश्चलितस्तनः । चिन्तयामास संसार—वैराग्यकलितो श्रुशाम् ॥२१३॥
यो नरः स्वजनहर्षतरुणां वृद्धयेऽभिनवनीरद्वतुल्यः । तस्य संहरणमाशु विधत्तेऽनिल्यतोम्रपवनोत्कलिकेव ॥
तथा च— संसारोयानमव्ये किल विविधकुलानोकुहोलीमसूतान् ।

द्वयो ह्यारामिकोऽयं विकसितकुसुमानीव मलयान् विगृह्णा ।
अयःसौरभ्ययुक्तान् शुचिसुखवचनैश्चादयेत् स्वाकरण्डे ।

तेभ्यो जीवानयाऽन्यानवकरदहो ! निक्षिपेक्षारकान् वा ॥२१५॥
विश्वं विश्वं नन्वरं संनिरीक्ष्य कुर्याद्धर्मं निर्मलं धीरधीर्यः ।

स्वीयां मूर्तिं कीर्तिमेवाऽन्न मुक्त्वा सोऽयं सारं स्वर्गसौख्यं मुनक्ति ॥२१६॥
अतः सत्पुरुषस्याऽस्य मृतस्याऽपि तनौ स्थितम् । सतां वस्त्रप्रदाताऽहं याचिष्ये चीवरं कथम् ? ॥२१७॥
अन्यच्च; चौरैर्विगृह्यमाणानि रक्षाभि वसनानि यः । वस्त्रं नेतुं कथं सोऽहं करोमि स्वकरं पुनः ? ॥२१८॥

१. अनेकुदो मुमः ।

इतोऽवदत् सं भ्रातृभ्यः किं रे शीघ्रं न यास्यसि ? । तस्मादप्यतिभीतोऽयं जगाम नृपजो जवात् ॥२१॥
 पुनर्विचिन्तयामास स गत्वा मृतकाऽन्तिकम् । धर्मशास्त्रसङ्गा मे रसज्ञा याचतां कथम् ? ॥२२॥
 सत्पात्राणां करेभ्योऽपि न शिश्नायोचतां पुरा । सोऽद्य मे दक्षिणः पाणिः किं याचेत मृतान्तरम् ॥२३॥
 अथवा, येन हस्तेन मातङ्गोऽजिता स्वर्णाधमर्णता । अधमो याचतां सुग्रं फलत्रयं पातकम् ॥२४॥
 यतः— स्वशरणस्य वधो गुरुतापनं पिशुनता क्षमिनां पितृवञ्जनम् ।

स्थपनिकाहरणं शिशुहिंसनं भुवमिहाऽन्यभवेऽपि फलन्त्यहो ! ॥२३॥

अतो रे हस्त ! पापघ्नोऽहं फलं स्फुटम् । आत्मनोपाजितं धुक्श्च मृतवस्त्रायाऽग्रतो भव ॥२४॥

कुमारश्चित्तयित्वैवं स्वकर्तुं स पुरोऽकरोत् । ह्यंगौराऽय गौराविरासीत् पीराऽऽस्यतस्तदा ।

अहो भाग्यं वसन्तस्य मृते यस्मिन्नसौ पुमान् । आचारसारस्वाकारः किञ्चित् प्रार्थयतेऽद्य यत् ॥२५॥

इत्युक्त्वा रोदनं मुक्त्वा नागरा रागसागराः । रत्नान्यारेभिरे दातुं उल्लोलैर्निजपाणिभिः ॥२६॥

(मृतस्य वस्त्रं पातितं मुक्ताभारुना—)

राजसदृशः स दूनोऽन्तर्विधूयाऽऽत्मकरं रयात् । प्रोचे भोऽश्रुण्डतुण्डस्य मातङ्गस्याऽस्मि किंकरः ॥२७॥

गृह्णामि दानं नो कस्य किन्तु वस्त्रमिदं जवात् । इत्यर्घोक्ते दशावस्य पूर्णे हृद्दुःखवारिभिः ॥२८॥

इदं शोऽप्यन्तजस्यैव कर्मकृद् विष्णु जगतस्थितिः । इत्युक्त्वा मृतदेहस्य वस्त्रं तेऽस्मै समर्पयन् ॥२९॥

(मुक्ताभारुमुत्सृज्य—) मुक्तं तन्मृतवस्त्रं तैः स्वपाणौ प्रेष्य भूपम् ।

विष्णु विष्णु मे जन्म मूलोके वदन्निति मुमुक्षुः समः ॥३०॥

१. २. ३. ४. ५. ६. ७. ८. ९. १०. ११. १२. १३. १४. १५. १६. १७. १८. १९. २०. २१. २२. २३. २४. २५. २६. २७. २८. २९. ३०.

देहं विहाय हंसोऽस्य यास्यत्युद्गीय दुःखतः । इतीव स्वपटीतुल्य-मूर्ध्या ब्रह्मवान् विधिः ॥२३२॥
अन्ते धात्र्या घटीयुग्मं तस्यौ सुबद्धमोहतः । बन्धुबन्धोतलैर्वातरालिङ्गयोत्थापितस्ततः ॥२३३॥
(स्वप्नम्—) यावदुत्थाय नेत्रे स्वे निमृज्याऽग्रे विलोकते । तावत् कुमारो मृतकं वस्त्रं पौराण्यं नैक्षत ॥२३४॥
अथाऽयं चिन्तयामास किमिदं महदद्भुतम् । मातङ्गस्य निजेशस्य किं किं दास्यामि योत्तरम् ॥२३५॥
चिन्तयन्निति वेगेन व्यावृत्तस्तत्र चागतः । न च श्वपचर्मक्षिष्ट सर्वत्रऽऽलोकयन्नपि ॥२३६॥
प्रहरन्नितयं तत्र निविष्टः पृष्ठवान् जनम् । परं नाऽकथयत्-कोऽपि चण्डतुण्डं तमन्यजम् ॥२३७॥
इन्द्रजालमुन स्वप्न-प्रतमोऽहोऽय मे क्रुतः ? । ध्यायं ध्यायमिदं तुर्वेऽहयोर्भेदसौ समुत्थितः ॥२३८॥
(नवी—) नदीं स चन्द्रशिशिरां शिशिराभोभरंभूताम् । तानाय नृपजोऽह्नाय शिश्राय श्रेयसायतिः ॥
स्नात्वाऽय वाटिकां गत्वा स्वां स्वर्णमुद्रिकाम् । नीत्वा सुमनसः सारात् स अंर सुमना बटे ॥

(वटगता जिनमूर्तिर्होता—)

कोटरान्तः समुद्रगतवा समुद्रगकमसौ नतः । नीत्वाऽथ चन्द्रशिशिरां सरितं त्वरितं ययौ ॥२४१॥
नयास्तटेऽथ विकटे निर्मले स शिलातलम् । हेलया क्षालयामास सनमस्कारं स्मरन्नरम् ॥२४२॥
पेटकां तां स्वर्णकान्तां संस्थाप्य स्थाप्यमन्त्रवत् । धीरः स नीरमामैपीत् पद्मपत्रपुदैः स्फुटैः ॥२४३॥
(जिनपूजा—) मन्त्रपात्रं मुदास्नात्रं कृत्वा हित्वाऽन्यचित्तात् । पूजां भूजानिर्जञ्चके विधिवद् विधिवत् ततः
योजिताभ्यां स्वहस्ताभ्यां परमेष्ठयाख्यमुद्रया । संसारार्तिहरं चारा-त्रिकं चक्रे जिनेक्षितुः ॥२४५॥

स्नाञ्चे मेरुस्थितं बालं पूजा-ऽऽरात्रिरुयोर्ध्वपद्म । ध्यात्वाऽथ स्तोतुमारेभे स्मरन् केवलिनं जिनम् ॥२४३॥
वीतराग ! तव वीतरागता रागवन्ति नमयेत् त्रिजगन्ति ।

निस्पृहं स्फुटफलं सहकारं किं श्रयन्ति न नराः स्वसुखाय ॥२४७॥
श्रीजिनेन्द्र ! गुणिनोऽपि जनास्त्वां न क्षमाः स्तुतिविधौ कथमन्ये ।

यद् गुणश्रयमयं त्वमतीत्य वर्तसे किल जगत्त्रयमेतत् ॥२४८॥
शक्रतत्वं भणित्वाऽथ कुमारः स कुमारः । मुक्ताशुकस्यभिर्चा मुद्रां कृत्वाऽर्हन्तमथाऽबधत् ॥२४९॥
(जिनस्तुतिः—) जयं वीतराग ! भगवन् ! भवतु मम त्वत्प्रभावतः स्वाभिन् ।

भवत्रिवेदो मार्गानुसारता चेष्टकलसिद्धिः ॥२५०॥
लोकं विरुद्धत्यागो गुरुजनपूजा परार्थकरणं च । शुभगुरुर्योगस्तत्त्वहचनसेवना स्वाभावमखण्डा ॥२५१॥
अथ, कारं कारं नमस्कारं भूपधूमैरि भाग्यभाक् । पुनर्दिदृक्षाव्यासाक्षो यावदग्रे व्यलोकयत् ॥२५२॥
(केनचिद् जिनमूर्तिहृता—)

तावत् समुद्रक्रो नास्ति न च मूर्तिजिनेष्ठितुः । अत उन्मनायमानो मानी मौनी तदोस्थितः ॥२५३॥
नामेरुध्वं नराकारः सर्पस्फुटतनुस्त्वधः । फणाभिः पञ्चभिर्दीपमणीभिर्दीपयन्ततः ॥२५४॥

(उवाच—) हस्ताभ्यां मस्तके जैनमूर्तियुक्तं समुद्रकम् । दृढं धृत्वोरगो गच्छन् ददृशे भूपसूनुना ॥२५५॥
हत्वा मूर्तिं प्रसर्पन्तं सर्पं तं वीक्ष्य सोऽग्रतः । दिनत्रयं लङ्घितोऽपि कुमारस्तमथाऽन्वगात् ॥२५६॥

१ सहकार आसत् । २ एतच्च सप्रत्यभि चैत्यवन्दनविधौ प्रसिद्धम्— त्रय वीतराग ! जगद्युते । ३ इत्यादिस्तवनम् ।

(धृतराष्ट्रस्य उरगो गृहीतः—)

सहसा साहसाश्छिद्यो रंहसा स महीयसा । धावित्वा स्वच्छचित्तस्तं छेकः पुच्छे गृहीतवान् ॥२५७॥
 कुमारं पुच्छसंक्षिप्तमत्याविष्टः स सर्पाद । प्रससर्प प्रवाहेऽथ नयास्तस्या हि संमुखे ॥२५८॥
 जलकान्तमणोमयपास्तस्या मूर्तेः प्रभावतः । संमुखोऽप्यम्भसां भारो द्विधारूपो जवादभूत् ॥२५९॥
 संयस्य धृतदर्पस्य लाङ्गलमवलम्ब्य सः । अस्पृष्टनीरो धीरोऽयमतीयार्यं रयान्नदीम् ॥२६०॥
 यतः— सा चन्द्रशिशिरा नदी तिष्ठति निर्मला । तस्मिन् विवेश सावेशः प्रवरे विवरे विषी ॥२६१॥

(धृतस्यै मुमुक्षुः पाताल प्रविश—)

कुमरोऽपि समं तेन यावत् पातालमाविशत् । तावद् ददर्श रत्नीघ-रम्यहर्म्यं पुरं पुरः ॥२६२॥
 कन्दर्पजबबोरीभिरीरोभिः पूर्णवीथिकम् । स्फीतगीतैः सशङ्कारशृङ्गाटकमितस्ततः ॥२६३॥

(नागनागम्—) कर्णपीयूषकवर्धकैः पूर्णमन्दिरम् । स नागनगरं प्रेक्ष्य यावज्जातोऽन्यमानसः ॥२६४॥
 तावत् स भुजगो दिव्यशक्त्याऽस्य भुजगोचरम् । प्रविहाय विहायस्थो भूत्वाऽदृश्यत्वमीयिषान् ॥२६५॥
 मूर्तिं श्रीवीतरागस्य गते हृत्वा भुजंगमे । मुद्गराहतवत् स्थित्वा क्षणं सोऽथ व्यचिन्तयत् ॥२६६॥
 अहो ! ममात्मना पूर्वं कीदृग् दुष्कर्म निर्मेमे । येन श्रीवीतरागस्य मूर्त्याऽप्यंस्मि वियोजितः ॥२६७॥
 येनाऽहिना हि मेऽनाधि नायकः श्रीजिनेश्वरः । तेन बन्धुत्वमाश्रित्य कथं नीतं न जीवितम् ? ॥२६८॥
 देवतावसरं स्वं यो रक्षितुं न क्षमः क्षितौ । तस्य मे धिग् धीरत्वं क्षत्रव्रतकलङ्गिनः ॥२६९॥

१ पुच्छम् । २ उगम । ३ सर्पः । ४ कन्दर्पस्य जवं धारयिषीभिः । ५ आवागम-पोक । ६ अगम । ७ नीलः ।

व्रीडितः पीडितश्चेत्थं स्वचित्ते स दृष्याङ्गजः । तावदेकां नागनारीं पार्श्वे यान्तौ व्यलोकत ॥२७०॥

(नागनगरे महोत्सवः-)

अथो वेगेन धावित्वा तत्पार्श्वं दृष्टवानिति । अन्व । किं नगरेऽमुष्मिन् स्युः सदेहमहोत्सवाः ? ॥२७१॥

सा प्राह स्वच्छ । हे वत्स ! यन्महोत्सवकारणम् । सकर्ण ! दत्तकर्णस्तत् सर्वमकर्णाय द्रुतम् ॥२७२॥

(वायुकिः-) अत्र पातालपाताऽस्ति शेषाख्यो घरणेश्वरः । तस्य राज्ये प्रधानश्च राजा श्रीवासुकिर्वरः ॥

(महापद्मो नगाः-) स वासुकिः पुरेऽमुष्मिन् पतिः पातितरां प्रजाः । तेन मित्रं महापद्मो नागोऽस्ति प्रेवितो भुवि ॥

कंचिद् भुवनभान्वाख्यं नरं केनाऽपि हेतुना । आनेष्यति तथा पद्मः प्रपञ्चेन गरीयसा ॥२७३॥

वसुधावासिनस्तस्य पुरस्याऽस्य समागमे । सप्ताहमुत्सवान् कर्तुमाज्ञा राजा मुदा ददे ॥२७३॥

नरोत्तमस्य तस्याऽद्य समालोकाय कौतुकी । पौरलोकः समस्तोऽपि समस्त्युद्यमदेशगः ॥२७४॥

अतो गत्वात्मनो गेहं शिखोचां चन्द्रशालिकाम् । अहमालोकयिष्यामि तं कीर्त्यालोकनिर्मलम् ॥२७४॥

इत्युक्त्वा सा ययौ नारी स्फारीकृतपदास्पदा । दध्यौ कुमारः केनाऽहं कार्येणाऽनायितो बलात् ॥२७५॥

इतश्च— कर्पूरपूरगौराङ्गं शशाकांशुसितांशुकम् । राजहंससमारूढं फणाभिर्दशभिर्भुतम् ॥ २८० ॥

सव्यहस्तसुविन्यस्त-पीयूषकलसं पुरः । श्रीवासुकिं ददर्शाऽसावायान्तं बन्दिभिः स्तुतम् ॥२८१॥

ततस्मीपे च— राजपट्टप्रभं सप्त-फलं पीताम्बराभूतम् । जपमाला-शङ्ख-कुम्भ-मुद्गराख्यं चतुर्भुजम् ॥२८२॥

(नागराजः-) नागराजमनन्ताख्यं गरुपतिसमाश्रितम् । वीक्षामास समायान्तं कुमारो विस्मयाकुलः ॥

(तक्षकः-) दक्षिणांसे न्यस्तदण्डं वामे च स्थितकुम्भकम् । शोणाङ्गवत् सोऽपश्यत् तश्चकं दृषवाद्दनम् ॥ ॥२८६॥

(कौटिल्यः—) कृष्णं कर्कोटकं पीतवस्त्रं सुजयुगान्वितम् । सर्प-दण्ड-शङ्ख-कुम्भयुक्तं, हस्तिस्थमैक्षत ॥२८५॥
 एनं सप्तफणं श्वेतवस्त्राङ्गं हयवाहनम् । कुम्भाम्बुजयुतपर्णिं स आयान्तमलोकयत् ॥२८६॥
 श्वेतवस्त्र-धनुःपञ्चफणाः कलश-शङ्खयुक् । महापद्मो मयूरस्यो नृपजेन तदैक्षयत् ॥२८७॥

पुलिकः कृष्णयस्त्राङ्गः सप्तफणो हि दण्डवान् । पद्मारूढः प्रौढमना तदाऽनेन विलोकितः ॥२८८॥
 शङ्खाख्यश्वेतवस्त्राङ्गः फणाभिर्दशभिर्युतः । रथस्थितः शङ्ख-कुम्भकरो दृष्टोऽथ तेन सः ॥२८९॥
 इत्थं तस्य कुमारस्य पश्यतो मूर्धनि द्रुतम् । नागेन्द्रास्ते स्वकुम्भेभ्यः क्षिप्रं पीयूषमक्षिपन् २९०॥

(नागलोककृता भुवनभावस्तुतिः—)

ततश्च— जय त्वं सान्त्विकाधीश ! जय त्वं करुणाकर ! । जय त्वं दानिनां धुर्य ! जय त्वं क्षत्रियोत्तम ! ॥
 इत्थं वदन्तस्ते नागाः श्रित्वा व्योम प्रमोदतः । तस्योत्तमस्योत्तमाङ्गे पुष्पवृष्टिं व्यधुस्तदा ॥२९१॥
 अथाऽलङ्कृत्य नेपथ्यैर्नागेन्द्रास्तं नृपाङ्गजम् । पुरं प्रवेशयाचकुर्नमित्तानेकनाटकम् ॥२९२॥
 स्तूपमानं चन्द्रिदृश्वर्नरन्वितं नागनागरैः । श्रीवासुकिः स्वयं धाम नीतवान् नीतिवानमुम् ॥२९३॥
 रत्नस्तम्भैः शुभां मध्यसभां प्रापय्य वासुकिः । प्रोचे भुवनभानो ! भोः ! सिंहासनमिदं श्रय ॥२९४॥
 कुमारः प्राह नागेन्द्र ! यस्य मे पाणितो जिनः । गतोऽशक्तेरभाग्याच्च तं मां गरसीह किम् ? ॥२९५॥
 इत्युक्त्वा तं वसुधायामासमानं भुजंगराट् । भद्रासनं समानाय्य तमुपावीक्षित् पुरः ॥२९६॥
 सुविष्टरनिविष्टेषु प्रधानेषु स वासुकिः । तुष्टदृष्टिः स आचष्ट नृपपुत्रं पवित्रवाक् ॥२९७॥
 भोः कुमार !— यो नरो जिनवरं धरभक्त्या पूजयेदपि समीपगतं नो ।

दूर एव स तु तस्य विमोहात् रत्नपुञ्ज इव दृग्विकलस्य ॥२९९॥

यो जिनं शिवपदस्थितमात्मोत्सङ्गं शुचिमनःकुसुमेन ।

पूजयेदित् स केवलतेजाः स्याद् स्वेरिव करै रधिकान्तः ॥३००॥ किं बहुना ?

देवो गुरुर्वा भक्तस्य दूरस्थावपि पार्श्वगौ । अभक्तस्य तमोऽन्धस्य दवीयांसौ सदाऽपि तौ ॥ ३०१ ॥

(भुवनमनोः पातालानयने कारणम् -)

यतः— महतां वदतां धर्म-महनीयोऽसि सात्त्विकः । इदं क्षत्रव्रतं यस्मिन् जैनी भक्तिस्तथेदृशी ॥३०२॥

हेतुना येन पाताले त्वमानीतो भुवस्तलात् । तं सर्वं शृणु वृत्तान्तं नितान्तं स्थिरमानसः ॥३०३॥

चतुश्चत्वारिंशत्संख्य-सहस्रभुवनप्रभुः । चतुर्विंशत्यङ्गरक्ष-सहस्रैः कृतसेवनः ॥३०४॥

पद्मावल्यादिभिः पद्मभिर्महिषीभिर्निपेक्षितः । त्रायस्त्रिंशोश्च त्रिंशद्भिः सप्तानीकाधिपैर्युतः ॥३०५॥

अन्यैरनेकैर्नगैश्च शोखरिताहिनीरजः । स भानिबिष्टो धरण इन्द्रः पृष्टो मर्यकदा ॥३०६॥ (विशेषकम्)

पाताल-स्वर्गयोर्नाग-देवेन्द्रैः परिपूर्णयोः । कृत्स्नमन्यकुलो मर्त्य-लोको मध्ये कथं प्रभो ? ॥३०७॥

अथ श्रीधरणः प्राह शृणु भो ! वासुके ! सखे ! । मानुष्याजितपुण्येन जीवा इन्द्रत्वमाप्नुयुः ॥३०८॥

भूलोके केऽपि विद्यन्ते सात्त्विका धर्मिणो नराः । सुरा-ऽसुरैः समग्रैर्ये चाल्यन्ते नैव सत्त्वतः ॥३०९॥

तथाच; पृथिव्यामधुनाऽप्यस्ति भीमसिंहवृषाङ्गजः । नरो भुवनभान्वाख्यः क्षत्रियः सात्त्विकाग्रणीः ॥

अथाऽवोचमहं स्वामिन् ! मनुष्ये चर्मचक्षुषि । किमत्रकीटके सत्त्वं संभाव्यं स्वल्पमेधसि ॥३११॥

व्याख्यातो योऽय युष्माभिः सत्त्वं सत्त्वस्य तस्य हि । कथित्वेक्षामि दुःखाख्य-रूपपट्टे सुवर्णवत् ॥३१२॥
इत्युक्तत्वा धरणेन्द्रस्य समाया अस्मि निर्गतः । अयो परीक्षा प्रारम्भ मया ते दुर्दशोदयात् ॥३१३॥
तथाहि— अलक्ष्मीरूपाद् भो ! रजनिचरवध्वायुधकृते ऋणार्ते मातङ्गे तनुवितरणाद् योगिकृपया ।
मृतस्याऽङ्गाद् वस्त्रार्थनजनितमूर्छोऽपि च यतः परीक्ष्यान्ते वीक्ष्य द्रुतमहमिहाऽऽगां नृपसुत ! ॥३१४॥
ततो नागो महापद्मो मया पुण्यात्मनस्तव । आकारणाय प्रहितः स्वं कृतार्थयितुं पुरम् ॥३१५॥
आदितः स निवेद्येति तस्मै सुवनमानवे । मौनमुद्रामयाऽऽलम्ब्य यावदस्थान्च वासुकिः ॥३१६॥
(धरण-शक्तः—) प्रभुः श्रीधरणस्तावद् यन्दिदृन्दाभिनन्दितः । हविर्मानं समारूढः प्रौढहर्षादुपागमत् ॥३१७॥
वासुकिप्रमुखाः सर्वे सम्मुखा विकसन्मुखाः । विवेकिनोऽतिवेगेनोत्थाय नेसुरमी अमुम् ॥३१८॥
तदा सुवनमानुष्याऽभ्युत्थाय प्रणमन् जवात् । आलिङ्ग्य धरणेनोचे वःस ! तुष्टोऽस्मि सत्त्वतः ॥३१९॥

(सुवनमानु-धरणयोः सल्लापः—)

अथ, सिंहासनसमासीनं धरणेन्द्रं नृपाङ्गजः । प्रणम्य प्राञ्जलिः प्रोचे हरीकं संशयं मम ॥३२०॥
यदा स्वनगरस्थेन नागराज ! मया पुरा । उत्तारिता जिनेन्द्रस्य मूर्तेः पूजा पुरातनी ॥३२१॥
पवित्रा पत्रिका तत्र सत्त्वतत्त्वविवेचिनी । सुवर्णवर्णश्रेणीभिरिव्यकाभ्यद्वयान्विता ॥३२२॥
ददशे स्वदशे हर्षं ददती या तदा मया । किमर्थं केन सा मुक्ता तथ्यमेतत् प्रकथ्यताम् ? ॥३२३॥ (युग्मम्)
सित्वा श्रीधरणेन्द्रोऽथ वचस्वी वाचमूचिवान् । त्वद्वयोधाय मया मुक्ता काव्ययुक्ता सुपत्रिका ॥३२४॥

घतः— देवा यदि प्रभुरधर्मसुधान्युल्ल्यान् रक्षन्ति नो नरवरान् बहुदानकुल्यान् ।

तेषां प्रमाद्यतरवोऽपि हि पापतापात् शुष्यन्ते एव सकला जगतीतले तत् ॥२२५॥

अतः, यो ब्रव्यतश्चरिततः श्रुततस्तपस्तः श्रीजैनशासनविभासनमातनोति ।

सः सर्वदेवतगणोऽस्य हि सर्वदेव रक्षां करोति दुरितं च तिरस्करोति ॥२२६॥
(दृष्टे धराः—) अतस्तुष्टोऽस्मि किं तुभ्यं ददामि पुरुषोत्तम ! । अपभ्रूरब्रवीज्जैन-ध्यानमस्तु मयि स्थिरम् ॥

(दुरवभाजोः क्षमनकरदिरक्षा—)

तथाऽपि यदि तुष्टोऽसि नागराज ! ततोऽधुना ! दर्शय श्रुतिनिर्दिष्टान् नरकान् सप्त सांप्रतम् ॥२२८॥

धरणाः ग्राह हे वत्स ! किमर्थं तान् दिदृक्षसि ? । कुमारो न्यगदत् पाप-फलज्ञासया प्रभो ! ॥

बभाये धरणस्तावद् वाक्यैस्तान् प्रथमं शृणु । दुःखितर्जन्तुभिः पूर्णान् शकनोपि हि न वीक्षितुम् ॥२३०॥

तथाहि— (नरकपङ्कजा—) तत्प्रभाष्ये त्रिशल्लुक्षास्तित्थन्ति नरकावासाः ।

पञ्चविंशतयो लक्षा नृपसूतो ! शार्करप्रभे नरके ॥२३१॥

पञ्चदशलक्षयुक्तस्तार्तीयो बालुकप्रभो नरकः । पक्षप्रभश्चतुर्थो दशभिलक्षयुतो नरकगैर्हः ॥२३२॥

धूमप्रभस्त्रिलक्षया तमप्रभः पञ्चहीनलक्षेण । पञ्चभिरेव तु गैर्हयुक्तोऽस्ति महातमःप्रभो नरकः ॥२३३॥

एवं च चतुरशीतिषु संस्थिता नरकावासलक्षेषु । सततं विततं दुःखं दुष्कृतिनो जन्तवो ह्यनुभवन्ति ॥

तथाहि—भायी-पत्योरनुजीवि-स्वामिनोर्धुद-शिल्पयोः । श्वश्रू-वध्वोर्मित्रयोश्च ये विभेदं हि च्चकिरे ।

तद्वियोगक्षणवितान् वारांस्तेषां वृणां तनुः । चक्षुषा शिरः कर्षवृक्षे ऋकषः प्रविदार्यन्ते ॥२३६॥

येऽलीकेन कलङ्गेन साधुं नरमवृष्यन् । सतां शून्यं च पैशुन्यं ये चक्षुर्वक्त्रे तसः ॥३३७॥
उपहासवचोभिर्यर्थभिणोऽधः कृत्वा सुवि । येदुर्वाग्भिः पिता माता गुरुर्नैताऽप्यन्यत ॥३३८॥
तद्वचोऽक्षरसंख्यानि संवत्सरशतान्यहो ।। तेषां जिह्वाः छिन्नरुढाश्छिद्यन्ते वज्रतुण्डिकैः ॥३३९॥
परस्त्री वीक्षिता दुष्टैर्वीक्ष्य पैशुजिता पुरः । पैश्वालोक्य स्वयं सार्धश्चौराणामपि नोऽर्धमः ॥३४०॥
तन्निमेषमिताम् वर्षलक्षानेपां हि वीक्षणे । वज्रतुण्डाः खगा नित्यं खनन्ति खरचञ्चुभिः ॥३४१॥
एकावासस्थिते सर्वकुटुम्बे निर्दया भृशम् । ब्रह्मं हत्वा कलिं कृत्वा मुञ्चन्त्येकाकिनो हि ये ॥३४२॥
एकसार्षे समायान्तं युयुधुं परिहाय ये । मुञ्चते ये च धमिनो निस्वबन्धोर्गपेक्षकाः ॥३४३॥
यावन्तः कवला एक-भोज्ये स्युर्विहिताः पुरा । तत्संख्यलङ्घनप्रान्ते विष्टा तेषां प्रदीयते ॥३४४॥
यावन्ति द्रोहभोज्यानि स्युः कृतानि पुराभवे । तावद्भारं कदर्थ्यन्ते जीवा एवं नरोत्तम ! ॥३४५॥
जन्तूनमन्तून् यो हत्वा मुक्ततद्रोमसंमिताम् । वर्षसहस्रान् स तप्त-ताम्रखण्डानि भोज्यते ॥३४६॥
रात्रौ सुप्ते जने ग्रामा यैः पूर्वं परिदीप्तिताः । तेषां देहो लोहमूषैः क्षिप्रं प्रक्षाल्यतेऽनिशम् ? ॥३४७॥
अन्यासक्तो निजां भार्यां त्यजेत् संतापयेच्च यः । तप्तैरेन तपेहः सिध्यते भो नरोत्तम ! ॥३४८॥
इत्यायनेकोत्पन्नाः कथिताः स्वल्पवेदनाः । अन्येषां बहुदुःखानि व्याहर्तुं पारयामि न ॥३४९॥ यतः—
“नरपुंस जाई अइककलडाई दुःखलाई परमतिकखाई । नरकेतु यानि अतिककशा नि दुःखानि परमतोदगानि ।
को वसेही ताई जीवन्तो चासकोडीहिं ॥३५०॥ को वर्णयिष्यति तानि जीवन् वर्षकोटिभिः ॥३५०॥
नेरईआणु पाओ उकोसं पंचजोषणसयाई । नैरयिकाणामुत्पाद उत्कृष्टं पञ्चयाजनशतानि ।

दुःखे निवड्डियाणं वेयणसयसंपगाढाणं ॥३५१॥ दुःखे निपतितानां वेदनाशतसंपगाढानाम् ॥३५१॥

निबुद्धाः

अच्छिनिमीलणमित्ते नत्थि सुहं दुःखमेव अणवश्यं । अक्षिनिमीलनमात्रं नास्ति सुखं दुःखमेव अनवरतम् ।
नरग नेरइयाणं अहोनिंसं पचमाणाणं ॥३५२॥ नरके नैरयिकाणाम् अहर्निशं पच्यमानानाम् ॥३५२॥

इत्युक्त्वा धरणेन्द्रस्तं पाणौ प्रारोप्य भूषजम् । व्यक्तितो नरकावासाम् दर्शयामास कल्पपि ॥३५३॥

(नरकदेशेन भुवनभादुमुच्छं -)

धरणेन्द्रकराब्जदधो जीवानां वीक्ष्य वेदनाम् । कुमारी दुःखपरेण कलान्तकाथो मुमुच्छं स्रज ॥३५४॥

पुनस्तत्र समानीय दिव्यपानीयसेवर्नः । धरणेन्द्रः कुमारं तं चकार स्पष्टचेतनम् ॥३५५॥

व्यचिन्तयत् कुमारोऽथ देहसौख्याय धिग् जनाः । देहं धर्मकल्पदुं प्रापुः किं पापपोषिणः ॥३५६॥

ज्वेऽथ धरणो वत्स ! जानाऽद्य ससलङ्घनी । अङ्गं कृशं भृशं तेऽभूत् कुमार ! सुकुमारवत् ॥३५७॥

भो ! जनाधिपुत्राऽद्य भोजनाय भया समम् । पुण्यपुत्र ! तदुत्तिष्ठ सत्वरत्नैकरोहण ! ॥३५८॥

कुमारः प्रोचिदन्नाग ! मयाऽद्य जिनपूजनम् । न कृतं तत् कृतं देव ! भोजनैर्लौल्ययोजनैः ॥३५९॥

श्रुत्वेति वासुकिः प्रोचे देवतावसरे मम । सा मूर्तिर्वीतरामस्य विद्यते सर्वविद्या ! ते ॥३६०॥

अभ्युत्थाय ततः शीघ्रमग्नैव जिनपूजनम् । विवेहि विधिना धीमत् ! निवेहि प्रमदं मयि ॥३६१॥

इत्युक्त्वा वासुकिर्मूपपुत्रमाकृष्य बाहुना । स्तपयित्वा सुधाकुण्डे कारयामास पूजनम् ॥३६२॥

(धरणेन सह भुवनमानोः भोजनम् -)

धरणोऽत्ययमभ्यर्थ्यं कुमारं दिव्यभोजनैः । अभोजयत् प्रीतिबलैः फलं पक्वं हि गौरवम् ॥३६३॥

(धरणेन मुक्तामानवे दत्तानि धर्मकारकवस्तुनि—)

ततोऽशुकयुगं स्वर्णं—पादुकायुगलं तथा । धरणेन्द्रः कुमाराय दत्त्वाऽवादीत् प्रमोदवान् ॥३६४॥
अनेन वस्त्रयुग्मेन संवीतेन, तनौ तव । शीता-ऽऽतप-रजो-चातमवं दुःखं न भावि भोः । ॥३६५॥
पादुकायुगलस्याऽस्य प्रभावो व्योमगामिता । परोपकारे त्वं भूया धीरधीरनिशं भुवि ॥३६६॥
इत्युक्त्वा पेटिकां जैन-मूर्तियुक्तां स्वपाणिना । आर्ययन्त्रपुत्राय मणिं चकं महौजसम् ॥३६७॥
भूत्वाऽथ निकषा कर्णे कुमारस्य मुदा तवा । महिमानं मणेस्तस्याऽऽचख्यौ छन्नं स नागराद् ॥३६८॥

(मुक्तामानवः पातकात् पृथ्व्यामगतः—)

अथो सुमोच हुंकारं स्फारं स धरणेश्वरः । तदैवाऽथ कुमारोऽयं पृथ्व्यामात्मानमैक्षत ॥३६९॥
(नृचाला नगरी-) अहो ! अहं भुवं प्रासन्नित्यस्मिन्निति विस्मयात् । जगाम रङ्गशालाख्यां नगरीं श्रीगरीयसीम् ॥
तस्याः पुरम्वेक्षोऽसौ चारुमाकारवेष्टितम् । प्रासादं चिरिमतोऽपश्यत् पिशङ्गजयाऽन्वितम् ॥३७१॥
प्रासादोऽयं त्रियो देव्या अये ! पीतज्वलान्वितः । विचिन्त्येति कुमारस्तत्प्राकारान्तर्विदेन सः ॥३७२॥
(लक्ष्मीमूर्तिः—) चारुचामीकरमयीमयं तत्र प्रमोददाम् । लक्ष्मीदेव्या ददर्शाऽथ मूर्तिं चम्पकपूजिताम् ॥३७३॥
उपसृत्य कुमारोऽथ निजगाद श्रियं मति । देवि ! त्वमेवाऽसि सतां पुण्यनिबन्धनम् ॥३७४॥
यतां—तपस्य मानं गुरु-देवपूजा सतीर्ययात्रा निजबन्धुपोषः ।

संसेव्यतां शोपकलाविदां च स्याल्लक्ष्मि ! सर्वं त्वयि तोषवत्याम् । ॥३७५॥
सन्तः सुतीर्थं कृपणा रजोऽन्तस्त्वां स्थापयन्ति व्यसनेषु पापाः ।

१ भयम् । २ पूर्याम् ।

मत्वेति हे धर्मसुते ! सुलक्ष्मि ! कथं सतामेव गृहेषु नैषि ? ॥३७६॥
 स कुमारः सुकुमारमिति यावद् वचोऽब्रवीत् । श्रीदेवता ताम्रदेव प्रोवाचाऽनाहृतं वचः ॥३७७॥ तथाहि—
 पुण्यरज्जुभिरहं दृढबद्धा निर्विवेकि-सुविवेकिगृहेषु ।

सर्गः-

संस्थिताऽत्र कुवच्चः सुवच्चश्च वत्स ! हे ननु सहेऽधनिनीं हि ॥३७८॥
 भुत्वेत्यसौ त्रिषो वाक्यं दध्यौ प्राशृजन्मघर्मतः । श्रीः स्यात् कृपण-व्यसन्निराणां नान्यतो गुणात् ॥
 (द्वी विप्रो) इतो गर्भगृहान्तस्थो विप्रो श्रीदेवदत्ताऽर्चकी । हुं चिह्नमेकं संजातमित्युक्त्वा जग्मतुर्दुतम् ॥
 एताभ्यां किमभिज्ञानं दृष्टं विप्राविमौ च की । चिन्तयन्निति बध्नाम प्रासादं परि भूपभूः ॥३८१॥ तत्र च—
 (पञ्च आवाः—) स्फाटिकैर्निर्मलजल-कलितैरालवालकैः । विपुलान् पत्रलान् पञ्च कम्पानाऽऽब्रानुदैक्षत ॥३८२॥
 उपस्थल्य कुमारोऽथ यावदालोकते स्थिरः । तावत् तान्निष्फलान् बीक्ष्य सन्वयं ध्यातवानिति ॥३८३॥
 प्रष्टेऽपि वसन्तर्तौ दुमाणां परमर्द्धिदे । आः ! आनन्दप्रदा अक्षणोरप्येते निष्फलाः किमु ? ॥३८४॥ किन्तु,
 दानेना धनसंयुता भुवि सदाचारा परश्लाघिनो वैद्या लोभविवर्जिता यदि सुविद्वांसोऽप्यगर्वा हृदि ।
 नित्यं स्वाप्ति सरांसि मृत्युरहिता मर्त्याः फलाढ्या दुमाः जायन्ते तदहो ! धरावतरा स्यात् स्वर्ग-पातालयोः ।
 तथाऽपि धरणेन्द्रेण प्रदत्तस्य सुधामणेः । प्रभावेण करिष्यामि वृत्तानेतान् फलान्वितान् ॥३८५॥
 ध्यात्वेति तं मणि नीव्या कृष्टृषां स्थानपाऽम्बुभिः । प्रक्षाल्याऽभिरपिचैव चूतान् पञ्चाऽपि यावता ॥३८७॥
 तावता स्वर्णवर्णानि कर्पूरसुरभीणि च । आविरासुः फलान्याशु सुधास्वादनि तेष्वथ ॥३८८॥
 इतश्च- विप्रो क्षिप्रौ तौ तत्राऽयातौ फलाकुलान् । तान् (तांश्च) दृक्षान् समालोक्य मुदितावूचतुर्मिथः ॥

अहो ! कर्पूरमञ्जर्यां अपूरिष्ट मनोरथः । अवकेशिनोऽपि धृक्षा यज्जाताः सफला अमी ॥३९०॥
तयोरेको लघुर्विप्रोऽवचिल्य सुफलोचयम् । शीघ्रं ययौ द्वितीयस्तु तत्राऽस्थान्प्रजान्तिके ॥३९१॥
अथाऽवदत् कुमारस्तं हे विप्रविह कौ युवाम् ? । कारितं श्रीगृहं केन किं नीत्वाऽगात् फलान्यसौ ? ॥
अथो स विप्रः प्रोवाच गिरा प्रेमपवित्रया । जानीहि प्रथमं देव ! रङ्गशालां पुरीमिमाम् ॥३९३॥
(विक्रमो दृष्टः—) विक्रमोऽत्र पतिः पाति पतितारिपङ्कः । भयान्धतमसाल्लोकं नीतिमार्गप्रदीपकः ॥३९४॥
(प्रीतिमती रात्री—) तस्य प्रीतिमती नाम पत्नी दृढपतिव्रता । सुसाऽन्यदा निद्रयऽपश्यत् कर्पूरतरुमञ्जरीम् ॥
(कर्पूरमञ्जरी पुत्री—) संपूर्णसमये साऽथ समस्त सुतां सती । पिताऽपि तामतो नाम्ना चक्रे कर्पूरमञ्जरीम् ॥
(रामदेवो देवशः—) सुतायां ससर्वापिक्वयां तस्यां श्रीविक्रमो नृ । दैवज्ञं सामदेवाख्यं पप्रच्छे तद्वरं नरम् ॥
कन्याङ्गलक्षणान्येव वीक्ष्य मौहूर्तिकोऽवदत् । वर्षेऽस्याः योदृशे भावी राधावेचकरो वरः ॥३९८॥
राजा श्रीविक्रमोऽवोचत् राधावेधस्य योग्यता । केन चिद्गुणेन विज्ञेया पुंसस्तस्येति भो ! वद ॥३९९॥
सोऽवादीद् देव ! वाग्देवीमुपोष्याऽऽराध्य सत्वरम् । सर्वं निवेदयिष्यामि तृतीये दिवसे तव ॥४००॥
सोमदेवस्तृतीयेऽह्नि सभामभ्येत्य भूपतेः । पाणौ चूतफलान्युर्वैस्तदा पञ्च समर्पयत् ॥४०१॥
राजोच किं फलैरेतैः कर्तव्यमथ सोऽब्रवीत् । अपितानि सरस्वत्या ममेतानि प्रसन्नया ॥४०२॥
गदितं च सरस्वत्या महालक्ष्मीगृहं महत् । कारितं विद्यतेऽग्रे यत् स्वर्णमूर्तैर्विभूषितम् ॥४०३॥
तत्र कर्पूरमञ्जर्यां कन्यया निजपाणिना । प्रसादस्याऽस्य पाश्चात्य-भागे चाप्यान्यमून्यहो ! ॥४०४॥
दिव्यस्वरूपा पञ्चाम्री ततस्तत्र प्ररोक्ष्यति । साऽनिशं निर्मलैर्नरैः सिचनीया च कन्यया ॥४०५॥

सा च हिरण्मयी लक्ष्मीः स्मेरवर्णकपुष्पकैः । कन्यया पूजनीयां हि स्नातया शुचिवस्त्रया ॥४०६॥

पुंसां संभाषिता येन लक्ष्मीमूर्तिर्वदिष्यति । वरः कर्पूरमञ्जरीं नरः सं भविता ब्रुवम् ॥४०७॥

सदाऽपि निष्फलान् दिव्यान् तानाम्नान् पञ्च यो नरः । करिष्यति फलेनैव वरिष्यति स ते सुताम् ॥

राजन् ! देव्या सरस्वत्या ममेति कथितं स्फुटम् । सोमदेवः स देवज्ञ इत्युक्त्वाऽऽत्मगृहं ययौ ॥४०९॥

अमुं प्रासादमुर्वीशो, हेमश्रीमूर्तिसंयुतम् । अचीकरत् ततः सा च कन्याऽऽम्नानुसवत्यमृतम् ॥४१०॥

(दिवाकर-गुणाकरी निम्नो—)

तदा नियुक्तावावां च दिवाकर-गुणाकरी । श्रीपूजायै तस्य पुंसः परीक्षायै च भूसुजा ॥४११॥

(राधावैभक्तम्—) कन्यापोडशवर्षेऽस्मिन् राज्ञा बीवाहमिच्छता । अष्टोत्तरशतहस्तः स्तम्भोऽस्त्युत्तम्भितो बहिः ॥

दक्षिणान्यष्ट चक्राणि चाऽष्टौ वामध्रमीणि च । तत्राऽन्तरे चारुतरीं नृपो राधामकारयत् ॥४१३॥

राधावैधकरो यः स्यात् स नरो मे सुतावरः । इत्युद्योग्याऽशेपराज्ञो दूतैरामन्त्रयन्तुपः ॥४१४॥

(कर्पूरमञ्जरीतपः—) निमन्त्रणानि भूपानां स्वस्वयं बरहेतवे । कर्पूरमञ्जरी श्रुत्वोपवासं विदधे तदा ॥४१५॥

राजाऽपृच्छत् कथं बत्से ! विदधासि न भोजनम् ? । भासयन्त्याऽऽस्यभासाऽग्रेऽसावभापत भामिनी ॥

येषां बीजानि वाग्देव्याऽपितान्येते हुमा यदा । फलिष्यन्ति तदा तेषां फलेभ्योऽन्यथा तु न ॥४१७॥

उपवासत्रये जाते कलान्तकाया कुमारिका । बभूव राजवर्गोऽपि चित्ते दुःखाकुलो भृशम् ॥४१८॥

चतुर्थेऽद्य दिने राजा नत्वा लक्ष्मीं व्यजिज्ञपत् । देवि ! यद्येकचित्ता मे पुत्री तल्लभतां वरम् ॥४१९॥

इत्युक्त्वाऽर्चां श्रियः कृत्वा यावद् राजा विनिर्ययौ ! तावत् त्वया कुमारैर्य लक्ष्मीः संभाषिताऽवदत् ॥

पूर्णमेकमभिज्ञानमिति प्रमुदितौ भृशम् । गत्वा व्यजिज्ञपावाऽऽशु कन्यां कर्पूरमञ्जरीम् ॥४२१॥

सां प्रोचे प्रोचरोमाश्चा सत्यं चेद् युवयोर्वचः । वृक्षाणां तदहो ! तेषां फलान्यानयत द्रुतम् ॥४२२॥
इति प्रोक्तौ कन्ययाऽऽवां संशयानौ फलेष्वलम् । आगतौ फलितानेतान् वृक्षान् वीक्ष्याऽतिविस्मितौ ॥

(कर्पूरमधोपाकरणम्—)

एषां फलानि नीत्वाऽसौ मम भ्राता गुणाकरः । प्रयातोऽस्त्यधुना कन्या-पारणाकारणाय भोः ! ॥४२४॥
कन्यायाः पारणायां च कृतायां विक्रमो नृपः । अत्रैष्यति भवन्तं तु प्रविवेशयिषुः पुरीम् ॥४२५॥
यावदुक्त्विति विप्रोऽयं चिरराम दिवाकरः । तावच्छ्रीविक्रमो राजा तत्राऽगात् सपरिच्छदः ॥४२६॥
गुणाकरेण विप्रेणाऽऽदिश्यमानपथो नृपः । आगत्याऽभ्युत्थितं हर्षात् कुमारं श्लिष्यति स्म सः ॥४२७॥
राजा दध्यावहो रूपं कुमारस्याऽस्य वीक्ष्य हि । स कन्दर्पः स्वकं दर्पमद्य तत्पाज निश्चितम् ॥४२८॥

(सुवनभानोः पुरप्रवेशमहोत्सवः—)

राजाऽऽरुह्य गजं स्वाङ्गे प्रारोप्यैनं कुमारकम् । पुरेप्रवेशयत् प्रौढ-प्रमोदभरमेदुरः ॥४२९॥
नृपो सुवनभानुं तमुत्सवेन महीयसा । चित्रशाले विशालेऽथ ससभूमे मुदाऽमुचत् ॥४३०॥
कुमारपरिचर्यायै दिवाकर-गुणाकरौ । तत्राऽन्यथा नरान् मुक्त्वा राजा स्वावाममासदत् ॥४३१॥ अथ,
उद्धृत्य सुरभिद्वयैः संलाप्य विमलैर्जलैः । विलेप्य यक्षपङ्क्त्याऽलंकृत्य स्वर्णभूषणैः ॥४३२॥
विधाप्य जिनपूजां च भोज्यैर्नानारसैस्तदा । तावभोजयतां विप्रौ कुमारं भक्तिनिर्भरी ॥४३३॥
अत्रान्तरे सहस्रांशुग्लर्निनीशुनिचयोऽजनि । वारुणीमीदृमानस्य कस्य कान्तिर्न ह्रीयते ? ॥४३४॥

१ वाहणी-वहणीदिता, मुदा च ।

कुमारः प्रोचिवान् सूर्यः संपूर्य बसुभिर्भुवम् । व्रजत्यस्तं हृद्द्वं सदसत्स्वपि दुःखदम् ॥४३५॥
अहो ! लब्ध्वा पूर्वं किल विबुधनाथस्य ककुभं जंगत्युच्चभूतो दिशमभिलषन् यज्जडपतेः ।
मरुन्मार्गात् सरोऽप्यथ पतति तन्निर्मलकुलां स्त्रियं हातुः पातो भुव इति वदन् विश्वमिव भोः ! ॥४३६॥
विश्वे पश्यति विश्वेऽस्मिन् स सहस्रकरोऽपि हि । ममज्ज पश्चिमाऽम्भोधौ दिनान्ते केन किं भवेत् ॥४३७॥
पाशपाणिदिशाऽम्भोधौ पात्यमाने स्वर्गे स्वर्गाः । शब्दापन्ते स्म दृक्षेणु मिलित्वा दुःखिता इव ॥४३८॥
अस्तंगते विधानाथे काष्ठोऽवन्धुमुखीषु च । पक्षिणोऽमी अमुञ्जाना धन्या अज्ञानिनोऽपि हि ॥४३९॥
राक्षसाः प्रेत-मृताद्या ग्लेच्छाश्चाऽजन्ति निद्र्यऽपि । स्वर्गिणः पितरश्चैव धर्मिणो मनुजास्तु न ॥४४०॥
दूरमेव यथा तूरस्तमः पूरस्तथा तथा । अयं हरति पमानां निर्नाथः स्यात् सुखी हि कः ? ॥४४१॥
रत्नैः प्रदीपै रविणेन्दुना च क्षतं तमः स्यात् पुनरक्षितं हि ।

यथा जिनेन्द्रैर्मथिता मदाया अपि त्रिलोकीं तु पराभवेयुः ॥४४२॥
अथो दिवाकरोऽवोच्चद्व विधायोच्चर्वा स्वतर्जनीम् । कुमार ! पुरतः पश्य प्राच्यां चन्द्रोऽभ्युदेत्यसौ ॥४४३॥
प्रमालोकं कुर्वन् रविरवनितापं यदतनोत् तमिन्ना शीताऽपि प्रचुरतिभिरे यच्च कुरुते ।

द्वयोर्दोषावेतावमृतचिरं योऽप्यपहरत् कलङ्कं स्वं हर्तुं प्रभवति न तत् क्षीयत इव ॥४४४॥
अथो गुणाकरोऽवोचच्छयनीये नृपाङ्गज ! । सत्वरं कुरु विश्रामं यथा याति तव अमः ॥४४५॥
तथाऽकरोत् कुमारोऽपि स्मृत्वा पञ्चनमस्कृतिम् । संवाह्यांचक्रतुश्च नावथो तं यथासुखम् ॥४४६॥

इति चिकमराजस्य निर्देशात् तलरक्षकाः । नगरीं मण्डयामासुराशु चन्द्रोदयादिभिः ॥४४७॥
 विभातायां विभावरीं चयार्द्धैर्जितमन्मथाः । पृथ्वीनाथा अथाऽभ्येयुः सर्वे पूर्वनिमन्त्रिताः ॥४४८॥
 ततः श्रीविक्रमो राजा नृपानेतान् ससंभ्रमम् । सर्वान् संमानयामास रम्यावासाप्रदानतः ॥४४९॥
 इतो भुवनमानु तमुपेत्य नृपनन्दिनः । इत्युपश्लोकयन्ति स्म प्रभाते सौप्रभातिकाः ॥४५०॥
 जग जग नृपपुत्र ! सगरिद्रीः पवित्रः परिहर बहुनिद्रां मोहराजेन्द्रमुद्राम् ।

वितनु तनुविशुद्धिं निर्मलां स्वां च बुद्धिं स्मर जिनवरमन्तः पुण्यकृत्यैरनन्तः ॥४५१॥

इत्थं जागरितः प्रातःकृत्यं कृत्वा नृपाङ्गजः । राज्ञोऽमात्यैर्मुदा निन्द्ये स्वयंवरणमण्डपम् ॥४५२॥
 गरिष्ठेषु निविष्टेषु तत्र भूषेषु भूरिपु । आसांचक्रे कुमारोऽपि चारुचामीकरासने ॥४५३॥
 ललनाभिः कृतोद्धुललानाभिवृताऽथ सा । हंसीव कलकण्ठीभिरागात् कर्पूरमञ्जरी ॥४५४॥
 रागास्तग्भमयोपेत्य पूजयित्वा प्रमोदतः । तस्यौ सुस्थमनास्तत्र बालिका धृतमालिका ॥४५५॥
 दिवाकराभिघ्नो विप्रः प्राह भूमीपतीनय । विधाय राधावेधं भोः ! कन्येयं परिणीयताम् ॥४५६॥
 एवं दिवाकरोणोयते शक्तिमन्तोऽपि केचन । राधावेधाय नोत्तस्थुर्विलीनविषयस्पृहाः ॥४५७॥
 तत्र केचिदनात्मज्ञा उतथायोर्वीशसूनुवः । अपरोद्देयतां प्राप्य जग्मुस्ते हास्यपात्रताम् ॥४५८॥
 श्रीविक्रमस्य संकेताद् विप्रः सोऽथ दिवाकरः । वीरं भुवनभान्वाख्यं तमुदस्थापयज्जवात् ॥४५९॥
 मण्डलापितकोदण्ड-मण्डितायतसायकः । राधांलीढमनाः प्रत्या-लीढस्थानं स तस्थिवान् ॥४६०॥

(सुवनमादुना योपविष्टः कृतः—)

युवचित्तैश्च चक्रैश्च विभ्रमद्विर्वृतामपि । कर्त्या राधां च विव्याध सौभाग्येन शरेण च ॥४६१॥
वरमालां वरस्याऽस्य कण्ठे क्षिप्त्वा पतिवरा । यावद् दूरतरौ चक्रे कतौ वेपथुमन्यरौ ॥४६२॥ तावच्च,
(कश्चिद् देशः—) दिनापराधं मे पुत्रो चत्से ! बद्धः कथं त्वया । वदन्निति दिवः कोऽपि देवः प्रादुरभूत् पुरः ॥
देववाणीमिति श्रुत्वा पाणी संयोज्य चिक्रमः । नृपः प्रोवाच गीर्वाण ! किमेप तमयस्तव ॥४६४॥
जगाद् निर्जरः सोऽथ स्वरूपं मम भूपते ! शृणु त्वं निश्चलीनय भूयसः किल कौतुकात् ॥४६५॥
(काञ्चनपुरम्—) अहं भीमद्युयोऽभूवं श्रीकाञ्चनपुरे पुरा । अयं सुवनमान्याख्यस्तनयः सनयो मम ॥४६६॥
कारणैर्नैव केनाऽपि सुतो देशान्तरं ययौ । अहं तु हन्तुमारेभे दुःखादात्मानमुत्सुकः ॥४६७॥

(विवाहः साधुः— दुर्विहो नृपः—)

तदा चित्राङ्गदः साधुर्मामेत्य प्रत्यधोषयत् । नृसिंहं त्वं सुतं राज्येऽभिविष्याऽग्रहिपं व्रतम् ॥४६८॥
भावना द्वादश भुत्वा व्याख्यानेऽहं गुरोर्मुखात् । मत्वाऽसारं च संसारं विगृह्याऽनशनं मृतः ॥४६९॥
सौधर्म्यादथ सौधर्मे कल्पेऽहमभवं सुरः । दृष्ट्वाऽमुं सान्त्विकं पुत्रं ज्ञानेनाऽत्र समागतः ॥४७०॥
आगतोऽत्र सुतं माला-वद्धं कन्यकयाऽनया । प्रेक्ष्याऽहं सहसा राजन्निषेधं कृतवानिह ॥४७१॥ यतः—
लब्धेऽपि सुमानुष्ये संप्राप्ते पाप-पुण्यनैपुण्ये । यो यतते न यतित्वे तिर्यक्त्वादौ स किं कर्ता ॥४७२॥ अन्यच्च,
दानं नाऽभयदानतस्त्रिसुवने शीलव्रतान्न व्रतं संतोषान्न सुखं न ममवचनादन्यच्च तीव्रं विषम् ।
तृष्णाया अपरं लघुत्वमपि नो धर्माच्छिधिर्नापरः स्त्रीपाशान्न परोऽस्ति पाश इह भोः ! कारा भवाभ्रापरा
ततो भो ! विक्रमोर्वीश ! पुत्रमेनं सुधार्मिकम् । चारित्रं ग्राहयिष्यामि त्याजयिष्यामि संयतिम् ॥४७३॥

इत्युक्त्वा विरतस्याऽस्य देवस्य स्वपितुः पदे । नत्वा सुवनभानुः स प्रोवाच स्वच्छवीश्वरः ॥४७६॥
महीयसाऽद्य मोहेन मुह्यमानं मनो मम । त्वया तात ! परित्रातमहो ! वात्सल्यमश्नुतम् ॥४७७॥

(देव-विक्रमयोः सल्लापः—)

अथ श्रीविक्रमो राजाऽभ्युत्थाय निजविष्टरात् । शोखरीकृत्य हस्तौ च निजगाद सगद्गदम् ॥४७७॥
रतिं जयन्ती रूपेण वैजयन्ती कुलौकसः । सुतेयं मम सुतस्तेऽयं पुण्येन प्रवरो वरः ॥४७८॥
वरे चरवधूकेऽस्मिन् लावण्यामृतवारिधौ । निश्चलीभूय देवेन्द्र ! ऽनिमिषत्वं कृतार्थं य ॥४७९॥
मत्पंक्षिभिर्योऽच्छयमानः कन्योदाहसुरद्रुमः । सुमनस्त्वयि दृष्टेऽपि फलत्यथापि किं न भोः ! ॥४८०॥
इत्युदित्वा नृपं पाद-प्रणतं प्रेक्ष्य सोऽमरः । उत्थाप्य निजपाणिभ्यामालिङ्ग्य प्राह साञ्जसम् ॥४८१॥
तव संश्लेषधाक्येन परितुष्टोऽस्मि भूषते ! । यत् त्वं कथय तच्छीघ्रं करोम्येव नरोत्तम ! ॥४८२॥
राजा प्रोवाच देवेन्द्र ! तव चाक्येन घमिणा । संसारमोहसुप्तोऽद्य ममाऽऽत्मा प्रतिबोधितः ॥४८३॥
किन्तु पुत्रस्तर्षेवाऽयं यदि राज्यमिदं मम । त्वद्वाक्येन बधूयुक्तः पाति द्वादशवत्सरीम् ॥४८४॥
तदादाय व्रतं पोतं निस्तरामि भवाम्बुधिम् । मध्येभूय विवाहं तत् कारयाऽऽशु सुरोत्तम ! ॥४८५॥
इत्थमन्यर्थितो राज्ञा तथेति प्रतिपद्य सः । देवः कुमारीवीवाहं कारयामास हर्षितः ॥४८६॥
अथो विवाहे निवृत्ते भीमदेवे च तस्युपि । वरं कर्पूरमञ्जरीं राजा राज्ये न्यवेशयत् ॥४८७॥ ततश्च,
(विक्रमो राजर्षिः—) गुरोर्धर्मप्रभास्यस्य पादान्ते दान्तचेतसा । व्रतं जग्राह कुप्राहरहितोऽरिहितो नृपः ॥४८८॥
अथो विक्रमराजर्षिं नीत्वा भीमसुरोत्तमः । रङ्गशालापुरीमध्यमागाद् सुवनभानुना ॥४८९॥

१-दे देवेन्द्र । २ पक्षिणः-स्वजनाः, खगाश्च

देवो भुवनभानुं तमथाऽऽह स्मेरलोचनः । वत्स ! द्वादशवर्षंभ्यस्त्याज्यं राज्यं त्वया ध्रुवम् ॥४९०॥

तयेतयः कुमारेण प्रोक्ते भुवनभानुना । दिवं विद्योतयन् देवो महसा सहसाऽगमत् ४९१॥

(भीमविहङ्गः—) पितुः पुण्याय वैदूर्य-प्रयीं मूर्तिं जिनेशितुः । नव्ये भीमविहङ्गरेऽसौ न्यघाद् भुवनभानुराद् ॥
मित्रं दिवाकरविप्रसौ भुवनभानुराद् । पूजाधिकारिणं तत्र चक्रे चक्रेतराशयः ॥४९३॥

अथो वसुमतीं शासन्नसौ वसुमतीपतिः । आत्मानं सुमतीकुर्वन्चक्रे वसुमतीः प्रजाः ॥४९४॥

(कूर्पूरमञ्जरीगर्भधारणम्—) अथ स्वरुपरजोभावा राजयोग्यसुपेयुषी । कर्पूरमञ्जरी गर्भं सत्त्वं प्रकृतिवद् दयौ ॥
राज्ञी सैवाऽऽद्यदा राज्ञा सौधमूर्ध्नि निषेदुषी । दर्शं दर्शं रविचिम्बं सदन्ती ददशे भृशम् ॥४९५॥

(कर्पूरमञ्जरी रोहदः—)

पार्थिवोऽपि पुरोभूय प्रोचे प्रमपरः प्रियाम् । अयि ! ते दयिते ! चित्ते विद्यते दुःखमद्य किम् ? ॥४९७॥

अथाऽसौ प्राह मन्दाक्षं मन्दाक्षरमदो वचः । जिने भानुविमानस्यं नन्तुं मोहो हृदः प्रियः ॥४९८॥

राजा भुवनभानुः स स्पष्टमाचष्ट तुष्टहृत् । रम्यामेनां स्पृष्टां देवि ! पूरयिष्यामि ते ध्रुवम् ॥४९९॥

मा ताम्य भामिनि ! तत इत्युदित्वा धराधवः । स्वदुःखलाञ्छेनैव निर्ममार्जं प्रियानुखम् ॥५००॥

प्रियां प्रेमासृत्प्रीतामेव कृत्वा नरेश्वरः । धरणेन्द्रदत्ते पदयोः पादुके अथ पर्यधात् ॥५०१॥

धरणेन्द्रप्रदत्तं च शीता-ऽऽतपनिवारणम् । परिधांय वस्त्रयुग्मं हंकारमकरोन्मृगः ॥५०२॥

(भुवनभानुर्भानुविमानं प्रविशेत्—)

अवस्थाःतरताप-वाताभ्यां सद्य आस्कन्ध रोदसीम् । पादुकाभावतो भानु-विमानद्वारमीयिवान् ॥५०३॥

आयान्तं दूरतो दृष्टं भूपं भुवनभानुकम् । अभ्युत्तस्थौ रविर्देवः कस्य मान्यो हि नाऽतिथिः ? ॥५०४॥

(भानु-भुवनभान्नोः संखणः—)

पदप्रणमं पृथ्वीशमुत्थाप्याऽऽश्लिष्य हर्षतः । दिव्यासने निविश्याऽग्रे रविः कोमलमालपत् ॥५०५॥

आगमोपक्रमेणैवं सहसा साहसिन्नहो ! । यथा त्वया मोदितोऽहं तथा कार्येण मोदय ॥५०६॥

राजा प्रोवाच देवेन्द्र ! ज्ञानात् कार्यं ममाऽखिलम् । जानन्नपि कथं मर्त्यं—यवहाराय पृच्छति ? ॥५०७॥

सूर्यदेवः क्षणं मौनमालम्ब्य प्रोचिवान् पुनः । अत्र श्रीजैनमूर्तिं किं विवन्दधिपसि प्रियाम् ॥५०८॥

(कर्पूरमञ्जरी अपि भानुविमाने गता—)

आनेप्यामि ततोऽर्ध्वं वधूं कर्पूरमञ्जरीम् । इत्युदित्वा दिव्यशक्त्या तत्र तां रविरानयत् ॥५०९॥

अकस्मादागतां प्रेक्ष्य प्रियां कर्पूरमञ्जरीम् । अहो ! शक्तिरहो ! शक्तिरिति भूयो विसिक्मिये ॥५१०॥

इतो भर्तारमालोक्य हृष्टा कर्पूरमञ्जरी । ततो विनयतः सूर्यमिन्द्रं यावन्ननाम सा ॥५११॥

(कर्पूरमञ्जरी तत्ता—) सूर्याग्रमहिषी तावद् रत्ना देवी ससंभ्रमा । आलिलिङ्गसमागय राज्ञीं कर्पूरमञ्जरीम् ॥

भूपं भुवनमानुं तमथो भूयः सुरेश्वरः । विधृत्य पाणौ प्रासादे जैने प्रावेशयद् मुदा ॥५१२॥

देवीचतुःसहस्रैः सा धृता रत्नाभिशाऽमरी । कर्पूरमञ्जरीं जैने मन्दिरेऽस्मिन् निनाय ताम् ॥५१३॥

द्वारे द्वारेऽथ चत्वारि मध्ये चाष्टोत्तरं शतम् । इत्यनर्चाऽर्हतो मूर्तीः स विंशतिशतं नृपः ॥५१४॥

अथो सभासु त्रिद्वारमूषितास्वपि षष्ठसु । पष्टिसंख्याः स आनर्चं जिनमूर्तीभिर्णीमयीः ॥५१५॥

पदं जिनेन्द्रविग्यानि विमाने शाश्वतः यसौ । आनर्चं सूर्यसौहार्दात् तत्राऽर्क्षीतिशतं नृपः ॥५१६॥

इदं कर्पूरमञ्जरीः संपूर्णं दोहदे नृपः । नर्चास्तुवा रविं देवं नगरीमाययौ निजाम् ॥५१७॥

(कर्पूरमञ्जरी मुग्यात्मने सुतममृता)

कर्पूरमञ्जरी साऽथ प्रमोदामृतप्ररिता । संपूर्णसमयेऽसूत सुतममृद्युततेजसम् ॥६२९॥
सुरवह्म इत्याख्यां सत्यां तस्य ददौ नृपः । उपाध्यायादधीतश्च जज्ञे स दशवार्पिकः ॥६२०॥

(सुवनभादुर्गुनिः—) देववह्मभनामानं-निजे राज्येऽथ तं सुतम् । निधाय भूपतिः पत्न्या सहितो व्रतमग्रहीत् ॥६२१॥
तदा गुणाकरो विप्रः प्राप्ताजीत् स्वादिना समम् । मुनिर्भुवनमानुश्च प्राप सूरिपदं कमात् ॥६२२॥

(मुक्तिं गतीं कर्पूरमञ्जरी-गुणाकरो—)

गुरौ भुवनभान्वाख्ये भवव्याख्यां वितन्वति । ते गुणाकर-कर्पूरमञ्जरी ज्ञानमापतुः ॥६२३॥
तयोः संमासयोर्मोक्षे सूरिर्भवविरागतः । संलेख्याऽनशनं कृत्वा द्वादशस्वर्गमीयिवान् ॥६२४॥
(गजपुरं पुत्त—) भोगान् भुक्त्वा ततश्चुत्वाऽमुदिमन् गजपुरे पुरे । महासेनस्य पुत्रोऽभूदयं विजयसेनराट् ॥
इति विजयसेनमण्डलेशस्य पूर्वभवः ।

इतो दिवाकरो विप्रो भीमविहारसंस्थितः । अमुञ्जन् देवतद्रव्यं चिरं चक्रे जिनाचनम् ॥६२५॥
विवर्धमानभावोऽयं जिनपूजां दिने दिने । चारु चारुतरां चक्रे तत्र विप्रो दिवाकरः ॥६२७॥
षण्मासंशेषे संजाते तस्य विप्रस्य जीविते । प्रकृतेऽथ धिपर्यासाद् धर्मभावः क्षयं ययौ ॥६२८॥

(देवपूजाकारी दिवाकरो देवद्रव्यभोजी—)

ततो निर्द्धर्मभावत्वाद् देवद्रव्यं बुभोज सः । पूर्णं च जीविते मृत्वा यन्मामाऽसंख्यशो भवान् ॥६२९॥

(स च दिवाकरो मृत्वा गुणागमः श्वा जातः—)

भ्रान्तेवेत्थं विप्रजीवोऽत्र श्वानो गजपुरेऽजनि । देवद्रव्योपभोगो हि दुरन्तो निश्चितं भवेत् ॥६३०॥

तथाशागमः—(संक्षेपप्रकरणं गायकदम्बकम्—)

“भक्तलेइ जो उचिकलेइ जिणदब्बं च सावओ ।

पुण्णहीणो भवे जो उ लिप्पए पावकम्मणा ॥

आयदाणं जो भंजइ पड्विन्नघणं न देइ देवस्स ।

नस्संतं समुचिकलेइ सो वि हु परिभमइ संसारे ॥

चेईयदब्बं साहारणं च जो दुहइ मोहियमईओ ।

धम्मं च सो न याणेइ अहवा बद्धाजओ नरए ॥

चेईयदब्बविणासे तदब्बविणासणे दुबिहभेए ।

साहू उचिकलमाणो अणंतसंसारिओ होइ ॥

जिणप्पवयणधुद्धिकरं पभावं नाण-दंसणगुणाणं ।

रक्खंतो जिणदब्बं परित्तसंसारिओ होइ ॥६३५॥

जिणप्पवयणधुद्धिकरं पभावं नाण-दंसणगुणाणं ।

बद्धंतो जिणदब्बं नित्थपरत्तं लहइ जीवो ॥”

इत्थं ज्ञात्वा जिनेन्द्रस्य द्रव्यं धर्मधर्मजनैः । येन केनाऽप्युपायेन वर्धनीयं सर्वथ हि ॥६३७॥

(विजयसेन-गुणारामयोः स्नेहकारणम्—)

देवद्रव्योपभोगोत्थ-कर्मणा भवान्जन्मनि । जीवो दिवाकर्त्यपोऽवतन्तार नरेश्वर ! ॥६३८॥

तथा विजयसेनस्य चित्ते स्नेहभरो महान् । पूर्वजन्मनि संश्रुत-बहुसंगतितो ध्रुवम् ॥६३९॥

हंहो ! विजयसेन ! त्वं यदा जिनमप्युजः । तदा पुर्यम्बाऽभ्यस्तः भवानोऽसौ भृशमैक्षत ॥६४०॥

भक्षयति य उपेक्षते जिनद्रव्यं च श्रावकः ।

पुण्यहीनो भवे (भवेद्) यस्तु लिप्यते पापकर्मणा ॥

आयदानं यो भनक्ति प्रलिप्यघनं न ददाति देवस्य ।

नश्यत् समुपेक्षते सोऽपि खलु परिभ्रमति संसारे ॥

धैत्यद्रव्यं साधारणं च यो द्रुहति मोहितमत्तिकः ।

धर्मं च स न जानाति अथवा बद्धायुष्को नरके ॥

चैत्यद्रव्यविनाशे तद्वद्रव्यविनाशे द्विविधभेदे ।

साधुनपेक्षमाणः—अनन्तसंसारिको भवति ॥

जिनप्रवचनवृद्धिकरं प्रभावं ज्ञान-दर्शनगुणानाम् ।

रक्षन् जिनद्रव्यं परित्संसारिको भवति ॥६३५॥

जिनप्रवचनवृद्धिकरं प्रभावं ज्ञान-दर्शनगुणानाम् ।

वर्धयन् जिनद्रव्यं तीर्थकरत्वं लभते जीवः ॥६३६॥

भृशं घ्यायन्नसो भवानस्तदा श्रीजिनपूजनम् । पूर्वजन्म च सस्मार भ्रुवमासन्नसिद्धिभाग् ॥२४१॥

एवं विजयसेनस्य भवानस्य च पुराधवौ ! हंहो ! सोमयशोराजन् ! अस्माभिः कथिताविह ॥२४२॥

इत्युन्मत्वा विरतस्याऽस्य पुण्डरीकगणेशितुः । प्रणनाम पुरोभूय भवानः संविग्नमानसः ॥२४३॥

(गुणारामः उत्पुच्छयते—)

अत्युत्पुच्छयमानेऽस्मिन् नताऽस्ये शुनके चिरम् । ऊचे विजयसेनोऽथ प्रभो ! किं कथयत्ययम् ? ॥२४४॥

पुण्डरीकः प्रभुः प्राह भवणो ह्येष भूपते ! । देवस्वस्वादजं पापं निन्दन्नस्तीति मानसे ॥२४५॥

अन्योपधैरपि प्राप्ये हा ! धने दुर्विया मया । देवद्रव्यं समास्वाद्य स्वात्मा दुःखे निपातितः ॥२४६॥

प्राप्ते नरत्वे दुष्प्रापे हा ! प्रापे न मया शिवम् । दान-पूजाद्ययोग्योऽहं पशुरत्र करोमि किम् ? ॥२४७॥

(गृहीतमनशानं गुणारामेण शुना—)

भवे पूर्वत्र भावेन प्रथमं यत्त्रिनोऽर्चितः । तेन मे पुण्यभावेन गुरुयोग्योऽधुनाऽजनि ॥२४८॥

गृहीत्वाऽनगनं तस्मात् संतोषाश्रुतवास्थौ । आत्मानं स्नपयिष्यामि पूर्वं तृष्णाऽस्तपादितम् ॥२४९॥

एवं विचिन्त्य भवानोऽयं पार्थिवेत्त्वितिवादिषु (?) । श्रीपुण्डरीको राजर्षिर्देवावनशनं शुनः ॥२५०॥

मनसाऽनशनं नीत्वा सभायाः शुनकोत्तमः । दूरं गत्वा स्मरन्नस्थाद् मन्त्रं श्रीपारमेष्ठिकम् ॥२५१॥

अथो विजयसेनोऽपि जातिं स्मृत्वा पुरातनीम् । पार्श्वे श्रीपुण्डरीकस्य ययाचे व्रतमादरात् ॥२५२॥

भगवान् पुण्डरीकोऽथ प्रोचे विजसेन ! भोः ! । गच्छन्ति(च्छांमः) स्मो वयं सिद्ध-पर्वतं प्रति सम्प्रति ॥

(तीर्थादि—) “अद्वावय-संमेए पावा-चंपाए उज्जलि नगे य । अष्टापद-संमेतेऽपापा-चंगपायाम् उज्ज्वले नगे च ।

१ आप धातोः कर्मणि रुप्पम् ।

वन्दिता पुत्रफलं सयगुणिचं तं वि पुंडरीए ॥६५४॥ वन्दिता पुण्यफलं शतगुणितं तदाऽपि पुण्डरीके ॥६५४॥
 केवलनाणुपत्ती निन्वाणं जत्थ आसि साहूणं । केवलज्ञानोत्पत्तिनिर्वाणं यत्र आसीत् साधूनाम् ।
 पुंडरियं वन्दिता सन्वे ते वन्दिता तित्या ॥६५५॥ पुण्डरीकं वन्दित्वा सर्वाणि तानि वन्दितानि तार्थानि ॥
 पद्धिमं वेदयहरं वा सिस्तुंजगिरिस्स मत्थए कुणइ । प्रतिमां चैत्यगृहं वा शतुंजयगिरेर्मस्तके करोति ।
 मुत्तूण भरहवासं वसई सगगे निरुवसगगे ॥६५६॥ मुक्त्वा भरतपर्यं वसति स्वर्गे निरुपसर्गं ॥६५६॥
 पूयाकर्णे पुंनं एकगुणं सयगुणं च पडिमाए । पूजाकर्णे पुण्यमेकगुणं शतगुणं च प्रतिमायाम्— ।
 जिणमुवणेण सहस्सं अणंतगुणं पालणे होइ ॥ जिनमुवनेन सहस्रम् अनन्तगुणं पालने भवति ॥
 किं बहुना ?

जं किंचि नाम तितथ सगगे पायाल-माणुसे लोए । यत् किञ्चिद् नाम तीर्थं स्वर्गे पाताल-मानुष्यके लोके ।
 तं सव्वमेव विदठं पुंडरीए वन्दिए संते ॥६५८॥ तत् सर्वमेव दृष्टं पुण्डरीके वन्दिते सति ॥६५८॥
 अन्यच्च, पूर्वमुवनमानुस्सवं मातङ्गेष्यतादिभिः । दुःखात् क्षोणिपते ! क्षीणकलुपः खलु तिष्ठसि ॥६५९॥
 मन्दिदं मोहमदिरा-पूरितं परिहाय तत् । सुमनः ! कुरु चारित्र्य-गङ्गायां स्नानमातरम् ॥६६०॥
 (विजयगोत्रे मुनिः—) इत्यादेशं गुरोर्लब्ध्वाऽलुब्धबुद्धिर्भवे भृशम् । त्रिकोट्या सहितो निन्ये व्रतं विजयसेनराइ ॥

(गुणारामस्य मरणम्—)

अर्थकतानः स श्वानः स्मरन् पञ्चनमःकृतिम् । प्रथमानयशाः पृथ्व्यां प्रथमं कल्पमीयिवान् ॥६६२॥
 गुणारामस्य श्वानस्य देहं सोमयशा नृपः । आशु संस्कारयामास चन्दनाऽगुरुवह्निना ॥६६३॥

१ प्रती दु दे सुमनः ।

(युगाराधनसूत्रे यमत्रोक्तम्—)

श्रीमान् सोमपशा नृपोऽस्य सुगुणस्तुष्टः शुनः अयसे श्रीनाभे यजिने शविमसकले श्रीपुण्डरीकस्य च ।
मृत्यो भूषितमुज्ज्वलं चरतरं प्रामादमुच्चैस्तरं सत्रागारचतुष्टयेन च धृतं हर्षेण सोऽचीकरत् ॥५६४॥
प्रासादे दृपतिविनिमित्तेऽथ तत्र संतोषान् किल मृगवेप पथ केवः ।

जीनेन्द्रार्चनममराऽमरीपरीतः संगीतप्रभृतिभिर्मत्सवं च चमेः ॥५६५॥

(मिथ्याचल निगदीपुः पुण्डरीकः—)

अहो ! अंहो कीनाध्वलत जयतः साधव इति स्वशिष्यानादिदशऽमलविमलशैश्वरमभि ।

युगादीशस्याऽद्यो गगधरवरोऽबुल्लिगविपु-जंगदट्युन्मेषोद्यतयवनकर्पूरकलसः ॥५६६॥
(पङ्कः सर्गः—) श्रीरत्नप्रमस्वरिसुरकरतो दोषाभिपङ्कं त्यजन् यो जडस्थितिरेव्य नून् प्रतिदिनं प्राप्तवृत्तप्रतिभः
तेन श्रीकमलप्रभेण रचिते श्रीपुण्डरीकप्रभोः श्रीशत्रुंजयदीपकस्य चरिते पष्ठोऽथ सर्गोऽभवत् ॥५६७॥

॥ इति श्रीपुण्डरीकपुराणे श्रीविजयसेन-गुणारामशब्दः नृपयम्भ-
वर्णनः पष्ठः सर्गः ॥

। सप्तमः सर्गः ।

(श्रीपुण्डरीको मयुगं अगम-) श्रीयुगविजिनराजगुणेन्द्रः पुण्डरीकऋषिरेव महोजाः ।

साधुसंघसहितोऽवहितोऽन्त-राजगाम मयुरापुरपाथ्वम् ॥ १ ॥

(धनः श्रेणी-) तत्र तिष्ठति धनो व्ययहारी दानवान् दम-दयाऽव्यभिचारी ।

निर्ययौ प्रवरणैरपरीतः साधुवन्दनकृते स पुरीतः ॥ २ ॥

(देवदत्ताः पुत्रः--) देवदत्तस्य स स्वतन्त्रं रूप-यौवनकलाकलिताङ्गम् ।

पुण्डरीकपदयोर्नमनाय श्रेष्ठिराद् सह तदैवं निनाय ॥ ३ ॥

स्वर्गि-साधुसम्बोधसमेतं तं प्रति चिमलक्षीलपथिसम् ।

भक्तितोऽथ स धनः प्रणिपत्य कुङ्कुमलीकृतकरो निजगादु ॥ ४ ॥

सद्गुरोऽत्र नगरेऽथ गरेणोन्मूढमङ्गिनिचयं निजवाचा ।

चेतनान्वितमहो ! सुधयेव त्वं जयात् समवसृत्य विधेहि ॥ ५ ॥

इत्थसौ वचनमस्य निशम्य यावदेव मनसा मुनिरस्थात् । तावदेव मणिपीठमङ्कुण्ठो निर्ममो हरिवेपथुरोऽपि ॥

(धनः पुण्डरीकं पृष्ठवान्--)

निर्मितेऽमरवर्मणि सौधे संस्थिते सकलसाधुसमूहे । तं प्रभुं विमलपीठनिविष्टं पृष्ठवानिति धनो व्ययहारी ॥

(नष्टमूर्तिपुत्री विमला--) देवदत्त इति मे तनयोऽयं श्रेष्ठिनोऽत्र वसुधैवत्यभिधस्य ।

पुत्रिकासुदवहद् विमलाख्यां कोमलां लवणिमाऽमलमूर्तम् ॥ ८ ॥

(विमलायाः दुरधियव्यक्तम्--) सद्विवाहविधितोऽथ चतुर्थे यत्सरे मम वधूरमलाभा ।

सर्वरोगरहिताऽपि नितान्तं साऽभवद् दुरभिगन्धशरीरा ॥ ९ ॥

१ येश्वरः । २ स्वर्गिणो देवाः । ३ समूहः । ४ मोहवियेष्णुः । ५ निर्मलकान्तिः ।

औपधेषु विविधेषु तदङ्गे लेपितेषु बहुशोऽपि सुवैद्यैः । वृद्धिमेव तदगाद् दुरभित्वं पापिनीचं नृपतावपकीर्तिः ॥
चिस्तुतेऽखिलपुरेऽथ कुगन्धे तां नरेन्द्रवचनेन वधूदीम् । मुक्तवान् द्रुतमरणकृतेऽहं धामनि प्रचुररक्षकयुक्तम् ॥
तद्विनाद् मम सुतोऽद्भुतदुःखात् त्यक्तचारुशयना-ऽऽसन-भोज्यः ।

चत्सराष्टकमसाविति यावन्म्लानघूर्णनयनोऽतिनिनाय ॥ १२ ॥ किं बहुना ?
सा कुगन्धतनुरस्ति वधूः किं स्नेहवान् मम सुतश्च किमस्याम् ? ।

तयं प्रसद्य मनसि स्थितमद्य संशयं हर तमोहरमूर्ते ! ॥ १३ ॥
(अवयवत् पुण्डरीकः) सोऽवदन्निजकृतश्रवणाय तामिहाऽऽनय वधूं व्यवहारिन् । ।

ऊचिवानयमथाऽतिक्लुगन्धामानयामि कथमत्र सभायाम् ॥ १४ ॥
श्रेष्ठिना निगदिते वच एतच्छर्पितो हरिणवेपथुरोऽसौ । पुण्डरीकचरणौ स्नपयित्वा दिव्यनीरभरमार्षयदाशु ॥
स्वां स्तुपां ह्युनिपदस्नपनेनाऽनेन सिञ्च दुरभित्वविभ्रित्यै ।

सोऽमरस्तमनुशिष्य सुदैवं श्रेष्ठिनं परिपदो विससर्ज ॥ १५ ॥
(दुरभित्वचरणीय विमला श्रीपुण्डरीकपदस्नपनेन सुगन्धचरणीय सती तत्सदृशि आगता—)

पुण्डरीकपदनीरनिपेकात् स्वां स्तुपां शुचिसुगन्धशरीराम् ।

आनयत् सदसि तत्र धनोऽसौ पूर्वजन्मकृतसंश्रवणाय ॥ १७ ॥
(भाललाप पुण्डरीकः—) दुःखितां कृतनमस्कृतिमेतां कोरकीकृतकरां विनिविष्टाम् ।

संनिरीक्ष्य विशेषदयालुराललाप कलङ्गीमुनिराजः ॥ १८ ॥

१. सप्तम्यन्तम् । २. क्रियाविशेषणम् । ३. मधुरभाषायुतः ।

पूर्वजन्म विमलाभिधवध्वा देवदत्तनयस्य च सर्वम् ।

त्वं शृणु स्थिरमना व्यवहारिन् ! पाप-पुण्यफलनिश्चयनाय ॥१९॥

(गदगपुरम्, महानगरः, धनुषिन्धुः, कीर्तिमती-)

भो ! विदेहसुवि शङ्खपुरे प्राग् भूपतिः समभवद् महसेनः ।

निर्धनो वणिगश्च वसुभिन्नः कीर्तिमत्यजनि तस्य कलत्रम् ॥२०॥

(विमलबुद्धि-सुबुद्धी पुत्रौ- तत्सुतौ विमलबुद्धि-सुबुद्धी तिष्ठतो निजवधूद्वययुक्तौ ।

निर्धनावतिथिनाध्यवसायं सर्वदा विदधतायचि गाढम् ॥२१॥

(कीर्तिमती-स्वजाः-) अन्यदाऽस्य वणिजोऽथ दरिद्रस्याऽपि धर्मनिरतस्य तु भार्या ।

हरितराजमधिरूपमपश्यद् वीतरागममलं निशि सुप्ता ॥२२॥

प्रातरुत्थितयती निजभर्तुः पार्श्वमेव किल कीर्तिमती सा ।

वक्ति यावदतिफुल्लविनेत्रा तावदाश्वऽजनि तु क्षुत्तममे ॥२३॥

(स्वप्नपाठकः-) तस्मिंशस्य पुरतः क्षुत्तमेपा स्वप्नमेनमनिगद्य तदग्रे ।

चान्द्रशुक्लपूरितपाणिः स्वप्नपाठकसमीपमियाय ॥२४॥

स्वप्नमेनमनया अभिहितं स स्वप्नविद् निगदति स्म विचार्य । अङ्गजस्तव भविष्यति भूपः सर्वलोचनमदप्रदरूपः

स्वप्नपाठकमसुं पुनरेषा श्रेष्ठिनी प्रमुदिताऽथ वभाषे ।

किं प्रियस्य पुरतो निगदन्त्या मे क्षुतं कथमश्नुत् कथयेति ? ॥ २६ ॥

सोऽप्युवाच शृणु सुन्दरि ! शीघ्रं यत् क्षुतं तव पुरो हि तदाऽभूत् ।

पुत्रराजसमये पितृमृत्युं सूचयत्यहह ! तद् दुरुदकम् ॥२७॥
स्वप्नपाठकचस्त्विति सर्वं संनिशम्य धृतहर्य-विषादा ।

मन्दिरं स्वभियमेत्य सुखेनाऽपूरयत् सकलगर्भदिनानि ॥ २८ ॥

(कीर्तिमती सुपुत्रे हृतम्—) साऽथ पूर्णसमये परिपूर्णं सोमसौम्यसुभगं सुभगाङ्गम् ।
नन्दनं प्रसुपुत्रे जननेत्राऽनन्दनं प्रमुदितोचमुहूर्ते ॥ २९ ॥
चालनालमथ तत्र निधालुं धाव्य उल्लिलिखुराशु सुधांत्रीम् ।

स्वर्णपूर्णकलशः किल तूर्णमुन्ममल च तदा प्रमदाय ॥ ३० ॥
(गज इति नाम पुत्रस्य—) हैमकुम्भमथ तं समवाप्य वर्धमानधन-धान्यसमूहः ।

अष्टिराद् स चिदये चिधिनाऽस्य स्वाङ्गस्य गज इत्यभिधानम् ॥ ३१ ॥
पूर्वशीलशिखरस्य इवाकः कल्पवृक्ष इव मेरुशिरस्यः । ज्योतिषा च वयुषा निजवंशेऽनुक्षणं प्रववृधे शिशुरेपः

(गजो युग—) सर्वशास्त्रनिषये समधीती सत्कलासु विदिती सत्कलासु ।

संगती सरलसाधुसमूहे यौवनं शुचिवयाः स समूहे ॥ ३३ ॥
(गजस्य प्रतापः—) दानतः सुकृततोऽथ यथाऽन्न तत्प्रताप उदयं समवाप ।

भ्रातरौ सु (स्व) मनसः कुमुदत्वं चक्रतुर्ननु तथा जडतोत्थम् ॥ ३४ ॥

! इव उदयो यस्य सद् दुरुदकम्-तत् । ३ सुगमिम् । ३ समुदवहत् । ४ कुस्तिवं मुदत्तमपि । ५ जलतोत्थमपि ।

सप्तशाह्यममलं कुलेदीपं सोदरी हृदि यथा दधतुस्तम् । एतयोर्हृदि महामलिनत्वं मन्दमन्दमुदियाय तथोग्रम् ॥
(गजप्रतापमयहमानी तस्य ज्येष्ठी भ्रातृ—) अन्यदा रहसि तौ पितरं स्वमित्यमाहुरिति व सरोषौ ।

अर्णवोत्तरणमीश्वरसेवां दुर्गमार्गगमनं सुधियोऽपि ।
अर्जयाव इह सधनमात्रां दुर्व्ययं तुः कुरुते लघुरेषः ॥२६॥

यत्कृते विदधते हि धनं तत् दुर्धियो धिगमयन्ति सुधा हि ॥३७॥
येन यन्धु-वृष-मग्निषु मानं यच्च भोग-सुभगत्वनिधानम् ।

यच्च दुस्समय-दुःखविनाशि तद्धनं न मिधनं नयनीयम् ॥३८॥
पाल एव तु यथा धनहानिं लीलया प्रतिदिनं विदधाति ।

अथैषुवाच तनयौ लघुकोऽयं सोदरोऽपि युवयोः शुभमृष्टया ।
आवयोर्मनसि तात ! नैवांस्दीप्यऽतो बहुविषाददृष्टाशः ॥३९॥

दानतोऽतिमहिमो नगरे यत् तद् यशोः निजकुलस्य पवित्रम् ॥४०॥
(वल्लभो गतो ग्रेष्ठभ्रातृभ्यां पृथक्कृतः) चेद् भवेन्न युवयोर्हृदि सौख्यं तत् पृथक्कृतं तं द्रुतमेतम् ।

इत्यवाप्य जनकस्य वचस्तौ चक्रतुः स्वधनपञ्चविभागान् ॥४१॥
उच्यतुश्च जनकं ननु तात ! त्वं भविष्यसि तु कस्य गृहान्तः ।

श्रेष्ठिना निगदितं लघुपुत्रस्यौकसिः स्थितमहं प्रविधास्ये ॥४२॥

१ इति हिः वृत्तेः गंवासिः मांतिन्यवैक आर्यतेः अतोऽत्र कुलदीप-दीपयोः साम्यम् । २ अदीपि । ३ गृहे ।

तौ गजाय जनकाय जनन्यौ श्रीनिति प्रददतुर्धनभागाव् ।

अत्र चाह गज एष कुमारो नात्मभागधनमस्मि नयामि ॥४३॥

पूयजन्मनि कृतं सुकृतं स्यात् यद् धनं बहु भवेदधनस्य ।

अन्यथा निजजनैरपि दत्तं याति पाणितलतश्चपलत्वात् ॥४४॥

सौदरायपि युयां कुरुतश्चेद् दूरगं निरपराधमपीह ।

श्रीरियं सहजचापलयुक्ता दूरयिष्यति कथं न हि मां तत् ॥४५॥

(गजेन न गृहीतः स्वपनविभागाः—) एवमेव स निगद्य चित्तीयं स्वं धनं निजसहोदरयोस्तत् ।

संयुतौऽथ जनकेन जनन्या तस्थिवाञ्चिजगृहे गज उच्चैः ॥४६॥

माननिर्मलतनुः शुचिवासाः मातरेव परिपूज्य जिनेन्द्रम् ।

नित्यशो नवनवैः शुचिकाव्यैः स्तौति शुद्धहृदयो हृदयालुः ॥४७॥

(गजस्य मातापित्रेभ्यः—) भक्तिः समशृणोद् मसृणोऽन्तः साधुराजवदनाज्जिनधर्मम् ।

आराधय पितरौ च विनीतः सोऽनिशं सुभक्तो भवभीतः ॥ ४८ ॥

(गजस्य धनार्जनस्य प्रकाशेष्टा—) अन्यदा स्वजनकं स जगाद मां धनार्जनविधौ चिसृजाऽऽशु ।

शुद्धयते पितृघनस्य च भोगो मातुरङ्गशयनं च न यूना ॥४९॥

श्रेष्ठयुवान लघुरेव कुमारी देहि सुदृक् च धनं त्वमदोषः ।

१ अदम्यै । २ अन्तः कोमलः ।

सोऽचदत् पितरहं घनहृतायाम्ययश्चमुदया वह्नन ॥५०॥

गच्छतो मम कदापि समुद्रे दुर्गमे भवति चेदथ विष्णम् ।

धर्मकृत्यमिह किं विदधामि त्वत्प्रियं तदधुना वद तात ! ॥५१॥

(प्रथासमूहाय जीर्णजिनगृहोच्चारः—) धर्मकृत्यमतुलं तव वाक्याच्चेद् विधाय जलधावपि यामि ।

ते सुखं मनसि मे ब्रजतः स्याच्छम्बलं परभवे च भवेत्ते ॥५२॥

इत्थमङ्गजवचः स निशम्य श्रेष्ठशुवाच सुदितः शृणु वत्स ! ।

मित्रमत्र मम स व्यवहारी श्रीधरः समजनिष्ट विशिष्टः ॥५३॥

तेन पुत्ररहितेन सुभावात् कारितं जिनशृंहं गुरु चारु ।

दुस्समीरणसः शीरणतस्तज्जजरं समभवत् समयेन ॥५४॥

वत्स ! तन्मम वयस्ययशोवद् जैनगेहमिदमुद्धर पुण्यम् ।

स्यां यथाऽहमनृणोऽस्य च सख्यात् त्वं सुपुत्र ! भव पुण्यनिधिश्च ॥५५॥

इत्ययान्य वचनं स्वपितुस्तद् जैनमन्दिरमसौ गजराजः ।

उद्वधार कनकस्य सुकुम्भैः ससिताऽननसहस्रमिवोच्चैः ॥५६॥

(गजजनकेन शा तः—) वासनाशुचिमना वसुभिर्भ्रष्टिनाद् विहितवानुपवासान् ।

अष्ट चाष्ट दिवसान् स गजोऽपि निर्ममौ विततमुत्सवमत्र ॥५७॥

१ प्रवरणेन १-२-पाठेयम् । ३ ते-त्येन १-२-३

(तपसः पातये भोगैर्जोसकः—) पारणस्य दिवसेऽथ गजोऽयं धर्मिणो नु विजानानभिमन्त्रय ।

बन्धुवर्गमखिलं च गृहे स्वेऽभोजयद् विविधभक्तिभरेण ॥५८॥

(ज्येष्ठभ्रातृभ्यां एतं विधेः गजस्य—) पारणेऽथ विहिते निजपित्रा भोजनं विदधतोऽस्य गजस्य ।

भ्रातरौ गरलमश्रितघोलं भाजने निदधतुर्द्वरोपौ ॥५९॥

गर्वतः श्रुतमहो ! कृपणत्वात् श्रीभरः सुमहिमाऽवृतवाक्यात्

दम्भतः सुकृतिता नृपसेवा दृश्यते ननु यथाऽतिजडत्वात् ॥६०॥

(पीतविषमिश्रघोले गजो विचेतः—) दृषितं गरलतः किल घोलं तत् तथैव निषपी स च यावत् ।

म्लानघूर्णितमुख्याऽक्षिपयोजस्तावदेव समसूद्र गतचेताः ॥६१॥

सर्वसधुद्वयानि गृहीत्वा गच्छति हुतनरं परलोके ।

आकुलः कलकलः किल लोकस्याऽऽकुलस्य तदैव प्रससार ॥६२॥

तत्र जाहुलिक-मान्त्रिकवैद्यान् याचदाहयति सज्जनवर्गः ।

तावदेव विनिमीलितनेत्रो नीलमूर्तिरपतद् वसुधायाम् ॥६३॥

बन्धुवर्गसहितो वसुमित्रः श्रेष्ठिराद् विपुलदुःखशृतोऽन्तः ।

रोदिति स्म किल तदंगुणरत्नश्रेणिमेष गणयन्निव साराम् ॥६४॥

चारुता चतुरता प्रशान्तता धर्मिता प्रणयिता पवित्रता ।

भोगिता सुभगता गुणज्ञता दानिता भवति याति ही ॥६५॥

१ निजपित्रा गृह २ अक्षिपयत्यम् ३ ससम्पत्त्यम् ।

(भाष्यः इतिरु दिग्गो मयः—) इत्यमत्र त्वदुर वसुधामत्राष्टान प्रलयात् स्वजन य ॥

चित्तचित्तजननोऽतिविचित्रो व्योमतोऽवतरति स्म मयूरः ॥६६॥

विस्मयेन नयनानि जनानां निमित्तानि तयोच्चैः ।

निस्ससार सहसैव स शोकः पीबरोऽपि च यथा हृदयेभ्यः ॥६७॥

हेममूषणविमृषितकण्ठो ध्यान्तपक्षनिचयः स मयूरः । मूर्च्छितेऽथ गरलेन गङ्गाङ्गे दिव्यनीरकणिकाः प्रववर्ष ॥

(मयूषेण गङ्गाः कुपेताः कृतः—) विस्मितस्तिमितदृष्टिभिरुच्चैर्वीक्षितः सपदि दिव्यमयूरः ।

तं गजं समभिपिच्य पयोभिर्निर्विषं विहितवान् हितबुद्धिः ॥६९॥

जुग्ममाणवदने स्मितनेत्रे प्रोत्थितेऽथ गजनान्मि कुमारे ।

उत्सवो रविरिवाऽन्नविमुक्तो बन्धुहर्षभरतः प्रदिदीपे ॥७०॥

किं गजस्तरलितो गरलेन फो मयूर इह किं समुपेतः ।

किं जहार विषमं विषमित्यं व्योपमाप इदि संशयवल्ली ॥७१॥

इतम— (गङ्गा महामेतेन युता दिव्यगङ्गा—) भूषति सपदि जागरयन्ती निर्मलं नयपथं च दिशन्ती ।

अन्तरिक्षतलतोऽतुलतोऽपि गीरभीरसुरभीरतेराऽभूत् ॥७२॥

“शासति त्वयि सुवं महर्सेनशोणिपाल ! सममूषणलोपः ।

तद् व्रजामि नगरात् तव शीघ्रं नैव पातकमिदं क्षितुमीशे” ॥७३॥

१ दृगाम् । २ अभीः—भयपरिहा । ३ असुराणां मियं ईरसदि अक्षिपयेन या असुरभीरवरा ।

(रागा सर्वे योगयुक्ता आदृष्टाः—) तद्वचस्त्रिरुदितं स निशम्य क्षमापतिः पतितगर्वमलोऽन्तः ।

स्नानतः सुवसनानि वसानोऽज्जहत् सकलपत्तनमुत्थान् ॥७४॥
सर्वपौरसहितोऽथ गजोऽयं केकिनं च कलयन् करपद्मे ।

द्वारपालविनिवेदितमार्गोऽभ्येत्य तं नरपतिं प्रणनाम ॥ ७५ ॥
(तस्य दिव्यमयूरस्य इत्यन्तम्—) 'को मयूरः' इति भूपतिपृष्टे तं जगाद स गजो नरराजम् ।

बन्धुरं गरंहरं मम बन्धुरं हृदं ह्यमुर्ममि न चाऽन्यत् ॥७६॥
(समरसेनाः सर्वे यक्षमन्दिरे गताः—) इत्युदीरितमथाऽस्य निशम्य नागराक्षरपतिर्निजगाद ।

मत्पुराधिपमहेश्वरयक्षस्याऽर्चनाय चलत स्थिरभक्त्या ॥७७॥
इत्युदीर्य वरपौरपरीतो वाजिनं समधिरुह्य नरेन्द्रः । आयायावथ महेश्वरयक्षस्यालये सफलशीलपरीति ॥
तं सुरं नरपतिः परिपूज्य कुड्मलीकृतकरोऽवददुर्बैः ।

यक्षराज ! मम पत्तननाथ ! ब्रूहि दुर्नय इहाऽस्ति क एषः ? ॥ ७९ ॥
ततश्च— (यक्षवाणी—) मौलिमूलविलसन्मणिमूलिश्चण्डकुण्डलविमण्डितगण्डः ।

हारहारिहृदयोऽथ सुयक्षः प्रादुरास सुविहासविलासः ॥८०॥
अक्ष एव वसुधाधिपमूचे त्वं नरेन्द्र ! वचनं शृणु सर्वम् ।

प्राग् मया रजतशैलगतेन केवली ललितमूर्तिरवन्दि ॥८१॥

पृष्ठवान् मम यतो रजताग्नि-स्वामिताऽजनि कुतोऽद्भुतपुण्यात् ॥८२॥

(गङ्गाः धीरयद्वाः—) साधुराह भवता जिनोहं श्रीघराख्यभवमाश्रयताऽग्रे ।

कारितं सुगुह्यशङ्कुरे यत् तेन तेऽजनि विभुत्वमुदग्रम् ॥८३॥

तत् क्रमेण पतयान्तु च जीर्णं स्वयस्यतनुजेन गजेन ।

उद्धृतं निजघनव्ययमुग्रं संविधाय विधिना विचिधेन ॥८४॥

नृ ॥ इ ॥ दाऽपि व्याहृतोऽस्ति गुरुणा गरलेन ।

प्रायशो रुचिरवस्तुषु विघ्नं जायते न हि कुवस्तुषु विध्वे ॥८५॥

साधुवाक्यमिति सोऽपि निशाम्य क्षमापतिर्द्वुतमुवाच वचस्वी ।

घन्धुरेव मम स ध्यवहारी घन्धुरेण सुकृतोद्धरणेन ॥८६॥

(सङ्गतेऽस्ते मत्स्यः—) तुष्टया विजयया मम देव्याऽस्त्यर्पितो गरहरः सुमयूरः ।

तं गजस्य विपविध्नविनाशे प्रेषयामि मुनिराज ! जवेन ॥८७॥

इगुदीपं स तु दिव्यमयूरः प्रेरितः स्वचरमूर्तिनाऽन्न ।

आगतोऽतिजवतो ग(नि)जदेहात् संजहार विषमं विषमान्यम् ॥८८॥

पृष्ठमत्र च मगा मुनिपण्ड्वं केन तस्य गरलं ननु दत्तम् ? ।

साधुराह तदऽदायि गजस्य शौढवान्धवयुगेन तु कोपात् ॥८९॥

(निराश्रयः कदा इति यथाः—) इत्थमत्र वचनं मुनिनोक्तं संनिशम्य गुरोरोपधरोऽहम् ।

पापयोचिषयोः कदनाथंमगतोऽत्र गजरक्षणहेतोः ॥२०॥

भूमिनाथ ! तदिमावतिपापो सागसो सुकृतिनि स्वकवन्धौ ।

भासुराशय ! विनाशाय भासुराशयः स्युरमलाश्च यथा ते ॥२१॥

(गजल भोरुणम्—) इत्युदीर्य विरते सुरराजे रोयस्त्रनयने नरनाथे ।

साहसी न सहसाऽऽह हसित्वा धर्मवानथ गजो व्यवहारी ॥२२॥

यस्मिन् । सुवने भविना या दुःखराज्य इह स्युर्दग्धाः । पूर्वजन्मकृतदुष्कृतदृष्टस्यैतः फलमहो विजयन्ते ॥

सर्वदायिनि जने सुखदेये सर्वदाऽप्ययुग्मपाः पुरुषास्ते ।

येऽपि दुःखजनने कुजने स्युस्ते वहन्ति पुरुषोत्तमतां तु ॥२४॥

चेत् प्रसन्नहृदयोऽस्ति मयि त्वं सांप्रतं स्वकृपयैव कृपालो ! ।

सोदरौ सुकृतसादर ! मेऽद्य रक्ष रक्षणविचक्षण ! यक्ष ! ॥२५॥

देवते त्वयि हृये महासेने भाग्यतो मम च संप्रति तुष्टे ।

चेत् करोमि न हि बान्धवरक्षां तत् कदा प्रविदधामि सुरेन्द्र ! ॥२६॥

इत्युदीर्य विरतेऽथ गजेऽस्मिन् भूपतिः प्रमुदितोऽन्तरुवाच ।

सर्वलोकपरितोषविघात्री निर्मला जयति सखनष्टतिः ॥२७॥

(गजसम्भारः—) हेमन्ते सलिलं वसन्तसमये दृष्ट्यादि दीप्य भजेत् चञ्चलदन्त-सान्द्रचन्द्रकिरणस्पशो वियोगे पुनः ।
शीतं स्नेहयुतं यशःसुरभितं माधुर्यधुर्यं सुखं सन्तः संततमेव हन्त युगपद् यच्छन्ति संगान्निजात् ॥२८॥
दक्ष ! चित्तकपियन्यनदाम धर्मबुद्धिललनारतिधाम । सर्वदा सुवचनैरभिरामः सज्जनो जयति पूरितकामः ॥
सञ्जनस्य तव चागुपरोधाद् दुर्जनावपि भृशं नहि हन्मि ।

किन्तु देशमखिलं मम हित्वा गच्छतां द्रुतमिमावतिपापौ ॥२००॥

(यथोक्तिराद्यैर्देवाद् निर्वायनं कृतम्—) इत्यथाप्य वचनं वसुधेन्दोस्तौ ततो नगरतस्तलरक्षः ।

दुर्बलः शयलितौ जनलक्ष्मिर्निन्दितौ स निरसारयदाशु ॥२०१॥
इतश्च— (नेवारूपचन्द्र-महसेनतृपयः मयागमः—) कर्णतर्णकमदाय सुदुर्बलं चित्तपदपदमुदं परपद्मम् ।

आधिरास सरसं सुरमार्गात् किङ्किणीकवणितमद्भुतमारात् ॥२०२॥
कुत्र किङ्किणिगणक्यण उर्वर्यावदेवमवदन्नरदेवः । तावदेव गगनेऽत्र विमानान्याविरासुरमलप्रतिभानि ॥२०३॥

नृकृतोऽतिगुन्ततोऽथ विमानाद् रूपचन्द्र इति खेचरराजः ।

वेगतः क्षितितलं समुपेत्याऽलङ्कति स्म नृपतिं महसेनम् ॥२०४॥
(नेचरेण स्फुरती प्रियमित्रा दणां गजाय—) जीर्णजीनसुवनोद्धरणेन भूषते ! मदुपकारकरोऽयम् ।

सोदरीमहमतः प्रियमित्रां दातुमागत इहाऽस्मि गजाय ॥२०५॥

'नृपमस्तु' नृपतेरिति वाक्यं प्राप्य खेचरपतिः प्रमवाहः ।

निर्ममौ किल तयोः सुविवाहं कान्तिभिः कलितयोर्ललिताभिः ॥२०६॥

तद्विवाहनविधावथ पूर्णे तौ निवेद्य च सुवर्णनिवासे ।

खेचरोऽक्षयनिधिं च समर्प्य पत्तनं निजमगाद् रजताद्री ॥१०७॥
निर्मलाऽतुलकलालिपु केलिं लीलयेव कलयन् गजराजः ।

कल्मषैरकल्पः कलमूर्तिः कालमाकलयति स्म कियन्तम् ॥१०८॥
(गजपार्श्वे आगतः दधिदू मालाकारः—) पुष्पकालादिवसेष्वथ पुष्पाजीवकः सुरभिपुरुषसमूहम् ।

नूतनं गजकुमारवराय प्रौढया निजमुंदोपनिनाय ॥१०९॥
पुष्पसंचयभवा गजराजः श्रेष्ठिनः स्वपितुरन्तिकभाजः ।

सोऽडुदौफदमलाः किल मालाकारपाणितलतोऽखिलमालाः ॥११०॥
स्वाऽङ्गजेन विनयादथ दत्तां स्वां गजेन कुसुमस्रजमेयः ।

श्रेष्ठिराद् निजकरेण विगृह्य जिघ्रति स्म मुदितः किल यावत् ॥१११॥
(मालाकारदत्तपुष्पात् स्वपार्श्वमेव गजपिता मृतः—) तावदेव कुसुमस्रजि लीनो राजिलो गरधरो गरलोभः ।

श्रेष्ठिनं झटिति तं स्थिरनाशोदेश एव दशति स्म स दैवात् ॥११२॥
तस्य दंशवशतः पितरं स्वं परांशुमवगत्य गजोऽयम् ।

दुःखितो शृशामर्तकै वज्रग्राहतेरिव बभूव हृदन्तः ॥११३॥
(विदूषणाद् भालानं जिघांसुर्गजो हठाद् जीवितः—) हा ! मयैव कुंसुमानि समर्प्य द्रोह एव विहितो जनकस्य ।

पुष्परीक-

॥२६१॥

४

८

१२

इत्युदीर्यं तनुमेव जिघांसुं श्रेष्ठिनी तमवरुध्य जगाद ॥११४॥
ज्ञानिना मम पुरोऽपि पुरैतत् व्याहृतं तनय ! तिष्ठति भाव्यम् ।

त्वत्पत्येश्च मरणात् तव पुत्रस्योदयो ननु भविष्यति वत्स ! ॥११५॥
(गजर्षिपुत्ररक्तस्यम्—) इत्यवाप्य जननीवचनानि चक्रिवान् स्वपितुरुत्तरकृत्यम् ।

स्थान्नरः सुवचसा हि विशोको दायुनेव शशभृद् विगतान्नः ॥११६॥
(ग एर माताकाः तस्मै पुण्याणि वीकते—) भन्न चेव समये किल पुण्याजीवकोऽभिनवपुष्पसन्द्दम् ।

आनिनाय महर्सेनदृषाय वीकते निजसमाजगताय् ॥११७॥
पायदेव गुरुपुष्पकरण्डं भृपपादपुरतः स मुमोच ।

श्रेष्ठिभृत्युदमहिं किल तावद् मन्त्रिणः कुसुमनिर्गतमूढुः ॥११८॥
('पुष्पनिर्गतमूढुः' गजपिता मूढः इति तस्मै सत्यैः कथितम्—) भृपतिस्तत् उवाच कथं स श्रेष्ठिराद् गजपिता कुसुमोत्थात् ।

सर्पतो मृत्तिमवाप ततो ह्री मृत्युरेव सुलभः खलु लोके ॥११९॥
(गजर्षिपुत्रं भृपया राज्ञा विविचयति—) जन्मिनो जगति यत् किमपीह विधत्ते सुखकृते स्वशरीरे ।

धिकं तदेव कुरुतेऽकरुणोऽन्तर्जीवितदयविधौ विधिरपः ॥१२०॥
रक्षितुं क्षितिभृतोऽक्षतर्धयाः स्युः क्षमा क्षितिमिमामसुरक्षाम् ।

एकतोऽपि रिपुतोऽन्तकतस्तु कुर्वतेऽन्न न निजामसुरक्षाम् ॥१२१॥

इत्यनेकविधविचारागं चिन्तयन् मनसि तत्र दिनेऽसौ ।

पूजनादि च जिनस्य विधाय सौख्यतो निशि नृपः स्वपिति स्म ॥१२२॥
 कोमले नरपतिः शयनीये सोऽनुभूय शयनोद्भवसौख्यम् ।

उत्थितो रजनिर्तुर्यविभागे चिन्तितैरजनि संयुत एवम् ॥१२३॥
 (अपुनो राजा गुप्तमेव राज्येऽभिषिञ्चति—) नैव देववशतोऽस्ति सुतो मे मां च मज्जयति वार्धकवार्धिः ।

गोत्रिणोऽप्यजयिनो निखिलास्ते राज्यमर्हन्ति न जन्तुरनर्हः ॥१२४॥
 यतः—भूपतावसुकृताश्रितचित्ते मन्त्रितामनयिनि श्रुतहीने ।

यस्तपस्विगुस्तामदृताये स्थापयेत् सं लभतेऽनुलङ्घुः खम् ॥१२५॥
 यद्गुणो भवति राज्यधरोऽयं तद्गुणं विमलराज्यमपि स्यात् ।

यत्र तु स्फुटविभः स्फटिकः स्यात् तत्रिभां किमु विभां न विभर्ति ॥१२६॥
 धर्मनिर्मलविभं नररत्नं रत्नसूकुलवधूमुकुटेऽस्मिन् ।

स्वं पदे कमहमय विधाय सत्कलाद इति कीर्तियुतः स्याम् ॥१२७॥
 आः स तिष्ठति गजोऽङ्गजवद् मे राज्यमेतदथ तत्र निधाय ।

स्वं भवं विमलयासि तमग्रं दीक्षया विमलयाऽभितपुण्यात् ॥१२८॥
 चेतसीति सरसे स रसेशो निश्चिकाय शुचिकाय-मनस्कः ।

तावदेव तरुणनिजपादैः प्रेयं राश्रिमुदिगाय दिनाय ॥२९॥
(दीनां प्राले गच्छ—) प्रातरेव नृपतिर्महसेनस्तं गजं प्रमुदितं निजरज्ये ।

उत्सवेन स निधाय जिनोक्तं मुक्तिमार्गपथिकत्वमवाप ॥३०॥
(गुणा कीर्तिमती भेदित्वा) सख्यदेव हृदयविभावं संविभाज्य भवमस्थिरभावम् ।

श्रेष्ठिनी च किल कीर्तिमती सा मुक्तिमाप तपसा गतपापा ॥३१॥
(गम्ये पातपीत गच्छः—) नीतिनिर्मलमना गजन्धो नित्यनूतनविवेचनपूतः ।

प्राज्यपुण्यविधिपुण्यतरं तद् राज्यमेव परिपालयति स्म ॥३२॥
(प्रीत्ये गच्छस्य जलवेदिः—) अन्धपादा स तपतुर्दिनेषु तापनोत्तपनतः पितगात्रः ।

केलिपत्त्वलगतो जलकेलिं कामिनीजनयुतो विततान ॥३३॥
निर्मले सरसि कोकिलयुग्मं कौतुके स रसिको नरनाथः ।

पश्यति स्म च पुरः प्रियमित्रां स्वप्रियां प्रमुदितो निजगाद ॥३४॥
यक्षसि स्थितवतोः कुचयोस्ते एकपुरःसुहृदयोरपि लक्ष्मीम् ।

हाऽपहृत्य बलितं स्वकराभ्यां धारयामि वद कोकिलयुग्मम् ॥३५॥
(विभक्तं हृतं कोकिलयुग्मं गच्छेत्—) इत्युदीर्य जलमब्जननेत्राऽलक्ष्य गप नृपतिः प्लवंचदक्षः ।

चक्रवाकयुगलं करयुग्मे सोऽग्रहीत् कमलकोमलमध्ये ॥३६॥

चक्रवाक्युगलाद् दृष्यन्ती पक्षिणीमधृत पाणिसरोजे ।

दृष्यन्तोऽतिसरसः सरसस्तु निर्यगौ सप्तगाः क्षितिपः सः ॥१३७॥
चक्रवाकमियुनं दृष्यतेतद् विप्रयोगविधुरारवदीनम् । पार्थिवोऽथ दृथुपञ्जरयुग्मे दुःखितं स्वसुखतः क्षिपति स्म ॥
इत्थमेव जलकेलिविलासं ग्रीष्मकालललितं कलयित्वा ।

चारुपुष्पचयसंचयनाय नायकः स चलति स्म वनाय ॥१३९॥
कोमलानि सुरभीणि सुमानि सोऽचिंनोद् नरपतिः शिखरिभ्यः ।

पुण्यकीर्तिकलितानि वचांसि भव्यजीव इव जैनमुनिभ्यः ॥१४०॥
(आरामे ददर्श मुनिं गजः—) पाणिना सुमनसः सुमनोज्ञान् भूपतिः स सुमनाः परिचिन्वन् ।

पश्यति स्म मुनिमेकमुदग्रं ज्ञानगाङ्गजलमुत्थितहंसम् ॥१४१॥
स क्षमांपतिरतिस्थिरभावस्तं क्षमांपतिमनन्तविभावम् ।

भूतलप्रविलुलन्मणिमौलिः प्रोज्ज्वलप्रणयवान् प्रणनाम ॥१४२॥
भूपतिर्यतिपतिं प्रणिपत्याऽचिन्मयत् स्वमनसीति निविष्टः ।

यो भवोदधिमग्नं प्रतितीर्णुः सोऽयमेव सुकृती मुनिराजः ॥१४३॥
(गजपत्नी मलिनं मुनिं दृष्ट्वा प्रणिता—) भूपतिप्रियतमा प्रियमित्रा स्वेदमनरजसा शबलाङ्गम् ।

तं मुनीश्वरमथ प्रणमन्ती कुत्सद्भुद्व इदिति थूत्कुरुते स्म ॥१४४॥

चक्रवाकमियुनस्य वियोगाद् दूनदीनहृदयस्य विरादैः ।

नष्टनिम्बलसमाधिरनाधिः साधुराह वसुधाधिपमेनम् ॥१४६॥

किं विहगयुग्मबुधविरादैः रोदितोव नरनाथ ! विनाथम् ।

भाषया च निजया त्वयि कोपाटोपतः प्रकटयेत् कटुराटिम् ॥१४७॥

(कापुकोक्षितेन गतेन त्व कोदिकयुग्मे सयुक्तं कृतम्—) आह भूपतिरयो मुनिनाथं चक्रवाकमियुनं पृथगेतत् ।

कौतुकात् करतलेऽस्ति गृहीतं नत् करोति चिरसं स्वरमिस्थम् ॥१४७॥

साधुराह नृप ! कौतुकतोऽपि प्राणिनामसुखमेव न कायम् ।

अजयंते हि इरितं महसक्तिं धुव्यते न परत्र कवन्निः ॥१४८॥

तद् विमुञ्च विहगदयमेतद् बाष्पया व्रजतु बाष्पितनूमिम् ।

यामं एक इह इस्तरदुःखादेतयोरजनिं वर्षसहस्रम् ॥१४९॥

(मुक्षितेपत्ता—) तस्मिन्मय नृपतिमुनिनाथं चक्रवाकयुगलं स मुनोच ।

ऐक्ष्णो तदनु तत्रं निविष्टो निम्बलः समश्चृणोषु मद्युणोऽन्तः ॥१५०॥

धर्मतरुमवगत्य ततोऽथ भूपतिपतिपतिं प्रणिपत्य ।

उत्थितः स्वनगरं समुपेत्याऽपालयबिरमसौ निजराज्यम् ॥१५१॥

(भीतरागपदे दृष्टवर्णं गर्भं ज्ञात्वा राजवत्सेव वत्सली मन्त्रिमागता—) भीतरागमुक्तेने गजराजं कारयन्तमवगत्य सुसुत्तम् ।

सा रजोऽशुचिरपि प्रियमिश्राऽभ्याजगाम शुचिवस्त्रसुशोभा ॥१५२॥
याममेकमपवित्रशरीरा तस्युषी जिनगृहे दृपपत्नी ।

सा पुनः प्रशमपूरितचित्ता पुण्यतः सपदि चिन्तयति स्म ॥१५३॥
(ना 'तत्सत्त्वा मन्दिरे 'नागनाथ्य' इति पद्यान्तापेन प्रयागता—) हा ममेयमविवेकविवेष्टा हीदृशी जिनगृहे यदुपाऽगाम् ।
(गपलीकेन गजेन तस्युष्य गगनेऽभिविष्य गृहीतं मतम्—) इत्थमात्महृदि सा प्रविचार्य प्रत्यगाद् निजगृहे सविषादा ॥१५४॥

वर्धमानसुगुरोश्चरणान्ते सोऽग्रहीत् तु चरणं संकलंभः ॥१५५॥
(दसौ गजो पालाय प्रेतपत्ने—) अन्यथा निजगुरुं प्रणिपत्य प्रेतवेदमग्निं गतो यतिराज्ञः ।

सत्समाधिमधिकाऽधिकशुद्धध्यानधीतहृदयः स बभार ॥१५६॥
इतब्ध— (तौ विपरापणौ गजभ्रातरी गृहो ज्ञातो—) भ्रातरी विमलयुद्धि-सुबुद्धी यौ पुराऽपि महत्सेनद्वयेण ।

त्याजितौ निजपुरं सुरवाक्यात् तौ स्तौ गुरुशुचा वनमध्ये ॥१५७॥
(ताभ्यां गृभाभ्यां इतो गजो ज्ञातो धनपुत्रो देवदत्तः—) युध्रतामुपगतावतिपाणौ आगतौ मुनिमिमं ससमाधिम् ।
वीक्ष्य पूर्वंधृतवैरभरेण राक्षसाविष क्वाऽजनिषाताम् ॥१५८॥
तौ स्वषष्ठपुटकोटिकठोरौ तद्दृढदं च (!) विपाटयतः स्म ।

साहसाद् मुनिवरः परियेहे सोऽजपेक्षहृदयो निजदेहे ॥१५९॥

१ कलेत्रेण सरित्, सङ्कतान् भाषते ना संकल्पः । २ पुस्तके नैव पाठः सम्यक् पठितुं शक्यते— 'हृत्नेनपद्' ।

तं परीपद्मसौ परिपला मृत्युमाप गतर्पापविहारः ।

तस्य जीव इह ते तनयोऽयं देवदत्त इति योऽस्ति पुरस्तात् ॥१६०॥

(गान्धर्वी मृता जाता देवदत्तपत्नी—) सा ततश्च यतिनी प्रियमित्रा साततास्तु मुनिमृत्युमवेक्ष्य ।

वेगतोऽनशनमेव विधाय पञ्चतामुपगता मृदुचिन्ता ॥१६१॥

(मुनिपुत्राः तस्या इह भवे प्रियकामिषाणायाः दुर्गन्धचरीता—) साऽवधूतदुरिता खलु मृत्वा त्वदृष्टे सुतवधूरजनिष्ठ ।

पूर्वजन्मनि कृताद् विचिकित्साकर्मतोऽजनि कुगन्धशरीरा ॥१६२॥

(पञ्चताकर्मयोगकरणेन तस्या एव पतिविग्रह—) यावदृष्टयटिकाविरहो यच्चक्रयाकयुगले विहितोऽग्रे ।

अष्टयार्पिकमनूदिति दुःखं त्वद्वेष-तनययोस्तु वियोगात् ॥१६३॥

(अष्टा यटिका गतस्तस्या क्रियानन्देरे स्थानेन अष्ट वर्षाणि तस्या दृग्भित्तम्—)

यावदृष्टयटिका जिनगेहे पुष्पवत्यऽशुचिकुत्सशरीरा ।

तस्युपी तदियमत्र कुगन्धा वत्सराऽष्टकमनूदपवित्रा ॥१६४॥

सर्वदेव सुपविश्रितगान्धैरश्लिभिः सुकृतिभिर्जिनगेहे । चाकपुण्य-फलपूरितहर्षैः पूजनैकद्वयैर्ममनीयम् ॥१६५॥

इत्यवाप्य दाशिनीतमहांसि पुण्डरीकमुन्निराजवर्चांसि ।

सर्वसम्पन्नविना सुमनांसि जज्ञिरे गतविमोहतमांसि ॥१६६॥

तेवंबोभिरमलीकृतचित्तः पूर्वजन्म च निर्जं कलयित्वा ।

म्रेष्टिनोऽस्य तनुजोऽतनुतोषः प्रोचिवान् गणधरं प्रणिपत्य ॥१६७॥

(सप्तर्षीनां श्रुत्या देवदत्ताय देवायम्—) सार्पितं कृतकूपैः कथयद्भिः पूर्वजन्म मम तत्र भवद्भिः ।

छेदितः सकल एव भवद्भिर्मोह एष सुकृतं प्रथयद्भिः ॥१६८॥

अयं मातु-पितु-बन्धु-कलत्राण्येयु नो मम मनो धृतमोहम् ।

तत् प्रसद्य भगवन् ! जिनदीक्षां देहि देहिषु सदेहितकारिन् ॥१६९॥

पुण्डरीक ! ऋषिराज ! सुधीमन् ! संमतिं प्रचलिता वयमग्रे ।

सिद्धितीर्थमग्निं सिद्धिनिमित्तं श्रीयुगादिजिनराजनिदेशात् ॥१७०॥

तद् विहाय भवसंभवबन्धं दीक्षया सपदि निर्मलय स्वम् ।

सिद्धपर्वतमुपेत्य य एवं पापमुग्रमपि भिन्दि समग्रम् ॥१७१॥

अग्रतो ननु वराणसिपुयां सिद्धशैलशिखरस्य विलोकात् ।

भाविनां प्रभविता प्रमदस्तत् त्वं समेहि समयेऽत्र समेहि ॥१७२॥

यतः (शत्रुजयवर्णकः—)

भिर्तुजदंसगामीओ पूयाकरणेण मासीयं लहइ । शत्रुजयदर्शनमितिः पूजा करणेन मासिकं लभते ।

तलजागरणे पामइ छम्मासियं वाऽत्र (वित्थ) जामेण ॥१७३॥ तलजागरणे प्राप्नोति षण्मासिकं वाऽत्र यामेन ॥

पबक्कणं काजं वंदित्ता सगुणं पडिक्कमिडं ।

प्रत्याख्यानं कृत्वा वन्दित्वा सद्गुरुं प्रतिक्रम्य ।

युवंतो ज्ञायंती वंदंती गुणगणकला च ॥१७४॥

स्तुवनं ध्यायन् वन्दमानो गुणगणकलाश्च ॥१७४॥

वीसामणं कुणंती सबालदुहसस समणसंवसस ।

विश्रामणां कुर्वन् सबालदुहसस्य भ्रमणसंघस्य ।

अभयं बहुदावितो बहुहरिसुनिभन्न रोमंचो ॥१७६॥
 'जय जय' रवं कुणंतो जिणसुत्तिं पासिऊण मग्गेवि ।
 पूयंतो भत्तीए खवेइ संसारमवि णंतं ॥१७६॥
 पंये वचंतस्स वि अ वन्दिए जइ हविज्ज पज्जंतो ।
 उक्कोस-जह्णेण वेमाणीय सत्रीय सुरत्तं ॥१७७॥
 अह वंदिऊण कहमवि कालसमत्ती हविज्ज सिज्जेइ ।
 अट्टभवानं मज्जे सुखं चित्तं जइ हविज्जा ॥१७८॥
 इदं सित्तुंज दंसित्ता मग्गे पावइ सम्ममचिरेण ।
 गुरुकुलजम्मो जइ ह्रज्ज चेयणा मरुबुकाले वि ॥१७९॥
 सित्तुंज वंदेइ ति ३ पंच वेला य सत्त ७ वाराओ ।
 तइयभवे सिज्जेइ इह कहियं जिणवरिंदेहि ॥१८०॥
 एक्काए वेलाए कालेणं अप्पएण बहुएणं ।
 अहवा तिसुहुत्तेणं सिज्जेइ जह्ममुकिंदंठ ॥१८१॥
 भारतक्षित्तिले गुरुतीर्थं सिद्धपर्वतमं सुपवित्रम् ।

प्राप्य जन्म निखिलाघविमुक्तं स्वं विधेहि सुविधे ! हितमिच्छन् ॥१८२॥
 (देवदत्तो यतिः—) इत्यव्याप्य मुनिनाथनिदेशं श्रेष्ठिसुनुरतिहर्षितचित्तः ।

अभयं वर्धयन् बहुहर्षोद्भिन्नरोमाञ्चः ॥१७६॥
 'जय जय' रवं कुर्वन् जिनमूर्तिं दृष्ट्वा मार्गंऽपि ।
 पूजयन् भक्त्या क्षपयति संसारमपि अनन्तम् ॥१७६॥
 पथि ब्रजतौऽपि च वन्दिते यदि भवेत् पर्यन्तः ।
 उत्कृष्ट-जघन्येन वैमानिक-संज्ञिक-सुरत्वम् ॥१७७॥
 अथ वन्दित्वा कथमपि कालसमाप्तिर्भवेत् सिध्यति ।
 अष्टभवानां मध्ये सुखं चित्तं यदि भवेत् ॥१७८॥
 इदं शत्रुजयं दृष्ट्वा मार्गं प्राप्नोति सम्यगचिरेण ।

गुरुकुलजन्म यदि भवेत्-चेतना मृत्युकालेऽपि ॥१७९॥
 शत्रुजयं वन्दते त्रीन् पञ्च वेलाश्च सप्त वारस्तु ।
 तृतीयभवे सिध्यति इति कथितं जिनवरैन्द्रैः ॥१८०॥
 एकया वेलाया कालेन अल्पकेन बहुकेन ।

अथवा त्रिसुहृतेन सिध्यति जघन्यमुत्कृष्टम् ॥१८१॥

त्रिंशता सुवणिजा ससहस्रैः संयुतो यतिरजायत तत्र ॥१८३॥

(देवदत्तवधूरापि विरक्ता---) तद्वधूरपि विधूय विमोहं साधुराजमवनम्य विनीता ।

प्राह भोगसुभगत्वविकल्पच्छेदनानि वचनानि विवेकात् ॥१८४॥

आत्मदेहपरिपोषिभित्तं हन्ति हन्त खलु जन्तुरनेकान् ।

निर्मलानि मलिनानि विघत्सेऽप्यात्मदेहविमलीकरणाय ॥१८५॥

आत्मरूपभृशगणितचित्तोऽन्यान् गुरुनपि हसेत् कुशरीरान् ।

देहमोहितमहादुस्तिथैर्वाच्यते परं भवेऽपि हि जीवः ॥१८६॥

तत् प्रभो ! प्रतिभवं तनुबन्धादेव दुष्टदुरितानि भवेयुः ।

तद्व ममाऽनशनमेव भवन्तः संदिशन्तु वितनुत्वविधाने ॥१८७॥

ऊर्चिर्बान्धु मुनिर्ननु वत्से ! पूर्वलक्षभित्तमस्ति तवाऽऽयुः

नायुनाऽनशनयोग्यशरीरा त्वं सुदुस्तपतपसुतपस्य ॥१८८॥

(पुण्डरीकविहाराः---) एवमेव गणभृत् प्रतिबोध्य सोऽभवज्जिगमिषुर्विमलाद्रिम ।

तावदेव मृगवेपसुरोऽब्राऽभायत प्रसुमसुं प्रणिपत्य ॥१८९॥

संप्रतीह भगवन् ! भरतेशेनाऽन्वितसकलसंघयुतेन ।

श्रीयुगादिजगदीश्वर एनां पावयिष्यति सुखं स्वविहारात् ॥१९०॥

श्रुत्वेत्थं सुदितमना मुनीश्वरोऽयं तस्थौ तैर्यतिभिरभिश्रितः स्वरैश्च ।

मत्वा तं गणभृतमास्थितं नरेन्द्रास्तत्रैयुः सुकृतकृते समस्तदिग्भ्यः ॥१९१॥
सत्यवत्यं परिगृह्य जैनमुवनान्यपारिरचन् केचन नीत्वा द्वादशासद्वतानि सुवि केऽप्याऽऽजुषन् रक्षणम् ।
त्यक्तत्वा काममपीह केऽप्यऽचकमन् ब्रह्म त्वजिह्वप्रभं वाक्यात् तस्य मुनेस्तु केचन नृपाश्चारित्रमाशिश्रियन् ॥
नृपाः सत्कर्माणाः प्रगल्बधमर्माणा इति ते गृहीतब्रह्माणः प्रकटितसुधर्माणा इतरत् ।

परित्यज्य श्रीमद्गणधरवरं पावितवरं तदाऽऽसेवन्ते स्म स्फुटसुकृतकर्पूरकलसम् ॥१९३॥
(सप्तमः सर्गः—) श्रीरत्नप्रभसूरिसूरकरतो दोषानुपहङ्गं त्यजन् ।

यो जाड्यस्थितिरप्यभूत् प्रतिदिनं प्रासादसुतप्रातिभः ।
तेन श्रीकमलप्रभेण रचिते श्रीपुण्डरीकप्रभोः श्रीशार्दूलजयदीपकस्य चरिते सर्गोऽभवत् सप्तमः ॥१९४॥

॥ इति रत्नप्रभसूरिशिष्यकमलप्रभसूरिविरचिते श्रीपुण्डरीकचरित्रे देवदत्तपूर्वभव-
वसुधनदीक्षाग्रहणोनाम सप्तमः सर्गः ॥

अष्टमः सर्गः

(भातित्रिनं पृच्छति भलः—) अथ पुण्यसौरभरतो भरतो नृपतिः सुभक्तिभरतो यतिनः ।
प्रणमन्नवीक्ष्य गणभृत-प्रथमं परिगृच्छति स्म स तमादितिनम् ॥ १ ॥
भगवन् ! भवद्गणभृतां नरः स्वविहारतः शुचिचरित्रतः ।
विमलीकरोति किमलीकणयिच्छदुरो महीतलमहीनमहाः ॥ २ ॥

(अवदत्त आदिक्रिः—) अवदत् ततः प्रथमतीर्थपतिः शृणु चक्रनायक ! स साधुवरः ।

विमलाचलस्य तलमाप्य मुदा गणभृत् तदाऽस्मदुपदेशयशात् ।
विकलङ्कयलनुकलं भविनो विमलाचलं प्रविचलन्नयुना ॥ ३ ॥

अत एव संप्रति चयं विमलाचलयात्रया ऋपमसेनमुनेः ।
कलयिष्यति स्फुटकलङ्कलाविकलः स केवलमहः सकलम् ॥ ४ ॥

नवकेवलोत्सवचिधिं यतिभिः सुदिदृक्षुभिर्भृशमहोरसुकिताः ॥ ५ ॥
इति पुण्यपोषदमिदं वचनं भरताधिपः प्रथमशम्भुमुखात् ।

परिणीय पीवरतरप्रमदो वदतां वरः प्रचदति स्म तदा ॥ ६ ॥
(भारतस्य विमलाचलयात्रा—) भगवन् ! प्रसद्य सुकृतैकविधिः प्रविधीयतामथ विहारविधिः ।

इति चक्रवर्तिह्वयं वचनैः शुचि वीक्ष्य विग्रहद्वयं जिनयः ।
विमलाद्रिमाप्य सुकुटुम्बयुतः स्ववपुः पुनाम्यहमपीह यथा ॥ ७ ॥

(यात्राये पदस्थोषणा—) स्वपुरे समेत्य भारताधिपतिर्निजबान्धवांश्च पुरमुख्यजनान् ।
बहुपुण्यलाभमवगत्य नृणां विमलाद्रिसंगममियेष ततः ॥ ८ ॥

विमलाचलं जिगमिषुः सुकृती समतत्त्वरत् पटद्वदोषणया ॥ ९ ॥
दिवसेऽपितेऽथ स बृहस्पतिना लपिताङ्गकोऽम्बरसरिद्वरया ।

१ पुरं नरे उत्सवे उत्सुकिताः । २ विमं इति विप्रदेव । ३ 'लेख' भगताः क्रिया । ४ गतादेव्या' स्मृतिवाङ्मः ।

हरिणा विनिर्मितशिरस्तिलको बहुशः सुरीगणसुगीतगुणः ।
इह रोहिणीप्रभृतिषोडशभिस्त्वमरीभिरेष कृतमाङ्गलिकः ॥१०॥

मघवाऽपितं सुजिनविम्बमथो तदपुजद् भरतचक्रपतिः ॥११॥

(हस्तादिभिः कृतं भरतसाहाय्यम्—) अथ तं मनोरथमेवेत्य तद्ऽप्यमरेश्वरः स्वरसतः सुकृती ।

मणिदेवतालथयुतं स्वरथं जिनमूर्तिसुस्थितिकृतेऽपितवान् ॥१२॥

(गङ्गामहः—) जिनयिम्बमाशु परिपूज्य स तद् निदधौ रथस्थमणिदेवगृहे ।

जयतादसौ प्रथमसंघपतिस्त्विति पुष्पशृष्टिरजनिष्ट तदा ॥ १३ ॥

अथ चन्द्रमा उदुगणाधिपतिः स्वसुरंगमान् विततरङ्गभरात् ।

उपनीय योजितकरो न्यगदद् भरतेश्वरं सुकृतबन्धुतया ॥१४॥

जय चक्रमूर्त ! प्रथमसंघपते ! तुरगानमून् प्रम जितेन्द्ररथे ।

विनियोज्य तीर्थपथयुग्यतयाऽनुगृहाण मां प्रियसधर्मिणि(ज)नः ॥१५॥

इति चन्द्रदेवविहिताग्रहतो भरतेश्वरो हरिहरीन् हरितान् ।

परिहृत्य तानथ रथोद्बहने निदधे हयान् कुमुद-कुन्दरुचः ॥१६॥

यमुनासुरी च सुरसिन्धुसुरी कृतमूपणे विधृतचामरके ।

रथमेनमाप्य जिनगेहपुरो मुदिते सुतस्थदुरुरुप्रतिभे ॥१७॥

गजगोऽथ गोमुखसुरो वरकृष्णपमालिकाभृदपसव्यकरः ।

पुरतः स्थितो विपुलसव्यकरद्वयबीजपूरफल-पाशाधरः ॥ १८ ॥

गरुडस्थितिः कनकपिङ्गतनुः शर-पाश-चक्रभृदिदंवरदा ।

इति वामकर्णस्य सुदक्षिणकर्णनुरङ्कुशा-ऽशनि-सुचक्रधरा ॥ १९ ॥

सुकृतस्थभव्यजनविग्रहरा जिनराजशासनविभावकरा ।

पुरतो रथस्य भविषु मधुरीकृतसंमदा स्थितसुचक्रसुरी ॥ २० ॥

अथ हस्तिमल्लमधिरुढवता त्रिदशेश्वरेण सुरलक्षयुजा ।

सह चक्रभृन्टपसहस्रवृतः गजगोऽगमज्जिनरथानुगतः ॥ २१ ॥

अथ पञ्चशब्दमुखरे गगने जयरावणादिनि सुयन्त्रिजने ।

सुरगीतलास्यसुविलास्यजगज्जनताऽऽस्यहास्यमहसि प्रसृते ॥ २२ ॥

धरणीभृतः पविर्भृतश्च तदा युगपद् महाद्रविणदानभरैः ।

अदरिद्रतामुपगते जगति प्रवचाल सोऽथ जिननाथरथः ॥ २३ ॥

विनमोः सुताप्रभृतयो दयिता भरतेश्वरस्य सुकृतेषु रताः ।

सहिता विमानचयसुचक्राचीप्रमुखाऽमरीभिरिह चारुरुहः ॥ २४ ॥

भरतेशितुः प्रथमसंघपतेरमरीगणाः शुचिगुणानगणाः ।

प्रमदाभिरत्र सह भूमिभुजां प्रमदाद् जगुर्जगति भूरिकरान् ॥२५॥
 कनकात्म दिव्यवसनात्म तवा सुरगीतिकात्म सुकृतात्म सुदा ।
 जगतां हितात्म महितात्म भृशं तदयोध्यपतनमभूदनिशम् ॥२६॥
 इति चत्वर-त्रिक-चतुष्क-महापथकेषु गीतनवद्वत्यभरम् ।
 प्रविलोकयन् प्रमदयन् भविकान् समचीचरद् निजरथं भरतः ॥ २७ ॥
 (शकटानाम् उच्यते-) शकटाने निजपुरोपेवनेऽवनिपालनः स रथमेनमथ ।
 सुकृती कृती सपदि तं जगतः प्रमेदेन निश्चलयति स्म समम् ॥२८॥
 (पञ्चमे इषामां निम्नवर्णम्-) विमलाचलं प्रति यियासुरसौ सुरसौददाद् भरतसंघपतिः ।
 भरतक्षितिस्थितिभृतः क्षितिपान् समजूहवत् सुकृतलामकृते ॥२९॥
 भरतेशितुः शुभरतेर्वचनं क्षितिपा अवाप्य सुदिताः स्वहृदि ।
 इति भावनां विदधिरे रुचिरां परमात्मनः सरसभोज्यनिभाम् ॥३०॥
 प्रमवो भवन्ति न भवेदत्र कति प्रमेदत्र केपु च जयो जगति ।
 नरभाष्य केचन रमा अयति ननु केपु नो भवति दानमतिः ॥३१॥ किन्तु,
 प्रसुता शमप्रणयिनी नयनी विजयोऽस्य विक्रमशुचिः क्रमवान् ।
 कमला गलन्मदकलङ्कमलां सुगतेर्निदानमपि दानमिदम् ॥३२॥

२-षष्ठीणि आत्माऽप्युपदानि अयोध्यापतनस्य विशेषणानि ।

(भारता दृष्टाः—) इति चेतसा नृपतयो निखिलाः परिभाव्य भूरितरभावभृतः ।

सर्गः—८

(आशिक्षितोऽपि स्फुटिकाचलाद् भवत्यु—) तदनु इयंशीतिगणभृत्प्रवरैः सहितस्तपोधनसहस्रवृतः ।

भरतेशपार्श्वमुपजगमुरसी विमलाचलं प्रति धियासुहृदः ॥३४॥

अतनोस्तनोः परिमलावू विदधत् सुरभिं समग्रतस्तुष्यचयम् ।
कनकाऽम्बुजेषु चरणौ निदधत् स्फुटिकाचलादचलादिजिनः ॥३५॥

मणिरत्नमौक्तिकमप्यप्रतताऽऽतपवारणत्रितयतो जगताम् ।
अतिदीपयन्नमलदीप इवाऽखिलरोदसीं स्वमहसा सहसा ॥३६॥

सुविकाशयन्नपिपताममरंधृतचामरैर्विहितभक्तिभरः ॥३७॥
गगनस्यधर्मकरचक्र-महाध्वज-सिंहपीठ-पदपीठयुतः । नदुबुधुन्दुभिरतिप्रणमद्विदप-नुकूलशकुन-भ्रंशसनः ॥
प्रसरत्सुगन्धजलसत्कुसुमोबयदृष्टिरीतिकृतभीतिहरः ।

संकलेन्द्रियप्रमददायिकतु प्रवृत्तदुर्भं क्षितितलं रचयन् ॥३९॥
(आदिजिनेन धृद इपसमूहसाक्षितो भवतः धान्नायै प्रस्थितः—) सुरकोटिभिः प्रतिपदं प्रमदात् क्रियमाणपुण्यविजयध्वनितः ।
विमलाचलं प्रति महातिशयः पविताशयः स विजहार विसुः ॥४०॥

१ श्रमनो वायुः । २ इतिश्रुती मीति इत्येते वा ।

भक्तो युगादिजगदीशमहं सयुगागतं समवनस्य मुदा ।
तमचीचलत् तदनुगस्तदनु पृथुनोत्सवेन जिनपथयम् ॥४१॥

अथ मृत्युजो निजजिनेन्द्ररयात् विकल्पयोऽवशसहस्रमितान् ।
अनुचारयन्ति मुदिताः स्म ततो विनयोज्ज्वलं हि सुकृतिनां कृतिनाम् ॥४२॥

अनुद्वन्द्वशीतलसुगन्धतरैर्विरजीकृते क्षितितले समीरैः ।
शुभगन्धवारिधरचारिवरैः शिशिरीकृते च मृदुवर्षकरैः ॥४३॥

दिगुणेष पोऽवशसहस्रसरः सरसीकृतः सुग्रहसत्रग्रहः ।
सहितश्च दिव्यफल-पुष्पयुतोत्तमशाल्विभिः परिधृतः संततम् ॥४४॥

(भाक्तस्यो मयुगवत्सह—) अदरिद्रपद्मलपंथ सदा भृशदानतः सुकृततश्च जगत् ।
अनघः स संघ इह संघपतेर्भरतेभ्वरस्य मयुरामगमत् ॥४५॥

(इन्द्रादिगणानाम्—) मयुरापुरीपरिसरे प्रथमं जिननाथमागतमवेत्य तदा ।
अथ पुण्डरीकगणभृत् सगणः समुपेत्य चाक विनयादनमत् ॥४६॥

प्रथमममुपगणपाङ्कभया रुन्ने मुनिः स सचिशेषरुचिः ।
दुरितोपशान्तिकृतये जगतः शशिनो रुन्नेव वचसामधिपः ॥४७॥

अथ पुण्डरीकगणभृत्प्रवरं प्रविलोक्य शुद्धयतिकोटिधृतम् ।

प्रणनाम भूतलमिलन्मुकुटः प्रकटप्रमोदभरतो भरतः ॥४८॥
प्रथमार्हतः प्रणमनप्रमदात् दुरितव्ययो गणघरस्य यथा ।

भरताधिपस्य च तथैव गणाधिपतेः पदप्रणमनात् सम्भूत् ॥४९॥

सुहृतोत्तरोत्तरपवित्रतरः सुहृती त्रिलोकजनहर्षकरः ।

स चतुर्विधश्चतुरधमिनरः प्रचक्षाल संघ उदयत्प्रसरः ॥५०॥

(स संघो वराणसिपुरीमगमद्—) अथ संघ एव पृथिवीमखिलामपि पावयन् प्रचुरपुण्यभरैः ।

अगमद् वराणसिपुरीं तु यतो न गरीयसी दिवियदां नगरी ॥५१॥

(तेन संघेन अत्र विमलचलो हृष्टः—) बहुकालतोऽभिलषितं हृदये लिखितं युगादिजिनवाक्यरसैः ।

विमलचलं प्रथितसिद्धगिरिं ददृशुर्भृशं शुचिदृशोऽत्र जनाः ॥५२॥

स वराणसीपरिसरं सरसं गतवान् समग्रसुरसंगतवान् ।

विमलचलप्रथमवीक्षणतो मुदितोऽजनि प्रथमसंघपतिः ॥५३॥

मणि-हेम-रूप्यमयवपवन्नययुग्ं युतं च मणिपीठिकया ।

समक्षिप्रियद् जिनगृहं जिनपः सुरराज-संघपतिभक्तिभरात् ॥५४॥

इह सर्वजीवहृदयप्रमदप्रदमेव योजनविसर्पि तदा ।

वचनामृतं विमलशैलमहामहिमान्धितं शुचि बबभं जिनः ॥५५॥

प्रभुवेशनाभ्रवणतो हि तदा हितदा भृशं विगतसर्वमलाः ।

इह केवलप्रतिभया कलिता भविनोऽभवन् दशसहस्रमिताः ॥५६॥
(विमलाचलप्रथमवीक्षणमदः--)

अथ केवलोत्सवममी त्रिदशा विविधं व्यधुर्विधिविवेकविदः ।
विमलाचलप्रथमवीक्षणं विदधे महं च भरताधिपतिः ॥५७॥

विमलात्रिमूर्तिमधिरोप्य पुरः परिपूज्य पूज्यजनपूजनकृत ।
समितां दृष्टेन (?) सितया (॥) प्रमितां निदधे मूढकसहस्रमिताम् ॥५८॥
स्वधर्मिणां त्रिदशानाथमथो सहितं समग्रविधुर्धुः स हितम् ।

प्रचुराग्रेणे सुनिमन्त्रितवान् निजभोजनाय जननाथवरः ॥५९॥
विगतनसा स्वमनसा सुमनःपतिरेव किञ्चिदवगत्य महत् ।

अनुमन्यते स्म भरतस्य वचो महतां मतिः सुकृतवृद्धिकरी ॥६०॥
निखिलानथो सुकृतिनो नृपतीन्-अभिमन्य चक्रधरसंघपतिः ।

इह लक्ष्यसंख्यमणिरत्नगृहान् समचीकरत् स्थपतिरत्नकरात् ॥६१॥
अमरानसौ सुरपतिमुखान् कनकासनेषु विनिवेश्य सुदा ।

मणिभाजनानि विविधानि पुरो बद्धमकितः स्म किल मण्डयति ॥६२॥
मणि-हेम-रत्न-रजतान्युपसि परिपाकपेशलरसानि भृशम् ।

समभोजयद् मधुसुहृत्समभोऽसमभोगतस्तदनु तोषितवान् ॥६३॥

(मनुष्याणाम्, देवानां च सह भोजनम्—) अमरेश्वरः स्वपरिवारयुतो विद्वेदज्ञानं निजसधमिगृहं ।

इति लोकरङ्गकरणैकबल्वुमुजे सुरैरपि तदा कवलैः ॥६४॥

दिवसस्य मध्यसमयेऽथ वृषान् भरतेश्वरः स्वपरिवारवृत्तान् ।

स रसाधिपो रसवतीः सरसाः प्रविषाप्य तान् सपदि भोजितवान् ॥६५॥

इति धर्मकर्मनिरतान् भरताधिपतिः सुभोज्यशुचिभोज्यभरैः ।

वसनैश्च रत्न-कनकाऽऽभरणैः हृ-सुरेश्वरान् परिपूजितवान् ॥६६॥

(तत्र मुक्तिं प्राप्ता मुनयः—) अथ तत्र तेऽभिनवकेवलिनोऽनशनं विगृह्य परिपाल्य शुचि ।

अजराभरं पदमवापुरथो भरतस्तदुत्तरविधिं विवदधे ॥६७॥

(वयं अतिमुक्तं तीर्थं प्राप्यम्—) भवसंभवं सुपरिहृत्य तमो भुवि यत्र मुक्तिमगमन् यतिनः ।

अतिमुक्तकामिधंसुतीर्थमिह प्रथितं बभूव शुचि तत्र महत् ॥६८॥

('विधनाय' देवगृहं भारतेन कारितम्—) इह विधनाय इति नाम मणीमयमूर्तिभूषितमदभ्रतरम् ।

रचयांचकार गुरु देवगृहं सुविवेकिनां गुरुरयं नृपतिः ॥६९॥

(रससहस्रभिर्भावि पौषधगृहाणि—) परितस्ततो भरतसंधपतिः सुगुरुणि पौषधगृहाणि तदा ।

समचीकरद् दशसहस्रमितान्यमितप्रभाणि सुकृताय कृती ॥७०॥

अथ लक्षमेकमिह धर्मरतान् भविनो जनास्तु विरताविरतान् ।

समतिष्ठत् प्रथितकाकणिकामणितस्त्रिरेखितद्वयः सुहृदः ॥७१॥
गुरुचारुवचनवलेन वृता घन-घान्यराशिभिरतीव श्रुताम् ।

विहितां विलोक्य भर्तेन पुरीषितराममन्यत जनो सुवनात् ॥७२॥
(मते विस्तरेणमाह-) अथ पुण्डरीकगणभृद्बहिताग्रहतो हतोग्रदुरितो जगताम् ।

प्रथममुर्विमलशैलमभि प्रचचाल संचपतिनाऽनुगतः ॥७३॥
विमलाचलप्रथमवीक्षणतः क्षणतः प्रमोदभरणद्वयौ ।

दृ-दुरेश्वरौ स मृगवेपथुरः परिमाद्य भावसहितं न्यगदत् ॥७४॥
तथाहि- (सिद्धाचलनामपूर्वकं स्तुतिः-)

परार्णकदीर्घविहिततिलकः स्वर्णमभवैः स्वशृङ्गोदभूतान् विमलकरणानक्षतविभान् ।
क्षिपन्नुच्चैरेव्यग्रविकजनक्षीर्येषु पुरतः प्रभुः श्रीसिद्धात्रिवितरतु सितं मङ्गलशतम् ॥७५॥

(विष्णुनामा-) महीमहीनप्रतिभो महाभूत् त्रिशङ्खनामा गुरुनीलशृङ्गः ।
शृङ्गारयत्यम्बरगमभाभिर्विलोभयन् सूर्यरथस्य रथ्यान् ॥७६॥

(श्रीविष्णुशमिधानः-) सिद्धात्रिशृङ्गं सुगिरिगिरीयानयं पुरो भूमिगृहाभिधानः ।
यो वाऽनुशृङ्गैररुणस्य चित्तेऽरुणोदयाशङ्कनमादधाति ॥७७॥

(भरतः-) किल सकलकलाभृतां निषेव्यः कनकरसाकरकूपिकौषधीभिः ।
सहित इह हितो महीतलस्य गुरुगिरिरेव विलोक्यतां कदम्बः ॥७८॥

(तलध्वजनामा—) पुरत इतोऽस्ति तलध्वजनामा क्षितिधर एव निर्मलधामा ।

यस्य गुहासु समाधिमुधीराः सन्ति संदीपयसिद्धशरीराः ॥७९॥

(१) तद्वत्पर्वता—) स रैवतिकपर्वतो विमलशैलराजस्य यः कुमार इव राजते क्षितिपराज ! ते हृक्पुरनः ।

सुवर्णशिवरथुता कविक्षितांशुभरो यतः सितांशुरपि पद्मिनीं निशि धिनोति सिद्धिध्रमम् (?) ॥८०॥

मणिपूतभूतलभूतनूतनचूतराजिविराजितं शुचिसरसरसीसारसरसिजसुरभिरजसा रञ्जितम् ।

परिपाकेपेशलद्वारा(राजी)हारिहर्म्यकसंकुलं परिहरति गिरिवरमेनमनिशं नैवं किन्नरवरकुलम् ॥८१॥

विमलस्मिता भूशविस्मिता गिरिशृङ्गसंगमरञ्जिताः । लसदङ्गरद्विवर्तनं रचयन्ति निर्मलनर्तनम् ॥८२॥

विमलस्मिता भूशविस्मिता ललितनयनसरोरुहाः गिरिशृङ्गसंगमरञ्जितस्थितमनसि सकलकलावहाः ।

लसदङ्गरद्विवर्तनालससंरसरकिन्नरसंगता रचयन्ति निर्मलनर्तनान्यतिमदनमदनरसे गताः ॥८३॥

शशिभण्डलाननमण्डलाः अवंणावर्तसितकुण्डलाः । जनयन्ति संततदम्बरं त्रिविधप्रभाभरमम्बरम् ॥८४॥

शशिभण्डलाननमण्डलयुतिदलितकैरवजालिकाः अवंणावर्तसितकुण्डलक्षलगण्डर्पणपालिकाः ।

जनयन्ति संततदम्बरं धनवारिशीकरतालिकाः निविदप्रभाभरमम्बरं सुरसिद्धकिन्नरवालिकाः ॥८५॥

निर्दम्भा रम्भा हर्षजुषः शृङ्गारागारालापपुषः । संसारं सारं रङ्गकृतं कुर्वन्त्योऽवन्त्यो दुःखभूतम् ॥८६॥

निर्दम्भा रम्भा हर्षजुषः सुखसखमणिभिः (?) सह हास्यश्रुताः

शृङ्गारागारालापपुषः कपसुखकवितोत्तमकनकनिभाः ।

संसारं सारं रङ्गकृतं कृतकृतिजनताविततममदाः कुर्वन्त्योऽवन्त्यो दुःखभूतं भूतद्युतिमनसं सुमनःप्रमदम् ॥

सा (ता) रम्भा रम्भागर्भरुचः स्वच्छन्दा मन्दामोदमुचः। सव्रीडं क्रीडन्त्यो गगने शोभन्ते ऽनन्ते सिद्धघने ॥
सा(ता)रम्भा रम्भागर्भरुचः कुचघट्टिताऽतनुहारगणाः स्वच्छन्दा मन्दामोदमुचः शुचमपहर्तुं जगतः प्रगुणाः।
सव्रीडं क्रीडन्त्यो गगने गुरुगतिगमना लावणिकं शोभन्तेऽनन्ते सिद्धघने घत्रजनिताः तपवारणकम् ॥
उपशम्भुरयं गिरिः पुरः परिचिन्त सुनिर्मिताः। पुरविधिरमरदुर्मनैरमरीयोऽरमरीरभत् सदा ॥९०॥

(चतुर्वीतिः शृङ्गाणि—) इत्यादिभिश्चतुरशीतिभिरेप शृङ्गाः शृङ्गारितः परित एव सुवस्तटेऽस्मिन् ।
शङ्खजय-क्षितिधरोऽस्ति युगादिदेवकताः नृजप्रचरितोद्यतरप्रभावः ॥९१॥

इति यर्णपत्यमलकर्णसुधाश्रवया गिरा हरिणवेपसुरे ।

विमलाचलं प्रथमतीर्थमथाऽधिरुह स प्रथमतीर्थपतिः ॥९२॥
(आदिनिर्देशना—) मुदिताश्चतुर्विधसुराः जिनपश्चितये तदैव समयसरणम् ।

इह तीर्थराट् समवस्य चतुर्वदनो दिशन् सदुपदेशमसौ ।
रचयांप्रचकुरमलप्रतिभं विबुधत्वमेव सुचिवेकनिधिः ॥९३॥

परिपूर्णं च प्रथमपौरुषिकामभिरामरुक् स विरराम विसुः ॥९४॥

अथ पुण्डरीकगणभृत् स विभोः पदपीठमाप्य निजदेशनया ।

भविनो व्यवोधयदसौ सकलान् स्वगुरुक्रमोन्नतिकृते हि शुभाः ॥९५॥

अपरां प्रपूर्णं किल पौरुषिकाम्—उपदेशतः स्वयमपि व्यरमत् ।

भवभावभीरुदयोऽन्यदिने गणभृदंस्तु स चिन्तितवान् ॥९६॥

(तलध्वजनामा—) पुरत इतोऽस्ति तलध्वजनामा क्षितिघर एष निर्मलधामा ।

यस्य गुहासु समाधिसुधीराः सन्ति संदीपयसिद्धशरीराः ॥७९॥
(खड्गकपर्वतः—) स रैवतिकपर्वतो विमलशैलराजस्य यः कुमार इव राजते क्षितिपराज ! ते दृक्पुरनः ।
सुवर्णशिखरयुता कविशितांशुभरो यतः सितांशुरपि पद्मिनीं निक्षिपि नोति सिद्धिभ्रमम् (?) ॥८०॥
मणिपूतभूतलभूतनूतनचूतराजिविराजितं शुचिसरससरसीसारसरसिजसुरभिरजसा रञ्जितम् ।

परिपाकेपेशलहाररा(राजी)हारिहर्म्यकसंकुलं परिहरति गिरिवरमेमनिशं नैवं किन्नरवरकुलम् ॥८१॥

विमलस्मिता भृशविस्मिता गिरिशृङ्गसंगमरञ्जिताः । लसदङ्गरश्चिवर्तनं रचयन्ति निर्मलनर्तनम् ॥८२॥

विमलस्मिता भृशविस्मितास्मितललितनयनसरोरुहाः गिरिशृङ्गसंगमरञ्जितस्थितमनसि सकलकलावहाः ।

लसदङ्गरश्चिवर्तनालससरसकिन्नरसंगता रचयन्ति निर्मलनर्तनान्यतिमदनमदनरसं गताः ॥८३॥

शशिमण्डलाननमण्डलाः अवाणावतंसितकुण्डलाः । जनयन्ति संततदम्बरं निविडप्रभाभरमम्बरम् ॥८४॥

शशिमण्डलाननमण्डलयुतिदलितकैरवजालिकाः अवाणावतंसितकुण्डलक्षनगण्डपणपालिकाः ।

जनयन्ति संततदम्बरं धनवारिशीकरतालिकाः निविडप्रभाभरमम्बरं सुरसिद्धकिन्नरवालिकाः ॥८५॥

निर्दम्भा रम्भा हर्षजुपः शृङ्गारागारालापपुपः । संसारं सारं रङ्गकृतं कुर्वन्त्योऽवन्त्यो दुःखभृतम् ॥८६॥

निर्दम्भा रम्भा हर्षजुपः सुखसखमणिभिः (?) सह हास्यश्रुताः

शृङ्गारागारालापपुपः कयमुखकवितोत्तमकनकनिभाः ।

संसारं सारं रङ्गकृतं कृतकृतिजनताविततप्रमदाः कुर्वन्त्योऽवन्त्यो दुःखभृतं भृतच्युतिमनसं सुमनःप्रमदम् ॥

सा (ता) रम्भा रम्भागर्भरुचः स्वच्छन्दा मन्दामोदमुखः। सवीडं क्रीडन्त्यो गगने शोभन्ते ऽनन्ते सिद्धघने ॥
 सा (ता) रम्भा रम्भागर्भरुचः कुचघट्टिताऽतनुहारणाः स्वच्छन्दा मन्दामोदमुखः शुचमपहर्तुं जगतः प्रगुणाः।
 सवीडं क्रीडन्त्यो गगने गुरुजगतिगमना लावणिकं शोभन्तेऽनन्ते सिद्धघने घटजनिताः तपवारणकम् ॥
 उपशमसुर्यं गिरिः पुरः परिविभ्रत् सुरनिर्मिताः। पुरविधिर्मरदुर्मनैर्वमरीयोऽरमरीरमत् सदा ॥९०॥

(चतुर्लोकः—) इत्यादिभिश्चतुरशीतिभिरेव शृङ्गैः शृङ्गारितः परित एव सुवस्तटेऽस्मिन् ।

शशुञ्जय-क्षितिधरोऽस्ति युगादिदेवयवताऽगुजप्रचरितोऽन्तरप्रभावः ॥९१॥
 इति वर्णयन्त्यमलकर्णसुधाश्रवया गिरा हरिणेषसुरे ।

विमलाचलं प्रथमतीर्थमथाऽधिरुह स प्रथमतीर्थपतिः ॥९२॥
 (आदिजिनदेशना—) मुदिताश्चतुर्विधसुरा जिनपथितये तदैव समयसरणम् ।

रचयांप्रचकुरमलप्रतिभं विबुधत्वमेव सुविवेकनिधिः ॥९३॥
 इह तीर्थराट् समवस्य चतुर्वदनो दिशन् सदुपदेशमसौ ।

परिपूर्य च प्रथमपौरुषिकामभिरामरुक् स चिरराम विभुः ॥९४॥
 अथ पुण्डरीकगणमृत् स विभोः पदपीठमाप्य निजदेशनया ।

भविनो व्यवोघयदसौ सकलान् स्वगुरुकमोक्षतिकृते हि शुभाः ॥९५॥
 अपरां प्रपूर्य किल पौरुषिकाम्—उपदेशतः स्वयमपि व्यरमत् ।

भवभावभीरुद्वयोऽन्यदिने गणभृद्वरस्तु सं चिन्तितवान् ॥९६॥

(पुण्डरीकगणभूतः संलेखना—) प्रसुरुचिवान् यदनुभाववशाद् मम केवलोल्लवमयं स गिरिः ।

मनसैत्यज्वेत्य यत्किञ्चिद्वृतः समलेखयत् स विधिवद् गणभृत् ॥२७॥

उक्तं च— (संलेखनास्वरूपम्—)

“ सर्वोन्मादमहारोग-विदानानां समन्ततः । शोषणं सर्वधातूनां द्रव्यसंलेखना मता ॥२८॥

यो राग-क्षेप-मोहानां कपायाणां तु सर्वथा । नैसर्गिकद्विषां हृदो भावसंलेखना तु सा ” ॥२९॥

प्रतनूचकार स निजां च तनूमपि रोप-तोप-मदनप्रभृतीन् ।

अथ साधुकोटिभिरसौ धृतो गणनायकः प्रविद्येऽनशनम् ॥३०॥

अपरेयुराद्यजिनपः स्वगणेश्वरकेयलोदयकृते सदसि ।

विमलाचलस्य महिमानमिति प्रतान मानवधियोऽप्यतिगम् ॥३१॥

(अनशानं कृतवतः पुण्डरीकस्य केवलम्—)

भवमोहसंशयतमच्छिदुरात् भृशशुद्धमुक्तिपदवीचिदुरं ।

प्रमुवाक्यतो गणभृतो निभृतः प्रससार केवलमहो सुभृतम् ॥३२॥

किल केवलावरणहेतुचयं स जिनस्तथा किल विवेचितवान् ।

यत्तिपञ्चकोटिभिरस्य विभोः शुचि सर्वथाऽप्यवगतं वचनम् ।

यत्तिपञ्चकोटिभिरस्य प्रकटः प्रहतोऽवगत्य सकलोऽपि यथा ॥३३॥

कथमन्यथाऽनघमघच्छिदुरं तदमीषु केवलमहोऽभ्युदितम् ॥३४॥

१ वेदकं चिदुगम् ।

(चंद्र पूर्णिमायापुष्करिकाः शिवं गतः—) अथ चैत्रमासि शुभभासि तदोत्तमपूर्णिमाख्यदिवसे स्ववशाम् ।
स्वशिवश्रियं प्रथमयाश्रितवान् गणभृत् स ततो युनयोऽनुययुः ॥१०५॥

गणनायके सुयतिवर्गयुतेऽप्यपवर्गमाश्रितवतीह सुराः ।
भरताधिपप्रभृतयश्च नृपा अभवन् सुदुःखिगृहदो निखिलाः ॥१०६॥

अनुलिप्य तं मुनितनुप्रचयं शुचिदुग्धनीरनिधितीरमुवि ।
परिलिप्य पन्दनभरैर्ज्वलनादय संस्कृतिं दिविपदो विदधुः ॥१०७॥

अथ दिक्पगन्धजलधृष्टिभराद् विमलाचलं विमलयन्यमराः ।
वित्ततं महोत्सवमुदग्रमुदः प्रथयांचमुदुरचलप्रतिभम् ॥१०८॥

(भारतेन मन्दिरं कारितम्—) कृतपीठकं मरकतैर्मणिभिर्जलकान्तरत्नमयगोभैर्गृहम् ।
विविधेन्द्रनीलशिखरं विलसन्नैवहीर-रूपकलसेन युतम् ॥१०९॥

शुचिषमनिर्मितमुदण्डमहाध्वजराजितं विविधतोरणकम् ।
ह्रिक्युक्तविंशतिसुदैवगृहैः परितो विशोभितमुदप्रतिभम् ॥११०॥

कनकात्मवप्रवलेन-धृतं जिनमन्दिरं सुशुभं चारुत्वा ।
रचयांचकार रत्नाचतुरो भरताधिपो रुचिरवासनया ॥१११॥ (त्रिभिर्विशेषकम्)

इह मूलमन्दिरसुगर्भगृहे प्रथमाऽर्हतो विमलमूर्तिमसौ ।

प्रमुण्डरीकगणभृत्प्रतिमा-सहितां न्यवीविशदिलाधिपतिः ॥११२॥

अजितप्रभुप्रभृतितीर्थकृतो जिननेमिना विरहितान् भरतः ।

समतिष्ठपद् दृपभदेवगिरा परितो जिनेन्द्रगृहकेषु तदा ॥११३॥

रवि-चन्द्र-भौम-बुध-चाकपतयो भृगुशुक्र-राहु-शनि-केतुयुताः ।

भरतेश्वरं प्रथमसंघपतिं न्यगदत् पुरोविरचिताञ्जलयः ॥११४॥

विजयस्य संघपतिषु प्रथमाऽखिलजैनमूर्तिपदपद्मतले ।

रव्याऽसंदीयरुचिरप्रतिमा नवं सैवं (१) जन्मफलमस्तिवति नः ॥११५॥

इषमीयमाग्रहमेवेक्ष्य नृपाः प्रणिपत्य स प्रभुमपृच्छदिति ।

क्रियते प्रभो ! कथमिदं वचनं प्रभुरव्यवक् शृणु संघपते ! ॥११६॥

इह भस्मकग्रहसुखां उडुपां अपि धर्मकर्मविहितैकहृदः ।

बहुकालराशिपरिभोगकृतो न हि तुच्छजीविनि जने विदिताः ॥११७॥

नच सर्वदा पुनरसी उडुपां विदिता पुरातनजिनां हितले ।

अभवत् स्वमूर्तिगिरतस्त्वमपि कुरु पूर्वरीतिमुचिंतोपचितम् ॥११८॥

(प्रभुवाक्यतः जिनमूर्तेः नवंग्रहमूर्तिः—) प्रभुवाक्यतः स्थितिमिमां जगतो भरतोऽवगत्य स तदाग्रहतः ।

घटयां चकार च नव प्रतिमाः सकलार्हतां पदसरोजनले ॥११९॥

(कर्मो-) अथ सार्धसागरमितायुरसावमरतो द्वितीयसुरलोकभवः ।

प्रथमप्रभुं स तु कर्पयिभिधः प्रणिपत्य हर्षभरतो न्यगदत् ॥१२०॥

भगवन्नहं सपदि सिद्धिगिरिं प्रति भक्तयात्रिकजनस्य सदा ।

अतिदुष्टदेवकृतविघ्नभरं निजजीवितावधि विहन्मि भृशम् ॥१२१॥

प्रसुरुचिवानथ कर्पयामर ! त्वदभिग्रहः सुकृतिनां सुखकृत् ।

चिरमेधितामिह पदे बहवो भवितार एव सुकपर्दिसुराः ॥१२२॥

अथःक्षेत्रा अपि सुदासनया जिनपं प्रणम्य दशलक्षमिताः ।

किल जैनपूजनमिहाऽनुदिनं प्रविदधमः आग्रहमिमं जगृहुः ॥१२३॥

(आरुची गितानामधेयकलितां मदीमुदममयत्-) अथ जाह्नवी भरतराजकृतं प्रविलोक्य तीर्थभुवि जैनगृहम् ।

गिरिनामधेयकलितां सुनदीमुदमज्जयन्निजविभावभरात् ॥१२४॥

(गिदितितः सर्वे उत्तीर्णाः-) इति भावतः सुर-नरैः स्वचरैः परिपूरिते सकलधर्मविधौ ।

भरतेन देवपतिनाऽनुगतः प्रथमो जिनोऽप्युदतरद् गिरितः ॥१२५॥

(यमवकापुण्य-) क्षितिभृतले चमचकारपुरं निकषा स निष्करुचिराङ्गरुचिः ।

समवासरद् गणभृतो विरहोद्भवचक्रवर्तिगुरुदुःखभिदे ॥१२६॥

अथ स प्रभुर्भरतसंघपतिं निजगाद संसदि सद्दुःखसुखम् ।

सुतशोकसंकुलतयाऽऽकुलता कुलतापकृत् किमु धृता भवता ? ॥१२७॥

गणभृहरस्य तनयस्य शिवाध्वनि जगमुपः परमसौख्यजुषः ।

विरहाद् विभर्षि हृदि दुःखमिदं किमु पुण्डरीकयतिनस्त्वमपि ॥१२८॥
विततोऽयमपि निःकूरन्वयुतं सुकरस्मितं विविधदुःखभरैः ।

अपहाय संभवममी अपुनर्भवमाश्रयन्ति यतिनो हि यदा ॥१२९॥
परमं महः परम एव महः परमं सुखं च तदहः परमम् ।

यतिनां तदा भवति भव्यजनैः किमु घटुर्मतिरुचिता कृतिभिः ॥१३०॥
अपहाय तस्मिजसुतस्य शुचं कुरु धर्मकर्म भव निर्मलहृत् ।

स्वजने निजं हृदयरङ्गमहो सुकृतेर्नवैः प्रकटयन्ति शुभाः ॥१३१॥
इति चक्रभृत् प्रथमतीर्थपतेर्वचनं निशम्य शमसौम्यमनाः ।

(माताः—) धन-धान्यराशिनिभृतेषु भृशं सकलेषु सद्यसु स तेषु नृपः ।
इह पञ्चकोटिमितरस्य गृहाण्यथ पत्तने व्यरचयन्नुपतिः ॥१३२॥

शुचिमाह्वानं परमधर्मरतान् समतिष्ठपत् परिहृताद्यमतीन् ॥१३३॥
प्रतिधाम पौषघृहं च पुरे स्थपतेः करादरचयद् सुदितः ॥१३४॥

रुचिरं स्वयं विरचितं नगरं भरतो विलोक्य भृशहर्षभृतः ।
अतनुमहोत्सवमसावतनोद् जिनमन्दिरेषु परिपूज्य जिनान् ॥१३५॥

१ परिहृता आनी अमतिर्वेस्तान् अथवा 'परिहृताद्यमतीन्' इति सुपटम् ।

(भरतानन्द, शानन्दपुरम्, अदिपुरम्, चमचकारपुरम्—) इदमहंदासनमथाऽऽदिपुरं सुवृहत्पुरं चमचकारपुरम् ।

इति नामभिः क्षितितले सकले विदितं सुपत्तनमभूदमलम् ॥१३६॥ उक्तं च—
११॥

‘‘ शत्रुञ्जयतलवीढे घाचीसं जोग्यणाज वित्थरीयं ।
शत्रुञ्जयतलपीठे ऋषिशतियोजनानां विस्तृतम् ।
नगरं रत्नागारं भरतेश्वरस्थापितमासीत् ॥१३७॥
पणवीस लक्ष्यजिह्वर-पोसहसालाणकोडि पंचेव ।
पञ्चविंशतिलक्षाणि जिनगृह-पौपघशालानां कीट्यः
माह्वण-सावयकोडी पंच उत्रिचसन्ति तत्थ पुरे ॥१३८॥
अरिहतासण-आणंद-पुरं तह आदिपुरमेयं ।
चौकारं गरुडर-नयरं गयस्स नामाहं ॥१३९॥

(भारतः स्वपुरी गमनात्—) पुरमत्र सन्नगृह-सारसरःप्रमुखैर्विभूज्य परितो भरतः ।
चमचकारं गुरुतरनगरमेतस्य नामानि ॥१३९॥

समनुव्रजन् प्रभुममुं स्वपुरीं प्रति सोऽचलत् सकलसंघघृतः ॥१४०॥

गरयन् विवेकिनिवहं लघयन्निवहं भुवि स संघपतिः ।

अतिबृहद्यश्च सुकृतानि भृशं ह्रसयन्नघानि सुधनव्ययतः ॥१४१॥

जिनधामभिश्च नगरीनिवहं सुहिरण्मयीस्तिलकयन्तु पथि ।

भरतेशचक्रभृदयोध्यपुरं निकपाऽपहाय कलुपानि घयी ॥१४२॥

(भारतः स्वपुरीमार्गगत—) शकटानने स जिनपोऽपि वने समवाऽऽससार सुरसेव्यपदः ।

१ गृहं कुर्वन् । २ लघुन् कुर्वन् । ३ ह्राम कुर्वन् । ४ प्र० जिनपो विपने ।

प्रणिपत्य च प्रमुग्धं प्रमदाद् भरतेभरोऽविशदयोऽप्यपुरम् ॥१४३॥

गजराजकृत इह संघपतिर्हरिणाऽध्रमुग्धियुवा च युतः ।

प्रययौ महापथमुखं स यदा प्रमदास्तदाऽऽपुरिति सोत्सुकताम् ॥१४४॥

‘स्तनं घग्गन्तं ललितं स्तनंघयं विहाय वातायनजालकस्या ।

ववर्यं दुग्धं सुरसृष्टपुष्पवृष्टया समं काऽपि सुवासिनीह ॥१४५॥

द्वाराभ्युक्ताफलपूर्णमुष्टिगंवाक्षमागत्य नृपं सखीभ्यः ।

संदर्शयन्ती विरलाङ्गुलीकाः संवर्धनं काऽपि चकार तस्मै ॥१४६॥

कयाऽपि सख्या जगदे विमुग्धा दूरं किमायस्यसि वीक्षणाय ।

त्वदीयहारस्थितनायकान्तर्भूनायकं पश्यसि किं न सौख्यात् ॥१४७॥

कुतूहलात् काश्चन सर्वसंघागमालोकनपुण्यलोभात् ।

सौभाग्यतः संघपतेश्च काञ्चिद् विभूषयामासुरितो गवाक्षान् ॥१४८॥

आशीर्भिकुक्षेः स गुरुजस्य सम्मोहलिक्यैर्वरवर्णिनीनाम् ।

जगारवैर्वन्दिजनस्य सार्धं विवेश सौधं नृपचक्रवर्ती ॥१४९॥

इन्द्रनरेन्द्रश्च ततः समृद्धैः संघाधिपत्वस्य महाभिषेकः ।

संवत्सराण्यष्ट सुपुष्टहर्षात् चक्रेश्वरस्य प्रथितः प्रचके ॥१५०॥

संघाधिपं श्रीभरतं समग्राः सुधासुजस्तौ वसुधासुजश्च ।

स्नेहेन सुस्लाघ्य सुमृष्य हर्षाद् यथागतं पुण्यभृतोऽथ जन्तुः ॥१५१॥

(भाषिणस्य परिवादः—) युगादिदेवस्य सुवस्तलेऽस्मिन् यथाऽन्यतो बोधयतश्च भव्यान् ।
चतुर्युताऽशीतिमहस्रसंख्यास्तपोधना धर्मधना अभूवन् ॥१५२॥

श्रीब्राह्मिका-सुन्दरिकादयस्तु लक्षत्रयेण प्रमिताः सुसाध्यः ।

आद्धास्त्रिलक्षाणि सहस्रपञ्चाशताऽधिकानि प्रबन्धुरश्च ॥१५३॥

सुभ्राविकाणामिह पञ्च लक्षाश्चतुष्कपञ्चाशदथो सहस्राः ।

चतुःसहस्री सह सप्तशत्या पञ्चाशताऽस्ति श्रुतधारिणां च ॥१५४॥

इहाऽवधिज्ञानियतीश्वराणां जाताः सहस्रा नव संयमाद्याः (व्याः)

सुनिर्मलाः केवलिनो सुनीन्द्राः संजज्ञिरे विंशतयः सहस्राः ॥१५५॥

एतन्मिता वैक्रियलग्न्यमन्तः पद्भिः शतैस्तेभ्य इहाऽधिकत्वम् ।

महस्रका द्वादश षट्शतानि पञ्चाशदासीदिति चादिष्टुन्दम् ॥१५६॥

एतन्मिता एव यतीश्वरास्ते ज्ञानं मनःपर्ययकं बहन्ताः ।

द्वाविंशतिः संयमिनां सहस्राः विमानकान्यापुरजुत्तराणि ॥१५७॥

श्रीपुण्डरीकप्रमुखा गणेशाश्चतुर्युताऽशीतिमिता बन्धुबुः ।

आयाहंतोऽभूत् परिवार एव सुराऽसुरैर्वन्दितपादपद्मः ॥१५८॥

(अष्टापरे आदिभिरः—) व्रतं प्रपाल्येति सुपूर्ववत् स्वामी ततोऽष्टापदशैलशृङ्गे ।

समं सहस्रैर्दशभिर्यतीनां सपादपस्थोपगमं प्रवेदे ॥१५९॥

अष्टापदं भावो गवः—) इतः स चक्री गिरिपालमुख्यैर्विज्ञापितो यावदिदं स्वरूपम् ।

समाययौ तावदिहाऽऽशु पाद-चारेण दुःखाज्जनकं विदधुः ॥१६०॥
पर्यङ्गनामासनमाश्रितं तं तथास्थितं वीक्ष्य स वीक्षणाभ्याम् ।

स चक्रवर्ती समशोक-हर्षवर्ती क्षणादेव तदा यश्च ॥१६१॥
निजावधिज्ञानत एव सर्वं सुरेश्वराः स्वासनकण्ठेऽनुम् ।

जिनेन्द्रनिर्वाणदिनं विबुध्य समुत्सुकीभूय समं समीयुः ॥१६२॥
कालेऽवसर्पिण्यभिधे तृतीया-ऽरकस्य पक्षेषु ततः स्थितेषु ।

नवाऽधिकाऽशीतियुतेषु माघाऽसितत्रयोदश्यभिधे तिथौ च ॥१६३॥
अभीचिन्तयन्तं शशाङ्गे पर्यङ्गनामासनसन्निविष्टः ।

स्थित्वाऽऽदराद् बादरकाययोगे बाहू-चिन्तयोगौ निरुदध ॥१६४॥
सूरमेण योगेन गरीरकस्य निरुध्य तं बादरनामधेयम् ।

बाहू-चिन्तयोगावपि सूक्ष्मरूपो निषेध्य सूक्ष्मक्रियमित्यऽवाप ॥१६५॥
(तिरं गतः भीष्मादेवः—) आसायगतं सूक्ष्मशरीरयोगं विभक्तियं ध्यानमिदं तुरीयम् ।

अदीर्घपञ्चः करवाक्यमाणमसिभिरियत् श्रीजिनराज आचः ॥१६६॥

परिहृताब्द गतवन्पनोऽयं शिवं यथाऽगाव् ऋजुना जिनेन्द्रः ।

इत्थं सहसा दश सयतीनां निःश्रेयसं शीघ्रमशिश्रियंश्च ॥१६७॥

सुखं तदेव मत्ससारं संबं-लोकस्य तेषामपि नारकाणाम् ।

सर्वोत्पत्त्यासु सुखाय सन्तः स्युः सर्वविश्वस्य किमत्र चित्रम् ॥१६८॥

(तदेव भाग्य तेन निश्चितम्--) बुद्धेन संपूर्णदन्तरालश्चेत्स्वरः सोऽत्यन्तरालबुद्धिः (?) ।

गलाबलनेन सुरेश्वरेण सुशिक्षितो रोदनमप्यऽपूर्वम् ॥१६९॥

यः संबद्धा निर्मलमाङ्गलिकयशस्वीः परिप्रीतमना बभूव ।

विहस्य शोकेन विरोयतेऽसावहो ! भवोऽगं खलु कष्टरूपः ॥१७०॥

सुरेश्वरेण प्रतिबोधितोऽयं शुचं सुमोषाऽऽशु स चक्रवर्ती ।

भोशीपंकाष्ठानि तदाऽऽभियोनिदेवाः समान्गुरिहेन्द्रयावयात् ॥१७१॥

वृत्तां चित्तां पूर्वदिशीह पाण्यां इयत्तां तदेक्ष्वाकुमहविहेतोः ।

प्रातीक्ष्यभागे चतुरस्ररूपामन्यपिहेतोर्विदधुश्च देवाः ॥१७२॥

सर्वाप्य गुण्यान्धिजलेजिनेन्द्रदेहं विमूढ्योत्तमदेह(ब)दृष्ट्यैः ।

शृङ्गारयित्वा मणिमूषणैर्ब्राम् ननाम तत्पादयुगं सुरेन्द्रः ॥१७३॥

तदेव देहं स्वपमात्मशीर्षं संस्थाप्य शीघ्रं नृविमानमध्ये ।

इन्द्रो निचिक्षेप तथाऽन्यदैहानन्ये सुरा अन्यद्वयानकेषु ॥१७४॥

उत्पाटयामासुरिहाऽथ देव्यः संगीतकं चक्रुदग्रमग्रे ॥१७५॥

सुतालरासान् ददतीषु सर्व-देवीषु देवेषु च तत्पुरस्तात् ।

कुर्वन्तु बन्नैरहितोरणानि (?) निन्ये विमानान्युपचित्यमिन्द्रः ॥१७६॥

सुरेश्वरदेशबशावयाऽग्निकुमारदेवैर्धुमुचेऽन्न वह्निः ।

वायुं ततो वायुकुमारकाश्च समन्ततश्चक्रुरिहोच्चवेगम् ॥१७७॥

कण्ठरपूरं किल भारशोऽन्न मधूनि सर्पाणि च कुम्भशस्ते ।

चित्यासु देवा बध्नुस्ततोऽन्दाः क्षीरादिधनीरैः शमयांचभूतुः ॥१७८॥

ऊर्ध्वस्थितां दक्षिणदंष्ट्रिकां च जग्राह सौधमंपतिः प्रमोदात् ।

ईशाननाथस्तत ऊर्ध्वसंस्थां वामां दृहीत्वा सुसुरे हृदन्तः ॥१७९॥

अयस्तनीं दक्षिणदंष्ट्रिकां च निनाय हर्षाचमरेन्द्र एयः ।

वामां बलीन्द्रोऽपरवात्सवास्तु दन्तान् सुरा अस्थिचयं विनिन्युः ॥१८०॥

सुभ्रावका अप्यथ याचमाना दत्ताग्निकुण्डत्रितयाः सुरेन्द्रैः ।

तेनाऽग्निहोत्रेण युताः पृथिव्यां सद्व्राह्मणाः शुद्धतमा बभूवुः ॥१८१॥

केचित्तु भक्त्या प्रसुरेहभस्म बवन्दिरे निमलचित्तरङ्गाः ।

ते तापसा श्रुमितले प्रसन्नुर्विहाय नीरं कृतभस्मशोचाः ॥१८२॥

चितात्रयस्थानमुवि प्रचक्रुः स्तूपान् सुरा रत्नमयान् महोषान् ।

अष्टादिकां सर्वसुरा विधाय नन्दीश्वरे स्वस्वदिवं समीयुः ॥१८३॥

स्वमाणवस्मभगतां जिनेन्द्रदंष्ट्रां विधायान् चतुःसुरेन्द्राः ।

कल्पद्रुपुष्पैरनिशं सुभक्त्या संपूजयामासुरिहैकचित्ताः ॥१८४॥

(अष्टादशे जिनेन्द्र-) अष्टापदेऽचीकरवैप चक्री सुचिस्तृतं योजनमेकमत्र ।

उवैस्त्रिगव्यूतिमितं जिनेन्द्रगेहं तदा वर्धकिरत्नहस्तात् ॥१८५॥

वीत्यं समं सिंहनिपययाऽन्र मध्ये प्रधाना मणिपीठिकाश्च ।

पद्मस्तनूध्वं पृथुलोऽस्ति देवच्छन्दाभिधानो मणिरत्नरूपः ॥१८६॥

स्वस्वप्रमाणाऽऽकृतिवर्णयुक्ता युगादिदेवादिजिनेश्वराणाम् ।

मूर्तीश्चतुर्विंशतिसंमितास्तु सुरत्नरूपा रचयांचकार ॥१८७॥

पुरश्चतुर्विंशतिरत्नदीपास्तथा चतुर्विंशतिरत्नघण्टाः ।

अग्रे चतुर्विंशतिमाङ्गलिक्या-ऽष्टकानि चक्रे सुमणीमयानि ॥१८८॥

द्वाराणि चत्वारि समण्डपानि व्यधापयत् षोडश तोरणानि ।

सस्वर्णकुम्भान्यथ माङ्गलिक्यान्यष्टौ चतुष्कं सुखमण्डपानाम् ॥१८९॥

पुरश्चतुर्णामपि मण्डपानां श्रीचह्वरीमण्डपकास्तदन्तः ।

प्रेक्षाभिधामण्डपकास्तु तेषां मध्येक्षुवाटाः खलु वज्ररूपाः ॥१९०॥

(मूलः—) सिंहासनान्येवमथ मण्डपाग्रे व्यरीरचत्-संणिपीठिकाश्च ।

स्तूपास्तदूर्ध्वं शुचिरत्नरूपास्ततश्चतुष्कं मणिपीठिकानाम् ॥२९१॥
प्रत्येकमेतासु धनुश्चतुर्धा त्रयोन्मुखाः सप्तप्रतिमाश्चतस्रः ।

श्रीवर्धमान-पद्म-वारिपेण-चन्द्राननान्ताः शशिकान्तरूपाः ॥२९२॥
तासां पुरश्चैत्यनगास्तदग्रे इन्द्रध्वजाः पीठगताः पुरस्तात् ।

वाप्यन्निर्लोपा नयुता जलाख्या नन्दाभिधाना रचयांचकार ॥२९३॥
चैत्योर्ध्वभागे कलशास्तु पद्मरागात्मकान् स्वर्णमयांश्च दण्डान् ।

ध्वजान्वितांश्चन्दनहस्तकांश्च व्यधापयत् तत्परितश्च वप्रम् ॥२९४॥
नवाधिकाया नवतेर्निजानां सहोदराणां प्रतिमाः प्रधानाः ।

अकारयद् रत्नमयीस्तदग्रे मूर्तिं निजां योजितपाणिपद्माम् ॥२९५॥
चैत्याद् पश्चिस्तूपमपो जिनस्य स्वयान्धवानां नवयुग्नवानाम् ।

स्तूर्पर्वतं तं चतुरोऽग्रलोहारक्षान् सरक्षश्चतुरो व्यधत् ॥२९६॥
मिति ततोऽसौ निजदण्डरत्नेनोत्कीर्य तं योजनसंभितानि ।

सोपानकान्यष्ट सुपुष्टबुद्धिर्नृणामलक्ष्यानि चकार चक्रो ॥२९७॥
चैत्यं विधाप्येति ततः प्रतिष्ठां विधाय मन्त्रैर्विधिना जिनीकैः ।

श्वेतांशुकः स्नाततनुस्त्रिधाऽथ परीय पूजां विदधे विवेकी ॥१९८॥
पीयूषपूरैः स्नपयाम्यकार ममार्जं भक्त्योत्तमदेवदूष्यैः ।

सचन्दनैस्ता चिल्लिम्प दिव्यपुष्पैरिहाऽनर्चं जिनेन्द्रसूतीः ॥१९९॥
चिद्रूपेणोपविद्रूप्य घूषमुद्रग्राहयामास स सुवासनोऽयम् ।

आरात्रिकं माङ्गलिकप्रदीपं कर्पूरपूरैरुदतारयञ्च ॥२००॥
मूढा जिनाग्रे भरताधिपोऽयं तदा चतुर्विंशतितीर्थनाथान् ।

तुष्टावथाऽऽरोप्य मनः स्वकीयं तुष्टाय साक्षादिव संविभाव्य ॥२०१॥

(भट्टारकाद् भयोपपापमागाद् भक्तः—)

प्रासादं प्रौढमेनं रुचिरमणिगणैर्निमित्तं पञ्चवर्णैः कुर्वन्तं कान्तिभारैर्वियति विततरुक् संततं शक्रचापम् ।

स श्रीमाङ्गलवर्ती भरत इह यलदुग्ध्रीवमालोकमानस्तस्मादष्टापदाङ्गैरुदतरदहद्भक्तिसंपूर्णचित्तः ॥२०२॥

विवेकाकौद्व्यूतंशुतिविकसिते वीततमसि दधद्भिमं हंसं स्थितमिव चिमुं ह्रत्सरसिजे ।

अयोध्यायामागाद् भरतनृपतिः कीर्तिनिवहैर्वितन्यन् ब्रह्मा डोदरमतुलकर्पूरकलशम् ॥२०३॥

श्रीरत्नप्रभसूरिसुरकरतो दोषानुपङ्गं त्यजन् यो जाड्यस्थितिरप्यभूत् प्रतिदिनं प्रासादुन्मुत्तमातिभः ।

तेन श्रीफलप्रभेण रचिते श्रीपुण्डरीकप्रभोः श्रीशङ्खजयदीपकस्य चरिते सर्गोऽजनिष्टाऽष्टमः ॥२०४॥

॥ इति श्रीभरतसंघपतिपदमाप्ति-शङ्खजयप्रकाशन-श्रीयुगादिनाथ-

निर्वाण-अष्टापदप्रासादवर्णनो नाम अष्टमः सर्गः ॥

(काव्यसमाप्तिः)

(भारतीयरिवाज गणेशो मन्तः—)

अथ भरतमहीशः श्रीयुगादीशदेवं त्रिभुवनपतिपूज्यं संस्मरन्नेव नित्यम् ।

... अंकुतन कृतिसंगं नाऽपि त्राद्यादिदङ्गं तृणमिव निजमङ्गं मन्यते स्माऽप्यनङ्गम् ॥१॥

तल्लिततल्लिनीनोऽप्याप न स्वापमेव सरसमशनमश्नन्नाऽपि सुस्वादसौख्यम् ।

अरमत न रमाया रामणीयेऽपि मायारहितहृदयसंस्थं स्वामिनं सेवमानः ॥२॥

त्रिपुमिव विप्रयोधं मन्त्रमानः समग्रं नरपतिरिह तातस्यादिदेवस्य दुःखात् ।

सुरपतिरुपगत्य द्यूतभूतप्रभृताभिनवकुतकतोऽंशुं शोकहीनं चकार ॥३॥

सुरगुरुदुःखप्राप्त श्रीयुगादीश्वरस्य प्रचुरचरितबन्धान् भव्यकान्यप्रसिद्धान् ।

सुकृतभररसाढ्यान् भारतेन्द्रं महेन्द्रः परिपदि विनिपणः आवयामास नव्यान् ॥४॥

क्षणमपि सुविस्तृतदिव्यगीतैर्मुहूर्तं प्रतिकलममरीणां नूतनैर्नृत्यकुतैः ।

(गणेशो मन्तः—) तदनु भरतनाथो मन्त्रिभिर्मन्दमन्दं विहितविमलचित्तः शुद्धसौहार्दशाली ॥५॥

अमुनगतुलसौख्यं सारशृङ्गाररङ्गोऽल्लिलबलयमिलायाः पालयंहीलधैव ॥६॥

अथ शिथिलितशोको मन्दमन्दं महीशः क्वचिदपि द्विबसेऽसौ प्राबृतः प्रेयसीभिः ।

(भवस्य जलसीमा—) शुचिसुरभिजलान्तः क्रीडन् कर्तुकामोऽकलयदकलुषोऽयं दीर्घिका दीर्घकान्तिः ॥७॥

१ अङ्कित न प्र० १ २ भारतम् उ०

अभिनवनलिनालीसंनिनीनालिशन्दैः प्रियमिव सुवदन्ती संगमं वा चिकीर्षुः ।
सुललितसलिलीघोतुङ्गरङ्गतरङ्गैर्मरतद्वयतिनेयं वायिकाऽव्यपि कामात् ॥८॥

नृगमुल्लशाशिकान्त्या चक्रवाकमियायाः प्रदुरितभयेनाऽऽलिङ्गनं सबकोराः ।
सुदमुपपयुरुचैश्चञ्चरीकाः स्वलोभात् कुवलपमुपजग्मुः संभ्रमात् त्यक्तपद्माः ॥९॥

सरसि विकचपुष्पाकल्पसंभूयिताङ्गं दृष्टिमनुसरन्त्यः सुध्रुवो विभ्रमाढ्याः ।
कलितकनकशृङ्गा रम्यशृङ्गारभाजः प्रविविशुरनु धर्मं संपदो धामनीव ॥१०॥

सुललितललनानां मञ्जुमञ्जीरनादैः श्रुतिस्तुलमिह भूयस्मानुभूय प्रभूयः ।
अभि गगनमरालीभूतकण्ठैर्मरालैः कुतुकविकसिताक्षैः शीघ्रमुड्डीनमुच्चैः ॥११॥

निरदिगिपुतपिताद् विप्रयोगान्नितसादिह रति-रतिनाथौ किं शयाते प्रणश्य ।
कनककमलरेणुनीलपद्मैर्नवीनोत्तरपट इव चित्रो विस्तृतो दृश्यते तत् ॥१२॥

अनपनपनस्याद् यद्वृत्ति नित्यभीरुं सति मदनवीरो नीरदुर्गे निसर्गात् ।
तरणि-शाशपराभ्यां दीपितं शस्त्रसंघं कमल-कुचलपाख्यं विचयतेऽहर्निशं तत् ॥१३॥

इति पुतपुत्रिकपौर्वीरशृङ्गारिराजो भरतवृषतिरन्तःशुद्धवेसन्तकस्य (१) ।
भरमत जलपूरे संग्रविश्य प्रशस्यप्रतिभ इह महेलाः खेलयन् खेलयैव ॥१४॥

प्रमुदितवनिताभिः प्रेरिताः स्वर्णशृङ्गैः सरलसलिलधाराभ्यक्रिदैह पतन्त्यः ।

सुकनकनलिकाभिः कामधानुष्कमुक्ता इव रजतशराणां राजयो रेजिरेऽन्न ॥१५॥

युगपदभित उयव्यागिनीबाह्वशृङ्गप्रवृत्तसलिलवेणिश्रेणिगुम्फान्तरस्यो ।
भरतपति-सुभद्रादम्पती रेजतुस्तौ किमु रति-रतिनाथो रूप्यसन्मण्डपाधः ॥१६॥

विविधकरविभूषाकान्तिजातेन्द्रचापान्तरसमुपगताभ्यः सत्कटाक्षैर्युताभ्यः ।
वियुलजलततिभ्यः कामयागावलीभ्यः समय इव पुरोऽधाद् वारणं प्रौढपद्मम् ॥१७॥

अथ भरतदृषोऽपि प्रेयसीचिच्छ्रमौ नवमनसिजघृक्षाश्कुरराजिप्रलढाम् ।
सपदि किल निनीपुर्वुद्धिमन्भोजपन्नकटपटुदौर्ध्वारिबाहोऽभ्यविश्वत् ॥१८॥

भरतदृपतिमुक्ता निमंला नीरघाराश्रयकितवलितनारीकुन्तलालीनिलीनाः ।
किमु गगनगङ्गाः संभिलन्त्यो यमीभिः द्विजमनसिजपुण्यं स्नानतो वर्धयन्त्यः ॥१९॥

श्रितिपतिकरनिर्घृतीरपूरस्फुरन्त्योऽद्वितनयनमाला नाधिकानां विरेजुः ।
मिजमिजहृदयोत्थस्येव मीनध्वजस्य ध्वजशफरगणः किं दृश्यते चञ्चलोऽयम् ॥२०॥

प्रबलदृपकराग्रात् पेतुयो वारिराशोर्दृढकुचतटघातात् शीकरैः प्रोच्छलद्भिः ।
नरपतिवनितानामास्यशीतांशवोऽमी उदुभिरिव समन्तादाधृतास्तत्र रेजुः ॥२१॥

धरणिरमण एवं सर्वतः सर्वरामाश्रिरमिह रमयित्वाऽनङ्गरागाभिरामाः ।
सकलसलिलकेलौ कोमलाऽङ्ग्यः कलाबानतिशिथिलितभावा आवयामास विज्ञः ॥२२॥

स चिकुरनिकुरम्बं फाञ्चनाऽऽभोजनालैर्निजकमिह नियम्य स्वर्णरुक् कौरसंस्थः ।

सुरगिरिरिति नीलं विद्युता वेष्टिताङ्गं दधद्विव नवमेघं राजराजो रराज ॥२३॥
तवतु सरसरूपाः निस्सरन्त्यः सरस्याः कलितजलजराज्यो राजनार्यो विरेजुः ।

मदनमयगणव्याऽनङ्गमस्त्राणि नीत्या रतिरिव बहुरूपा चेलुषी जेतुमुद्धर्षीम् ॥२४॥
मलयजचनसारैः स्मेरफादमीरपरैः घनमुगमदसारैः श्वेतशोणासिताभम् ।

शशश्रुति पिहितार्घे सँहिक्रेयेन सायं गगनमिव सरोऽभात् गोपतेर्निर्गमेण ॥२५॥
अथ भरतनरेन्द्रः क्लिलप्रवासासि मुक्त्वा शुभवशातवुकूलैर्भूषितो भाभिराभात् ।

परिहृतभृशार्घ्यप्राप्येण्याऽभ्युबाहः परिष्टुत इव सूर्यः शारदैर्ध्वारिदौर्ध्वः ॥२६॥
तदनु भरतनाये चित्रशालां विशालासुगतयति सर्वान्तःपुरीभिः परीते ।

नवनिधिपतिर्देवैरपितं भूषणोघं तिलक इह सुवण्ठोऽभ्यानयत् सत्करण्डे ॥२७॥
भरतनृपतिभरैस्तैर्निर्गिनामधीनैः सुरसुवनमणीभिर्निमिता भूषणालीम् ।

प्रमुदितयनितानां देहसंभूषणार्थं व्रुततरसुपनिन्युः पेटिकाञ्छेटिकाग्निः ॥ २८ ॥
भरिणः भल भारणेण्य-) कृन्तनः यजलेपोऽलंकृताङ्गो विद्योषाद् अचिरकचिरशेषेयसीप्रेमपूर्णः ।

अविकलनिजरूपं वीक्षितुं स क्षितिशोऽविशदमलतराभाऽऽदर्शगेहं स्वर्मानम् ॥२९॥
(भागवत विष्णुविभक्तिम् -) विनयमुकुरभिन्तौ त्वस्वरूपं सुऽरूपं सकलमकलयंस्तत् प्रत्युपाङ्गं सरङ्गः ।

१ सुरगेः पूरैश्च वा । २ आकण्डम् । ३ स्वर्गविभक्तिम् ।

सरलकरकनिष्ठां नष्टकान्ति समग्राङ्गुलिषु कलितदेन्यां तामिवेक्षांचकार ॥३०॥

किमियमंतिविंशोभा दृश्यते मेऽङ्गुलीभिश्चकितविकसिताक्षो वीक्षते यावदेवः ।

सुवि परिहृतसुव्रां भूषणानास्थ एव क्षितिप इह कनिष्ठां लक्षयांमास तावत् ॥३१॥
विविधविभविभूषामृषिताङ्गस्य एषा यदित(!) विंगतशोभा दृश्यते मे कनिष्ठा ।

अतनुरुचिरताऽसौ तन्न नित्या नितान्तं न तनुरुचिरता च प्रेक्ष्यते चिन्त्यमाना ॥३२॥
इति मनसि विचार्याऽऽध्ययतो वर्यरत्नाभरणममहासीद् यद् यदङ्गात् क्रमेण ।

अजनि भृशकृशश्चि स्वीयकान्त्या वियुक्तं कनकनलिनवत् तद् भानुभासा विहीनम् ॥३३॥
जगदधिप्रतिमोहः स्वीयसंसारगेहे दुरितसलिलपूर्णं राज्यकुम्भं निघातुम् ।

मम शिरसि किरीटं दासरूपस्य नित्यं स्थिरयति तदपातायैव तद् दूरयामि ॥३४॥
तिलकमपि किमेतत् पूज्यपादप्रणामात् क्षितितलभवरेणुस्पर्शपुण्यान्तरायम् ।

अवगणयुगविभूयाकुण्डले तत् कुतो नो भवति भवतितीषां चेत् ततः शस्त्रमेव ॥३५॥
किल छलितललन्त्याऽलंकृतो नो गलः स्यात् सुकृतमधुरसत्यैर्भाषितैश्चैद् विहीनः ।

मणिगणमयेदेवच्छन्दसा नो सशोभं हृदयमदयमिन्द्रच्छन्दसाऽप्यत्र न स्यात् ॥३६॥
भवतिभिरहरं स्याद् निर्मलं ध्यानतेजो हृदि यदि विजयोऽख्यच्छन्दसा किं ततः स्यात् ।

यदि जिनपतिपूजालंकृतिः पाणिपद्मे कनकवलयबन्धे कोऽस्तु निर्बन्धभावः ? ॥३७॥

१ तमन्दी गनास्त्रातः । २ निर्देयम् । ३ इन्द्रच्छन्दो हृदयपुष्पम् । ४ विजयच्छन्दोऽपि तदेव ।

इति सकलशरीरालोकरूपत्यमेतत् निजमनसि विचार्योत्तापं चातुर्यवयः ।

अर्घ्यपुत्रि यपुत्रि स्वे घर्मनिःस्वे स विश्वेश्वर इह हृदि भावं चिन्तयामास सत्यम् ॥३८॥

जलमलयजवज्र-श्चण्डरत्नाश्विस्तून्यनिरुचिररुचीनि स्युर्हि मलाढ्यानि यस्मात् ॥३९॥

अहमहह !! निजायुर्मौक्षसौख्यस्य हेतुव्यंगमयिपमनर्घ्यं तस्य देहस्य दास्यात् ॥४०॥

पदशुचि पदरग्यं निमित्तं तेन देहं यदतिशुचि मनोशं हाऽन्यथा तत् करोति ।

लययति निजधातुमिन्नवर्गं महरीन् गरयति विपरीतः कायतोऽन्यत्र नास्ति ॥४१॥

असुखलक्ष्मणि पापं सेवते जन्म दत्त्वा सुखकृदपि न पुण्यं देहवन्धप्रणाशिः ।

अयि शृणु परमात्मन् ! धूर्तमेतच्छरीरं त्वमसि भृशविमुग्धो यः स्वकार्यप्रमादी ॥४२॥

मृपतिमवमयेन स्वेन पापेन गाढं सपरिमवमवेक्ष्य त्वां सुदुःखाकुलेषु ।

किल परिहरति साऽलंकृतिर्याऽग्र देहे तव बद्धहितनिष्ठा जीव ! सेयं कनिष्ठा ॥४३॥

यसन-कनकमूयाः सत्कृचिन्दाः कलादा सुहुरिह रचयित्वाऽमण्डयन् देहमेतत् ।

सकलमपि निमेषेणैव सामीप्यमात्रात् परिगलितमलत्वाद् निमिमे दर्पणोऽयम् ॥४४॥

अयविय परमात्मन् ! निमंलीभूय भूयः स्मर सुयतिर्यराणां त्वं तथा सचरित्रम् ।

अपतिरपि तथाऽऽशु स्वाजितं पापसंचं पतिरिव परिपेष्टुं यत्नमुर्बुचिर्विप्रेहि ॥४५॥ (युग्मम्)

वियिपविपयसौर्ग्यः प्रीतमेतच्छरीरं तदुपचितमघोधं भोक्ष्यसे तु त्वमेव ।

रुचिरमिति विचिन्त्याऽनेन कायेन कार्यं कुरु किमपि न येन ह्यास्वभात्मन् ! शरीरी ॥४५॥
यदि जगदधिपत्वं सारसंसारसौख्यं यदि सुललितनार्यः कामतोऽनार्यभावाः ।

यदि विविधविभूषाश्रयितं देहमेतत् कथय किमपि साध्यं स्वल्पमप्यत्र सिद्ध्य ॥४६॥
विषयविषयसौख्यं भङ्गुरं येऽवगत्य भवभवभयभीताभ्यङ्गरुद्रप्रतापि ।

उपविशु सहजा ये वन्युनिर्वन्धबन्धं निखिलमवगणय्येतेऽत्र घन्या यतीन्द्राः ॥४६॥
असुर-सुरशरण्यः श्रीयुगादीशदेवोऽप्यथ स ऋषभसेनः साधवो यान्धकस्ते ।

मम बलमदहन्ता यादृवीरो मुनीन्द्रः सकल इति कुटुम्बे मोक्षगे हा ! स्थितोऽहम् ॥४७॥
असुर-सुरनगेन्द्रा पक्षगेन्द्रा जिनेन्द्रा समयति समयेऽस्मिन् संभविष्यन्त्यभूवन् ।

इति विपुलभवान्धौ मादृशा बुदबुदाभाः गगनकुसुमतुल्यां नित्यतां मानयन्तु ॥४८॥
वचनमवृतसत्यायं तथौदारिकायं वपुरपि सुमनोऽन्नाऽनन्तवारं मृजंस्त्वम् ।

किल निखिलसुलोकाकाशगान् पुद्गलौघान् इह हि परिचिकाय स्वं च पापं चिकाय ॥४९॥
गर्भगर्भदुःखं भोगरोगप्रयोगं जरसंमघरसं वा मृत्युतो नारकोरथम् ।

सहसि सहसितो वा संरुदन् वा त्वमेकस्तदिति बद्ध कुटुम्बे कोऽस्ति तन्नोपकारी ॥५०॥
अमलपरमतेजाः केवलोऽसि त्वमात्मन् ! मलमयमलमेतत् सप्तधातुस्वरूपम् ।

इति विसदृशाभावाद् देहमप्यन्यदेव स्वजन-घनभरादिष्वन्यता तन्न किं स्यात् ॥५१॥

रस-हृदिर-सुमेयो-मांस-मज्जा-ऽस्थि-बर्चोऽशुचिचयनिचिताङ्गयो विश्रवञ्जोऽविस्त्राः॥
विषयविषयिमोहात् क्रीडयन् नायं आर्यं । क्व-पतसि नरकान्धाबन्धचित्ते त्वमात्मन् ॥५२॥

इति भरतनरेन्द्रो निमितात्मयबोधः स्मृतजिनपवचोभिस्त्यक्तसंमोहरोधः ।

क्षपकविमलभावः श्रेणिमार्गे स्ववेगात् सकलदुरितसार्थं घातकं सुधृतिं स्म ॥५३॥
(भावस्य रूपकग्रन्थः—) प्रथमजिनपवोभिः संस्पृष्टैर्ज्ञानबन्तं स्थिरशिवपथि सम्यग्भावतो दर्शनाढ्याम् ।

अवगतमुनिफूतैः सचरित्रेण युक्तं नृपमभजदियं द्राक् केवलज्ञानलक्ष्मीः ॥५४॥
अप्यपरिचरेऽस्मिन् केवलज्ञानभासां समुदयमुदयन्तं वीक्ष्य तस्मिन्-सुहृते ।

समुदयममरेन्द्रोऽभ्यागमत् कः सुयमो स्थित इह मुदितोऽन्तः स्यान्न-साधर्मिकद्वैः ? ॥५५॥
त्रिजगत्पिपवन्ध ! ज्ञानभानूदयाग्रे ! जय जय ह्य उच्चैः प्रोचरन् देवराजः ।

अमरपरिपृतोऽसायेत्य संयोज्य पाणी भरतवसुमतीशं नीतिचिज्ञो जगाद ॥५६॥
प्रकटितपरमौजा भायचारित्रतस्ते समजनि परमात्मा मोक्षमौल्यैकवृत्तिभिः ।

अपि येषुपि भज त्वं शुद्धचारित्रवेयं सविधमन (नु) योग्योऽप्याहृतोऽहं दुर्भिरपः ॥५७॥
यतः— प्रथमजिनविभायोपेय चारित्रराजः किल सुवि विलसंस्त्वां तत्तन्जं निरीक्ष्य ।

मदन-मद-विमोहार्थनियदं विमुक्तं स्वसखि-भवचिरागं प्राहिणोत् त्वत्समीपे ॥५८॥
अप्यस भवचिरागो भूषणमौहयन्धैरिव पिहितशरीरे त्यक्तमृपां कनिष्ठाम् ।

श्रित इह तव दृष्टिशरतोऽन्तः प्रविश्य दृढदृष्टमिव मोहं भावस्वद्वर्गजघान ॥५९॥

परिकरमबमोहस्याऽत्र मैत्री-प्रमोदप्रभृतिसुभट्टराजैर्ज्याहृतं संनिशम्य ।

अविशदथ पुरं ते भावचारित्रराजः प्रथममिह मनस्तन्मन्त्रिणं भेदयित्वा ॥६०॥

शमरजतयदस्यैर्घ्यानिनीरेस्तु शुक्लैः सपदि समभियिच्य ज्ञाननेपथ्यभाजम् ।

शुक्रशिखपुरराज्ये त्वां स चारित्रराजो न्यधित सव पितुः किं तं स्मरंस्वोपकारम् ॥६१॥

अथ तव परमात्मा केवलज्ञानराज्ये स्थितवति गन उर्वरप्रधानं चकार ।

रिपुगणमिलितं प्राक् सेचकं स्वस्य पश्चाद् नहि बहू गुणयेयुः प्रायशो नीतिविज्ञाः ॥६२॥

तव धृतयुह्येपस्याऽपि चारित्रराजो गुरुतरं सुपकारं गुप्तमित्थं चकार ।

प्रकटममलं रूपं धारयेस्तस्य वेयं त्वमसि खलु कृतज्ञश्चक्रवर्तिन् । महात्मन् ॥६३॥

(पृष्ठा मतेन जैतुः युताः—) इति सुरपतिवाक्यात् केवलज्ञानवानप्यधृतं स कृतलोचो जैनमुद्रा-सुबन्ध्याम् ।

न्यबहरणविधिं चेद् ज्ञानवन्तो महान्तो न विदधति पृथिव्यां कोऽपि किं क्वाऽपि वेत्ति ? ॥६४॥

सह दश-च सहस्राध्वक्रिणा तेन भूषा जगद्वरगृहबन्धाभ्यारुचारिभ्रमघ्नः ।

शुचि निजं विमुक्तवादेकचिन्ता नरा ये विपयजसुखशक्तायप्रसक्तास्तु ते स्युः ॥६५॥

(मालगुप्त भादियचौर्ध्वः—) भरतदृष्टान्तिदुष्टं मौढ्यादित्यकीर्तिं सुरपतिरिह रंस्ये सिंहपीठे निवेद्य ।

कृततिलकविभूयं स्थेन हस्तेन ह्यपीतः स विविधविधिवेदी विभ्वराज्ये व्यधत् ॥६६॥

(मालगुप्तैरालः—) स भरतमुनिराजः साधुभिर्भ्राजमानः त्रिभुवनमवभावात् भावयन् ज्ञानभाषात् ।

न्यहरदिह विमोहं संहरन् भव्यवर्गात् सुकृतसदुपदेशीनिर्मलैर्नित्यमेव ॥६७॥

भरतमुनिवरां विस्पशं पाविद्र्यपुण्यं सुकृतशतसुलभ्यं प्राप्य पूर्वाऽनवासम् ।
स्वपतिपरिहृताभ्यस्तप्रियाभ्योऽखिलाभ्यः समधिकमिव मेने सा धरित्री तदा स्वम् ॥३८॥

अमृतहचिरसौ सत्तारकेशो यिनित्रं कुं-बलयमपि कुर्वन् भग्न-चक्रप्रमोदः ।
भविष्यजानधकोरान् प्रीणयन् पूर्वलक्षं महदिह मह-उच्चनिर्मलं स्वं ततान् ॥३९॥

(भारतमुनेमुक्तिः—) भरतमुनिरमीभिः संयुतोऽष्टापदाद्रिं सुयतिभिरधिरुण स्थानमाणेशसिद्धेः ।
परिहरति सुरेन्द्रे तत्र मासोपवासादरुजमजर-मृत्यु प्रापिवान् मोक्षसौख्यम् ॥७०॥

इति भरतसुचकी सप्तत्रिं सप्तयुक्तां सति पितरि जिनेन्द्रे पूर्वलक्षान् कुमारैः ।
नृपतिरथ सहस्रं वत्सराणां तदुनानथ समजनि चकी पूर्वलक्षान् पदेय ॥७१॥

धृतयतिजनवेपः पूर्णलक्षं तथैकं व्यहरदथ पृथिव्यां केवलज्ञानयुक्तः ।
इति स चतुरशीतिः पूर्वलक्षान् निजायुः प्रथमजिनपुत्रः पालयामास चकी ॥७२॥

भरतमुनिवरेन्द्रस्योर्ध्वदेहक्रियायं सह रवियशसा तत्प्रौढपुत्रेण युक्तः ।
व्यरचयदभरेन्द्रस्तत्र चाष्टापदाद्रौ सुरभिसलिलवृष्टिं नीरदाश्चक्रुर्वी ॥७३॥

स भरतपतिपुत्रस्तत्र चादित्यकीर्तिः कनकमयमनर्घ्यं कारयामास धाम ।

प्रथमजिनपमूर्तेर्दक्षिणे चक्रवर्तिं व्यरचयदथ मध्ये तस्य पुण्यप्रशस्यः ॥७४॥
गतवति सुरराजे सोऽप्ययोध्यां समेतो गुरुभरतविहारं तत्र शत्रुजये च ।

व्यरचयदथ राज्यं भारतार्थस्य कुर्वन् कृतसुकृतसमूहः-सूर्यवंशादिकन्दः ॥७५॥
इत्येतच्चगतोऽद्भुतसुतोदयकृतः श्रीमद्युगादिप्रभोः हस्ताम्भोजभवनेन सुरभीभूतस्य देवेश्वरैः ।
मान्यस्य प्रसुपुण्डरीकगणमनुख्यस्य सिद्धिचले सिद्धिं प्रातवतो बभूव चरितं पूर्णं सुमाल्लयंकृतम् ॥७६॥

(पूर्णं श्रीपुण्डरीकचरितम्)

(प्रयत्नात्परायणता-)-यो जातकर्म-वसना-ऽशन-सद्दिवाह-राज्योपभोगविधि-नीति-सुधर्मसुख्यम् ।

श्रीमद्युगादिलिनपः प्रययन् विवेकं जज्ञे पितेव सततं स जगन्निष्ठः पातु ॥७७॥
समग्रभरतक्षितौ प्रथमतीर्थशत्रुजयप्रभादपरिदर्शने प्रकटरत्नदीपप्रभः ।

तमो हरतुः मोहजिह्वः वरसयस्तसंधस्य स प्रवर्धयतु च प्रभां सुगुरुपुण्डरीकप्रभुः ॥७८॥
श्रीबाहुयल्यादिरयं युगादिदेशस्य गच्छः सुहृतेरतुच्छः । समग्रसंधस्य चतुर्विधस्य पुष्पाणामु पुण्यानि सुसङ्गलानि

भोगान् यः किल सुकृतवान्नर-सुरान् अित्वा युगादिप्रभो भक्तिं निमित्तवान् सुभोजनभरर्धमीं च साधनिकान्
नित्यं पोषितवान् एहं रचितवान् शत्रुं जये शोऽहंतो धर्माः-ऽधर्माः-ऽद्भुतकाम-मोक्षसुखदः सोऽस्तबाधबन्धीश्वरः
(क्षोदिगमः-)- (रत्नसागरा-)- (वन्द्यगच्छः-)- श्रीमन्महावीरजिनेन्द्रशासने जीयाच्चिरं कोटिगणो गुणोत्तमः ।
(वन्द्यभगुरुः-)-

श्रीवज्रशाखा विपुलाऽत्र विस्तृता श्रीचन्द्रगच्छो जयतीह निमलः ॥८१॥
श्रीजैनशासनतुरंगगतस्य धर्मवृषस्य चर्म चरितं समभूच येपायम् ।

छत्रं यथाः सदृपदेशवचश्च अहिश्चन्द्रप्रभाख्यगुरवो सुवि ते बभूवुः ॥८२॥

ये कीर्तिसीर-भयुजो न कदाऽपि कोपेक्षलेन संगतिकराः सुकलाभृतोऽपि ।

नित्यं कलङ्करहिता विजितद्विचन्द्राश्चन्द्रप्रभाल्यगुरवः किल ते जयन्तु ॥८३॥

(धर्मपोषप्रभुः—) कर्णसिंहेवो वृणः—) तत्पटलधमीकमलावतंसा श्रीधर्मयोपप्रभवो धन्वतुः ।

यत्पादपद्मे कलहंसलीलां दधौ वृषः श्रीजयसिंहदेवः ॥८४॥

धर्मघोपगुरुचौक्योद्यो यस्य विराजते धर्मघोपगुरुधर्मव्याव्याहृतोदयान् ॥८५॥

(वक्त्रभक्तः—) श्रीचक्रेश्वरतां निन्यं ददातु भुवि भाविनाम् । श्रीमच्चक्रेश्वरः सूरिस्तत्पटनभसः शशी ॥

ये शुद्धव्रतपट्कनिश्चलहृदः पट्तकविद्याचिदः कामायान्तरशत्रुपट्कजयिनः पट्कजीवसंरक्षिणः ।

ये कूर्चौलसरस्वतीति विहिताः प्रीदैर्नृपैर्विन्दताः तुष्ट्यै स्थपितसूरिपट्कमुदिताश्चक्रेश्वराः सूरयः ॥८७॥

(निरात्मनःगुरुः—) ये चक्रेश्वरसूरिपट्कमलालंकारहारायिताः ये भव्याम्बुजयोधनाय सुतपःकान्त्या च दूर्यायिताः

ये जनेश्वरशासनोत्तमसरोमये सुहंसयितास्ते श्रीमत्त्रिदशप्रभाल्यगुरवः पुण्यप्रभावायताः ॥८८॥

ज्ञानाद्विकसद्धर्मदशकाभ्यां कृतप्रभः । त्रिदशश्रीमदो भूयात् श्रीत्रिदशप्रभो गुणः ॥८९॥

(तिलकभूरिः—) याकपीयूषैर्धनमस्तृपं तुच्छयत्नच्छचित्तः तेषां पट्टे सुमुनितिलकः सूरिराजो दभूय ।

यो ह्रयेण व्यगित सुदृढग्रहचारणेण चाऽन्तस्तं कंदर्पं त्रिभुवनपराभातुकं दर्पहीनम् ॥९०॥

शीलाङ्गिरिह नखैर्महाव्रतैस्तैः पञ्चास्यो जिनपतिशासने वने यः ।

सूरीन्द्रं सुनितिलकं प्रणोमि अकथा पारीन्द्रं तमिह भवद्विने स्वशक्त्या ॥९१॥

(धर्मप्रभभूरिः—) श्रीधर्मप्रभसूरयस्तद्वत् तत्पट्टश्रियो मौलयः सिद्धान्ताम्बुपयोधयः सुकृतकृद्वाणीतरङ्गाऽऽलयः ।

सम्पत्त्वं हृदि यस्य (हृदयस्य) भूरागर्गि चरित्रशक्तीं च यैः

दत्त्वा के न जनादेना अपि कृता भव्यास्तमोजिष्णवः ।
क्रोधे दावन्ति सद्गुणद्रुपुः पयोवाहन्ति ज्ञानतादुरसात् संसारे गुरुवारिराशयैति सत्पोतैर्नि चारित्र्यतः ।
मोहे यामिन्यलम्बो सवितरन्तरन्तःप्रभासनात् यद्रथख्यानगुरो गुरुः स जयतु श्रीधर्मसूरीश्वरः (?) ॥

(अभयप्रभुद्वयः—) श्रीअभयप्रभुगुरवो भवभयहरणैकबुद्धयोऽभूवन् । तत्पट्टमानससरोऽलंकृतये राजहंसशुचिचरिताः ॥९४॥

न गम्भीरो वाधिः शशधरकरा नैव शिशिराः सुधा न स्वादिष्टा मलयजरसो नैव सुरभिः ।
प्रभा नो भानोः साऽऽप्यविकलविलोकाय भविनां सुकर्णाभ्यर्णे त्वेव भवति वचनं तद्वदनतः ॥९५॥

(गनप्रभुद्वयः—) निर्मलनिश्चलकोमलमहाहतेजा बभूव नत्रासः । श्रीरत्नप्रभसूखरित्तत्पद्मश्रीशिरोरत्नम् ॥९६॥

शास्ताम्भोनिधिक्षुम्भसंभवमुनिः संदेहरात्रे रविः शान्तत्वाऽमृतचन्द्रजा मधुसूद्वयभेदे भवानीगुरुः ।
चारित्र्यद्विपशङ्ककीर्तिभगुणप्रोद्भूतविन्ध्याचलः श्रीरत्नप्रभसूखरिसद्गुरुरहो ! स्तोतुं कथं शक्यते ॥९७॥

(गनप्रभुद्वयः—) श्रीरत्नप्रभशिशेणेण कमलप्रभसूरिणा । मन्त्राधिराजरूपश्रीपार्श्वनाथप्रसादतः ॥९८॥

श्रीशशुन्नयसिद्धादेः शृङ्गारस्य रसास्पदम् । प्रभुश्रीपुण्डरीकतय चरित्रं पुण्यपुष्टिदम् ॥९९॥

(१२०२ एवं हनमेत्—) श्रीविक्रमराज्येन्द्रात् त्रयोदशशतान्मित्रैः । हाससत्यधिके कथं विहितं धयलफेके ॥

१ छान्दाः, जन्मादेना आये । २ सद्गुणद्रुपुः दाव दशवर्ति क्रोधे । ३ यथागदो हन् । ४ चरित्राणा इव सवारे । ५ पातः प्रवहणानि इव ।

६ गीष्वाश्व मोहे । ७ प्र०-ययम् । ८ शूर्पा इव ।

प्रसारे त्यांभी अपारा तरफची छथायेळा नीचे प्रमाणेना पुस्तको मळी शकतो—	
सचित्र श्री पुढरीकस्वामी चरित्र पदबंधमूळ (१३ चित्रोवाळ)	रु. १०-०-०
त्र्यसंगहरस्तोत्र ऋगुक्तिः प्रियंकरतृपकथा सहित मूळ	रु. ३-०-०
सचित्र श्री पुढरीकस्वामी चरित्र भाषांतर (१३ चित्रोवाळ)	रु. ५-०-०

